

**T.C.
İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**HİNT-RUS İLİŞKİLERİ: SÖMÜRGEÇİLİKTEN
SOĞUK SAVAŞ SONRASINA**

Yüksek Lisans Tezi

**BÜŞRA YENGEÇ ERSİN
ORCID NO: 0000-0003-0287-5460**

İZMİR-2020

T.C.
İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**HİNT-RUS İLİŞKİLERİ: SÖMÜRGEÇİLİKTEN
SOĞUK SAVAŞ SONRASINA**

Yüksek Lisans Tezi

BÜŞRA YENGEÇ ERSİN
ORCID NO: 0000-0003-0287-5460

DANIŞMAN: PROF. DR. MEHMET BÜLENT ULUDAĞ

İZMİR-2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Hint-Rus İlişkileri: Sömürgecilikten Soğuk Savaş Sonrasına" adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

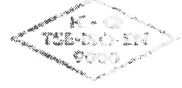
13/ 08 /2020

BÜŞRA YENGEÇ ERSİN

TS EN ISO
9001:2015

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ SINAVI TUTANAK FORMU

Dok. No: FR/604/21

İlk Yayın Tar.: 03.10.2017

Rev. No/Tar.: 00/..

Sayfa 1 / 1

GÖNDEREN : Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Başkanlığı
GÖNDERİLEN : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalımız Yüksek Lisans Programı öğrencisi Büşra YENGEÇ ERSİN ile ilgili Tez Sınav Tutanağı aşağıdadır.

Tarih:
Sayı :

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Başkanı

İmza

SINAV TUTANAĞI

Tez Sınav Jürimiz tarafından incelenen “Hint-Rus İlişkileri: Sömürgecilikten Soğuk Savaş Sonrasına” başlıklı tezli yüksek lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 13.08.2020 tarihinde toplanmış ve adı geçen öğrenciyi Tez Sınavına tabi tutmuştur. Sınav sonucunda adayın tezi hakkında OYBİRLİĞİ/ÇOKLUĞU ile aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL

Kabul Edilen Tezli Yüksek Lisans tezi:

- i) Bilime yenilik getirmiştir
- ii)Yeni bir bilimsel yöntem geliştirmiştir
- iii)Bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulamıştır
- iv) Uygulama yapmıştır (sadece Yüksek Lisans'ta geçerlidir)

RED

DÜZELTME *

Tez Sınav Jürisi	Unvanı ve Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet Bülent ULUDAĞ	
Üye	Doç. Dr. Haktan BİRSEL	
Üye	Doç. Dr. Uğur Burç YILDIZ	
Üye		
Üye		

Eki : Tez Değerlendirme Formu (Her bir jüri için).

* Tez sınavında düzeltme kararı verilmesi halinde jüri tarafından öngörülen düzeltmelere ilişkin bir jüri raporu eklenmelidir. Düzeltmeler için Ek süre her defasında en fazla yüksek lisans öğrencileri için 3 ay, doktora öğrencileri için 6 aydır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

**HİNT-RUS İLİŞKİLERİ: SÖMÜRGEÇİLİKTEN SOĞUK SAVAŞ
SONRASINA**

BÜŞRA YENGEÇ ERSİN

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Bu çalışma, Hindistan ve Rusya arasındaki ilişkilerin, özellikle sömürge döneminden, Soğuk Savaş dönemine kadar ne ölçüde değiştiğini incelemekte ve günümüzde iki ülke ilişkileri hakkında daha iyi yorum yapılabilmesi açısından, Soğuk Savaş sonrası dönemdeki gelişmeleri de içermektedir.

Değişen uluslararası sistemde yıldızı parlayan ülkeler arasında olan Hindistan'ın, küresel güç olma yolunda ilerlemeye devam ederken, bu süreçte girdiği ikili ve çok taraflı ilişkiler, farklı alanlardaki ortak girişimler ve iş birlikleri, arzu ettiği gidişatındaki adımlarını etkilemektedir. Diyalog halinde bulunduğu ve ortak çalışmalara imza attığı ülkelerden biri de Rusya'dır. Çok eski iki müttefik olan Rusya ve Hindistan, günümüzde de eskiden kalan bağlarını güçlendirerek, bölgelerinde aktif iş birliği yolunda ilerlemektedirler. Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinde, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin desteği ile başlayan ilişkiler, bugün stratejik ortak olarak nitelendirdikleri bir konuma ulaşmıştır. Uzaydan nükleere, askeri alanından teknolojiye, ekonomiden enerjiye, her alanda iş birliği sağlama konusunda ciddi adımlar atan iki ülke, dönem dönem askıya alınan süreçlerden geçseler de ilişkileri daima yakın seviyelerde kalmayı başarmıştır. Devlet başkanlarının düzenlemiş olduğu ziyaretlerle başlayan ilişkiler, bugün üst düzey zirve toplantıları, imzalanan çok sayıda anlaşma, uluslararası problemlerde entegrasyon ile taçlanmış bulunmaktadır.

Çalışmada, Hindistan ve Rusya ilişkilerinin, iş birliğinden stratejik ortaklık konumuna nasıl yükseldiği, hangi alanlarda ne gibi çalışmalarda buldukları ve bu

durumun hem bölgesel hem de uluslararası sistemde ortaya çıkan olaylar karşısında nasıl ilerlediği anlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hindistan, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Rusya, Sömürgecilik, Bağımsızlık, Komünizm.

ABSTRACT

Master's Thesis

INDIAN-RUSSIAN RELATIONS: FROM COLONIAL PERIOD TO POST-COLD WAR ERA

BÜŞRA YENGEÇ ERSİN

İzmir Katip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of International Relations

This study involves improvements in the post-Cold War era in order to discuss how the relations between India and Russia changed, especially from the colonial era to the Cold War era, and to be able to interpret these relations better.

As one of the flourishing countries in the changing international system, India is affected by bilateral and multilateral relations, joint initiatives, and collaborations while it is becoming a global power. One of the countries that India has engaged in dialogue and formed associations is Russia. Russia and India, as old allies, currently keep building new active collaborations in their territories while strengthening their old bonds. Relations, beginning with the support of the Union of Soviet Socialist Republics to India's fight for independence, has now reached a point that it is described as "strategic". Even though they underwent the suspending process from time to time, these two countries took critical steps for maintaining collaboration in every field from space to nuclear, military to technology, economy to energy, and their relations have always managed to remain close. Beginning with the visits from the heads of states, the relations have now upgraded to high-level summit meetings, a great number of agreements signed, and integration for international problems.

This study aims to explain how the relations between India and Russia increased from a collaboration to a strategical partnership, in which fields and what kinds of associations were carried out, and how this collaboration worked against the different incidents occurring in both national and international systems.

Keywords: India, Union of Soviet Socialist Republics (USSR), Russia, International Relations, Colonialism, Independence, Communism.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
TEZ SINAVI TUTANAK FORMU	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR.....	xiv
ÖNSÖZ.....	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HİNT-RUS İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL BAĞLAMI

1.1. Sömürgecilik Dönemi ve Hindistan'ın Bağımsızlığını Kazanması.....	7
1.1.1. Bağımsızlığa Giden Yolda Sovyet Etkisi.....	7
1.1.1.1. Komintern	11
1.1.1.2. Hindistan Komünist Partisi	12
1.1.1.2.1. Kanpur Komünist Konferansı	14
1.1.2. Hindistan'ın Bağımsızlığında Gandhi, Nehru ve Hint-Sovyet İlişkileri....	16
1.2. Soğuk Savaş Dönemi Hint-Rus İlişkileri.....	21
1.2.1. 1947-1964 Dönemi	21
1.2.1.1. Bağlantısızlık Hareketi ve Sovyet Faktörü	24
1.2.1.2. Goa'nın Özgürleşmesi ve BM'de Sovyet Rolü.....	27
1.2.1.3. 1962 Çin-Hindistan Savaşı ve Sovyet Tutumu	30
1.2.2. 1965-1977 Dönemi	32

1.2.2.1. Hindistan-Pakistan Savaşları ve Keşmir Sorununda Sovyet Tutumu	32
1.2.2.1.1. Taşkent Deklarasyonu	35
1.2.2.2. 1971 Hint-Sovyet Barış, Dostluk ve İş Birliği Antlaşması	37
1.2.2.3. 1971 Bangladeş'in Ortaya Çıkışı ve SSCB.....	38
1.2.3. 1977-1991 Dönemi	40
1.2.3.1. 1979 Afganistan Krizi ve Hindistan'ın Tutumu	41
1.2.3.2. 1986 Delhi Deklarasyonu.....	43
1.3. Sovyet Sonrası Dönemde Hint-Rus İlişkileri	45
1.3.1. SSCB'nin Dağılması ve İlişkilere Etkisi.....	45
1.3.2. Kargil Krizi ve Rus Tavrı.....	47
1.3.3. Putin Dönemi İlişkiler	48

İKİNCİ BÖLÜM

HİNT-RUS İLİŞKİLERİNİN FARKLI BOYUTLARI

2.1. Ekonomik ve Ticari İlişkiler	51
2.1.1. Hindistan'a Sovyet Ekonomik Yardımı	52
2.1.1.1. Rupi Ticaret Sistemi.....	56
2.1.2. Sovyet Sonrası Dönemde Ekonomik İlişkiler	58
2.1.2.1. Ticaret, Ekonomik, Bilimsel, Teknolojik ve Kültürel İş Birliği Komisyonu	63
2.1.3. Putin Dönemi Ekonomik İlişkiler	63
2.1.3.1. Kapsamlı Ekonomik İş Birliği Anlaşması.....	65
2.1.4. Ekonomik İlişkilerdeki Çıkmazlar ve Fırsatlar	67
2.1.4.1. Uluslararası Kuzey Güney Ulaştırma Koridoru.....	70
2.1.4.2. Yeşil Koridor.....	72
2.2. Askeri-Teknik Alanda İlişkiler	73
2.2.1. Hindistan-Çin Anlaşmazlığı ve Askeri İlişkilere Yansıması	75

2.2.1.1. 1962 MiG Antlaşması	77
2.2.2. Pakistan Sorunu ve Askeri İlişkilere Yansıması	78
2.2.3. Sovyet Sonrası Dönemde İlişkiler.....	79
2.2.3.1. Ortak Çalışma Grupları	81
2.2.3.1.1. Askeri Teknik İş Birliği Komitesi.....	81
2.2.3.1.2. Gemi İnşa Çalışma Grubu.....	82
2.2.3.2. Silahların Ortak Gelişimi	82
2.2.3.2.1. BrahMos Aerospace	83
2.2.3.2.2. Beşinci Nesil Avcı Uçağı	84
2.2.3.2.3. Ortak Ulaşım Uçağı Geliştirme Programı.....	84
2.2.3.3. Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması	85
2.2.4. Diğer Alanlardaki Askeri İlişkiler.....	86
2.2.4.1. Havacılık Alanı	86
2.2.4.1.1. Sukhoi Anlaşması	86
2.2.4.2. Denizcilik Alanı	87
2.2.4.2.1. Admiral Gorshkov Anlaşması.....	87
2.2.5. Askeri İlişkilerde Fırsatlar ve Çıkmazlar	88
2.3. Enerji ve Uzay Alanında İlişkiler	89
2.3.1. Enerji Alanında İlişkiler.....	90
2.3.1.1. Hidrokarbonlar	92
2.3.1.1.1. Sakhalin-1 Hidrokarbon Projesi.....	93
2.3.1.2. Petrol ve Doğalgaz	94
2.3.2. Uzay Alanında İlişkiler	96
2.3.2.1. Hindistan'da İlk Uzay Faaliyetleri ve Rus Yardımı.....	97
2.3.2.2. Kriyojenik Motorlar	98
2.3.2.3. Global Navigasyon Uydu Sistemi.....	99
2.3.2.4. Diğer Ortak Projeler.....	100
2.3.2.4.1. YouthSat.....	100

2.3.2.4.2. Chandraayan II	101
2.3.2.4.3. Coronas Photon	101
2.3.2.5. Enerji ve Uzay Alanındaki İlişkilerde Fırsatlar ve Çıkmazlar	101

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI SİSTEMDE HİNT-RUS İLİŞKİLERİ

3.1. Nükleer Enerji ve Silahlanma	105
3.1.1. Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması	108
3.1.2. Hindistan'ın Nükleer Denemeleri ve Rus Tutumu.....	110
3.1.2.1. Pokhran Nükleer Testi.....	110
3.1.3. Nükleer Tedarikçiler Grubu	111
3.1.4. Nükleer Santraller ve Reaktörlerin Satışı.....	113
3.1.4.1. Kudankulam Atom Enerjisi Projesi	115
3.1.4.2. Tarapur Atom Santrali.....	117
3.2. Terörizm ve Bölgesel Problemlerde Entegrasyon	119
3.2.1. Ortak Tehdit: Keşmir ve Çeçenistan'da Terörizm	122
3.2.1.1. Pakistan Faktörü.....	125
3.2.2. Moskova Deklarasyonu.....	126
3.2.2.1. Ortak Çalışma Grubu	127
3.3. Bölgesel Oluşumlar ve Uluslararası Örgütler Kapsamında Hint-Rus İş Birliği.....	129
3.3.1. Rusya-Hindistan-Çin Üçlüsü	130
3.3.1.1. Üçgendeki Fırsatlar ve Çıkmazlar.....	134
3.3.1.2. Üçgende ABD Faktörü.....	137
3.3.1.3. Kuşak ve Yol Projesi.....	139
3.3.2. BRICS	140
3.3.3. Şanghay İş Birliği Örgütü	144

3.4. Orta Asya'da İş Birliği.....	148
3.4.1. Bölgedeki Rus Politikası.....	149
3.4.2. Bölgedeki Hint Politikası.....	150
3.4.2.1. TAPI Projesi.....	151
3.4.2.2. İıan-Pakistan-Hindistan Boru Hattı.....	154
3.4.3. Bölgede Hint-Rus İş Birliği	155
3.4.4. Afganistan Faktörü.....	157
SONUÇ.....	160
KAYNAKÇA	166
EKLER.....	181

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Goa Bölgesi	28
Şekil 2: Hindistan ve Çin Sınır Anlaşmazlıkları.....	30
Şekil 3: Keşmir Bölgesi	33
Şekil 4:Bangladeş Sınırları	39
Şekil 5: SSCB'nin Ekonomik Yardımları	54
Şekil 6: 1993-2000 Hindistan ve Rusya Ticaret Ciroları	59
Şekil 7: 1997-99 Dönemi Hindistan'ın Rusya'ya İhracatı	60
Şekil 8: 1997-99 Dönemi Hindistan'ın Rusya'dan İthalatı	62
Şekil 9: 2000-2010 Yılları Arasındaki Ticaret Hacimleri	64
Şekil 10: Hindistan'ın Ülkelere Göre Ticaret Rakamları	65
Şekil 11: 1980-2010 Periyodu Ticaret Hacimleri.....	67
Şekil 12: Uluslararası Kuzey Güney Ulaştırma Koridoru	71
Şekil 13: 1947-1962 Periyodunda Hindistan'ın Silah İthalatı.....	74
Şekil 14: Hindistan ve Pakistan'ın Askeri Tedarikçileri	76
Şekil 15: Hindistan'ın Nükleer Güç Kapasitesi.....	106
Şekil 16: Hindistan'ın Yapım Aşamasındaki Reaktörleri	107
Şekil 17: Dünyada Nükleer Başlık Envanteri.....	108
Şekil 18: VVER Reaktörlerin Kapasitesi	115
Şekil 19: 1980-2020 Periyodu BRICS Ülkeleri Büyüme Oranları.....	142
Şekil 20: Rusya ve Hindistan'ın Güçlü ve Zayıf Yönleri.....	143
Şekil 21: Şanghay Ülkelerinin Ekonomik Gücü.....	146
Şekil 22: TAPI Projesi	152
Şekil 23: Ayni ve Farkor Hava Üssü	153
Şekil 24: İran-Pakistan-Hindistan Boru Hattı.....	154
Şekil 25: Avrasya Ulaşım Koridorlarının Şematik Haritası	156

KISALTMALAR

GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
BRICS	Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika Cumhuriyeti
ŞİÖ	Şanghay İş Birliği Örgütü
G-20	20 Grubu
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
CPGB	Büyük Britanya Komünist Partisi
CPI	Hindistan Komünist Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CENTO	Merkezi Antlaşma Teşkilatı
SEATO	Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı
BHEL	Bharat Heavy Electricals Limited
ONGC	Petrol ve Doğal Gaz Şirketi
HAL	Hindistan Havacılık Şirketi
IRIGC-TEC	Ticaret, Ekonomik, Bilimsel, Teknolojik ve Kültürel İş Birliği Komisyonu
CECA	Kapsamlı Ekonomik İş Birliği Anlaşması
INSTC	Uluslararası Kuzey Güney Ulaştırma Koridoru
MTC	Askeri Teknik İş Birliği Komitesi
JISWOG	Gemi İnşa Çalışma Grubu
LNG	Sıvılaştırılmış Doğal Gaz
TAPI	Türkmenistan, Afganistan, Pakistan, Hindistan Boru Hattı
GLONASS	Küresel Navigasyon Uydu Sistemi
TAPS	Tarapur Atomik Güç İstasyonu
NPT	Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması
CTBT	Kapsamlı Test Yasağı Anlaşması
NSG	Nükleer Tedarikçiler Grubu
LWR	Hafif Su Reaktörü
PWR	Basınçlı Su Reaktörü
LEU	Zenginleştirilmiş Uranyum
PHWR	Basınçlı Ağır Su Reaktörü
AFPAK	Afganistan-Pakistan
RIC	Rusya-Hindistan-Çin Üçlüsü
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
KGAÖ	Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
IPI	İran-Pakistan-Hindistan Boru Hattı

ÖNSÖZ

Hint-Rus İlişkileri: Sömürgecilikten Soğuk Savaş Sonrasına adlı tez çalışmamda, çok değinilmeyen bir konuyu ele aldığımı, Türkçe kaynak bulmak açısından zorluk yaşadığımı ve bu sebeple de çoğunluğu yabancı dilde yazılmış kaynakları kullandığımı belirtmek isterim. Literatür taraması gerçekleştirerek çok çeşitli kaynaklarla yazmış olduğum bu tezde anlatılmaya çalışılmış olan, söz konusu iki ülke ilişkilerinin, kendileri açısından birtakım getirilere sahip olması bir yana, zaman içerisinde uluslararası iş birliği oluşturma kapsamında diğer ülkeleri de farklı yönlerden etkileyebilmesidir.

Bu çalışmayı hazırlamamda büyük emeği olan tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet Bülent Uludağ'a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Hayattaki en büyük destekçim olan ve bugünleri borçlu olduğum rahmetli babama en özel teşekkürümü ediyor ve her daim yanımda olan sevgili aileme ve çok değerli eşime sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

BÜŞRA YENGEÇ ERSİN

13/08/2020

GİRİŞ

Hindistan ve Rusya, Gayri Safi Yurt İçi Hasıla bakımından dünya ülkeleri arasında üst sıralarda göze çarpan ve uluslararası kuruluşlardan önemli etkilere sahip olan Brezilya-Rusya-Hindistan-Çin-Güney Afrika Cumhuriyeti'nden oluşan BRICS, Şanghay İş Birliği Örgütü (ŞİÖ), 20 Grubu (G-20) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi kuruluşlara üye olan devletlerdir. Çok uluslu yapılarının yanı sıra, ortak terör tehditleri ile de mücadele eden iki ülke, aynı zamanda büyük nükleer güce sahip olan ülkeler arasındadır. Hindistan ve Rusya, modern dünyada hızla değişen jeopolitik konjonktüre uygun, kendilerine göre bir dış politika yapılandırmıştır.

Jeopolitik kavramı, bir ülkenin sahip olduğu coğrafyanın, siyasi konumunu nasıl etkileyebileceği konusunda ortaya çıkmış bir kavramdır. Hindistan, Güney Asya'da yer almakta olup, Hint Okyanusu'na doğru bir üçgen biçiminde uzanmaktadır. Çin'den sonra dünyanın ikinci en büyük nüfusuna sahip olan ülkesidir. Parlamenter ve federal bir Cumhuriyet olan Hindistan, etno-kültürel çeşitliliğe sahip, ekonomik anlamda sınıflar arası farkın çok yüksek olmasıyla beraber demokratik bir ülke profili çizmektedir. Indus ve Ganj nehirlerinin bulunduğu coğrafyada yer alması, burada uygulayacağı politikalarla diğer ülkelerin ekonomileri üzerinde etki edebilmesini sağlamaktadır. Geniş alana sahip coğrafyası, Hindistan'a birtakım avantajlar sunarken, aynı zamanda da ulaşım sıkıntısı sebebiyle ordusunu hareket ettirme noktasında dezavantaj sağlamıştır. Hindistan'ın coğrafi açıdan, ticarete konu olan ülkeler ile gireceği iş birliğinde yaşadığı zorluklar, küresel sistemde istediği aşamalara gelmesini de engelleyebilmektedir. Coğrafi açıdan kuzeyde Himalaya dağlarının mevcudiyeti ve öteki taraftan da batısında yer alan çöl ile hareketleri kısıtlanmıştır. Coğrafyasının getirmiş olduğu bir diğer durum ise, bölgesinde yaşadığı ayrılıkçı hareketlerin iç ve dış politikadaki zorlaştırıcı etkileridir. Hint Okyanusu'nda hem ekonomik hem de politik çıkarlarının peşinden gitmek isteyen Hindistan, bu konuda özellikle askeri kapasitesini gelişmiş seviyede tutmak istemektedir.

Jeopolitik durumun yanı sıra, gündend güne önem kazanan jeoekonomik kavram da uluslararası sistemde ekonominin baskın bir hal alması ile gündeme gelmektedir. Ekonomik ilişkilerin, jeopolitik derinliği belirlemede önemli bir unsur olduğunu

vurgulamak gerekmektedir. Siyasi meselelerin altında artık ekonomik sebeplerin daha fazla yer aldığını görmekteyiz. Bu sebeple uluslararası platformlarda veya bölgesel çalışmalarda jeoekonomik yönelimlerin etkisi görülmektedir. Jeopolitik anlamda elinde büyük avantajlar tutan ülkelerin, ekonomik kalkınmalarını üst düzeyde tutması halinde diğer aktörleri etkileyecek bir konuma yükselmeleri kaçınılmazdır. Hem jeoekonomik hem de jeopolitik anlamda yerini sağlamlaştırmaya devam eden Hindistan ise bu ülkelerden biri olmaktadır. Rusya ise Hindistan'ın ana jeopolitik müttefiklerinden biridir.

Son olarak Hindistan'ın dış politikadaki yönelimlerini inceleyecek olursak, bağımsızlık sonrası girdiği süreçte Hindistan dış politikasında, swadeshi olarak adlandırılan ekonomik yeterlilik, purma sawaraj olarak adlandırılan tam bağımsızlık ve ahimsa olarak adlandırılan şiddetsizlik hakim olmuştur. 1950'li yıllarda ise tarafı olduğu Bağlantısızlık Hareketi ile bazı durumlardan soyutlaşmak istemiş ve bir tarafın yanında bulunmak istememiştir. Ancak bu dönemde az da olsa Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yardımından faydalandığını belirtmek yerinde olacaktır. Sonrasında Pakistan ile girişilen yoğun çatışmalı dönemde Hindistan, dış politikasında birtakım değişikliklere gitmek durumunda kalmıştır. Yine bu dönemde SSCB ile yapılan iş birliği anlaşması, Hindistan için önemli bir yer edinmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile SSCB'nin dağılması, Hindistan'ı uluslararası sistemde kendisini yalnız hissetmesine neden olmuş ve sonrasında yaşadığı ekonomik kriz sebebiyle ekonomik politikalarını liberalleştirme kararı almıştır. Bu dönemden itibaren, Doğuya Bak politikası ile aktif olarak, askeri ve ekonomik temelde olacak şekilde Güney Doğu Asya ülkelerine yönelmiştir. 1998 yılında gerçekleştirdiği Nükleer deneme ile de uluslararası sistemde sırt çevrilmeyecek bir ülke konumuna gelmeye başladığı sinyallerini vermiş ve sadece kendi bölgesinde kalmayıp diğer ülkelerle de farklı alanlarda görüşmeler gerçekleştiren bir profil çizmeye başlamıştır. Bu tarihten itibaren uluslararası sistemde ikili, çok taraflı veya örgütsel düzeyde girişimlerde bulunmuş ve bununla beraber ekonomik liberalleşmesini ileri taşıyacak yeni pazarlar aramaya başlamıştır. Buna örnek olarak da Afrika ve Asya Pasifik ülkelerini verebiliriz. Nükleer girişimleri ile Amerika Birleşik Devletleri'nin dikkatini daha çok çekmeye başlayan Hindistan, bazı konularda doğal müttefik olarak bile adlandırılacak bir konuma gelmiştir. Dahil olmaya başladığı bölgesel ve uluslararası örgütlerle de

politikalarına çeşitli yönler katmıştır ve küresel anlamda bir güç olmak için emin adımlarla yürümektedir.

Rusya ise coğrafi açıdan, dünyanın en büyük ülkesi konumundadır. Doğuda Asya, Batıda da Avrupa kıtasında yayılmış bulunmaktadır. Federal yarı başkanlık sistemli Cumhuriyet sistemine geçen Rusya, petrol ve doğal gazı bağımlı bulunan ekonomisi ile dünya genelindeki güncel sıralamada on birinci sırada yer almaktadır. Enerji kaynaklarını jeoekonomik kavram çerçevesinde stratejik hamleler yaratma amaçlı da kullanabilmektedir. SSCB'nin dağılması ile stratejik açıdan önemli olan noktaların da bağımsızlığını kazanan yeni devletler içerisinde kalması, Rusya'nın büyük bir kayıp yaşamasına neden olmuştur. Dağılmadan önce ise Sovyet jeopolitiği, ilk başlarda komünizmin globalleştirilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ancak dağıldıktan sonra, ortaya çıkan ekonomik anlamda zorluklar, Rusya'yı ABD ile iyi ilişkiler geliştirecek bir jeopolitik anlayışı benimsemeye itmiş ve bu dönemde siyasetinde Atlantikçi liberal düşünce biçimi hakim olmuştur. Liberal politikalarla kalkınmasını tekrar sağlamaya başlayan Rusya'da, ABD'nin yayılcı politikalarının devam etmesi ile Avrasyacı devletçi politikaları destekleyen grupların oluşması kaçınılmaz olmuştur. Dışişleri Bakanı Primakov ile Rus jeopolitiği çok kutuplu ve güçler dengesine dayandırılmış bir sisteme evrilmiştir. Çok kutupluluğu sağlamak adına Rusya-Hindistan-Çin üçlüsünden ilk kez burada bahsedilmiştir. Son olarak Putin dönemindeki jeopolitik değişimlerden bahsedecek olursak, Yeni Avrasyacı bir akım ortaya çıkartılarak ekonomide, iç ve dış siyasette istikrarlı bir duruş takınmak istendiğini söyleyebiliriz.

Coğrafyanın öneminden bahsederken, bu konuda ileri sürülmüş bazı teorileri de hatırlatmak yerinde olacaktır. İngiliz coğrafyacı ve politikacı Mackinder'in 1900'lü yıllarda ortaya attığı bir kavram olan Heartland (Kalpgah) Teorisi, Avrasya'ya hakim olanın, dünyaya hakim olacağı görüşünü içeren teoridir. Teorinin temel noktaları ise Almanya ve Rusya'nın denizlere çıkışının önüne geçilmesi ve herhangi birinin Avrasya bölgesine hakim olmasını engellemektir.¹ Bunun devamında, İkinci Dünya Savaşı'na yaklaşılırken, ABD'nin politikalarına yön verecek olan siyaset bilimci

¹ "The Heartland Theory and the Present-Day Geopolitical Structure of Central Eurasia", s. 2. <https://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/Monographs/1006Rethinking-4.pdf> (erişim tarihi: 01.06.2020)

Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisi ortaya çıkacaktır. Bu teoriye göre de belirlenen Orta Avrupa devletlerinin yanı sıra içinde Afganistan, Çin, Pakistan, Türkiye, Irak ve Hindistan gibi ülkelerin de bulunduğu Kenar Kuşak bölgesi kontrol altında tutulabilirse, Avrasya'ya hakim olunabilecek ve Avrasya'ya hakim olan da dünyaya hakim olabilecektir.² Bu teoriler ışığında, Soğuk Savaş döneminde de Heartland bölgesi SSCB'nin içerisinde yer aldığından, ABD, SSCB'yi çevreleme politikasını, Kenar Kuşak Teorisi'ne dayandırmış ve bu sebeple Çin ve Pakistan gibi ülkelerle de yakın ilişki içerisinde olmuştur. SSCB ise o dönemde buna karşılık Hindistan ile ilişkilerini geliştirmeye çabalamıştır. Hindistan'ın bu teorilerdeki stratejik alanda yer alması, Hint Okyanusu'ndaki hakimiyeti de göz önüne alınca önemini daha da artırmış ve beraberinde fırsatlarla birlikte içine gireceği çıkmazları getirmiştir. Kızıldeniz ve Hürmüz Boğazı bölgesindeki deniz hattını kontrol etmesini sağlayan uzun kıyı şeridi, bölgedeki istikrar ve ekonomik çıkarlar açısından oldukça önemlidir.³

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise, ABD'nin dış politikasını şekillendiren Kenar Kuşak Teorisi neticesinde, Çin ve Pakistan ile SSCB'yi çevrelemeye başlaması ile daha önce bahsettiğimiz gibi SSCB de Hindistan'a bir yönelim gerçekleştirmiştir. 1950'li yılların ortalarına doğru Çin ile ilişkilerinin bozulmaya başlaması da Hindistan ile ortak endişelere sahip olacağı bir döneme girilmesine neden olacaktır.

Hindistan ve Rusya çok eski bağlarla birbirlerine bağlı olmakta ve ilişkileri stratejik ortaklığa taşımak adına, değişen uluslararası sisteme ayak uydurmaya da çalışarak, güçler dengesini gözeterek ve kendi çıkarlarını da ihmal etmeden ileriye dönük atılımlar gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Literatür taraması ile hazırlanan bu çalışma, giriş, sonuç ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölüm, ilişkileri siyasi tarih değerlendirmesi bakımından incelemiş olup, üçüncü bölüm ise tarihsel zemin taşımakla birlikte aktüel ilişkileri de ele alacaktır. Çalışmanın amacı, iki ülke ilişkilerinin nasıl başladığını, iş birliğine nasıl dönüştüğünü ve hem kendi içlerindeki problemlerde hem de bölgesel ve uluslararası meselelerde ortak tutumun, ilişkilerin gelişimine nasıl etki ettiğini

² Donald W. Meinig, "Heartland and Rimland in Euraisian History", *The Western Political Quarterly* Vol. 9, No. 3 (Sep., 1956), ss. 553-569

³ Cengiz Topel Mermer, *Keşmir Sorunu ve Pakistan-Hindistan İlişkileri Üzerine Etkisi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018, s. 37.

anlatmaya çalışmakta ve bir Hint-Rus ortaklığının her anlamda sağlanıp sağlanamayacağı sorusuna yanıt aramaktadır. İki ülke ilişkileri, tarihsel bir zemine oturtulmakla birlikte, günümüzde de farklı noktaları etkilemekte ve ilişkilerdeki derinlik, uluslararası sistemde diğer kombinasyonları değiştirebilecek bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Belli platformlarda yapılan ikili iş birlikleri, çoklu bir iş birliğine yönelerek uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu sebeple bu çalışmada sadece Hindistan ve Rusya'yı ele almak yeterli olmayacağından, dönem dönem ilişkilerin seyrinde çok büyük etkileri olan ABD, Çin ve Pakistan gibi güçlerden de yeri geldiğinde bahsedilecektir.

“Hint-Rus İlişkilerinin Tarihsel Bağlamı” başlıklı birinci bölümde, ilişkilerin başladığı sömürgecilik döneminden, Soğuk Savaş sonrası döneme kadar ilişkilerin hangi aşamalardan geçtiği anlatılacaktır. Bölümde, sömürgecilik döneminde Hindistan'ın bağımsızlığını kazanma mücadelesi süresince Rus etkisinde nasıl kaldığı ve bunun ideolojik anlamda nasıl bir sonuca neden olduğu, bağımsızlığını kazandıktan sonra ise Ruslarla dönemsel olarak diplomatik ilişkilerin nasıl yürütüldüğü ve SSCB'nin yıkılmasından sonra dengelerin nasıl değiştiği anlatılacaktır.

“Hint-Rus İlişkilerinin Farklı Boyutları” başlıklı ikinci bölümde ise ikili ilişkilerin farklı boyutları ele alınacaktır. Diplomatik ilişkilerin kurulmasından bu yana, en önemli alanları oluşturan ekonomik, ticari, askeri, teknik, enerji ve uzay alanlarında nasıl etkileşime girdikleri ve karşılaştıkları zorluklar anlatılacaktır.

Tezin son bölümünü oluşturan *“Uluslararası Sistemde Hint-Rus İlişkileri”* başlıklı üçüncü bölümde ise, uluslararası sistemde ilişkilerin hangi alanlarda ve hangi koşullarda gerçekleşip gerçekleşmeyeceği, bölgesel ve uluslararası sorunlarda nasıl bir araya gelebilecekleri anlatılacaktır.

Sonuç bölümünde ise Rusya ve Hindistan arasındaki geçmişten başlayarak ilişkilere dayalı gözlemler sıralanacak ve sahip olunan avantajlar ile dezavantajlar sıralanıp, ilişkilerin geleceği konusunda tahminlere yer verilmeye çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HİNT-RUS İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL BAĞLAMI

Hint ve Rus ilişkileri, çok uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Kendi içinde yaşadığı dönüm noktaları ile inişli ve çıkışlı dönemlerden geçmiştir. İlişkilerinin daha da eskiye dayanmasıyla birlikte, SSCB ile asıl iletişimin, Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinde başladığını söylemek yerinde olacaktır. Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesi, 1857 yılına kadar uzanmaktadır. 1917 yılı ise mücadelede önemli bir dönemdir. Çünkü Hindistan'ın ruhani lideri Mahatma Gandhi dönemi ile artmaya başlayan milliyetçilik, kendi bağımsızlığına kavuşmak isteyen Hindistan'ı bu mücadeleye daha da inandırmaya başlamıştır. Uzun ve zorlu bir mücadele ile İngiliz İmparatorluğu tarafından bazı geri adımlar atılmaya başlanmıştır. Bir anayasa hazırlanarak Hint halkına seçim hakkı tanınmıştır. Ancak Hindistan'ın istediği tam bağımsızlıktır. Bağımsızlık Hareketi kendi içerisinde birçok hareketi barındırmaktadır ve çeşitli süreçlerden geçmiştir. Bunlardan biri de geçirdiği ideolojik evrim sürecidir. Bağımsızlık Hareketi, sömürge karşıtı olarak başlayıp, 1930'lardan sonra da sosyalist bir yönelim sürecine girmiştir. Burada da SSCB'nin etkisi kaçınılmaz olmuştur. Hindistan için, SSCB'nin hayran kaldıkları sistemi, kendi ülkelerinde de birtakım hareketlenmelere neden olmuştur. Bolşevik Devrimi ile Hindistan'a ilham olmuş ve bu yönde yapılan girişimlere destek çıkmışlardır. Mücadelede en güçlü ve inatçı döneme girildiğinde ise İngiltere, bağımsızlık mücadelesine daha fazla direnememiş ve 1947 yılında Hindistan bağımsızlığını kazanmıştır. Gelişmeye başlayan Hint-Rus ilişkileri, diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla devam etmiş ve farklı süreçlerden geçmiştir.

Bu bölümde ilk olarak, Hindistan'ın İngiliz sömürgesi durumundan, bağımsızlığını kazandığı döneme geçişinde, SSCB'nin bu süreçte ne gibi katkıları olduğu, Hindistan'ı hangi yönlerden etkilediği ve başarılı olup olmadığı tartışılacak, sonrasında ise bağımsızlık ile başlayan diplomatik ilişkilerin, Soğuk Savaş döneminde hangi aşamalardan geçtiği ve SSCB'nin dağılması ile dengelerin nasıl değiştiği anlatılacaktır.

1.1. Sömürgecilik Dönemi ve Hindistan'ın Bağımsızlığını Kazanması

Hindistan'ın SSCB ile olan ilişkileri, Rus tüccarı Afanasy Nikitin'in, Kuzey Hindistan'ı ziyaret edip, seyahatlerini anlattığı 15. yüzyıla kadar dayandırılabilir. Yani ilk etkileşimin kültürel anlamda başladığını söyleyebiliriz. 17. yüzyıla gelindiğinde ise Hint iş adamlarının Astrakhan'a yerleşerek, Rusya'ya mal göndermesi ile ilişkilerin ticari olarak bir boyut kazandığı kaynaklarda yer almaktadır. 18. yüzyılın sonlarından itibaren de iki ülke arasındaki benzer temaslarda bir artış görülmektedir. 19. yüzyıl genelinde ilişkiler ise Bolşevik liderlerin, dünyadaki diğer halklara yaptığı büyük Ekim Devrimi ve anti sömürge öngörülerinin, Hint ulusçuluğunu artırması şeklinde gerçekleşmiştir. İlk sosyalist devletin kurucusu Lenin'in, Hindistan'ın ulusal kurtuluş mücadelesine yoğun ilgi göstermesi ve Hint özgürlük hareketine verdiği destek, Hint-Rus etkileşiminin asıl başlangıcı olmuştur. Bu ilk etkileşim, hemen hemen her alanda iki ülke arasında iş birliği haline dönüşmüştür.⁴

İngiliz yönetiminin boyunduruğunda bulunan Hindistan ile SSCB arasındaki ilişkilerin sosyalist etkiler çerçevesinde gerçekleştiği bu dönemde, Hindistan'ın bağımsızlık yolunda SSCB'den aldığı etkileşimler, İngiliz yönetiminin aldığı istihbaratlar doğrultusunda da ortaya konmuştur.

1.1.1. Bağımsızlığa Giden Yolda Sovyet Etkisi

Hindistan'daki özgürlük mücadelesi ile SSCB'nin bağlantıları, I. Bağımsızlık Savaşı'nı yakından takip ettiği 1857 yılına kadar uzanmaktadır. İlk Bağımsızlık Savaşı'nda İngilizler, Hindistan'ı birçok bölgede yenilgiye uğratmış ve milyonlarca kişinin ölümüne sebep olmuştur. Bu sonuç, Avrupa ülkelerinin tepkilerini geciktirmemiş ve Fransız gazetesi L'Estafette, Fransa'nın, meydana gelen olaylara derhal müdahale etmesini ve SSCB'nin de bu çabaları desteklemesini istemiştir. Ayrıca bazı Rus araştırmacılar da bu konuya ilgi duymaya devam etmiş ve özellikle St. Petersburg Üniversitesi Profesörü Ivan Pavlovich Minaev, 1874-1886 yılları arasında Hindistan'a birkaç kez ziyaret gerçekleştirmiştir. 1885 yılında ise Hindistan

⁴ Mary Senterla, *Indo-Soviet Relations 1971-1980: A Study Of The Impact Of The Treaty Of Peace, Friendship and Cooperation On Bilateral Relations*, Doktora Tezi, Mahatma Gandhi Üniversitesi, Hindistan, 1991, s. 1.

Ulusal Kongresi'ne gözlemci olarak katılmış ve Hindistan'da milliyetçilik duygusunun geliştirilmesini, Hindistan için önemli bir girişim olarak değerlendirmiştir.⁵ Bu dönemin devamında, Hindistan'da bağımsızlık arzusu güçlenmeye başlamış ve uluslararası sistemde meydana gelen gelişmeler, Hindistan'a da dayanak sağlayacak ve bazı düşüncelerin tamamen oturmasına sebebiyet verecektir.

1904-1905 yılı Japon-Rus Savaşı'nın, bir Asyalı ulusun zaferiyle sonuçlanması, Hindistan'a da bir gün, bir Avrupalı devlete karşı, böyle bir zafer kazanma umudunu aşlamış ve aşırı bir heyecanla karşılanmıştır. Buradan aldıkları inançla, ulusal hareket daha da kuvvetlenmiştir.⁶ 1905'te Mahatma Gandhi'nin politik gurusu olan milliyetçi Bal Gangadhar Tilak, Rus Konsolosluğu'na ulaşmış ve Hindistan için Rus askeri okullarında eğitim imkanının olup olmayacağını araştırmıştır. Böylece Hint kuvvetlerini İngilizlere karşı örgütleyebileceklerdir. Bunun üzerine de Lenin'in tepkisi gecikmemiştir. 1917'de gerçekleşen Rus Devrimi, İngiliz yönetimini, Hindistan açısından endişelendiren bir olay olmuştur. İngiliz yönetimine karşı silahlı direnişe geçmek isteyenlerin iyice sivrilmeye başlamaları, bu endişelerini haklı çıkarmıştır. Rus liderler ise devrimlerine gösterilen ilgiye karşılık vermiştir.⁷ Sovyet Dış İlişkiler Komiserliği, 1918 Haziran'ında, Hindistan'daki durumla ilgili bir Mavi Kitap yayınlamış ve editörü K.M. Trayanovski şunları belirtmiştir:

“Bağımsız ve özgür bir Hindistan inşa edilmeden dünya genelinde bir barıştan söz edilemeyecektir. Hindistan, Doğu'daki Batılı güçlerin etkinliğinin merkezidir. Bu nedenle Hindistan, Doğu kıtasında devrimin ilk kalesi olacaktır. Biz, Rus devrimcileri ve uluslararası sosyalistler olarak, Hindistan'daki bir devrimin oluşabilmesi için doğrudan veya dolaylı olarak, tüm gücümüzle oluşacak devrimi desteklemeyi görevimiz olarak görmekteyiz.”⁸

Bu sözlerle SSCB, Hindistan'ı bağımsızlık mücadelesinde yalnız bırakmayacağını ve Hindistan'ın devrim girişimlerinde önemli bir oyuncu olduğunu vurgulayarak, Hint tarafını cesaretlendirmeye devam etmiştir.

⁵ “Communist Movement: The Background”, s. 3. https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/16292/10/10_chapter%204.pdf (erişim tarihi: 26.07.2019)

⁶ Y. Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, Ankara:Türk Tarih Kurumu, 3. Cilt, 1987, s. 468.

⁷ “Communist Movement: The Background”, s. 3.

⁸ Senterla, *a.g.e.*, s. 3.

Yaşanan gelişmelerin farkında olan İngiliz yönetimi, oluşabilecek bir kışkırtma ve yardımı önleyebilmek adına, Kasım 1919'da Hindistan Hükümeti Ana Dairesi, merkezi yönetim tarafından açıklanan Bolşevizm'e karşı birtakım önlemler alınmasını isteyen genelgesi tüm yerel yönetimlere dağıtmıştır. Bu önlemler arasında, Bolşevik yayınların yasaklanması ve Bolşevik elçilerin Hindistan'a gelmesini önleme çalışmaları gösterilebilir.⁹ Alınan bu önlemlere rağmen, Mayıs 1920'de, haftalık olarak Urduca ve Farsça dillerinde yayınlanan Zamindar, Rus devriminin yöntemleri konusunda, Hint işçileri yetiştirmek amacıyla, Taşkent'ten yayınlanmaya devam etmiştir.¹⁰

Bolşevik Devrimi'ni takiben Hindistan'da da gerçekleştirilecek girişimler ve bir darbe, bölgedeki İngiliz egemenliğine çok ağır bir yenilgi getirmiş olacaktır. Devrimin getirmiş olduğu bu hava, Hindistan'da yayılmaya başlamış ve emperyalizme karşı bir alternatif olarak gördükleri bu akım etrafında onları düşünmeye itmiştir. Hindistan'daki sosyalizme yönelik oluşan bu bilinç, aslında bir bakıma İngiliz İmparatorluğu ile olan bağlantıları sayesinde aldıkları eğitimlerin bir ürünüydü. Avrupa'da eğitim almış Hint kişilerin, ülkelerine dönmeye başladığında karşılaştıkları tablo ve onları içine çekmek isteyen ideolojik bir yenilik hareketi, yönlerini belirlemede etkili olmuştur.

İlerleyen dönemde, Hindistan'daki Rus etkisini gösteren istihbarat önemli ölçüde artacak, 1920'lerde İngiliz istihbaratı, sendikalardan, komünist parti kurma çabalarına kadar tüm sol eğilimli hareketleri, Londra bünyesinde kurulu Hint Siyasi İstihbarat Dairesi ile takip etmeye başlayacaktı. Bu istihbarat bilgilerinde, Hindistan'da meydana gelen her olayı, Hint komünistlerin kendi başlarına mı yoksa SSCB ile bir ilişki içerisinde mi hareket ettikleri bilgisini içeren notlar ve birtakım kişileri suçlayıcı bilgilere de yer veriliyordu.¹¹ Bu bilgiler arasında, 120.000 İngiliz sterlininin, Hint devrimci M.N. Roy'un elinden geçtiği, bankaları finanse etmek için Rus girişimlerinin farkında oldukları, banknotların Hindistan'a Kabil aracılığıyla

⁹ "Establishment and Growth of Communist Ideology & Party", s. 7. https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/63643/8/08_chapter%202.pdf (erişim tarihi: 10.10.2019)

¹⁰ *A.g.e.*, s. 22.

¹¹ Alan Sielaff, *Soviet Influence in British India: Intelligence and Paranoia within Imperial Government in the Interwar Years*, Yüksek Lisans Tezi, Colorado Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, ABD, 2011, s. 50-52.

geldiği ve oraya da Moskova'dan aktarıldığı¹² ve SSCB devlet bankasının, Hindistan'ın bir kuruluşunun Bombay'da açtığı yerel bir şubenin, İngiliz yetkililer arasında Sovyet bankasının bir ajansı olarak nitelendirildiği mektupların mevcudiyeti yer almaktadır.¹³ İngiliz yetkililer, Sovyet hükümetinin bu bankalardaki hesapları aracılığıyla devrimci grupları ve hareketleri finanse etmek amacıyla olduğunu ve bu bağlantıların büyüdüğünü fark edince¹⁴ SSCB ile ticaret antlaşması imzalanmasından bu yana bankaları zaman zaman gizli bir denetim altında tutmuştur.¹⁵ SSCB, Hitler Avrupa'da yükseldiği için İngilizler ile gelişmeye başlayan ilişkilerini riske atmak istememiştir. Böylece Hindistan'daki komünistlere İngiliz yönetimine karşı direnişi yumuşatma talimatı vermiştir. İngilizler, Rusların Hindistan'ı fethinden korkmuş olmasalar da Hindistan'ı kaybetmenin ne demek olacağını farkındaydılar. Bununla beraber Hindistan valisi Lord Curzon bir açıklamasında şu ifadelerle yer vermiştir:

“Ne Rus devlet adamları ne de Rus generaller Hindistan'ın fethini hayal etmek için yeteri kadar aptal değiller; Hindistan'ın fethini en ciddi şekilde düşünüyorlar ve birçoğu da yeterince tanıdık gelecek kadar kesin bir amaçla”¹⁶ Curzon'un burada bahsettiği amaç, İngiltere gibi bir rakibe zenginlik ve kaynaklarının temelinde vuruş yapmış olmaktı.

Londra'da SSCB ve İngiltere arasında imzalanan ticaret anlaşmasında belirtilen bir husus da iki ülkenin, kendi kurumlarına karşı gerçekleştirilen herhangi bir propagandadan kaçınmalarıdır. Curzon ultimatomu 8 Mayıs 1923'te Moskova'ya gönderilmiştir. Bu notta, Tahran ve Kabil'de yürütülen devrimci İngiliz karşıtı hareketler, Taşkent ve Moskova'da eğitim görmüş devrimcilerin Hindistan'a sızması yer almıştır. Devamında da on gün içerisinde bu faaliyetlerden vazgeçilmesi, aksi takdirde ticaret antlaşmasının feshedileceği belirtilmiştir. Bu ticaret antlaşmasının SSCB'ye sağladığı fayda çok yüksek olduğundan, kriz, uzlaşmacı bir tavırla çözüme kavuşturulmuştur.¹⁷

¹² Ek A'ya bakabilirsiniz.

¹³ Ek B'ye bakabilirsiniz.

¹⁴ Ek C'ye bakabilirsiniz.

¹⁵ Sielaff, *a.g.e.*, s. 51-53.

¹⁶ *A.g.e.*, s. 28.

¹⁷ *A.g.e.*, s. 29.

SSCB ve ideolojisi, ortaya çıkan bir küresel güçten ziyade, Hindistan ve diğer koloni halindeki bölgeler için İngiliz yönetimine ve onun ideolojisine karşı bir çıkar yol olarak görülmüştür. Bunun farkında olan SSCB hem bu ilgiyi karşılıksız bırakmamak hem de kendi ideolojileri çerçevesindeki amaçlarını gerçekleştirmek adına adımlar atmaya başlamıştır.

1.1.1.1. Komintern

1920'lerin sonlarına doğru Komintern bünyesinde, Hindistan'daki Müslümanlara yönelik bir devrim yayma planı ortaya atılmış oldu ve böylece diğer ülkelere de ilham kaynağı oluşturacaktı. Bu planın temel amacı, Afgan Kralı Emir Amenullah'ın aktif desteği ile Afganistan'da bir Hint Kurtuluş Ordusu oluşturmak ve yetiştirmektir. Hindistan'da Müslüman nüfus arasından seçilen askerler, Kuzey Batı Cephesi Bölgesi'ndeki Potan Kabileleri arasındaki İngiliz karşıtı direniş güçleri ile birleşeceklerdi. Bu "Tanrının Ordusu" olarak da adlandırılan ordu, Kuzey Hindistan'da toprak işgal edecek ve bir hükümet kurulacaktı. Böylelikle kurtuluş hareketi genişletilmiş olacaktı. Bu konunun odak noktasındaki isim, daha sonraları Komintern'de Orta Asya bürosunun önde gelen isimlerinden biri olacak olan M.N. Roy'du. Hindistan'daki direniş hareketine geçirmek üzere yanında çok sayıda mühimmat, personel ve finansal destekle birlikte Taşkent'e gönderildi. Burada amaç, Afganistan'a doğru, İngiliz Hindistan'ını hedef alacak şekilde Muhajirinleri bir işgal ordusunun öncüsü olarak eğitmektir. Bir diğer plan da Afganistan'da yetişen ordu tarafından Hindistan'ı istila etmeyi öngörüyordu. Desteğin çoğu Bolşeviklerden gelecekti ancak Hint Hilafet Komitesi de katkıda bulunacaktı.¹⁸ Hilafet hareketi, Hint komünizminin ortaya çıkmasına ön ayak olan hareketlerden biridir. Halifeliği savunmak için Hindistan'dan ayrılan bazı Hintli Müslümanlar, SSCB ziyareti sırasında komünist olmuş ve bazı Hindular da Müslüman muhacir hareketine katılmıştır.¹⁹

¹⁸ Naeem Quresshi, "The Russian Connection of Indian Muhajirin: 1920-1924", s. 11-12. <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/QURESSHI-Naeem-THE-RUSSIAN-CONNECTION-OF-THE-INDIAN-MUHAJIRIN-1920-1924.pdf> (erişim tarihi: 10.12.2017)

¹⁹ Rao M.V.S. Koteswara, *Communist Parties and United Front – Experience in Kerala and West Benga*, Hyderabad: Prajasakti Book House, 2003. s. 83

Büyük ölçüde M.N. Roy'un etkisiyle bir eğitim okulu, istihbarat metinlerine Abey Nath Mukherji olarak geçen kişi tarafından 1920'lerde Afganistan, Kabil'de açıldı. Kısa bir süre sonra da Taşkent'e taşındı.²⁰ Aldıkları eğitimden sonra devrimciler, 1922'de Hindistan'a komünist eğilimler yaymak amacıyla gönderilmiş ancak İngiliz yönetimi tarafından yakalanmış ve çeşitli suçlamalarla mahkum edilmişlerdir. Zaten eğitim aldıkları okul da aniden, Bolşeviklerin İngilizlerle yapmış olduğu ticaret antlaşması engeline takılarak İngilizlerin entrikalarıyla kapatılmıştır. Bu antlaşma ile Bolşevikler, özellikle 1921'in ilkbaharında İngilizlerle yüzleşmeyi göze alamayıp, Hindistan'a daha yer altından ve eğitilmiş kişiler aracılığıyla sızmayı tercih etmiştir.²¹

I. Dünya Savaşı sonrasında, Hindistan'da, İngiliz İmparatorluğu hem ortaya çıkan self determinasyon ilkesi hem de komünizm ile karşı karşıya kaldı. Marksizm ise doğası gereği emperyalizme düşmandı ve İngiltere böyle bir ideolojiye sahip bir dünya gücünün ortaya çıkmasından ise huzursuzdu.²² Dolayısıyla da İngiltere yönetimi de SSCB'nin yaratacağı tehlikeyi hissedip, anti Bolşevik partilere yardım şeklinde bu konuya ciddi kaynaklar ayırmaya başladı. İki yönetim kendi hamlelerini yaparken, Hindistan'da da huzursuzluk gitgide artıyor, bekledikleri imtiyazlar yönetimden gelmedikçe milliyetçilerin sesleri de yükselmeye başlıyordu.

SSCB'nin sosyalizmine kapılan yalnızca Hindistan'daki halk değildi. Büyük Britanya Komünist Partisi'nin lideri olacak olan Rajani Palme Dutt, İngiltere'de Moskova'nın en güvenilir teğmeni ve Büyük Britanya Komünist Partisi'nin (CPGB) en önemli ismi idi. CPGB'nin lideri olmak yetkilileri endişelendirmese bile, "Aylık Emek" kitabında Bolşevizm'in propagandasını yapan Dutt'ın, Hint asıllı olması mutlaka riski artıran bir etken olacaktı. Bu da Hindistan'daki İngilizleri endişelendiren, İngiliz Hindistan'ı ile Sovyet ilişkilerinin bir örneğiydi.²³

1.1.1.2. Hindistan Komünist Partisi

²⁰ Sielaff, *a.g.e.*, s. 41

²¹ Qureshi, *a.g.e.*, s. 16.

²² Sielaff, *a.g.e.*, s. 18.

²³ *A.g.e.*, s. 36.

M.N.Roy'un, Meksika'yı temsil ettiği Birinci Komünist Enternasyonal'den sonra ikinci kongrenin arkasından bir Hindistan Komünist Partisi (CPI) kurması ilk hedeflerinden biri olacaktı. Komünist parti kurma çabaları, Hindistan'da ilk olarak birbirinden bağımsız olarak Lahor, Kalküta, Bombay ve Madras'ta başlamıştır. Komünist Enternasyonal de daha sonra bu çalışmalar ile bağlantı kurmuştur. CPI, 1920 Ekim'inde Taşkent'te M.N. Roy öncülüğünde bir Hintli siyasi mülteciler grubu tarafından kurulmuştur. Bu grupta Evelyn Roy, Abani Mukherjee, Tirumal Acharya, Rose Fingov, Muhammed Ali ve Muhammed Şafiq yer almaktadır.²⁴ Açılış toplantısı ile Komünistlerin ilkeleri ve Hindistan'ın koşullarına uygun bir program hazırlanmasına karar verilmiştir. Önde gelen Hint politikacı ve sendika üyesi olan Shripat Amrit Dange, Ağustos 1922'de ilk Hint Komünist dergisi olan Sosyalist'i yayınlamıştır. Roy da Dange'nin sosyalist görünümünden memnun kalıp makalelerini yayınlamaları için onlara göndermiştir.²⁵

1920'de Üçüncü Komünist Enternasyonal konuşmasında önemli siyasetçi Grigor Zinoviev'in şu sözleri kayda değerdir:

“Gerçek savaş, Asya ve Afrika halklarının bize katıldığı ve ayaklandığı zaman başlamış olacaktır. Tüm dünya işçilerinin kuracağı bir “Kızıl Ordu”, İran, Çin ve Hindistan'da mevcut İngiliz varlığına son verdiği an bizim başladığımız an olacaktır.”²⁶ Hindistan Komünist Partisi, 1921'de Komünist Enternasyonal tarafından resmen tanınmıştır. Parti, bütün Hintli sosyalistleri komünizm çatısı altına almaya yönelik çabaları yönlendirmek, grevleri desteklemek gibi görevleri üstlenmiştir.

Burada Hindistan'daki komünist hareketin, kendi ilhamını ve gücünü; SSCB'de sosyalist devlet ve Moskova'daki Komünist Enternasyonal'den, Hint Ulusal Kongresi tarafından temsil edilen Hint Ulusal Hareket radikalleşmesinden ve emekçi kitlelerin sınıf bilinci ve örgütlenmelerinden aldığını belirtmek gerekmektedir.²⁷

M.N.Roy'un eğittiği kişiler Hindistan'a döndüklerinde, ülkede çeşitli illerde komünist gruplar ve örgütlenmeler oluşturmaya başlamıştır. Ancak bu örgütlerin Hindistan içerisinde dağınık ve birbirinden bağımsız hareket ettikleri ve 1925'lere

²⁴ “Communist Movement: The Background”, s. 5.

²⁵ “Establishment and Growth of Communist Ideology & Party”, s. 25.

²⁶ George Crell, *Rusların Asya Siyaseti*, Çeviren: Serhat Bayram, İstanbul: Toker Yayınları, 1990, s. 16.

²⁷ “Communist Movement: The Background”, s. 6.

kadar komünistlerin merkezi bir komiteleri veya örgütü olmadıklarını belirtmek gerekir. Komünist Enternasyonal ise bu konuda büyük katkı sağlamış ve Hindistan'daki bütün komünist grupları bir araya getirecek bir parti fikrini hayata geçirmeyi istemiştir. Böylelikle 1925 yılında Hindistan Komünist Partisi resmen ve kendi yerinde kurulmuştur.²⁸ Böylece Komünist Partisi'nin Hindistan'da kurulması Marx ve Lenin tarafından ortaya atılan devrimci sınıf ideolojisi temelinde ve Hint işçi sınıfının örgütlenmesi yönünde bir girişim olmuştur. Komünist Enternasyonal, Büyük Britanya Komünist Partisi ve İngiliz İmparatorluğu'nun pek çok yerindeki başta Hint alt kıtası olmak üzere komünist partiler arasında temel bağlantı haline gelecektir.²⁹

Komünist Enternasyonal'in merkezi Moskova'daydı ve tüm komünist kuruluşların dünya çapındaki en yüksek konumundaydı. En baştaki amacı, her ülkede İşçi Cumhuriyeti kurmaktı. Hindistan'daki hedefi ise İngiliz İmparatorluğu'nun üstünlüğünü devralıp, işçi ve köylülerin devrimine zemin hazırlamak, işçi sınıflarını sendikalar halinde örgütleyerek kontrol etmek, onlara komünizmin ilkelerini öğretmek, onları greve teşvik etmek ve aralarında bir dayanışma kurmaktı. Köylüler de aynı şekilde proleter kitleler için etkin bir yedek kuvvet oluşturmak ve bir tarım devrimi gerçekleştirmek için örgütlenecekti.³⁰

İngiliz hükümeti, Roy'un öncülüğünde kurulan Hint Komünist Partisi sebebi ile endişeye kapılmıştı. Komünistlerin fikirlerinin, Hint Ulusal Kongresi üyeleri üzerinde etkili olabileceği düşüncesinden çekiniyorlardı. 1924'te komünistlere karşı Kanpur Komplo Davası olarak geçen bir yasal süreci devreye soktular.³¹

1921-24 yılları arasında Komünizm hareketine yönelik, Peşaver Komplo Davası, Meerut Komplo Davası ve Kanpur Bolşevik Komplo Davası olarak üç önemli komplo davası bulunmaktadır. Tüm davalarda komünistler yargılanmıştır. Ancak Kanpur davası, yargılama sonrasında politik etkiler bırakacaktır.³²

1.1.1.2.1. Kanpur Komünist Konferansı

²⁸ "Establishment and Growth of Communist Ideology & Party", s. 29.

²⁹ Sielaff, *a.g.e.*, s. 62.

³⁰ "Communist Movement: The Background", s. 7.

³¹ "Establishment and Growth of Communist Ideology & Party", s. 30.

³² O.P. Ralhan, *Encyclopedia of Political Parties*, New Delhi: Anmol Publications, Rao. s. 89-91.

Komünist Parti oluşumunda çok önemli bir yere sahip olan, Hindistan'daki komünistlerin ilk yasal konferansı Kanpur Komünist Konferansı, 1925 yılının Aralık ayında düzenlendi. Bu konferans neredeyse tüm komünist grupların ve unsurların İngiliz Hindistan'ındaki ilk prototip olaydı. Komünist liderler Kanpur davası ile tutuklanmaya başlayınca, Hint basınında oldukça geniş bir yer edindi. Komünizme yönelen bu dikkati değerlendirmek isteyen Dange, Komünist Parti'nin Konferansını düzenlemek için teklifte bulundu. Satyabhakta 1 Eylül 1924'te kendisi tarafından başlatılan, Hindistan Komünist Partisi aracılığıyla 1925'te konferansın gerçekleşmesinde yardımcı oldu.³³ Partinin asıl amacı ise toprak üzerinde köylülerin ve fabrikalardaki işçilerin de hakkı olması, bunların tanınması ve tüm çalışanlara iyi yaşam koşullarının sağlanmasıydı. Kanpur'da düzenlenen 1. Hint Komünist Konferansı ile Hindistan Komünist Partisi'nin amaçları ve işçilerin mevcut ekonomik durumlarından kurtulmaları üzerinde duruldu. Aynı zamanda partinin, işçi sınıfının haklarını güvence altına almayı ve bir öz yönetim sisteminde Hindistan'da bir işçi devleti kurmayı da amaçlamaktaydı. Konferansta partinin konusu da Hindistan'ın İngiliz emperyalist egemenliğinden kurtuluş yoluyla, üretim ve dağıtım araçlarının sosyalleşmesine dayanan bir İşçi ve Köylü Cumhuriyeti kurulmasıydı. Kanpur konferansı çeşitli yerlerden gelen komünistleri bir araya getirmiştir. Mayıs 1926'da CPI'nın merkezi Kanpur'dan Bombay'a alınmıştır. Sebebi ise yabancı ülkeler ile iletişimi kolaylaştırma arzusudur.³⁴

Tüm bunlar üzerine İngiliz hükümeti, Komünist Parti'nin önemli liderlerinin tutuklanmasını emretti ve daha sonra Hindistan Komünist Partisi tarafından kontrol edilen genç işçi ligi ve sendikaları yasa dışı ilan etti. Parti, geri kalan aktiviteleri ile çalışmalarını gizli yürütmek zorunda kaldı ve 1934'te Kongre Sosyalist Partisi M.R.Masani, Jayaprakash Narayan ve diğerleri tarafından kuruldu. 24 Temmuz 1942'de CPI için yasak kaldırılarak, on yıl sonunda yasal bir parti olarak çalışmaya devam etmesi sağlanmıştır. Hindistan'ın bağımsızlığını kazanacağı 1947 yılına kadar komünist taraftan uzaklaşmayan Hindistan Komünist Partisi, Hindistan'daki devrim

³³ "Establishment and Growth of Communist Ideology & Party", s. 47.

³⁴ *A.g.e.*, s. 52-56.

sürecinde sömürgeciliğe karşı gerçekleştirilen ulusal bir kurtuluş mücadelesi ve toprak yasasına karşı mücadeleyle tavrını göstermiştir.³⁵

Hindistan'ın bağımsızlığı sonrası, parti içerisinde meydana gelen ayrılıklar ile ideolojik olarak farklılıklar yaşanmaya başlanmıştır. 1951 yılında gerçekleştirilen konferansın devamında ayrı bir grup tarafından yapılan Kalküta Kongresi'nde, kendilerini Dange'in CPI grubundan ayrı tutarak, Hindistan Komünist Partisi (Marksist) olarak tanımlamışlardır.³⁶ Bu parti, 1964 yılında resmen kurulmuştur. 2019 yılı itibarıyla da Hindistan'daki en büyük komünist partisi olmuştur ve 1.048.678 üyeye sahip olduğunu da ileri sürülmektedir. Aynı zamanda parti, Hindistan'ın sekiz ulusal partisinden de biridir. Hindistan Komünist Partisi, Kerala ve Batı Bengal'de seçimleri kazanmış ve Hindistan'ın ilk demokratik olarak seçilmiş komünist parti hükümeti kurulmuştur. 1970'lerin sonlarındaki ekonomik durgunluk, beraberinde Hindistan'daki sosyalizme olan inancın zayıflamasını da getirmiştir. 80'ler ve 90'lar döneminde de Hindistan ekonomisi, yatırım çekmek amacı ile liberalleşmeye başlamıştır.³⁷

Komünizmin etkisi Hindistan'da hala esintilerini hissettirmektedir. Mevcut sol eğilimli partilerin çoğu eski Hindistan Komünist Partisi'nden ayrılmış Maoist partiler ve özellikle de Hindistan Komünist Partisi (Marksist), Hindistan'da çoğu eyalette önemini korumaya devam etmektedir.³⁸ Partinin 2014'teki seçmen desteği Tripura bölgesinde %64'e kadar ulaşmış, 1980 yılından bu yana da sosyal hizmet programlarının belediyeler düzeninde uygulanması ile faaliyetlerine devam etmektedir.³⁹

1.1.2. Hindistan'ın Bağımsızlığında Gandhi, Nehru ve Hint-Sovyet İlişkileri

³⁵ "Communist Movement: The Background", s. 7-11.

³⁶ Pradip Basu, *Towards Naxalbari (1953–1967) "An Account of Inner-Party Ideological Struggle"*, Calcutta: Progressive Publishers, 2000. s. 52-54.

³⁷ Kotesvara, *a.g.e.*, s. 92-93.

³⁸ Ateş Uslu, "Güney Asya'da Komünist Hareketler: 2015'ten 2016'ya Geçerken Benerci'nin Yoldaşları", *BirGün Pazar*, 2016, s. 1.

³⁹ Uslu, *a.g.e.*, s. 1.

Hindistan’da sosyalizm, Hint Bağımsızlık Hareketi’nin ortaya çıktığı dönemde popülerlik kazanmış ve piyasa temelli bir ekonomiye geçişin yapılacağı 1990’lı yıllara kadar sosyal ve ekonomik politikaları şekillendirmiştir. Bununla beraber, birçok siyasi partinin demokratik sosyalizm şeklindeki bir benimsemesi ile Hint siyaseti üzerinde etkili olmaya devam etmiştir.

Bağımsızlık mücadelesi döneminde, Hindistan’da da ortaya çıkan komünist hareketler giderek artıyorken ve SSCB gibi bir ülkenin de devrimci ilerleyişine tanık olunurken, ülkenin liderlerinin ve politika yapımında önde gelenlerinin de bu konu üzerinde düşünceleri önemli olmuştur. Hint Ulusal Kongresi, Hint siyasi sahnesine tamamen egemen olduğu için Hindistan’da başarılı bir Komünist parti kurma süreci zor bir olaydı. M.N. Roy, Lenin’in sömürge meselesine yaklaşımını etkilemeye çalışmış ve ondan Gandhi gibi burjuva ulusal liderlerine güvenmemesini ve yalnızca proleter partisini desteklemesi gerektiğini söylemiş ancak başarılı olamamıştır.⁴⁰ Gandhi sonuçta SSCB’deki sosyalizmin, komünist tezahürünü çeşitli nedenlerle Hindistan ile uzlaşmaz bulmuştur. En büyük nedenlerinden bazıları ise, SSCB’deki eylemler ve söylemler arasındaki bölünme ve bir amaca ulaşmak için araç olarak şiddetin kullanılmasıdır.⁴¹

Gandhi, sadece Hint haklarını değil aynı zamanda işçilerin haklarını ve kırsal çıkarlarını da kapsayan davaları ele alıyordu. Güney Afrika’daki Tolstoy çiftliği topluluğunun işletilmesi sırasında sosyalist düşünce ve uygulamaya maruz kalacaktı. Bu da başka bir ilginç Hint-Rus bağlantısıdır.⁴² O zaman Güney Afrika’da bulunan Mahatma Gandhi, SSCB ve Hindistan’da mevcut koşullardaki benzerlikten etkilenmiştir ve Lev Tolstoy ile uzun zaman yazışmıştır.⁴³ Bazı yazılarında da sosyalizmden bahsetmiş ve akımın temel düşüncesinin, aslında kendi düşüncesiyle de benzer noktaları olduğunu belirtmiştir.

Ancak Gandhi’nin komünizm ile kendi politik görüşü arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Öncelikle komünizmin itici gücünün ekonomi ile ilişkili olduğunu

⁴⁰ Dietmar Rothermund, *India and The Soviet Union*, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/000271626938600108> (erişim tarihi: 09.09.2019)

⁴¹ Sielaff, *a.g.e.*, s. 67.

⁴² *A.g.e.*, s. 60.

⁴³ Rajiv Sikri, *Challenge and Strategy: Rethinking India’s Foreign Policy*, Hindistan: SAGE Publications, 2009, s. 153.

düşünmesi ve bunun aksine kendisinin bütünsel-manevi bir yaklaşımı olan şeylerin gücüne inanmasından bahsetmek gerekir. Ayrıca Gandhi'nin kesinlikle kabul etmediği bir diğer durum da şiddetin bir araç olarak kullanılmasıdır. Gandhi, siyasette çoğu başarısına bağımsız olarak ulaşmış bir liderdir. SSCB'nin Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinde sunmak istediği katkı veya girişimler, Gandhi tarafından Nehru gibi SSCB'ye bir dönem sempati duymuş kişilerle mücadele etme pahasına reddedilmiştir. Nehru, İngilizlerin SSCB'ye karşı tutumunu cesaretle eleştirmiştir. Hindistan için Sovyet modelini düşünen en önemli Hint milliyetçisi Nehru'dur. Gandhi'den daha çok açık bir şekilde sosyalist eğimli olup, SSCB'den çok daha fazla ilham almıştır. Moskova'ya yaptığı yolculuk, onu ilk kez 1926'da Avrupa'daki bazı yerlere götürmüştür. Bu gezi özellikle Hindistan'ın bağımsızlığına ilgi duyan diğer örgütler ile tanışmak ve bağlantı kurmak için yapılmıştır. Gelecekteki başbakan, kısa bir süre sonra 1928'de Hint bir milliyetçi yayın olan *The Hindu*'da 16 kısa makalede Moskova ziyareti hakkında yazmıştır. Nehru; "Sovyet Rusya'ya karşı kayıtsız hissetmek zor ve başarılarını ve başarısızlıklarını tarafsız bir şekilde değerlendirmek daha da zor" şeklinde açıklamalara yer vermiştir.⁴⁴

Nehru, Moskova'yı Sosyalist Devrimi'nin 10. yıldönümünde ilk kez ziyaret etmiş ve endüstriyel gelişiminden çok etkilenmiştir. Hindistan ve SSCB'nin ağırlıklı olarak sanayileşme eşiğinde olması ve tarımsal işleyişi benimsemesi şeklindeki konularda benzer olduklarını düşünmüş ve bu benzerliğin Hindistan'ın yaşadığı problemlere SSCB'nin tecrübesinden faydalanarak çözüm bulabileceği görüşüne sahip olmuştur.⁴⁵ Hindistan gibi o dönemde zayıf gelişmekte olan ülkelerin kapitalist yolu değil, sosyal adaleti, eşitliği ve insanlık onurunu vurgulayan bir kalkınma modeli izlemesi gerektiğini düşünen Nehru, Hindistan'ın SSCB ile yakın ve dostça ilişkiler kurması gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁶

1928 yılında gerçekleştirilen Kalküta Konferansı ile Hindistan'da antiemperyalist hareketleri örgütleyebilecek, Kongre Komitesi'nde bir departman Nehru başkanlığında açılmıştır. Böylece Nehru Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinde dış politikanın mimarı olmuştur. 1936'da Hint Ulusal Kongresi

⁴⁴ Sielaff, *a.g.e.*, s. 67-69.

⁴⁵ *A.g.e.*, s. 5.

⁴⁶ Sikri, *a.g.e.*, s. 154.

Başkanı olan Nehru, görüşleri ile Hindistan'ın politikalarında belirleyici aktör olmuştur. Hint Ulusal Kongresi'nin, faşizme ve emperyalizme karşı mücadelede, sosyalist ve milliyetçi tavrın yanında olması gerektiğini ve Hint halkının SSCB halklarıyla dayanışmasını ilan etmiştir.⁴⁷

1930'ların sonlarına doğru Stalin Sovyet politikasını değiştirdiğinde Nehru, Sovyet komünizminden daha az etkilenmeye başlayacaktır. 1938'de ise verdiği bir demeçte "Komünist yöntemle ilgili çok fazla şiddet içerdiğini düşünüyorum ve son yıllarda Rusya'da olduğu gibi kötü sonuçlara neden oluyor" diyecektir.⁴⁸ Nehru, Hindistan'daki komünizmin etkisinin az kalmasının nedeni olarak, başkalarının istismarına yoğunlaşp, komünizmin bilimsel tabanını yaymadan ve insanların da düşüncelerine buna adapte etmeden davranmalarını göstermiştir.⁴⁹

Stalin-Hitler paktının bulunduğu 1939 yılında, SSCB'nin Hindistan'daki komünist hareketler üzerindeki etkisi kendini biraz daha göstermiştir. SSCB'nin Nazi Almanyası ile yaptığı saldırmazlık paktına yönelik, Hindistan Komünist Partisi, ilk tepkisini bu durumu sorgulamayarak göstermiş ve İngiltere ve Fransa emperyalist savaş taciri olarak nitelendirilmiştir. Rus hattını takiben de İngiliz hükümetini zayıflatmak için yapılan grevleri destekleyerek, İngiltere'yi kınamıştır. Hitler, Sovyet Rusya'yı 22 Haziran 1941'de istila edince bu durum, komünistler tarafından uluslararası kalelerine bir tehdit olarak görülmüştür. Bu sebeple de Hindistan Komünist Partisi, İngiliz hükümeti, Hindistan'ın bağımsızlığını kabul etmese bile emperyalist savaşın artık bir halk savaşı haline geldiğini söylemişlerdir. Hindistan'daki İngiliz hükümeti de değişen uluslararası durumdaki komünistlerin savaşa verdikleri destekten emin olmak için, onları tutukluluk halinden serbest bırakmaya başlamıştır.⁵⁰

Hindistan, II. Dünya Savaşı sırasında kayıtsız kalmayı göze alamamıştır. 22 Haziran 1941'de Hitler, SSCB'yi işgal ettiğinde, Hint Ulusal Kongresi konuyla yeterince ilgiliydi. Sovyet halkının Nazizm'e direnişi, Hintlileri bağımsızlığını

⁴⁷ Senterla, *a.g.e.*, s. 7.

⁴⁸ *A.g.e.*, s. 80.

⁴⁹ Arun Coomer Bose, "Nehru's Response to Socialism (In Pre-independence India)", *Asian Studies* 8:3 (1970), s. 4

⁵⁰ "Communist Movement: The Background", s. 9-10.

kazanmak için mücadelelerine devam etmeye teşvik etti.⁵¹ Hint liderler ulusal kurtuluş ve toplumsal ilerleme mücadelelerinde SSCB'nin tutarlı desteğine güveniyorlardı.

1945 yılının Nisan ayında, Birleşmiş Milletler'in San Fransisco Konferansı'nda Sovyet ve Hint delegeler bir araya gelmiş, Sovyet delegesi olan Molotov, Hindistan'ın bağımsızlığını destekleyici açıklamalarda bulunmuştur. O dönemde Hindistan geçici hükümet başkanlığında bulunan Nehru ise, ABD'nin yanı sıra SSCB ile de iyi ilişkiler kurma isteğini dile getirmiştir.⁵²

21 Eylül 1946 yılında ise Nehru, diplomatik ilişkilerin kurulması önerisini içeren mektubunu Moskova'ya göndermiş ve "SSCB, Modern dünyanın diğer büyük ulusudur ve aynı zamanda dünya olaylarını şekillendirmek için büyük sorumluluk taşır. Onlar Asya'daki komşularımız ve kaçınılmaz olarak birçok ortak görev üstlenmek zorunda kalacağız ve birbirimizle yapacak çok şeyimiz olacak" şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. SSCB de ilerleyen dönemlerde bu mektuba cevap vererek diplomatik ilişkilerin kurulması için hazırlanmaya başlamıştır. Bundan sonraki süreçte ise, Hint delegeleri diplomatik ilişkilerin kurulması için görüşmeler sağlamış ve Nehru, 12 Kasım 1946'da kurucu meclise bu ikili diplomatik ilişkilerin kurulması ile ilgili bilgilendirmeleri yapmıştır. 1947 yılının Nisan ayında ise Hindistan ve SSCB resmi olarak diplomatik ilişkilerin kurulduğunu ilan etmişlerdir. Bu ilanın ise Hindistan'ın bir bağımsızlık politikasının işareti olarak konumlandırıldığını söylemek yerinde olacaktır. Bu konu üzerine Hindustan Times ise şu görüşü dile getirmiştir;

"Rusya'da Hint bilim insanlarının eğitimi için erken bir tarihte düzenlemeler yapılacak ve Rus deneyiminin Hindistan'daki ekonomik sorunlara uygulanabilirliği konusunda, kısa süreli olarak Sovyet teknisyenlerinin bu ülkedeki il ve merkez hükümetlerine tavsiyelerde bulunmaları için düzenleme yapılacaktır." New Times da bir başyazı da diplomatik ilişkilerin kurulması "uluslararası önem taşıyan bir olay" ve "iki ülkenin halklarının birbirlerine karşı dostluk düşüncelerinin kanıtı" olarak tanımlanmıştır.⁵³

Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinde, siyasi bağımsızlığın nasıl olması gerektiği konusunda iki önemli lider Gandhi ve Nehru fikir ayrılığına düşmüşlerdir. Nehru ulusal hareketin, ülkenin özgürleşmesi için sosyalizm hedefini kabul etmesini

⁵¹ Senterla, *a.g.e.*, s. 8.

⁵² *A.g.e.*, s. 11.

⁵³ *A.g.e.*, s. 12-14.

istemmiş ve birçok yazısında kendini sosyalist olarak tanımlamıştır.⁵⁴ Nehru, Marx'ın yöntemlerinden etkilenmiş ve sonrasında da SSCB'ye gerçekleştirdiği ziyaret ile ekonomik planlamalarına hayranlık duymuştur. Ancak Nehru, aynı dönemde hem Rus devrimi hem Marksizm hem de Gandhi'nin etkisi üçgeni içerisinde kalacaktır. Sosyalizm inancını bu çerçevede şekillendirmek ve bunları ortak bir düşünce haline getirebilmek için uzlaştırmaya çalışmıştır. Ancak sonraki dönemlerde Nehru, demokrasiziz sosyalizmin Hindistan'da zulme yol açacağı ve sosyalist toplumun şiddet içeren bir devrimle değil demokratik yollarla inşa edilmesi gerekliliği üzerinde düşünmüştür. Batıl inançların kök saldığı, proletarya sınıfının sınırlı kaldığı ve köylü kesimin sosyal bilince sahip olamadığı Hindistan'ın ise böylesi bir hızlı devrimle sosyalist bir ülke olamayacağını biliyordu. Temelde de sosyalist olarak kalmış ancak kendi inancı doğrultusundaki demokrasi anlayışı, liberal bakış açısı ve şiddete karşı olma duygusu ile sosyalizm düşüncesini bir araya getirememiştir.⁵⁵

1.2. Soğuk Savaş Dönemi Hint-Rus İlişkileri

Hindistan'ın bağımsızlığını kazanması, SSCB ile diplomatik ilişkilere başladığı dönemi beraberinde getirmiş ve ilişkiler o dönemden sonra başa gelen liderlerin bakış açılarının farklı olması sebebiyle sürdürülebilir bir gelişme gösterememiştir. Ancak bununla birlikte, olumlu gelişmeler de yaşanmış ve ekonomik anlamda olumlu gelişmeler meydana gelmiştir. Liderler, karşılıklı ziyaretleri ile ilişkileri canlandırmaya çalışmıştır. Soğuk Savaş dönemi, Hindistan'daki lider değişimlerinin, ilişkilere önemli dönüm noktaları kazandırması sebebi ile dönemsel olarak incelenmeye çalışılmıştır. Nehru dönemi ile başlayıp, SSCB'nin dağılına kadar devam eden bu aralıkta, ilişkilerde inişler ve çıkışlar yaşanmıştır. Bu dönemde meydana gelen, Hindistan'ın yaşadığı problemlere yönelik Sovyet tepkileri de önemli bir nokta olmuştur.

1.2.1. 1947-1964 Dönemi

⁵⁴ C. P. Bhambhri ve C. P. Bhamberi, "Nehru and Socialist Movement in India (1920-47)" *The Indian Journal of Political Science*, Vol. 30, No. 2, 1969, s. 130

⁵⁵ Bhambhri ve Bhamberi, *a.g.e.*, s. 146.

Hindistan ve SSCB arasında 1947 yılı ile başlayan diplomatik ilişkiler, ekonomik, politik ve kültürel alanda ilişkileri de beraberinde getirmemiş, birtakım negatif olgular iki ülke arasında dostluk ilişkilerinin geliştirilmesinde engeller oluşturmuştur.⁵⁶ Stalin'in Hindistan'ı İngiliz emperyalizminin bir devamı olarak görmesi, bu dönemde Hindistan hakkında bulanık düşüncelerin oluşmasında rol oynamıştır. 1947'de Moskova'daki Hint Büyükelçiliği ilk sekreteri olan T.N. Kaul ise, "Ruslar, Hindistan'a renkli gözlüklerinin arkasından baktılar ve Hint gerçeklerini anlamanın dışında kaldılar. Onlar için Hindistan henüz bağımsız değil, İngiltere'nin bir uzantısıydı." şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Yine bu dönemde Sovyet Komünist Partisi'nin sekreteri Andre Zhdanov'un, Hint Ulusal Hareketi gibi hareketlenmelerin, İngiliz ve Amerikan çıkarlarına hizmet ettiği şeklindeki açıklamaları, Hindistan'ın önemini doğru bir çerçevede değerlendirmelerini engellemiştir.⁵⁷

Bu sebeple bu yıllarda iki ülke birbirini anlamakta gerekli çabayı gösterememiş ve yetersiz kalmıştır. Stalin'in Hindistan hakkındaki düşüncelerinin yanı sıra, 1948'de Hindistan'ın Telegana bölgesinde Komintern tarafından bir komünist ayaklanma cesaretlendirilince, Nehru, Hindistan Komünist Parti'sini Moskova'nın bir aracı olarak görmeye başlamıştır.⁵⁸ Sovyet basınının da Nehru ve Gandhi gibi liderlere karşı buldukları ithamlar, Hindistan'ın tam bağımsız bir devlet olarak kabul edilememesi, ikili ilişkilerin gelişimini engelleyen diğer faktörler olmuştur.

Olumsuz düşüncelerin havada uçuştığı bu dönemde, olumlu olarak adlandırılacak bazı gelişmeler de yaşanmıştır. Bunlar, Tayvan bölgesine herhangi bir tanıma vermeyerek Hindistan'ın Amerikan mantığını reddetmesi, Amerika ve Japonya gözetiminde yapılacak anlaşma müzakerelerine katılmaması, 1950-53 Kore Krizi'nde Hindistan'ın ilk başta Kuzey Kore'yi saldırgan olarak adlandırması ancak daha sonra Amerika'nın Kore'de barış girişimleri adı altında, Çin'e karşı komünizmi yok etmeye çalışma çabalarına karşı çıkması, Nehru'nun 38. Paralelin BM güçleri tarafından geçilmesini eleştirmesi gibi gelişmeler, SSCB'yi memnun etmiş ve Hindistan'ın uluslararası arenada bağımsız ve aktif bir rol üstlenmede etkili olabileceği

⁵⁶ N.Jayapalan, *Foreign Policy of India*, Hindistan: Atlantic Publishers & Dist, 2001, s. 152.

⁵⁷ *A.g.e.*, s. 153.

⁵⁸ Senterla, *a.g.e.*, s. 17.

düşüncesini uyandırmıştır.⁵⁹ Hindistan tarafından Kore'deki çatışmaların barış içerisinde çözüme kavuşturulması gerekliliği çağrısı, Stalin tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Stalin, bu çağrıyla birlikte Hindistan'ın gerçekten de dünya sorunları karşısında bağımsız bir tavırda politika izleme niyetinde olduğunun farkına varmıştır.

1953-1965 dönemi ise Hindistan ve SSCB arasındaki ilişkilerde çok önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Bu dönemde, ticari ve ekonomik ilişkilerde de büyük bir sıçrama yaşanmıştır. Hindistan'ın bağımsızlık sonrası ekonomisindeki Batı'ya olan bağımlılığını azaltmak için SSCB ile ekonomik alanda bir atılım başlatmışlardır. Hindistan'a ekonomik yardıma başlayan SSCB, yirmi beşin üzerinde sanayi projesine de Sovyet teknolojisini sunmuştur. 1960'lı yıllardan itibaren ise, SSCB, Hindistan'ın savunma ihtiyaçlarını karşılayan en büyük tedarikçisi konumuna gelmiştir. Bu dönemde Moskova tarafından gerçekleştirilen yardımların ABD'den bile fazla olduğunu vurgulamak gerekir (150 milyon dolar). Bu periyotta, iki ülke arasındaki gelişmeler, özellikle ekonomi ve savunma alanlarında gerçekleşmiştir.⁶⁰ SSCB'den Hindistan'a gelen ithalat 100 kattan fazla artış göstermiş ayrıca Hindistan'daki ortak Hint-Rus merkezlerinde 70.000'e yakın vasıflı işçi eğitilmiştir.⁶¹

İlişkilerin güçlenmesini sağlayan en önemli adımlardan biri de 1955 yılında gerçekleştirilen Nehru'nun Moskova ziyareti ve Kruşçev'in Hindistan ziyareti olmuş ve bu ziyaretlerde iki ülke birbirlerinin davranışlarından oldukça memnun kalmıştır.⁶² Nehru'nun bu ziyareti gerçekleştirilmeden önce Bhilai Çelik Tesisi'ni kurmak adına iki ülke arasında ilk ekonomik anlaşmanın bu yılda imzalandığını belirtmek gerekir. Çünkü bu anlaşma ile sadece iki ülke değil aynı zamanda Batı ile Doğu arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktası oluşmuştur. Bu anlaşma, Doğulu güçlerin tesis inşası için Batı'nın teknoloji ve finans desteğine ihtiyaç duyulduğu bir dönemde iş birliği adına önemli bir gelişmeyi meydana getirmiştir.⁶³ SSCB de artık Hindistan'ın önemli bir aktör olmaya başlayacağını farkına varmıştır. 1950'li yıllar süresince de teknik ve finansal anlamda Hindistan'a desteğini sürdürmüştür.

⁵⁹ Jayapalan, *a.g.e.*, s. 154.

⁶⁰ *A.g.e.*, s. 159-160.

⁶¹ Katherine Foshko, "Re-energising the India-Russia Relationship", India: Gateway House Research Paper, No.3, 2011, s. 22.

⁶² Jayapalan, *a.g.e.*, s. 157.

⁶³ Senterla, *a.g.e.*, s. 25.

İkili ilişkilerde ilerlemeyi sürdürmek adına adımlar atılmaya devam edilmiştir. Hindistan'ın savunma alanındaki gelişimini sağlamanın yanı sıra, Ranchi Ağır Makine Fabrikası, Barauni Petrol Rafinerisi kurma ve Bhilai'yi genişletme anlaşmaları yapılmıştır.⁶⁴

Ekonomik ve teknik alanda iş birliği çalışmaları devam ederken bu durum siyasi anlamda da birtakım ortak duruşları beraberinde getirmiştir. Örneğin, SSCB'nin işgali altında bulunan Macaristan için Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda demokratik seçimlerle alakalı alınmak istenen bir kararda, Hindistan SSCB ile aynı doğrultuda oy vermiştir.⁶⁵ Yine ilerleyen yıllarda meydana gelen, ABD'nin destek verdiği Küba'yı ilgilendiren meselelerde yaptığı eleştiriler, SSCB'yi memnun etmiş ve SSCB de Hindistan'ı, Goa ve Keşmir meselelerinde desteklemiştir.

Yine dönemin en önemli adımlarından biri de Hindistan'da Bağlantısızlık Hareketi'nin oluşumudur. Özellikle Nehru'nun da söylemlerindeki barış vurgusu, ilişkilerdeki endişeleri gidermeye başlamıştır. Ele aldığımız bu periyotta, Goa Krizi ve Çin-Hindistan Savaşı da SSCB ile ilişkilerde önemli ayakları oluşturacaktır.

1.2.1.1. Bağlantısızlık Hareketi ve Sovyet Faktörü

Bağlantısızlık hareketi, Soğuk Savaş döneminde, Doğu bloku ya da Batı ittifakına kendini dahil etmeyen ülkelerin, bir araya gelerek oluşturdukları bir uluslararası harekettir.

Mısır lideri Nasır, Yugoslavya lideri Tito, Endonezya lideri Sukarno, Gana lideri Kwame Nkrumah ve Nehru'nun, 1961 yılında Belgrad'da bir araya gelerek oluşturdukları hareketin temelleri aslında 1955 yılında gerçekleştirilen Bandung Konferansı ile atılmıştır. "Barış İçinde Bir Arada Yaşama" ilkesinin benimsendiği konferansta, o dönemki koşullarda katılımcı devletler arasındaki çıkan anlaşmazlıklar, hareketin oluşmasında aksaklıklar yaratmıştır. Sonrasında, İkinci Dünya Savaşı ile ortaya çıkan iki kutuplu sistem, bağımsızlığını uzun mücadeleler sonrası kazanmış ülkeler için, eski sömürge dönemine dönmek istememelerinden kaynaklanan korkulara sebep olduğundan, özellikle Asya ve Afrika ülkeleri bir araya gelme kararı almışlardır.

⁶⁴ Jayapalan, *a.g.e.*, s. 161.

⁶⁵ Anil Kumar, "India's Foreign Policy", Calicut Üniversitesi, 2011, s. 34.

Böylelikle Bağlantısızlık Hareketi, 1961 yılında kurulmuş olup, ülkeler, bağımsızlık politikası izleyecekleri, hiçbir askeri ittifaka dahil olmayacakları ve ulusal kurtuluş mücadelelerini destekleyecekleri noktasındaki ilkeleri benimsemişlerdir.⁶⁶

Hareketin önemli liderlerinden biri olan Nehru, kapitalist ve komünist gruplar arasında bir tercih yapmak zorunda kalmak istemediklerini önemle vurgulamıştır.⁶⁷ Nehru'nun dış politikadaki tavrı bağlantısızlıktan yanaydı ve 20.yüzyılda Hindistan'ın ilk Başbakanı olarak dış politikasını da bu şekilde yönlendirmeye çalışmıştır.⁶⁸ Ancak 1955 sonrası SSCB ile derin ilişkiler kurulmaya başlanması, Hindistan'ın bölgesel politikalarında da birtakım değişiklikler olmasına sebep vermiştir. Hindistan, bağlantısızlık politikasından tamamen vazgeçmemiş fakat ABD ile güçlenen bir ilişki kurma isteği de devam etmiştir. Ayrıca da 1962 yılında Çin ile girdiği bir savaşla karşı karşıya kalması, dış politikadaki önceliklerini ulusal güvenliği sağlama olarak değiştirmesine ve SSCB ile yakınlaşmasına neden olmuştur.⁶⁹ Bu savaşın Hindistan için yarattığı en büyük etkilerinden biri de Bağlantısızlık Hareketi'nden uzaklaştırmaya başlamasıdır.⁷⁰

SSCB ise 1953 yılına gelindiğinde, komünist olmamakla birlikte Bağlantısızlık Hareketi içerisinde olan ülkeler ile iş birliğini geliştirmenin önemini fark etmişti. SSCB'nin, Çin'in büyük bir Komünist güç olarak ortaya çıkma girişimlerinden kaygılanması ve bazı Ortadoğu ve Asya ülkeleriyle bir iş birliği geliştirme çabalarının sonuçsuz kalması, Hindistan ile ilişkileri güçlendirmesinin önemini gün yüzüne çıkarmıştır. ABD'nin de komünistlere karşı mücadelesine önceki adı Bağdat Paktı olarak bilinen Merkezi Antlaşma Teşkilatı CENTO ve Güney Doğu Asya Antlaşması Teşkilatı SEATO'nun başarıları da eklenince, SSCB kendini bağlantısız tarafa biraz daha yaklaştırmıştır.⁷¹

⁶⁶ “Bağlantısızlar Hareketi Nedir?” <https://www.analizportal.com/baglantisizlar-hareketi-the-non-aligned-movement-nedir/> (erişim tarihi: 02.06.2020)

⁶⁷ F. Murat Özkaleli, “Küresel Sosyete Ülkeleri ve Ötekileştirilmiş Avamlar: İnşa Edilmiş Egemenlik Kavramı Üzerine 3. Dünya’cılığın Bir Eleştirisi”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* No:41, Ekim 2009, s. 15.

⁶⁸ Erhan Özyaşar, *Bandung Konferansı (Bağlantısızlar Bloğu)'nın, ABD-Sovyet Rusya'nın Bölge Politikalarına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2018, s. 35.

⁶⁹ Özyaşar, *a.g.e.*, s. 128.

⁷⁰ *A.g.e.*, s. 153.

⁷¹ Jayapalan, *a.g.e.*, s. 155.

Hindistan'ın Bağılantısızlık Hareketi içerisinde oluşu, Pakistan ve Çin ile uyumsuzluklarda olduğu gibi, stratejik uyum alanlarında Sovyet desteğini kabul etmesini mümkün kılmıştır. Stalin'in ölümü ile Batı'nın artan baskısı, Pakistan ile ilişkiler, ABD-Çin yakınlaşması sebebiyle, Hindistan Bağılantısızlık Hareketi içerisindeki konumunu korumak adına, SSCB ile ilişkilerini iyi tutmak için çabalamıştır.⁷²

Pakistan'ın 1954 yılında ABD'den savunma sistemi için aldığı yardım, Hindistan'ın ABD'den alamadığını SSCB'den almak istemesine yol açmıştır. Bağılantısız bir Hindistan'ın yükselmeye başlayan Amerikan eleştirisi, SSCB'yi ise memnun etmiştir. Nehru'nun aynı yıl Pekin'i ziyaret etmesi ve Moskova ziyareti için SSCB'nin teklifini kabul etmesi, Çin ve Moskova ile yakınlaşma isteğinin de belirtisidir. Bu yakınlaşmaların ertesinde SSCB'de basında da artık Hindistan ve liderleri için İngiliz emperyalizmine karşı koyan kişiler olarak iyi şeyler söylenmeye başlamıştır. Bağdat Paktı ve SEATO gibi oluşumların içinde Hindistan'ın yer almaması, SSCB'de iyi bir izlenim yaratmış ve iş birliğini ilerletmek için adımlar atılmaya başlanmıştır.⁷³ Buna rağmen o dönemde iki ülke arasında bazı noktalarda düşünme biçimi hala farklılık göstermekteydi. Örneğin 1955 yılında gerçekleştirilen Bandung Konferansı da dahil olmak üzere, Nehru, bağılantısızlığı teşvik edip, bir arada yaşam stratejisini savunurken, SSCB tarafından Kruşçev ile Avrupa'daki gerilemelerin telafi edilmesi için Asya'da bir Soğuk Savaş durumuna geçilmesi ve bunun için de Hindistan ile iş birliği veya girişimler organize etmek adına düşünceler mevcuttu.⁷⁴

Hindistan, başka ülke topraklarında bulunan yabancı güçlerin varlığından rahatsızlığını sıklıkla dile getiren bir ülke olmuştur. Özellikle bağılantısız grubunda olan ülkelere gerçekleştirilen dış müdahalelere çoğunlukla karşı çıkmıştır. 1979 Afganistan müdahalesi ile Sovyet Birliği'ne karşı da rahatsızlığını dile getiren Hindistan, Brejnev'in Asya güvenlik planı olarak bilinen planını da bağılantısızlık hareketine uymayacağı yönündeki argümanlarıyla reddetmiştir. Tüm bunlar da

⁷² Leandro de Souza Mendes, *Future of the Indo-Russian Strategic Partnership*, Yüksek Lisans Tezi, Macquarie Üniversitesi, Avustralya, 2015, s. 10.

⁷³ Jayapalan, *a.g.e.*, s. 156-157.

⁷⁴ Vojtech Mastny, "The Soviet Union's Partnership with India", *Journal of Cold War Studies*, 2010, s. 53.

Hindistan'ın uluslararası meselelerdeki eylem ve söylemlerinde özgür hareket etmek istediği ve Bağlantısızlık Hareketi'nden kopmak istemediği konusunda işaretler taşımaktadır.⁷⁵

Bağlantısızlık Hareketi, 1990'lı yıllarda, kendi içinde birtakım tartışmalar yaşamaya başlamıştır. Kimlik tartışmaları, SSCB'nin dağılmasıyla iki kutupluluğun sona ermesi ve dağılma sonrası ortaya çıkan yeni devletlerin de bu birliğe katılmaları, yeni dinamikleri de beraberinde getirmiştir. Ayrıca Bağlantısızlık Hareketi kendi içindeki üyelerin yaşadığı çatışmalar gölgesinde kalmıştır. Hindistan-Pakistan, Vietnam-Kamboçya, Uganda-Tanzanya, İran-İrak Savaşı, Etiyopya-Somali çatışması bunlara örnektir. Bu durum, Bağlantısızlık Hareketi'nin kendi içinde bile çalkantılar yaşadığını göstermiş ve aslında kendi içinde kapanmıştır. 2003 yılına kadar bu söylemler devam etmiş ancak bu yıldan sonra tekrar Üçüncü Dünya'nın sorunlarına çare arayacak bir misyon ilan edilerek benimsenmeye çalışılmıştır. Bu durumda 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrası ortaya çıkan atmosfer de etkili olmuştur. Günümüzde de mücadelesini verdikleri konular, ABD'nin saldırgan politikaları ve İslam ülkelerini terör ile bağdaştırma yaklaşımıdır. Rusların yakın dostu konumunda olan Hindistan, Bağlantısızlık Hareketi toplantılarında zaten Sovyet politikalarını eleştirmekten kaçınıyor ve eleştirilmesini de önlüyordu. Ancak bu durum 1978'de yaşanan, SSCB'nin Afganistan'da komünist bir rejim oluşturma girişimi ile 1979 yılında gerçekleştirilen ordunun işgali ile İslam ülkelerinin Hindistan'ın Sovyet tutumuna karşı çıkmasıyla son bulmuştu.

1990'lı yıllarda ise Bağlantısızlık Hareketi'ne Rusya ve Çin'in de ilgisi artmaya başlamıştır. Öyle ki Rusya, gerçekleştirilen toplantılara misafir sıfatıyla da katılmaya başlamıştır. Bazı görüşlere göre de Rusya ve Çin'in Bağlantısızlık Hareketi içerisine dahil olması durumunda, bunun beraberinde birtakım zorluklar ve avantajlar getirebileceği tartışılmaktadır.⁷⁶

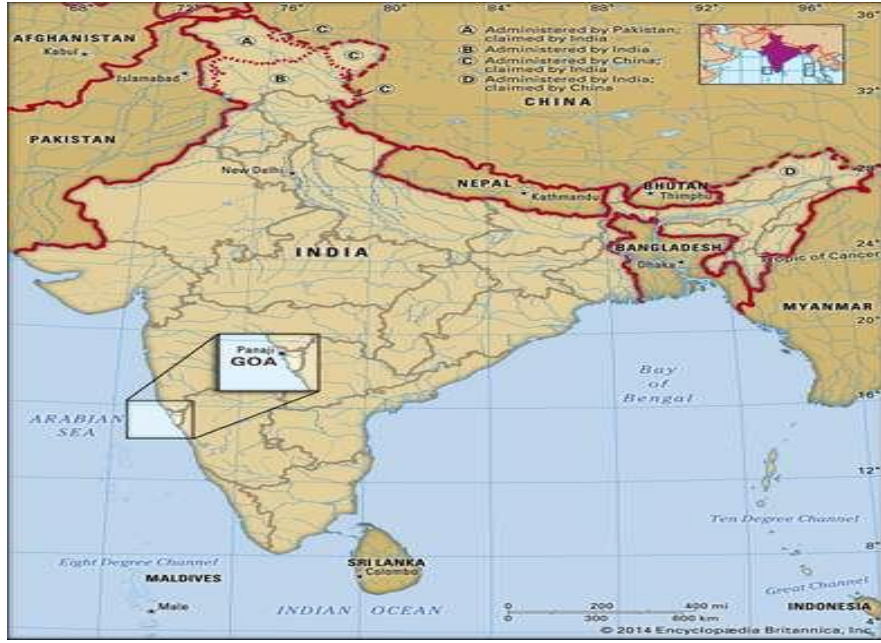
1.2.1.2. Goa'nın Özgürleşmesi ve BM'de Sovyet Rolü

⁷⁵ Jayapalan, *a.g.e.*, s. 196.

⁷⁶ Mehmet Hasgüler ve Mehmet B. Uludağ, "Üçüncü Dünya Yolunda Rusya ve Orta Asya", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:41, Ekim 2009, s.56-57

Goa, Hindistan'ın Batı şeridinde yer almaktadır. Uzun süre Hindu hanedanlarının yönetimindeyken 1472 yılında Müslümanların yönetimine girmiş ve 1510 yılından itibaren de Portekizlilerin eline geçmiştir. 1947 yılında bağımsızlığını kazanan Hindistan, artık topraklarında başka bir ülkenin yönetimini istememektedir ve Goa'yı topraklarına katmak için 1961'de harekete geçmiştir. Portekiz ise bunu ancak 1974 yılında tanımaya razı olmuştur.⁷⁷

Şekil 1: Goa Bölgesi

Kaynak: <https://www.britannica.com/place/Portuguese-India>, (erişim tarihi: 03.06.2020)

Hindistan bağımsızlığını kazandıktan sonra, Hint alt kıtasında bulunan Goa bölgesindeki Portekizlilerin de ülkeden ayrılması için Nehru politik girişimlerine başlamış ancak bir sonuç elde edememiştir. Bunun üzerine askeri müdahale girişimleri düşünülmeye başlanınca, Portekiz, İngiltere desteğine başvurmuş, ABD de Hindistan'ın müdahale edeceği kaygısıyla meseleye dahil olmuştur. 1955 yılından itibaren protestolar artmaya başlamıştır. Hindistan'ın bu durumda uyguladığı çeşitli ekonomik yaptırımlar söz konusu olmuş ve iki tarafın birbirlerini kışkırtma girişimleri neticesinde 17 Aralık 1961'de Hindistan, Goa'yı her taraftan kuşatma altına almış ve

⁷⁷ “ Story of Goa’s Freedom, A Forgotten Fight Of Independence”, <https://www.indiatoday.in/education-today/gk-current-affairs/story/goas-freedom-1025211-2017-07-19> (erişim tarihi: 3.06.2020)

sonrasında da topraklarına kattığını ilan etmiştir. Böylelikle Goa'da Portekiz varlığı son bulmuştur. Portekiz bunun üzerine 1974 yılına kadar durumun Birleşmiş Milletler Antlaşması'na uygun olmadığını dile getirmiş ancak daha sonra yönetime gelen hükümetin Hindistan egemenliğini kabul etmesiyle BM nezdinde mesele çözülmüştür. Bu olayın karşısında ise SSCB'nin tepkisi şu şekilde meydana gelmiştir. Başkan Brejnev, kriz meydana geldiğinde, bir Hindistan ziyaretinde Goa'nın özgürlüğü için duyulan arzuya sempati ile yaklaştığını belirtmiş, Kruşçev ise, Hindistan'ın Goa'daki tutumunu kendi topraklarında gerçekleşen olaylara karşı haklı bir tutum olduğunun ve bu konuda da SSCB'nin arkasında olduğu vurgusunu Nehru'ya yapmıştır.⁷⁸ Bu kriz İngiltere, ABD, Kanada gibi Batılı devletler tarafından kınanırken, SSCB, Çin, Yugoslavya gibi ülkeler tarafından desteklenmiştir.

Konu BMGK'da görüşülürken, Portekiz karşıtı, Hindistan destekleyicileri konumundaki Liberya, Seylan Adası ve Birleşik Arap Cumhuriyeti delegelerinin önerdiği çözüm ile, "Portekiz tarafından, Hindistan'dan talep edilen yerlerin uluslararası barışı ve güvenliği tehdit etmesi sebebi ile Hindistan Cumhuriyeti'nin birliğinin sağlanması gerekliliği; Güvenlik Konseyi'nden Hindistan'a yönelik Portekiz'in suçlamalarını reddetmesinin istenmesi ve Portekiz'e Hindistan ile düşmanlığı sona erdirme ve iş birliği" çağrısı yapılmıştır. Bu çözüm önerisine yalnızca SSCB'den destek gelmiş, diğer 7 üye ise karşı çıkmıştır. Bu çözümsüzlükten sonra içlerinde ABD'nin de bulunduğu grubun önerisi gelmiştir. Bu öneriye göre, düşmanlığın bırakılması çağrısı, Hindistan'a güçlerini derhal geri çekmesi, Hindistan ve Portekiz'in barış içerisinde farklılıklarının kalıcı çözümü için çalışmaları istenmiştir. Bu çözüm 7 lehine oy alırken, içinde SSCB'nin de oyunun olduğu 4 karşı oy kullanılmıştır. Böylece bu çözümü SSCB reddetmiş olmuştur.⁷⁹

SSCB, konunun en başında da Hindistan'ın yanında olmuş ve meselenin Hindistan'ın iç sorunu olduğunu iddia ederek, BM'de görüşülmemesi gerektiğini vurgulamış ve

⁷⁸ "International Reactions to Indian Attack on Goa. – Soviet Veto of Western Cease-fire Resolution in security Council", s. 1. <https://web.stanford.edu/group/tomzgroup/pmwiki/uploads/1074-1962-03-KS-b-RCW.pdf> (erişim tarihi: 08.10.2018)

⁷⁹A.g.e., s. 2.

Hindistan'ın Goa'daki halkı Portekiz sömürgesinden kurtarmak için bir girişimde bulunduğunu ve oradaki halkın yanında olduklarını belirtmiştir.⁸⁰

1.2.1.3. 1962 Çin-Hindistan Savaşı ve Sovyet Tutumu

Tibet sorunu, Hindistan ve Çin arasındaki en önemli ve ilişkileri etkileyen bir sınır meselesi olmuştur. Buradaki sorunun kızgınlığa başladığı zaman olarak, 1956-57 yıllarındaki Tibet'in batısındaki tartışmalı bölgesi Aksai Chin'de bir askeri yol inşasının Çin tarafından başlatılması söylenebilir. Hindistan, Çin'i kınayarak karşılık verirken, her iki ülkenin de Aksai Chin bölgesindeki iddiaları devam etmiştir. 1959 yılında da Hindistan bölgeye askerini gönderme çalışmaları başlatmıştır. Bununla birlikte ilişkilerde yoğun çatışma ve bozulma dönemi de başlamıştır.

Şekil 2: Hindistan ve Çin Sınır Anlaşmazlıkları

Kaynak: <http://amerikabulteni.com/2017/07/12/yeni-baslayanlar-icin-cin-hindistan-sinir-savasi-klavuzu/> (erişim tarihi: 03.06.2020)

SSCB ve Hindistan arasında 1958-1962 döneminde çıkan en büyük gerginlik Hint-Çin anlaşmazlığı olmuştur. 1959 yılında aralarındaki sınır anlaşmazlığı

⁸⁰ "Part 1 The Cold War Era (1945–89), The Indian Intervention in Goa-1961", <https://pdfs.semanticscholar.org/12a0/8087cc317c8ca54d72c843a8406ca2b67c42.pdf> (erişim tarihi: 03.06.2020)

konusundaki tansiyonun en yüksek seviyesine çıkması, o dönemde Çin-Sovyet ilişkilerinin çok yakın olması sebebiyle Hindistan'ı SSCB'nin vereceği tepki konusunda endişelendirmiş ancak SSCB'nin ilk aşamadaki tepkisi iki aktörü dengeleyici bit tavırda olmuştur. SSCB, Hindistan ile Çin arasındaki gerginliği azaltmak için iki ülke arasında bir barış anlaşması gerçekleştirmek istemekteydi. Bunun üzerine Nehru 1960 yılında Kruşçev'in önerisiyle Çin lideri Chou-En-lai'yi davet etmiş ancak ikili görüşmede bir sonuç elde edilememiştir.⁸¹ Bu tavrının arka planında ise, Çin'in güçlenerek Asya'da varlık göstermeye başlayacağı ve Çin'in ABD ile gireceği yarışta ikisinden birinin baş aktör olarak ortaya çıkabilmesi ve kendisinin de çıkarlarına zarar gelebileceği yönündeki görüşlerin olduğunu söyleyebiliriz.⁸²

Çin ve Hindistan'ın askeri hamle yapma durumunu olabildiğince engellemeye çalışan SSCB, 1962'de Çin'in Hindistan'a saldırısı ile Çin'in tarafında yer almış ve tarafsız duruşunu geçici olarak terk etmiştir. İlk etapta duruma şaşırarak Hindistan, SSCB'nin tutumunun değişeceği inancı ile sert eleştiriler yapmaktan kaçınmıştır. Düşündükleri gibi de olmuş ve SSCB, çatışmalardan bir ay sonra denge noktası oluşturmak isteyen tutumuna geri dönmüştür. Hatta gerilimin iyice belirginleşmeye başladığı sonraki dönemde Çin'in agresif politikalar yürüttüğünü öne sürerek Hindistan'ı desteklemeye başlamıştır. Bunun neticesinde de Hindistan ile askeri teçhizat tedariki konusunda anlaşmalar imzalanmasına karar verilmiştir.⁸³ Bu sorunun, Hindistan ve SSCB arasındaki askeri ilişkilere ne gibi katkılar sunduğu ikinci bölümde anlatılacaktır.

SSCB'nin Asya'daki güç oyunlarında, Çin'i dengeleyen bir güç olarak Hindistan'ın sahnede olması, en önemli amaçlarından biri olmuştur. Böylelikle Hindistan'a karşı samimi bir duruş geliştirmiştir.⁸⁴ SSCB ile Çin arasındaki ilişkiler kötüleştikçe, Hindistan ile Çin'in yaşadığı anlaşmazlıklarda Rus tarafın Çin'e yönelik eleştirileri de sertleşmekteydi. SSCB aynı zamandan Hindistan'ın dünyadaki statüsünü de güçlendirmeye çalışmakta ve sorunların çözümünde katkı sağlayacak bir devlet

⁸¹ Jayapalan, *a.g.e.*, s. 161.

⁸² Senterla, *a.g.e.*, s. 29.

⁸³ Jayapalan, *a.g.e.*, s. 162.

⁸⁴ A.Z. Hilali, "Cold War Politics of Superpowers in South Asia", https://www.researchgate.net/publication/228704540_COLD_WAR_POLITICS_OF_SUPERPOWER_S_IN_SOUTH_ASIA (erişim tarihi: 03.06.2020)

olarak varlık sürmesini istemekteydi. Öyle ki Kruşçev, 1958'de Lübnan-Ürdün krizlerinin ardından düzenlenecek Cenevre'deki toplantıya Hindistan'ın da katılmasını önermiştir.⁸⁵

1.2.2. 1965-1977 Dönemi

Kruşçev'in 1964'te görevinden ayrılması ile SSCB, Asya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye karar vermiş ve Hindistan ile de ilişkilerini geliştirmeye devam etmiştir. Bu dönemde Pakistan'ın da önemi hem Güney Asya açısından hem de ABD ve Çin ile girebileceği yakın ilişkilerin endişesi sebebiyle artmış ve ilişkileri iyileştirme düşüncesi meydana gelmiştir. Bu sebeple SSCB Keşmir meselesinde açık bir tutum sergilemekten çekinmiş ve bir barış ortamı sağlanmasını teşvik etmiştir.⁸⁶

Yine bu dönemde Sovyet dış politikasında gidilen değişiklikler neticesinde Hindistan, SSCB'nin merkeze koyduğu öneminden biraz uzaklaşmış, Pakistan ile ilişkilere biraz daha odaklanılmıştır.⁸⁷ Ancak bunun yanı sıra 1965'e kadar, SSCB, Hindistan'ın kalkınmasında çok önemli bir rol oynamaya devam etmiş ve teknik alanda, eğitim alanında ve hazır ürünler için pazar oluşturma ve ham maddelerin sağlanması konusunda destek sağlamıştır.

1.2.2.1. Hindistan-Pakistan Savaşları ve Keşmir Sorununda Sovyet Tutumu

Keşmir meselesine değinmeden önce sorunun tarihsel zeminine bakacak olursak, bu sorunun öncelikle bir etnik çatışmadan kaynaklandığını söylemek yerinde olacaktır. Bu bölge, Hindistan ve Pakistan arasında bir oyuncak haline gelmiş ve halkının büyük sıkıntılar çektiği büyük bir trajediye dönüşmüştür. Keşmir'de Hinduizm, İslam, Sihizm ve Budizmi içeren bir çeşitlilik mevcuttur ve bu durum

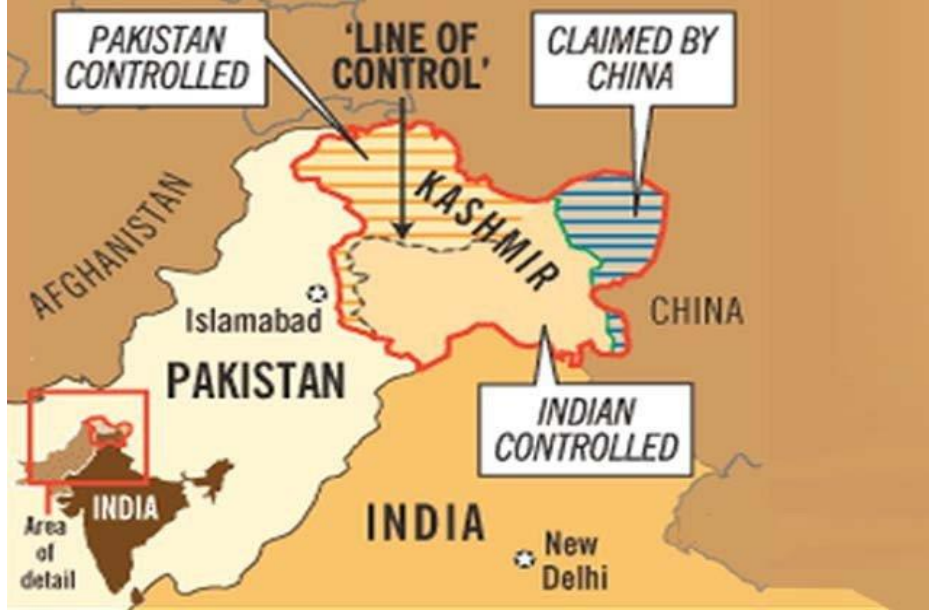
⁸⁵ Syed Akbaruddin, *Autonomy and Dependence in India's Relations With The Soviet Union Since The Treaty of 1971*, Yüksek Lisans Tezi, Avustralya Ulusal Üniversitesi, Avustralya, 1984, s. 10.

⁸⁶ Jayapalan, *a.g.e.*, s. 163.

⁸⁷ Akbaruddin, *a.g.e.*, s. 14.

bölgeyi bir savaş bölgesi haline getirmiştir.⁸⁸ Bölgede hala anlaşmazlıklar devam etmektedir.

Şekil 3: Keşmir Bölgesi

Kaynak: <https://www.arcgis.com/apps/MapTour/index.html?appid=bc0402a488134a3c85b790b2b748d00c> (erişim tarihi: 03.06.2020)

İngiliz imparatorunun Hindu ve Müslümanlar arasında bölücü politikaları olmuş ve 1900'lerin başında artmaya başlayan Hindu milliyetçiliğinden endişelenmeye başlamıştır. Bu tehlikeyi savurmak adına Muhammed Ali Cinnah başkanlığındaki Müslüman Birliği'ni desteklemeye başlamış ve bunun neticesinde Müslüman Birliği tarafı, "Pakistan" olarak adlandırılacak ayrı bir devletin kurulmasını talep etmek durumunda kalmıştır. İngiliz İmparatorluğu, Lord Mountbatten gözetiminde, Hindu çoğunluğu oluşturan Hindistan ve Müslüman çoğunluğu oluşturan Pakistan'ı ayıran yapay coğrafi sınırlar yaratmıştır. Bu olay, kanlı bölünme olarak adlandırılan bir tabloya yol açmış ve şiddetli ayaklanmalara sebep olmuştur. Böylece de Keşmir'in toprak anlaşmazlığı gündeme oturmuştur.⁸⁹

⁸⁸ Priyanka Bakaya ve Sumeet Bhatti, *Kashmir Conflict: A Study of What Led to the Insurgency in Kashmir Valley & Proposed Future Solutions*, s. 2.

⁸⁹ Hilal Ahmad Wani ve Andi Suwirta, "Understanding Kashmir Conflict: Looking for its Resolution" *Susurgalur: Jurnal Kajian Sejarah & Pendidikan Sejarah*, Vol 1, No 2, 2013, s. 181.

İngilizler, 1846 yılında Amritsar Antlaşması ile Keşmir vadisini Hindu Dogra hükümdarı Gulab Singh'e satmış 1947 yılına kadar da bu şekilde devam etmiştir. 1947 yılında Hindistan bağımsızlığını kazanınca, iki ay süresince Hindistan'a ya da Pakistan'a dahil olma noktasında kararsız kalınmıştır.⁹⁰ Bunun üzerine bölge, Pakistan tarafından saldırıya uğrayınca, askeri yardım karşılığında Hindistan'a katılmayı seçmiştir. Bu dönemden sonra Pakistan Keşmir bölgesi üzerinden Hindistan ile savaşa girmiştir. 1949 yılında BM'nin Askeri Gözlemci Grubu tarafından oluşturulan bir ateşkes hattı ile durdurulmuştur. Ancak olaylar 1965 yılında tekrar açığa çıkacak ve iki ülke arasında ikinci bir savaşa neden olacaktır.⁹¹

Keşmir sorununun ve Hindistan ile Pakistan arasındaki gerginliğin sebebinden kısaca bahsettikten sonra, bu dönemde SSCB'nin, Hindistan ile konuyla alakalı nasıl etkileşim içerisinde olduğundan da bahsetmek gerekmektedir.

1965 yılındaki Hindistan ve Pakistan arasındaki savaş, SSCB ile ilişkilerde yeni bir dönüm noktası olmuştur. ABD, Çin ve Pakistan'ın gizli olarak, arka planda bir iş birliği yürütmesi, Hindistan ve SSCB'yi birbirine daha da yakınlaştırmıştır. Bu dönemde Hindistan'a askeri yardımın da önemi artmıştır.⁹² Eylül 1965'te iki ülke arasında savaş patladığında Moskova, her iki ülkeyi de uyararak gerekli önlemleri almaya çalışmış ve aynı zamanda Çin'i de konuya dahil olmaması anlamında uyarmıştır.⁹³ Eylül ayındaki savaşın ortaya çıkmasından önce SSCB, Hindistan'a denizaltıları, muhripler ve eskortlar teklif etmiş, savaş döneminde de silah akışını durdurmamıştır. Bu dönemde Sovyet Rusya'nın Hindistan ile askeri ilişkilerini dinç tutma sebebi, Kruşçev'in Çin karşıtı duruşu ve Nehru'nun ölümünden sonra Hindistan'ın Batı'ya yöneleceği endişesi olduğu söylenebilir. 1965 yılındaki savaşta, BMGK'nın artan baskısı ile bölgesel bir başarı edinemeyen Pakistan ve Hindistan, Keşmir'deki saldırılarını durdurmuş ve Leonid Brejnev'in öncülüğündeki Sovyet Rusya, Taşkent Antlaşması'nın imzalanmasında ise etkili olmuştur.⁹⁴

⁹⁰ Wani ve Suwirta, *a.g.e.*, s. 180.

⁹¹ *A.g.e.*, s. 181.

⁹² Senterla, *a.g.e.*, s. 34.

⁹³ Jayapalan, *a.g.e.*, s. 163.

⁹⁴ Jerome M. Conley, *Indo-Russian Military and Nuclear Cooperation: Implications For U.S. Security Interests*, Yüksek Lisans Tezi, California Naval Postgraduate School, USA, 1999, s. 47-48.

1.2.2.1.1. Taşkent Deklarasyonu

10 Ocak 1966'da Hindistan ile Pakistan arasındaki anlaşmazlığı çözmek amacıyla SSCB'nin aracı olduğu bir zirve, Taşkent'te düzenlenmiştir. Zirvenin sonunda ise Taşkent Deklarasyonu imzalanmıştır.⁹⁵ Bu deklarasyon ile taraflar, 1965 yılı öncesi silahlı personelin durumuna çekilmesi, BM antlaşmasının öngördüğü sorunların, barış yolları dahilinde güce başvurmadan çözülmesi ve birbirlerinin iç işlerine karışmamaları yönünde ortak mutabakata varmışlardır.⁹⁶

Taşkent'te hakim olan bu ruh, SSCB'nin Pakistan ile ilişkilerinin biraz olsun ısınmasına neden olmuş ve SSCB, 1960'larda Pakistan, Afganistan ve Hindistan üzerinde yoğunlaştığını bir kez daha göstermiştir.⁹⁷ Taşkent Deklarasyonu ile SSCB daha dengeli bir politika yürütmeye karar vermiştir. Bu sebeple de Hindistan ile ilgili davranmaya devam ederken bir yandan da Pakistan ile ilişki kurma yolunda gitmiştir.⁹⁸

Indira Gandhi ile 1966 yılında Moskova'da gerçekleştirilen ziyarette SSCB ile umulan görüşme sağlanamamış, Rus tarafı, Hindistan ile Pakistan arasındaki politikaları izlemek istediği yönünde açıklamalarda bulunmuştur. 1968 yılında ise, SSCB, Pakistan'a silah temin edeceğini açıklamış ve bu durum Hint kamuoyunda yankı uyandırmıştır. Ancak Indira Gandhi durumdan rahatsız olmakla birlikte Moskova'ya yönelik politikalarında bir değişiklik yaratmayacaklarını belirtmiştir. Ancak 1969 yılına gelindiğinde SSCB artık Pakistan'a karşı yürüttüğü politikaların başarısız olduğunu fark etmiştir. Çünkü Pakistan'ı Çin ve ABD'den uzaklaştırma amaçlı yürütülen politikaların aksine Pakistan'ın bu iki ülke yanlısı tutumunu sürdürdüğünü görmüştür. Bir kez daha Hindistan'ın önemi anlaşılmıştır.⁹⁹

Hindistan'a gerçekleşen bu geri dönüşü kolaylaştıran ve ilişkileri yükselten en önemli faktör, Çin'in ortak bir tehdit olarak algılanmaya başlanmasıyla olmuştur.

⁹⁵ Sumit Ganguly ve Manjeet S. Pardesi, "Explaining Sixty Years of India's Foreign Policy", *India Review*, Vol. 8, No. 1, January–March, 2009, s. 8.

⁹⁶ İrşat Sarıaloğlu, *Hindistan-Çin İlişkilerinde Tibet Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara, 2007, s. 110.

⁹⁷ A.Z. Hilali, "Cold War Politics of Superpowers in South Asia", https://www.researchgate.net/publication/228704540_COLD_WAR_POLITICS_OF_SUPERPOWER_S_IN_SOUTH_ASIA (erişim tarihi: 03.06.2020)

⁹⁸ Jayapalan, *a.g.e.*, s. 164.

⁹⁹ *A.g.e.*, s. 165-166.

SSCB, Çin tehdidine karşı müttefik bulma ihtiyacını giderek hissetmeye başlamışken, Hindistan da bu ihtiyaca karşı duyarlı olmaya başlamıştır.¹⁰⁰

1972 Simla Anlaşması ile önceden oluşturulan ateşkes hattı, “Kontrol Hattı” olarak yeniden düzenlenmiştir. 1989’a kadar da Pakistan ve Hindistan arasındaki çatışmalar silahlı kuvvetler nezdinde sınırlı tutulmuştur. Şu anda ise Keşmir, Hint kontrollü Cammu ve Keşmir (%45) ve Pakistan kontrollü Azad Keşmir (%35), kalan (%20) Çin tarafından kontrol edilmektedir. 1947 yılından beri ise Cammu ve Keşmir bölgesi, Hindistan, Pakistan ve Keşmirler arasında bir anlaşmazlığın odağı olmuştur.¹⁰¹

Rusların Keşmir ile ilgili net olarak herhangi bir politikasının bulunmadığı 1991-92 döneminde ise, ulusal çıkarları korumaya yönelik düşünce, politikasında en büyük itici güçtü. Bu sebeple de Keşmir sorununda politikalarda beklenmeyen değişimler meydana gelmiştir. Rusya Devlet Başkan Yardımcısı Alexander Rutskoi’nin 1991 yılının Aralık ayında Pakistan’dayken yaptığı bir açıklamada, halkların kendi kaderini tayin hakkı olduğu ve Keşmir sorununda BM kararlarına uygun olarak hareket edilmesi gerektiği vurgusunu yapmıştır. Sonrasında ise Rusya-Pakistan Ortak Tebliği yayınlanmış ve bu tebliğ de şu noktalara değinilmiştir; “Rusya, Pakistan’ın tavrını kabul etmiş ve sorunun uluslararası müzakerelerle çözüme kavuşturulma arzusunun dile getirmişlerdir.” Bu durum ise yalnızca iki tarafın olacağı bir çözüm sürecini öngören Simla Anlaşması’na aykırıydı ve Rusya’nın tutumu Hindistan’ı kaygılandıran bir şekilde karşılıklarına çıkmıştı. Çünkü Rusya, BM içerisindeki oylamada veto hakkına sahiptir. Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin’in Ocak 1993’te Hindistan’a yaptığı ziyarette Keşmir meselesi ile alakalı olarak bir değişim meydana gelmiştir. Rutskoi’nin 1991 yılındaki Pakistan ziyaretinde yaptığı konuşmada SSCB’nin dağılması ile yeni ortaya çıkan Rusya’nın algısına tezatlık oluşturduğunu belirtmiş ve sonrasında Hint iş adamları ile bir toplantıda konuşurken, Rusya’nın Keşmir’deki konumunu şu şekilde savunmuştur:

“Hindistan’ın bütünlüğünü destekliyoruz. Hindistan’ın bütünlüğünü ve birliğini korumak için Keşmir’deki yerleşimi Hindistan’ın resmettiği şekilde destekliyoruz.

¹⁰⁰ Akbaruddin, *a.g.e.*, s. 17.

¹⁰¹ Wani ve Suwirta, *a.g.e.*, s. 182.

Hangi uluslararası örgütte olursa olsun, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi veya diğerleri olabilir, bu bakış açısına katılacağız.”¹⁰²

1.2.2.2. 1971 Hint-Sovyet Barış, Dostluk ve İş Birliği Antlaşması

Indira Gandhi de Sovyet tarafı gibi Güney Asya’daki olaylar neticesinde ikili ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği konusunda ikna olmuştur. Hint ve Sovyet tarafının ortak geliştirdiği bu farkındalık, 9 Ağustos 1971 yılında Barış, Dostluk ve İş Birliği Antlaşması’nı da beraberinde getirmiştir. Antlaşma bir önsöz ve on iki maddeden oluşmakta ve iş birliğini pekiştirmek amaçlanmaktadır.¹⁰³ Hindistan üzerindeki Sovyet desteği ile çeşitli alanlarda ilişkiler pekiştirilirken özellikle askeri konuda SSCB en büyük tedarikçisi konumuna gelmiştir. Bu anlaşma ile de ilişkilerini yasal ve politik bir düzeye de taşımış olmaktadır.¹⁰⁴

Bu antlaşmanın hükümlerine genel olarak bakacak olursak;

- 1- İki ülkenin birbirinin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygılı olması,
- 2- Hem Asya’da hem de dünyada güvenliği ve barışı inşa etmek için birlikte mücadele edilmesi ve çaba gösterilmesi,
- 3- Irkçılığın ve sömürgeciliğin kınanması,
- 4- SSCB, Hindistan’ın bağlantısızlık hareketine saygı duyarken, Hindistan’ın da SSCB’nin diğer ülkelerle iş birliği içerisinde olmasına saygı duyması,
- 5- Uluslararası konularda iletişim halinde kalınması,
- 6 ve 7- Antlaşmanın her iki tarafa da ekonomik, bilim, ticari vb. diğer alanlarda büyük katkı sağlaması,
- 8- Her iki tarafın da birbirlerine karşı oluşacak bir askeri ittifaka dahil olmaması,
- 9- İki ülkeden birinin saldırıya uğraması halinde, birlikte güvenliği sağlamak adına görüşmelerde bulunacaklarının taahhüt edilmesi,
- 10- Taraflardan birinin, başka bir ülke ile diğer tarafı zor durumda bırakacak herhangi bir askeri antlaşma içerisinde bulunmaması,

¹⁰² Arifa Parveen, “Russia as a Factor in India’s Nuclear Strategy: A Strategic Analysis”, *International Journal of Advanced Research*, Volume 2, Issue 6, 2014, s. 570.

¹⁰³ Jayapalan. *a.g.e.*, s. 167.

¹⁰⁴ *A.g.e.*, s. 170.

11- Önlerindeki 20 yıl içerisinde antlaşmanın 5 yıllık periyodlarla otomatik olarak uzatılabilmesi, taraflardan birinin ayrılmak istemesi durumunda da bunu bir yıl öncesinden karşı tarafa bildirmesi,

12- Anlaşmanın hükümlerinin yorumunda farklılık oluşabileceği ve bu durumun karşılıklı anlayış çerçevesinde çözülmeye çalışılması olarak özetlenebilmektedir.¹⁰⁵

1991 yılında, 1971 Hint-Sovyet Antlaşması yirmi yıl kadar sürecek bir yenileme kararı alınmıştır. Antlaşmanın genel çerçevesi, ulusal çıkarları koruyan ve ekonomik anlamda iki ülkeye avantaj sağlayan konular üzerinde yoğunlaşmaya devam etmiştir. Antlaşma ile ilişkilerde bazı avantajlar da ortaya çıkmıştır. BM’de SSCB’nin Hindistan’a tam destek sağlaması, 1971 yılında meydana gelen Hindistan – Pakistan Savaşı bakımından büyük fayda sağlamıştır. Ayrıca Bangladeş Savaşı süresince de SSCB desteğini Hindistan’a hissettirmiştir.¹⁰⁶

Bu anlaşma ile bir bakıma Hindistan’ın izolasyonu sona ermiş, ABD-Çin-Pakistan ekseninin karşısında Sovyet desteğini yanında bulmuştur. SSCB açısından ise Güney Asya’daki durumu istikrarlı bir hale getirmek için ve Pakistan’ı caydırmak adına önemli olmuştur.¹⁰⁷

1.2.2.3. 1971 Bangladeş’in Ortaya Çıkışı ve SSCB

1947 yılında Hindistan ve Pakistan’ın bağımsızlıklarını kazanmasından sonra, Bangladeş de 1971 yılına kadar Doğu Pakistan adıyla Pakistan’a bağlı kalmıştır. Ancak bazı problemler Bangladeş’in özgürlüğünü kazanma mücadelesini de beraberinde getirmiştir. Bölgenin ihmal edilmiş olması, konuşulan diller arasındaki farklılık, zamanla bölgeyi iç savaşa sürükleyecek olayların fitilini ateşlemiştir.

¹⁰⁵ Jayapalan, a.g.e., s. 182.

¹⁰⁶ A.g.e., s. 185.

¹⁰⁷ Akbaruddin, a.g.e., s. 26.

Şekil 4: Bangladeş Sınırları

Kaynak: <https://www.stratejikortak.com/2016/03/banglades-devletinin-kurulusu.html> (erişim tarihi: 03.06.2020)

Pakistan'daki etnik grupların çok farklı eyaletlere dağılmış olması, her zaman şiddetle karşı karşıya kalma potansiyelini içinde barındırmıştır. Ekonomik bakımdan en gelişmemiş bölge olan Bengal Bölgesi (Doğu Pakistan), içinde bulunduğu durumla baş edebilmek için iç savaş başlattığında, çok sayıda Hindu kendi vatanına dönmek için Hindistan'a yöneldiğinde, Hindistan bu iç savaşa askeri müdahalede bulunmuş ve bugünkü Bangladeş kurulmuştur.¹⁰⁸

1971 Antlaşması ile Hindistan ve SSCB ilişkilerinde yeni gündem Doğu Pakistan olmuştur. Aralarındaki yakın ilişki, Güney Asya'da patlayan krizdeki tutumlarında da etkili olacaktır. 1971 Bangladeş Savaşı'nda Hindistan tamamen Sovyet destekliydi ve bu da Çin ve ABD'nin Pakistan'a herhangi bir yardımda bulunmasını engellemiştir.¹⁰⁹ ABD tarafından Bengal Körfezi'ne gönderilmiş olan 7. Filoya karşılık, SSCB de herhangi bir müdahaleye karşılık kendi gemilerini Hint Okyanusu'na göndermiştir. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'ın Çin'e gerçekleştirmiş olduğu ziyaret, bölgede stratejik planlamaları değiştirmiş ve iki ülkenin ittifakının direkt olarak Sovyet-Hint iş birliğine yönelik olacağını düşünmüşlerdir. Çin ile ABD, ilişkilerini derinleştirme niyetindeyken, Bangladeş olayı

¹⁰⁸ Salim Çevik, *Pakistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Ankara: SETA Yayınları, Mayıs 2013, s. 50.

¹⁰⁹ Jayapalan, *a.g.e.*, s. 168.

meydana gelince, Pakistan'ın da bu iki ülkeyle arka planda iletişime geçmesi, Hindistan'ı endişelendirerek bir Pakistan-ABD-Çin üçlüsüne karşı SSCB'ye yönelmiş ve bu 9 Ağustos 1971'de 20 yıllık Barış, Dostluk ve İş Birliği Antlaşması ile sonuçlanmıştır.¹¹⁰

Bangladeş'te çok yoğun bir krizin meydana gelmesi, Hindistan'a hem ekonomik hem de güvenlik açısından oldukça fazla bir yük yüklediğinden, soruna çözüm bulma arayışlarına girmesine neden olmuştur. Çin ve ABD, Pakistan yanlısı politikalar sürdürürken, SSCB, bu yükü paylaşmak için Hindistan'a destek olan tek büyük güçtür. Bu yüzden de dengeleri sağlamak adına bu anlaşma imzalanmıştır.¹¹¹ Anlaşma sonrasında da ilişkiler hız kazanmış ve çeşitli ziyaretler gerçekleştirilerek farklı alanlarda da anlaşmalara varılmıştır. Örneğin Kasım 1973'te, ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi adına iki ülke, 5 yıllık kalkınma planlarını yürütmek için ekonomi, bilim ve teknik iş birliği konularında Hint-Sovyet Ortak Komisyonu'nu kurmuştur.¹¹²

1.2.3. 1977-1991 Dönemi

1977 Mart seçimlerinde, Morarji Desai liderliğindeki Janata Partisi'nin hızla yükselmesi ile Hint dış politikasının da değişeceği ön görülmeye başlanmıştır. Sağ eğilimli olacağı ve ABD tarafında duracağı tahmin edilen partinin, SSCB ile de eskisi kadar yakın ilişkiler kurmayacağı tahmin edilmekteydi. Bunun en önemli sebebi de parti bildirimlerinden de anlaşılan, Hindistan'ı gerçek bir bağlantısızlık hareketi içerisinde tutup başka ülkelerle özel bir ilişki içerisine sokmayacakları söylemiydi. Bu olumsuz havanın farkına varan SSCB, Hindistan'a Dışişleri Bakanını göndermiş ve Vajpayee ile görüşmelerin sonucunda üç ekonomik anlaşma imzalanmıştır. Bunlar; uzun dönemli 225 milyon rupilik kredi; 1977 yılı ek ticaret planı için 160 milyon rupi; İki ülke arasındaki iletişim ağını geliştirmek için Taşkent-Srinagar Troposferik bağlantısı için Sovyet teknik yardımını kapsamaktadır. Bu gelişmenin ötesinde bir

¹¹⁰ A.Z. Hilali, "Cold War Politics of Superpowers in South Asia", s. 96.

¹¹¹ Jayapalan, *a.g.e.*, s. 180.

¹¹² Foshko, *a.g.e.*, s. 23.

yandan da Asya’da ortaya çıkan Pakistan-Çin ve ABD-Çin eksenleri, hükümetin SSCB ile olan ilişkilerin bir zorunluluk olduğunu fark etmelerini hızlandırmıştır.¹¹³

1980’li yıllara kadar ekonomik ilişkilerde çok büyük ilerlemeler yaşanmış, SSCB tarafından verilen ticari krediler artmış, birçok sanayi projesi de teknik yardımını SSCB’den almıştır. 1982 yılında da ilişkilerin 35. yıl dönümü kutlanmış ve ilişkilerin çeşitli alanlarda genişletilmesi vurgusu yapılmıştır.¹¹⁴ İş birliği diğer alanlarda da devam etmiş, ileri teknoloji ve uzay bilimleri alanındaki ortak projeler üzerine de çeşitli anlaşmalar yapılmıştır.¹¹⁵

Ekonomik ilişkilerin artış gösterdiği bu dönemde siyasi anlamda da birtakım gelişmelerin yaşandığı olaylar meydana gelmiştir. Bunlardan en önemlisi, yaşanan Afganistan krizi ve bu duruma Hindistan’ın göstermiş olduğu tepkidir.

1.2.3.1. 1979 Afganistan Krizi ve Hindistan’ın Tutumu

1973 yılında, Muhammed Davud Han tarafından Afganistan’da Cumhuriyet ilan edilmiştir. Ancak 1978 yılında Muhammed Davud Han darbeye görevden uzaklaştırılmış, yeni yönetim, Marksist-Leninist doğrultuda yönetsel önlemler alarak çeşitli reform programları devreye sokmak istemiştir. Afgan kültürüyle benzeşmeyen bu programlar halkın tepkisini çekmiştir. Yine ABD desteğiyle ayaklanmaya başlayan Müslümanları da burada vurgulamak yerinde olacaktır. 1978 yılında yapılan, SSCB ile Afganistan arasında “Dostluk, İyi Komşuluk ve İş birliği” antlaşmasından sonra ise iktidarın Sovyet yanlısı tutumuna karşılık ulusal direniş hareketleri hız kazanmıştır. 16 Eylül 1979’da göreve Hafızullah Amin gelmiş ancak ayaklanmalar dinmeyince SSCB’nin desteğiyle 25 Aralık 1979’da Babrak Karmal başkanlığa getirilmiştir. Direnişler devam ederken, Afganistan ordusu mücadelede yetersiz kaldığı için Babrak Karmal, SSCB’den yardım talebinde bulunmuş ve böylece de 27 Aralık 1979’da Afganistan’a müdahale gerçekleşmiştir.¹¹⁶

¹¹³ Jayapalan, *a.g.e.*, s. 170-173.

¹¹⁴ *A.g.e.*, s. 177-178.

¹¹⁵ Foshko, *a.g.e.*, s. 24.

¹¹⁶ Ömer Faruk Zengin, “Sovyetler Birliği’nin Afganistan’a Müdahalesini İşgale Dönüştüren Gelişmeler”, s. 2-3.

https://www.academia.edu/37469789/SSCBnin_Afganistan%C4%B1_%C4%B0%C5%9Fgali (erişim tarihi: 05.05.2020)

SSCB'nin Afganistan'daki işgalinin dayanak olarak Brejnev Doktrinini aldığımızı söyleyebiliriz. Bu öğretiyeye göre, eğer bir kez komünizme kazandırılmış bir ülkede rejim tehdit altında kalırsa, SSCB'nin duruma müdahale etmesi görevidir.¹¹⁷ Ancak bu müdahale, zamanla işgale dönüşmüştür. Bunda da Gorbaçov'un gelişinin büyük etkisi olmuştur. 9 yıl süren ve 1989 yılında SSCB'nin tamamen bölgeden çekilmesiyle son bulan bu işgal ile SSCB ciddi anlamda kayıplar vermiştir.

Afganistan'ın işgali yalnızca iki ülkeyi ilgilendiren sonuçlarla sınırlı kalmamış, uluslararası platformda da önemli sonuçlar doğurmuştur. Öncelikle Pakistan, bu süreçte ciddi şekilde göç almış ve ekonomik anlamda da büyük sıkıntıya düşmüştür. İşgalde de Müslüman ayaklanmacıları destekleyen ülke konumundadır. ABD de bu desteğe katkı sunan ülkelerden bir diğeri olmuştur. Çin ise SSCB ile fikir ayrılığı dönemine girmesi sebebiyle Afganistan müdahalesinde Afgan mücahitleri desteklemiştir. Bu süreçte, SSCB hem ayaklanmalar ile mücadele ederken hem de yukarıda saydığımız devletler ile de mücadele etmek durumunda kalmıştır.¹¹⁸

Afganistan sorunu ile alakalı Hindistan ve SSCB arasında birtakım zıt düşünceler meydana gelmiştir. SSCB, Afganistan'a müdahale ettiğinde, Hindistan Büyükelçisi, BM'de bu hareketi kınayacak ve bu da ilişkilerde gergin bir döneme girilmesine neden olacaktır. Bir yandan bağlantısızlık hareketindeki duruşundan taviz vermek istemeyen Hindistan, bu müdahaleye sıcak bakmazken, diğer yandan SSCB ile ilişkilerini tehlikeye sokmak istememekteydi. Atmosfer bu durumdayken, 1980 yılı Ocak ayında seçimleri kazanan Indira Gandhi'in tekrar başa geçmesi ile Sovyet yanlısı tutum da tekrar canlanmaya başlamış olacaktır. Bunun sinyalini BM'de gerçekleştirilen toplantıda Hint Büyükelçi Brajesh C. Mishra'nın sözlerinin "SSCB'nin, Afganistan'ın bağımsızlığını ihlal etmeyeceğine inanıyoruz" şeklinde yenilenmesinden çıkarabiliriz.¹¹⁹

Bunun üzerine de BM'de gerçekleştirilen, SSCB'nin Afganistan çekilmesini talep eden çözüm önerisinde Hindistan çekimser oy kullanmıştır. (17 ülke çözüm

¹¹⁷ Ahmet K. Han, "Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan'da Süper Güç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme", *Orta Doğu Etütleri*, Cilt 2, Sayı 2, Ocak 2011, s. 63-64.

¹¹⁸ Zengin, *a.g.e.*, s. 7.

¹¹⁹ Jayapalan, *a.g.e.* s. 174.

önerisini desteklemiştir).¹²⁰ Hindistan'ın çekimser oy kullanıp, SSCB'yi kınamaması, bu müdahale hakkında olumlu düşündüğü anlamına gelmemekteydi. Indira Gandhi, 3. Dünya ülkelerinin Afganistan müdahalesi hakkında mutlu olmadıklarını dile getiriyordu.¹²¹ Afganistan meselesinde iki ülke farklı düşünceler de bu konudaki görüş ayrılıklarına anlayışlı davranacaklardı.

Indira Gandhi'nin, Kremlin'in eylemlerinden memnun olmamasının bir sebebi de Afganistan'daki Sovyet varlığının, Çin ve ABD tarafından Pakistan'a daha fazla askeri destek sağlamaya teşvik edeceği yönündeki endişeleri taşıyor olmasıydı. Dolayısıyla Hindistan daha çok ABD ve Pakistan arasındaki ilişkileri engellemekle meşguldü. Bu sebeple de Afganistan meselesine ilk tepkileri, Pakistan-ABD-Çin üçlü ittifakını önleme amaçlı diplomatik girişimleri yoğunlaştırmak şeklinde olmuştur. Hindistan Dışişleri Bakanlığı müsteşarı Pakistan'ı ziyaret etmiş ve "Pakistan, ABD askeri yardımını kabul etmektен kaçınırsa, Hindistan'ın savaş uçaklarını İngiltere'den satın almayacağını" teklif etmiştir. Ancak bu teklifin ertesinde yapılan görüşmeler fiyaskoyla sonuçlanınca, Indira Gandhi, politikasını değiştirmiş ve Afganistan Krizi'ni eleştirmek yerine ondan faydalanmaya karar vermiştir. SSCB'nin de Hindistan'ın desteğine ihtiyaç duyduğu bu dönemde Hindistan, Afganistan krizi sırasında, SSCB ve Pakistan arasındaki birliklerin konuşlandırılmasıyla sonuçlanan durumdan memnuniyetini dile getirmiştir.¹²²

1.2.3.2. 1986 Delhi Deklarasyonu

1984 yılında başlayan yeni dönem ile Rajiv Gandhi'nin Batı eğitimi almış olması sebebiyle Doğu'dan uzaklaşıp Batı'ya doğru yönelmeler başlayacaktı. Ancak 1986 yılında Rajiv Gandhi'nin gerçekleştirdiği Moskova ziyaretinde Rus tarafı ile ortak bir bildiri yayınlamışlardır. İki ülke, Batı ve Güney Asya'da ortaya çıkan ve hala devam eden çatışma ortamından çok fazla kaygılandıklarını dile getirmiş ve bölge

¹²⁰ India's Foreign Policy: An Historical Perspective, S. 45. https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/95278/8/08_chapter%202.pdf (erişim tarihi: 17.08.2019)

¹²¹ Jayapalan, *a.g.e.*, s. 175.

¹²² Balazs Szalontai, *The Elephant in the Room: The Soviet Union and India's Nuclear Program, 1967-1989*, NPIHP Working Paper, November 2011, s. 9-10.

ülkelerinde çatışmaları durdurmak, silahlanmaya engel olmak ve barış ortamı yaratmak için iş birliği yapılması gerekliliği üzerinde durulmuştur.¹²³

Delhi Deklarasyonu, Kasım 1986'da Rajiv Gandhi ve Gorbaçov tarafından huzurlu ve şiddet içermeyen bir dünya için kutsal belgelerden biri olarak imzalandı. Yine aynı yıl Gorbaçov da Hindistan'a bir ziyaret gerçekleştirmiş ve 10 maddelik bir ortak bildiri yayınlanmıştır. Bu on madde genel olarak;

- "Barış içerisinde birlikte yaşamak" ilkesinin evrensel bir norm olarak uluslararası ilişkilerde yer alması,
- İnsan hayatının her şeyin önünde tutulması,
- Şiddetsizliğin, toplum hayatının temelini oluşturması,
- Anlayış ve güvenin, korku ve endişe ile yer değiştirmesi gerekliliği,
- Her devletin hakkı olan politik ve ekonomik bağımsızlığının tanınması,
- Silahlanma harcamalarının ekonomik ve sosyal gelişime de kanalize edilmesi,
- Koşulların bireysel gelişim için uyumlu hale getirilmesi,
- İnsanoğlunun bilgisinin, küresel problemleri çözmek için kullanılması,
- Terör dengesi kavramının, uluslararası güvenlik konuları arasında yer alması,
- Nükleer silahsızlanma ve şiddetsizliğin, silahsızlanmanın acil eylemleri olması şeklinde sıralanabilmektedir.¹²⁴

Hindistan ile SSCB, Delhi Deklarasyonu'nun yayınlanması ile uzun süredir devam eden dostluklarını tazelemiş oldular. İlişkileri daha üst seviyeye çıkarmak ve yıllık gerçekleştirilecek zirveler için de bu deklarasyon ön ayak olacaktır. Delhi Deklarasyonu'nda vurgulanan diğer noktaları ise şöyle açıklayabiliriz; başka devlet veya devletlere karşı askeri-politik alanda ittifak yaratmaya çalışmamak, yıllık zirve toplantıları gerçekleştirmek ve bölgesel ve uluslararası sorunlarda entegrasyon, daha çeşitli alanlarda daha derin iş birliği, nükleer enerji ve uzay alanında barışçıl kullanımda iş birliği, uluslararası terörizm, yasadışı uyuşturucu trafiği ve ayrımcılığa karşı iş birliği.¹²⁵

¹²³ Jayapalan, *a.g.e.*, s. 189.

¹²⁴ *A.g.e.*, s. 192.

¹²⁵ *A.g.e.*, s. 192.

1.3. Sovyet Sonrası Dönemde Hint-Rus İlişkileri

SSCB döneminde Hindistan ile ilişkiler zorlu süreçlerden geçse de belirli bir düzene oturtulmuştur. Ancak yaşanan gelişmeler neticesinde SSCB'nin 1991 yılında dağılması ile ortaya çıkan yeni Rusya, Hindistan ile olan ilişkilere uyum sağlamaya çalışırken aynı zamanda kendi içinde yeni düzeni kurmaya çalışmakta ve ekonomik krizle birlikte çöken sistemini yeniden ayağa kaldırmaya uğraşmaktaydı. Bu sebeple de iki ülke geçmişteki sıkı ilişkilerini sürdürmede bir durgunluk dönemine girmiş ancak sonraki dönemlerde yapılan anlaşmalar ile ilişkiler tekrar ısıtılmaya çalışılmıştır.

1.3.1. SSCB'nin Dağılması ve İlişkilere Etkisi

SSCB'nin dağılması ile en önemli destekçisini kaybeden Hindistan, yeni Rusya devletinin içerisinde bulunduğu ekonomik çıkmazın, ikili ilişkilerine ne derece etki edeceğini merak etmekteydi.¹²⁶ Ortaya çıkan yeni Rusya, devlet egemenliğindeki bir ekonomiden serbest piyasa ekonomisine, otoriter bir rejimden çok partili demokrasiye geçmeye çalışırken, Hindistan da aynı dönemde ekonomik reform sürecine başlamış ve bu süreç de ikili ilişkilerde bir duraksama dönemine girilmesine neden olmuştur.¹²⁷

Rusya dış politikalarını oluştururken, 3 faktör öne çıkmaya başlamıştır. İlki, Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin, Hindistan'a yönelik "bekle ve gör" politikasını uygulamaya koymak istemiştir. Hindistan ile ilişkilerde pragmatist tavır odak noktası olarak alınmış ve ilerleme adına acele kararlar vermek istenilmemiştir. İkincisi, Gorbaçov gibi Yeltsin de Batılılar yani Atlantikçiler olarak ayrılan gruba dahildi. (Marshall yardımı alarak Rus ekonomisini düzeltme umudu ile) Üçüncüsü ise, Pakistan'ın, Rusya güvenlik endişeleri açısından daha önemli olabileceği kanısının yerleşmiş olmaya başlamasıydı. İslami Köktencilikle mücadele ederken, Pakistan'ın Rusya için etkin bir aktör olabileceği görüşü hakim olmuştur.¹²⁸ Diğer ortaya çıkan görüşlere göre ise, Hindistan ile özel ilişkilerin kaybedilmemesi gerektiği sıklıkla dile getirilmiştir.

¹²⁶ Foshko, *a.g.e.*, s. 25.

¹²⁷ Rajiv Sikri, "India's Foreign Policy Priorities in The Coming Decade", *ISAS Working Paper*, No. 25, September 2007, s. 30.

¹²⁸ Kumar, *a.g.e.*, s. 35.

1993 yılında Andrei Kozyrev, Rus dış politikasının odak noktalarını sıralarken öncelikli maddeleri arasına Hindistan'ı da almış, 10 maddelik öncelik sıralamasında Hindistan, yedinci sırada Güney ve Batı Asya başlığı altında yer almıştır.¹²⁹

Bu atmosferde Rusya ve Hindistan arasında soğuk savaş dönemi sonrası iki olay, ilişkileri gergin hale getirmiştir. Bunlardan ilki, Rusya Uzay Direktörlüğü "Glavkosmos" ile Hint hükümeti arasında Kriyojenik motorlar ve ilgili teknolojinin alımı için 18 Ocak 1991'de imzalanan sözleşme anlaşmazlığıydı.¹³⁰ Kriyojenik motor fiyaskosu ile aynı dönemde, "rupi ve ruble" tartışması Hint-Rus ilişkilerini alevlendiren ikinci olaydır. Bu başlıklara ikinci bölümde detaylı olarak yer verilecektir.

Yeni dönemde ilişkileri canlandırmaya çalışan ilk girişim ise 1993 yılında Boris Yeltsin'in Hindistan ziyareti ile gerçekleşmiştir. Görüşme sonrası yapılan "Dostluk ve İş Birliği Antlaşması" ile ekonomik iyileştirmeleri kapsayan konular hakkında fikir birliğine varılmıştır.¹³¹ Boris Yeltsin'in ziyareti sonrası tekrar hızlanmaya başlayan ilişkiler, Hint lider Rao'nun Rusya ziyareti ile imzalanan Moskova Deklarasyonu ve Çeçenistan'daki huzursuzluklar üzerine, Rus tarafın verdiği Hindistan'a destek mesajı ile de eski iş birlikçi günlerine geri dönmüştür.¹³²

Aralık 1994'te ikili ilişkilerin geliştirilmesi neticesinde sekiz anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar, ticaret, uzayda iş birliği ve 1995 ile 2000 yılı arasında teknik ve askeri iş birliği gibi konuları içine almaktadır. 1996 yılı itibariyle, Batı'nın, Rusya ve Hindistan için beklentiyi karşılayamaması ve Çin'in ortak engeli oluşturması, iki ülkenin tekrar ilişkilerde ivme yakalamak istemesini de beraberinde getirmiştir.¹³³ 1998 yılından sonra Hindistan'ın, uluslararası arenada ortaya çıkarak lider olabilme vasfını da ortaya koyabilmesi ile Rusya'nın, üçüncü dünya ülkeleri arasından kiminle iş birliği yapması gerektiği konusundaki tercihinin belirlenmesinde

¹²⁹ Vinay Shukla, "Russia in South Asia: A View From India", s. 5. <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/books/SIPRI99Chu/SIPRI99Chu16.pdf> (erişim tarihi: 08.10.2018)

¹³⁰ Surendra Singh, "Political and Strategic Dimensions of India-Russia Relations in Present Scenario", *Journal of Siberian Federal University, Humanities & Social Sciences*, 2013, s. 1233.

¹³¹ Serdar Çelebi, *Hindistan: Güney Asya'nın Güncel Jeopolitiği Bağlamında Uluslararası Politikada Mevcut ve Muhtemel Yeri*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s. 132.

¹³² Foshko, *a.g.e.*, s. 28.

¹³³ Singh, *a.g.e.*, s. 1233.

önemli olmuştur. Hindistan'ın kendini çeşitli alanlarda ilerletmeye başlaması ile de Hindistan ve Rusya farklı kapılardan da artık birlikte geçebilme potansiyeline sahip olacaktır. Bu dönemde bazı zorunluluklar iki ülkeyi birbirine daha da yakınlaştırmıştır. Rusya açısından, Çin ile içinde olduğu askeri anlaşmazlık, 1975-80 yılları arasındaki Çin ile ABD'nin yarı stratejik ilişkileri ve üçüncü dünya ülkelerine ulaşma gerekliliği; Hindistan için ise, Pakistan ile ABD askeri ittifakı, Çin-Pakistan yakınlaşması ve bu yakınlaşmaya ABD'nin de dahil olmasından kaynaklanan zorunluluklar iki ülkeyi birbiri ile iş birliği yapmaya iten sebepler olmuştur.¹³⁴

1.3.2. Kargil Krizi ve Rus Tavrı

1998 yılında gerçekleştirilen nükleer testler, Hindistan ve Pakistan arasındaki ilişkileri daha da gerginleştirerek Kargil Krizi'ne sebep olmuştur. İki ülke yaptıkları denemelerle birbirine olan güvensizliği de artırmıştır.¹³⁵ Keşmir'de artan olaylarla, Hindistan, Pakistan'ı Kargil bölgesine birlikler göndermekle suçlamış ve karşılık olarak da küçük çatışmalar yaratacak bir askeri mücadeleye girmiştir. Ancak daha sonra çatışmalar şiddetlenmiş ve diğer devletlerin olaya dahil olmasıyla sonuçlanmıştır. ABD, nükleer bir savaş çıkma ihtimalinden çekinerek, Pakistan'ın Kontrol Hattı'ndan geri çekilmesini söylemiştir. Bunu yaptırmak için de çeşitli ekonomik yaptırımlarla tehdit etmiştir.¹³⁶ Arabuluculuk yapan ABD ile Pakistan Kontrol Hattı'nın gerisine çekilmiş ve savaşın önüne geçilmiştir. Pakistan bu süreçte Hindistan'a yönelik saldırgan bir tavır sergileyerek savaşı kışkırtmış, Hindistan ise Pakistan'a yönelik savaş ilanında hiç bulunmamıştır.¹³⁷

Kriz sırasında, Pakistan uluslararası kamuoyunda da eleştirilere maruz kalmış ve duruma BM ve ABD müdahalesi de gecikmemiştir. Çok az devletten destek bulabilen Pakistan, Çin'in konuya ihtiyatlı yaklaşması ve Rusya'nın da Hindistan'ı

¹³⁴ Singh, *a.g.e.*, s. 1234.

¹³⁵ Ahmet Akyüz, *Soğuk Savaş Sonrası Hindistan'ın Avrasya Jeopolitiği'ndeki Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2007, s. 49.

¹³⁶ Akyüz, *a.g.e.*, s. 50.

¹³⁷ M.D Jaynal Abedin, *Keşmir Sorunu ve Hindistan-Pakistan Nükleer Silahlanma Yarışına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, s. 95.

desteklemesiyle yalnızlaşmıştır. Kargil’de savaş çıkmamış olsa da iki ülke arasında hala çatışmalar ara ara devam etmektedir.¹³⁸

Rusya, Hindistan’ın Kargil’deki krizi yürüttüğü sürece destek verdiğini açıklarken, Pakistan’ın Keşmir meselesini uluslararası bir mesele haline getirme çabalarını reddederek Hindistan’ı destekleyen ilk ülke olmuştur. Rusya’nın buradaki tavrının sebebi olarak ise, Çeçenistan’daki kendi pozisyonunu düşünmesi gösterilmektedir.¹³⁹ Rus Dışişleri Bakan Yardımcısı Grigory Karasin, Pakistan’da gerçekleştirdiği hattın ilerisine yönelik sızmaları geri çekmesini istemiştir. Ayrıca Simla Anlaşması’nın detayı olan Kontrol Hattı’nın da geçerli olduğunu hatırlatarak buna uyulması gerekliliğini ifade etmiştir. Bu krizin çözülmesinde Rusya’nın etkisinin sınırlı kalmasına rağmen, Hindistan, uluslararası arenada büyük bir destekçiyi yani Rusya’yı kolayca kazanmıştır.¹⁴⁰

1.3.3. Putin Dönemi İlişkiler

Putin dönemi ile ikili ilişkilerde yeni bir dönemin başladığını söyleyebiliriz. Farklı ekonomik ve siyasi yapılarına rağmen Hindistan ve Rusya, terörizm, enerji krizleri, ekonomik kalkınma ve nükleer zorluklar gibi konularda stratejik ortaklığı her iki ülke için de faydalı hale getirmiştir. Putin, Asya’daki istikrarın ekonomik ilişkilere verdiği katkının farkında olması sonucunda, Hindistan başbakanı ve Pakistan devlet başkanı ile Astana’da 2002 yılında bir araya gelmiştir. Bu girişimin, Rusya aracılığıyla Hindistan ile Asya’da bir ABD ve Çin etki alanını kırmak ve Pakistan ile de İslami köktencilığe karşı mücadele etmek amacını taşıdığı söylenmektedir.¹⁴¹

Putin Hindistan’a ilk ziyaretini Ekim 2000’de, ikinci ziyaretini ise 2002 Aralık’ta gerçekleştirmiş ve iki ülke arasındaki ilişkileri sıkı tutmaya çalışmıştır. Ekim 2000’de Hindistan-Rusya Stratejik Ortaklık Deklarasyonu imzalanmış ve birçok alanda ikili ilişkiler yeni bir seviyeye çıkarılmıştır. Bildirgede, ikili ilişkilerin

¹³⁸ Abedin, *a.g.e.*, s. 96.

¹³⁹ The Significance of The Kargil Crisis, s. 17 https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/MR1450/MR1450.ch2.pdf (erişim tarihi: 21.05.2020)

¹⁴⁰ Mussarat Javaid Cheema, “International Community on Kargil Conflict”, *South Asian Studies*, Vol. 28, No. 1, 2013, s. 92.

¹⁴¹ Çelebi, *a.g.e.*, s. 134-135.

gelişmeye devam edeceği ve siyasi olarak, yıllık konferansların üst düzeyde gerçekleşmesi, uluslararası meselelerde iş birliği; ekonomik açıdan, tarife engellerinin azaltılması, ikili ticareti artırmak için seyahat kurallarının basitleştirilmesi; savunma alanında ise, silahlı kuvvetler arasındaki iş birliğinin artırılmasına yönelik konular yer almaktadır.¹⁴²

Rus Başbakanın 2010 yılında Hindistan'a gerçekleştirdiği bir ziyaretin ertesinde, iki ülkenin "stratejik ortaklık" seviyesi, "özel ve ayrıcalıklı stratejik ortaklık" seviyesine yükseltilmiştir. Çünkü Rusya, Hindistan'ı çok kutuplu jeopolitik düzende ve artan küresel güç dengesinde kritik bir noktada görmekteydi. Arap Baharı olarak adlandırılan süreçte de Rusya ve Hindistan, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) ve ABD'nin düşüncelerinden farklı bir noktada durmuş ve örneğin, NATO'nun Libya'ya müdahalesi için Rusya ve Hindistan, Çin ile çekimser kalmayı tercih etmiştir.¹⁴³

Rusya ve Hindistan, günümüzde hızla büyüyen ekonomileri ile uluslararası arenada dikkat çekici bir konumda ortaya çıkmaktadır. Çok kutuplu bir dünya oluşturma amacı taşıyan iki ülke, dış politikalarını akıllıca yürütmeye çalışıp ilişkilerini bozmamak adına dikkatli davranmaktadırlar.¹⁴⁴ Tüm bu dış politika eğilimleri göz önüne alındığında, Hindistan'ın bölgesel ve küresel anlamda ABD'nin dış politika çizgisi ile paralel bir şekilde yan yana olamayacağı belirtilmekte ve çok kutuplu dünyada belirgin hale gelemeyebilse de Hindistan için Rusya'nın önemi vurgulanmaktadır.¹⁴⁵ İki ülkenin çıkarları, petrol ve doğal gaz alanında, uzay, bilim ve teknoloji ve savunma alanında ortak noktada bulunmaktadır. İki ülke de artık gelişmelerini belli bir noktaya getirmiş ve muazzam dönüşümlere şahit olmuşlardır.¹⁴⁶

Rusya artık kendi kimliğini inşa etme sürecinde, Batı'nın standartlarına uyma zorunluluğu düşüncesinden kurtulmaya çalışarak yeni bir yola girmeye çalışmıştır. Yeni kimliğinde, kültürel, etnik, politik ve tarihi geçmişte Rus tekliğini kucaklamaktadır. Bu yaklaşım ise Atlantikçiliğe karşı Avrasyacı yaklaşım olarak

¹⁴² Mendes, *a.g.e.*, s. 23.

¹⁴³ Anuradha M. Chenoy, "India and Russia in the Changing International Setting", 2010, s. 439.

¹⁴⁴ Prem K. Budhwar, "India-Russia Relations: Past, Present and the Future", *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, 2007, vol. 63, s. 53 ss 51-83

¹⁴⁵ Chenoy, *a.g.m.*, s. 439.

¹⁴⁶ Sikri, *India's Foreign*, s. 30.

adlandırılmıştır. Bu yaklaşım, Rusya'yı Avrupa ile Asya arasında köprü olarak görmüş ve yeni kimliğe göre de Asya'nın en hızlı büyüyen ekonomik bölgesini önceliklendirmiştir. Bu da Rusya'yı bir kez daha Hindistan'ı, Rus çıkarlarının ilerlemesinin ayrılmaz bir parçası olarak görmeye yöneltmiştir.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Mendes, *a.g.e.*, s. 22.

İKİNCİ BÖLÜM

HİNT-RUS İLİŞKİLERİNİN FARKLI BOYUTLARI

Tarihsel anlamda çok derin bağlar barındıran ilişkilerin bir diğer yönü de bu diplomatik bağların farklı alanlara taşınmak istenmesidir. İki ülkenin ilişkilerinde incelenmesi gereken tarihsel sürecin sonrasında, ilişkileri perçinleyecek ve daha da derinleştirecek olan spesifik alanlarda yapılan ortak girişimlerin ve çalışmaların da incelenmesi gerekmektedir.

Hindistan ve Rusya, siyasi iletişimlerinin yanı sıra, ekonomik, ticari, askeri, enerji, uzay, bilimsel ve teknolojik, kültürel ve akademik anlamda da birçok gelişme kaydetmiştir. Bu bölümde ilişkilerin farklı boyutlarını yansıtacak en önemli alanlar seçilmiş ve üç alt başlıkta gruplandırılmıştır. Bunlar, ekonomik ve ticari alanda, askeri-teknik alanda ve enerji-uzay alanında ilişkilerdir.

2.1. Ekonomik ve Ticari İlişkiler

Hindistan, dünyanın nominal olarak beşinci büyük ekonomisi ve satın alma gücü bakımından da üçüncü büyük ekonomisidir. 2000’li yıllardan bu yana sürekli olarak büyüme oranında %7-8’leri yakalayan bir ülkedir. 2019 yılı itibarıyla GSYİH 3,2 trilyon doları, ihracat rakamı yaklaşık 330 milyar doları ve ithalatı ise yaklaşık 514 milyar doları bulmaktadır. 2019 GSYH’nin sektörlere göre dağılımı ise şöyledir; %47,2 hizmet, %29,4 sanayi, %16,5 tarım sektörüdür. Rusya ise, dünyanın on birinci büyük ekonomisidir. %1,1’lik bir büyüme oranı yakalayan Rusya’nın, 2019 yılı itibarıyla GSYİH 1.638 trilyon doları, ihracat rakamı yaklaşık 435 milyar doları ve ithalatı ise yaklaşık 252 milyar doları bulmaktadır.¹⁴⁸ Gelirlerinin çoğunu da enerji sektöründen elde etmektedir.

Ekonomik bağlar, Hindistan-Rusya ilişkilerinde en önemli virajlardan biridir. Güçlü ekonomik ilişkileri korumak için her iki ülke de birbirlerine öncelik vermiştir. SSCB döneminde, Hindistan’ın kalkınmasında ve sanayileşmesinde önemli rol

¹⁴⁸ “Hindistan’ın Ekonomisi”, <http://www.mfa.gov.tr/hindistan-ekonomisi.tr.mfa> (erişim tarihi: 10.06.2020)

oynanmıştır. Hindistan için ekonomik kalkınma, geldiğimiz yüzyılda, ulusal ve uluslararası ilişkilerinde stratejik vizyonunu çizen en önemli nokta olmuştur. Rusya ise, batı tarafından ekonomik yaptırımlara veya kendisini izole edebilecek gelişmelere yatkın olabilmesi sebebi ile ekonomisine derin zararlar verebilmektedir. Bu sebeple de ekonomisinin yeniden canlanmasına neden olacak, ona güvence sağlayacak yeni pazarlar peşindedir. Hindistan'a rupi olarak geri ödenebilen düşük fiyatlı ekonomik kredilerin verilmesi, askeri teçhizat ve petrol, gübre ve metal gibi diğer önemli malların tedarik edilmesi ve Hindistan'a, bağımsızlığa giden yolda verilen, güvenle ilerlemesine yardımcı olacak ekonomik anlamda Sovyet yardımı, ikili ilişkilere katkı sunan ayakları oluşturmaktadır.

2.1.1. Hindistan'a Sovyet Ekonomik Yardımı

Hindistan, bağımsızlığını kazandıktan sonra ekonomisini güçlendirmek adına birtakım kalkınma planları devreye sokmuştur. Nehru gibi liderler tarafından Sovyet ekonomik sistemin elverişli yönleri taklit edilerek 5 yıllık kalkınma planları gündeme getirilmiştir. 1920'lerdeki SSCB'nin Feldman modeli örnek alınarak 2,5 yıllık bir kalkınma modeli hazırlanmıştır. Bununla görülmüştür ki Hindistan, o dönemde sosyalist bir kalkınma modelini benimsemiştir.¹⁴⁹

SSCB ve Hindistan'ın ticari ilişkileri, 1950 yılında düzenli deniz haberleşmesi ve 1951 yılında Hint çayı ve jüt karşılığında Sovyet buğdayının temini için bir takas anlaşması imzalanması ile hızlanmıştır.¹⁵⁰ Takas anlaşmalarına devam edilirken, 1953 yılında Rus elçi tarafından, Hindistan'a Ulusal Yardım Fonu için iletilen rupi cinsinden yüksek oranda bir ekonomik yardım yapılmıştır.¹⁵¹

İki ülke arasında ekonomik anlamda ilişkileri güçlendirme çalışmaları devam ederken, 1955 yılında Nehru Moskova'yı ziyaret ettiğinde Bhilai Çelik Tesisi'ni kurmak için yapılan anlaşma, SSCB ve Hindistan arasındaki ilk ekonomik anlaşma

¹⁴⁹ Amit S. Ray, *The Enigma of the 'Indian Model' of Development*, Jawaharlal Nehru University, Discussion Papers in Economics, 2015, s. 4.

¹⁵⁰ "India-Russia Trade & Economic Relations During The Two Decades: 1991-2010", s. 1. http://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/28338/9/09_chapter%204.pdf

¹⁵¹ "India's Relations with USA and Russia", s. 6. <http://visionpointnios.co.in/courses/317/317EL27.pdf> (erişim tarihi: 17.05.2018)

olmuştur.¹⁵² Bu dönemde Hindistan, kömür, çelik gibi temel endüstrilerini ve diğer kamu sektörü alanları için finansal ve teknik yardımlarını SSCB'den almıştır. Bombay Hint Teknoloji Enstitüsü de 1958 yılında, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) ve SSCB'nin yardımı ile kurulmuş, endüstriyel projeler için de Hindistan'a 378 milyon dolar kredi verilmiştir.¹⁵³

1962 yılında siyasi olarak ilişkilerin güçlü tutulması ve uluslararası platformlarda güçlü destek pozisyonu, ticari ve ekonomik ilişkilerde de büyük bir sıçrama yaratmıştır. Hindistan'ın Batı'ya olan ekonomik bağımlılığını azaltmak adına SSCB ile arasındaki ticari ilişkiler hızlandırılmış ve ticaret hacmi, 8,1 milyon rupiden 1961'de 719,7 milyon rupiye, 1965'te 1,753,6 milyon rupiye yükselmiştir. Yine bu yıllarda yirmi beşin üzerinde sanayi projesi Sovyet teknolojisi ve yardımıyla başlatılmıştır.¹⁵⁴ Hindistan'ın, Bharat Ağır Elektrik Limited Şirketi (BHEL), Petrol ve Doğal Gaz Şirketi (ONGC) ve Hindistan Havacılık Limited Şirketi (HAL) gibi tanınmış kamu sektörü şirketlerinin bazıları da Sovyet iş birliğiyle kurulmuştur.

¹⁵² Senterla, *a.g.e.*, s. 25.

¹⁵³ Foshko, *a.g.e.*, s. 20.

¹⁵⁴ Jayapalan, *a.g.e.*, s. 159.

Şekil 5: SSCB'nin Ekonomik Yardımları

1954-87 Dönemi		1954-64 Dönemi		1965-82 Dönemi		1985-87 Dönemi	
Ülkeler	%	Ülkeler	%	Ülkeler	%	Ülkeler	%
Hindistan	19	Mısır	26	Türkiye	11	Hindistan	51
Afganistan	10	Hindistan	21	Hindistan	11	Nikaragua	14
Türkiye	8	Afganistan	14	Fas	10	Afganistan	12
Irak	7	Cezayir	6	Afganistan	10	Yemen	5
Fas	5	Irak	5	Nijerya	6	Cezayir	4
Cezayir	5	Suriye	3	İran	5	Brezilya	4
Suriye	5	Etiyopya	3	Pakistan	4	Mısır	3
Mısır	4			Cezayir	4		
Nikaragua	4			Suriye	3		
Etiyopya	4			Etiyopya	3		
Pakistan	3						
Nijerya	3						
İran	3						

Kaynak: Peter Zwick, *Soviet Foreign Relations Process and Policy*, 1990, table 9-1, s. 295.

Yukarıdaki grafik, SSCB'nin az gelişmiş ülkelere ekonomik yardımını gösteren bir grafiiktir. Hindistan'ın 1954-87 ve 1985-87 periyodunda en fazla yardımı alan ülke olduğu ve 1954-64 ve 1965-82 periyotlarında da yardım alan ülkeler arasında ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. 1964'e kadar, Moskova'dan 150 milyon dolar yardım sağlanmış olup bu yardım aynı zamanlara denk gelen ABD yardımından daha fazladır.¹⁵⁵

Özellikle 1955-65 periyodu, SSCB ve Hindistan arasında savunma ve ekonomik anlamda sıçramaların yaşandığı bir dönem olmuştur. 1955-70 periyodu,

¹⁵⁵ Jayapalan, *a.g.e.*, s. 160.

aralarında Hindistan'a giden ithalat, önceki dönemlere göre yüzde yüz artış göstermiş ve aynı zamanda vasıflı işçilerin ortak eğitilmesi sağlanmıştır. Ekonomik ilişkilerde yeni bir boyuta 1973 yılında Brejnev'in Hindistan ziyaretinde, 5 yıllık kalkınma planlarının ortak koordine edilmesi amacıyla ekonomi, bilim ve teknik iş birliği konularında Hint-Sovyet Ortak Komisyonu'nun kurulmasıyla geçilmiştir.¹⁵⁶

Görüşmelerin sonunda iki ülke 1971 Antlaşması'nın ruhuna inancı tazelemiş ve üç ekonomik anlaşma imzalamıştır. Bunlar; uzun dönemli 225 milyon rupilik kredi; 1977 yılı ek ticaret planı için 160 milyon rupi; iki ülke arasındaki iletişim ağını geliştirmek için Taşkent-Srinagar Troposferik Bağlantısı için Sovyet teknik yardımını kapsamaktadır.

1981'e kadar iki ülke arasında ekonomik ve ticari iş birliği çok önemli gelişmeler kaydetmiştir. Hindistan'a Sovyet kredisi 1,814,4 milyon ve ticari krediler 650 milyon rupiyi bulmuştur. Yetmişin üzerinde sanayi projesi Sovyet yardımı almıştır. 1980-81 yıllarında SSCB ile Hindistan'ın ihracatı 1,157,3 milyon rupi, ithalat 955,2 milyon rupiyi bulmuştur.¹⁵⁷ İlişkileri sürdürmek ve geliştirmekte kararlı iki ülke, SSCB'nin yardımı ile Hindistan'da,

- 1) Tehri hidroelektrik projesi inşası
- 2) Bokaro çelik tesisinin modernizasyonu
- 3) Jharia kömür alanlarında, dört adet yer altı kömür madeni kurulması
- 4) Batı Bengal'de hidrokarbon için kıyı araştırması yapılmasına karar vermiştir.¹⁵⁸

Hindistan 1991'de, ödeme dengesinin yönetilememesi ve yüksek enflasyon sebebi ile ekonomide serbestleşme, küreselleşme ve özelleştirmeyi kabul edip ekonomisini, merkezi ekonomik sistemden liberalizasyona doğru çevirirken, Rusya, devlet kontrollü bir ekonomiden piyasa ekonomisine doğru bir geçiş yapmıştır.¹⁵⁹ Hindistan tarafından gerçekleştirilen ekonomik reformlar ve ülkeye çekilmek istenen özel katılım ile uluslararası alanda da etki yaratacak bir statü meydana gelmiştir.

¹⁵⁶ Foshko, *a.g.e.*, s. 22-23.

¹⁵⁷ Jayapalan, *a.g.e.*, s. 172-177.

¹⁵⁸ *A.g.e.*, s. 191.

¹⁵⁹ Chandra Rekha, "Indo-Russian Economic Cooperation: The Need For A New Vision", *AIR POWER Journal* Vol. 11 No. 1, Spring 2016, s. 152.

Hindistan, 1990-91 kışında bir gıda krizi yaşayan SSCB'ye, “bir milyon ton buğday ve yirmi bin ton pirinç armağanı” ile de SSCB'nin önceki yardımlarına cevap vermeye çabalamıştır.¹⁶⁰

2.1.1.1. Rupi Ticaret Sistemi

1953'te Hindistan ile SSCB arasında uzun vadeli bir ticaret anlaşması imzalanmış olup, “Rupi Ticaret Sistemi” adını verdikleri yıllık planlara dayanan ve dönüştürülemeyen para birimleri ile ödemelerin yapıldığı bir sistem oluşturulmuştur.¹⁶¹

Antlaşmanın en önemli noktası ise Hint ithalatı için yapılan ödemenin, sabit para birimi olan dolar ile değil de rupi cinsinden yapılabilmesi olmuştur. Böylelikle de SSCB'nin hesapları birkaç Hint bankasında açılmış olmuş ve muhafaza edilmiştir.¹⁶² Bu iş birliğindeki asıl amaç, SSCB'nin Hindistan'ı maddi bir havuz olarak değil, stratejik bir denge olarak kullanmak istemesiydi. Ancak SSCB'nin yıkılması ile ekonomik açıdan kötü bir duruma düşen yeni Rus devleti, var olan Hint borçlarını devraldığında endişe duymaya başlamıştır. Rupi-ruble döviz kuru ve katlanan borçlar nedeniyle, 1991-92 yıllarında Rusya ile Hindistan arasındaki ticaret neredeyse çökmüştür.¹⁶³

1980'lerin sonlarına gelindiğinde, rupi-ruble sisteminin artık sınırlı bir sürenin ötesinde sürdürülemeyeceği açık hale gelmiştir. Hindistan'ın biriken borçlarını ödemesi konusunda, 1993 yılı Ocak ayında Narasimha Rao ve Boris Yeltsin tarafından, Hindistan'ın Sovyetler Birliği tarafından verilen 12 yıla kadar süren tüm kredileri, yüzde değeri üzerinden üçte birinin etkili bir indirimiyle geri ödemesi için bir karar alınmıştır.¹⁶⁴ 1993'te imzalanan anlaşmaya dayanarak iki ülke tüm ticaret

¹⁶⁰ Himani Pant, *India-Russia Economic and Energy Cooperation: The Way Ahead*, ORF Issue Brief No. 181, June 2017, s. 1.

¹⁶¹ *Rekha, a.g.e., s.152*

¹⁶² Senterla, *a.g.e., s. 25.*

¹⁶³ “Role Of India After Break-Up Of Soviet Union in Development, Peace and Security Environment Of Russia Since 1989-2000”, s. 124. https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/6859/8/08_chapter%203.pdf (erişim tarihi: 07.10.2018)

¹⁶⁴ Ranendra Sen, *The Evolution of India's Bilateral Relations with Russia*, Aspen Institute India Policy Paper Series, No.2, 2011, 22

rejimini yeniden müzakere etmiş ve rupi-ruble ticaret anlaşmasını feshederek ticari işlemlerinin sabit döviz kurunda devam ettirilmesini sağlamıştır.

Hindistan, borcunu ödeyeceğine dair söylemlerde bulunduğu anda, bu geri ödemenin hangi para birimi üzerinden yapılacağı noktasında bir fikir ayrılığı oluşmuş ve yeni bir formül arayışına girilmiştir. Bu formülle 1 Nisan 1992 itibariyle ruble cinsinden olan borçların rupiye dönüştürülmesi kararı alınmıştır. Ayrıca eş zamanlı olarak, Hindistan'a faizsiz bir ödeme ertelenmesi yapılarak, borçların %37'sini kapsayan kısma 45 yıl için ödeme düzenlemesi getirilmiştir. Bu borç ödemesinde 12 yıl için kabaca 1 milyon dolar, geri kalan 33 yıl için ise daha az bir miktar Rusya'ya ödenecektir.¹⁶⁵

1993-2000 yılları arasında Hint-Rus ticaretinde, Hint ihracatının yaklaşık yüzde 80'inin borç geri ödeme kanalıyla finanse edilmesi, Rusya'ya yapılan ihracata büyük bir darbe olmuştur.¹⁶⁶ Bu soruna çözüm bulmaya çalışılırken çeşitli teklifler öne sürülmüştür. Ocak 1998'de, Moskova'ya ziyaret gerçekleştiren Finans Bakanı Yashwant Sinha ve Hint delegasyonu, Rusya'nın, Hindistan'ın rupi borcunun yarısının mallarla, özellikle gıda, ilaç ve bilgisayar şeklinde geri ödenmesi teklifini kabul etmiştir. Geriye kalan yarısı da Rus Hükümeti tarafından Hindistan'da alım yapmak isteyen özel Rus şirketlerine açık artırmaya konu olmaya devam edecektir. Geri ödeme anlaşmasının imzalanmasından beş yıl geçmesine rağmen Rus tarafı Borç Geri Ödeme Fonu'nun kullanımını için istikrarlı bir politika ve mekanizma geliştirememiştir.¹⁶⁷ Ayrıca Hindistan, Rusya'nın silah ithalatı karşılığında çay, pirinç, meyve, tekstil ve çeşitli ev ve lüks ürünler de dahil olmak üzere büyük miktarda ürününü Rusya'ya ihraç etmiştir.¹⁶⁸

Borç Geri Ödeme Fonları'nın kullanımının karmaşıklığı, ödeme kanallarının çokluğu; haksız ticaret uygulamaları ile uğraşan mekik tüccarlarının rolünün artırılması, standartların alt kalitesinde mal ticareti, hızlı kar elde etmek için düşük kaliteli mallara dumping, her iki taraftan mafya unsurlarının rolü, 1990'larda Rusya'da hüküm süren ekonomik kriz koşulları, Rus pazarında son birkaç yıldır artan rekabet ve

¹⁶⁵ Foshko, *a.g.e.*, s. 26.

¹⁶⁶ Rekha, *a.g.m.*, s. 155.

¹⁶⁷ R.G. Gidadhubli, "India-Russia Economic Relations Issues and Prospects", *Economic and Political Weekly*, Vol. 34, No. 20, Mayıs 1999, ss. 1215-1219

¹⁶⁸ Foshko, *a.g.e.*, s. 55.

benzeri sebeplerle Hint ihracatçılar, Sovyet döneminde sahip oldukları eşya ihracatındaki tekel pozisyonunu koruyamamış ve sürdürmemişlerdir. Tüm bunlarla birlikte, 2005-2006 yılları arasında Hindistan, Sovyet döneminin borçlarının büyük bir kısmını Rusya'ya ödemiştir. Dolayısıyla, Borç Geri Ödeme Fonunun eksikliği, Hindistan'ın Rusya'ya yaptığı ihracattaki bu düşüşe kısmen katkıda bulunmuştur denilebilir.¹⁶⁹

2.1.2. Sovyet Sonrası Dönemde Ekonomik İlişkiler

SSCB'nin dağılması, sistemde yalnızca dış politika açısından sonuçlara neden olmayıp aynı zamanda yeni Rus devletinin ekonomik çizgisinin de değişmesine neden olduğu için Hindistan ile arasındaki ilişkileri de ciddi şekilde etkilemiştir.

SSCB çöküşe geçerken ortaya çıkan Yeni Rusya, otoriter bir yönetimden çok partili demokrasiye ve devlet egemenliğindeki bir ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçmeye çalışırken, Hindistan da ekonomik reform sürecine başlamış, bu geçiş ve yeniden düzen dönemi ikili ilişkilerde on yıl kadar bir zaman kaybına sebep olmuştur. Bu süreçte iki ülke de Batı'ya odaklanmıştır.¹⁷⁰

Politik anlamda SSCB'nin yıkılması ile o dönem ikili ilişkilerde bir belirsizlik dönemi yaşanmıştır. Rus ekonomisinin yaşadığı zorlu geçiş evresi, buna hazırlıksız olan tüm toplumu da zor bir sürece sürüklemiştir. Bu evrede iki ülke ilişkileri büyük bir çalkantılı süreçten geçmiştir. SSCB'nin dağılmasından önce yaşanan ekonomik kriz nedeni ile iki ülke arasındaki ticaret hacmi büyük bir gerileme yaşamıştır. Hindistan-Rusya ticaretindeki düşüş nedenleri arasında, ticaretin büyük kısmının SSCB'nin diğer cumhuriyetleri ile yürütülmesi; liberalleşme, özelleştirme ve küreselleşmenin önemli gelişmeler yaratması ve her iki ülkenin de Batı'ya ve Avrupa Birliği'ne yönünü çevirmesi sayılabilir. Hindistan, SSCB'nin dağılmasından sonra bile Rusya ile olan ticaret dengesi olumlu yönde etkilenmesine rağmen, bu, Rus savunma ekipmanlarının artık Hindistan tarafından satın alınmasını içermiyordu. Bu da ticari ilişkilerdeki en önemli kalemin eksilmesi anlamına geliyordu.¹⁷¹

¹⁶⁹ “India-Russia Trade & Economic Relations During The Two Decades: 1991-2010”, s. 5.

¹⁷⁰ Sikri, *India's Foreign*, s. 30.

¹⁷¹ “India-Russia Trade & Economic Relations During The Two Decades: 1991-2010”, s. 4.

Şekil 6: 1993-2000 Hindistan ve Rusya Ticaret Ciroları

(US\$ millions)

Year	Total exports to Russia	% share in total exports	Total imports from Russia	% share in total imports	Total trade turnover	Balance of trade of India
1993-94	648.60	2.92	256.89	1.10	905.49	(+)391.71
1994-95	807.38	3.07	504.54	1.76	1311.92	(+)302.84
1995-96	1,046.55	3.29	857.53	2.33	1904.08	(+)189.02
1996-97	811.84	2.42	628.96	1.61	1440.80	(+)182.88
1997-98	954.12	2.72	679.02	1.63	1633.14	(+)275.10
1998-99	709.26	2.14	545.42	1.29	1254.68	(+)138.84
1999-00	952.60	2.53	618.23	1.31	1570.83	(+)334.37

Kaynak: "India-Russia Trade & Economic Relations During The Two Decades: 1991-2010", s.4.http://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/28338/9/09_chapter%204.pdf (erişim tarihi: 10.06.2020)

SSCB'nin dağılmasından sonra, Hindistan-Rusya ticari ve ekonomik ilişkileri büyük değişimlere uğramıştır. Hindistan-Rusya ticaret cirosu açısından değerlendirme yapıldığında, 1990-91 yıllarındaki ciro ile 2001-02'deki gerçekleşen ciro kıyaslandığında %18,76'lık bir düşüş yaşadığı görülmektedir. 1999 yılında, ikili ticaret sadece yaklaşık 1,5 milyar dolardı ve bu da Hindistan'ın ihracatının yalnızca %2,5'ini ve ithalatın yaklaşık %1,3'ünü oluşturuyordu.¹⁷² Yukarıdaki tabloda da Rusya'nın Hindistan ile ticaret oranlarının dolar cinsinden 1993-2000 yılları arasındaki rakamlarına yer verilmiş ve bu yıllar arasındaki artışın, önceki yıllara göre azaldığı gözlemlenmiştir.

Hindistan'ın Rusya'ya yaptığı ihracat da 1991-2000 yılları arasında yaklaşık %45 oranında azalmıştır. İki ülke arasındaki ticaret ilişkilerinde istikrarın olmayışı nedeniyle yıllar boyunca yüksek dalgalanmalar olduğu açıkça belirtilebilir.¹⁷³

¹⁷² A.g.e., s. 3

¹⁷³ A.g.e., s. 5.

Şekil 7: 1997-99 Dönemi Hindistan'ın Rusya'ya İhracatı

Mallar (1)	1997-98 (2)	1996-97 (3)	1995-96 (4)	1998-99 (5)	1997-98 (6)	Yüzdellik Değişim	
						(2)/(3) (7)	(5)/(6) (8)
Çay	145.0	75.0	142.5	107.7	95.1	93.4	13.2
Kahve	88.2	85.7	102.0	43.1	57.4	2.9	-24.9
Pirinç	44.6	90.6	34.4	15.3	26.2	-50.8	-41.6
Tütün	58.8	31.1	22.5	16.6	32.5	88.7	-48.8
Baharat	15.0	9.1	9.0	6.0	12.2	65.6	-50.3
CNSL	4.0	2.5	78.5	1.0	3.2	62.8	-69.5
Kastor Yağı	1.8	2.2	13.5	0.4	1.2	-19.5	-68.4
Şeker	-	-	26.4	-	-	-	-
İşlenmiş Ürünler	1.0	7.7	13.9	2.6	0.2	-87.5	994.5
İşlenmiş Mineraller	0.7	31.6	60.3	10.7	0.4	-97.8	2,555.7
Deri	46.5	30.1	46.6	18.1	25.1	54.4	-28.0
Kimyasallar	137.9	137.7	145.8	46.2	93.2	0.1	-50.4
Plastik	28.0	32.8	27.9	8.0	22.7	-14.7	-64.8
Mühendislik Malzemeleri	67.6	48.8	70.6	24.4	41.7	38.5	-41.5
Pamuk	74.3	61.7	35.5	32.4	51.5	20.4	-37.1
Hazır Giyim	100.6	83.7	95.1	80.7	69.3	20.2	16.4
Jüt	1.3	11.8	27.8	0.2	1.3	-89.3	-88.3
Diğer	74.3	69.0	92.9	25.6	38.4	7.7	-33.3
Toplam	889.4	811.2	1,045.0	439.0	571.5	9.6	-23.2

Kaynak: R.G. Gidadhubli, "India-Russia Economic Relations Issues and Prospects", *Economic and Political Weekly*, Vol. 34, No. 20, Mayıs 1999, ss. 1215-1219.

1995-96 ile 1997-98 yıllarında iki ülke arasındaki ithalat ve ihracat verilerini ve hangi mallar üzerinde olduğunu içeren yukarıdaki veriler ise daha çok ticaretlerinde baskın olan birkaç ürünü listelemektedir. Veriler doğrultusunda Rusya'ya yapılan toplam ihracatın yarısından fazlasını, çay, kahve, tütün, ilaç, ince kimyasal maddeler ve pamuklu kumaşların oluşturduğunu görmekteyiz.¹⁷⁴ Hindistan'dan Rusya'ya ihraç edilen diğer ürünler ise, makine ve mekanik cihazlar, organik kimyasallar ve elektrikli makine ve ekipmanlardan oluşmaktadır.

¹⁷⁴ Gidadhubli, *a.g.e.*, s. 1215.

Şekil 8: 1997-99 Dönemi Hindistan'ın Rusya'dan İthalatı

Mallar (1)	1997-98 (2)	1996-97 (3)	1995-96 (4)	1998-99 (5)	1997-98 (6)	Yüzelik Değişim	
						(2)/(3) (7)	(5)/(6) (8)
Sentetik ve Rejenere Kauçuk	8.3	4.8	4.4	7.8	4.7	71.0	66.2
Kağıt Hamuru ve Kağıt Endüstrisi	10.6	6.4	23.2	0.5	5.9	65.0	-91.2
Gübre	76.2	29.5	169.8	81.7	68.9	158.3	18.7
Ham Pamuk	-	-	5.4	-	-	-	-
Metal İçeren Ürünler	13.1	10.9	10.0	5.2	10.1	20.0	-48.0
Ham Petrol	35.1	100.6	32.3	-	-	-65.1	-
Kimyasal Ürünler	54.8	43.6	47.5	24.7	36.2	25.6	-32.0
Medikal Ürünler	5.3	5.2	2.6	4.8	3.7	1.7	30.8
Gazete Kağıdı	81.3	74.1	85.3	42.0	62.4	9.8	-32.8
Demir ve Çelik	162.6	85.6	159.1	51.3	84.7	89.9	-39.4
Demir Dışı Metaller	138.5	164.2	178.8	38.0	98.7	-15.7	-61.6
Altın ve Gümüş	1.2	3.1	16.6	20.9	-	-60.5	-
Teknik Araçlar	2.4	4.6	9.3	2.2	1.5	-48.9	41.9
Makineler	39.5	27.8	47.5	14.5	29.7	42.1	-51.3
Taşımacılık Ekipmanları	17.6	37.6	12.9	1.8	16.5	-53.1	-89.2
Proje Malzemeleri	0.7	9.3	16.3	14.4	0.2	-92.4	6.569,3
Diğer	12.5	21.3	35.5	36.1	48.5	52.8	-25.5
Toplam	679.5	628.4	856.3	146.0	471.8	8.1	-26.7

Kaynak: R.G. Gidadhubli, "India-Russia Economic Relations Issues and Prospects", *Economic and Political Weekly*, Vol. 34, No. 20, Mayıs 1999, ss. 1215-1219.

Hindistan, Rusya'dan ise başlıca ürünleri ithal etmektedir. Bunlar, inciler, kıymetli ve yarı değerli taşlar ve metaller, nükleer güç ekipmanı, madeni yağ ve ürünleri, demir-çelik ve optik ve cerrahi teçhizatdır. ¹⁷⁵ Rusya'dan ithalatın yaklaşık %70'ini ise gübre, gazete ve demir ve demir olmayan metaller oluşturmaktadır.¹⁷⁶

2.1.2.1. Ticaret, Ekonomik, Bilimsel, Teknolojik ve Kültürel İş Birliği Komisyonu

Rusya ve Hindistan, 1992 yılında ticaret, ekonomik, bilimsel, teknolojik ve kültürel iş birliği (IRIGC-TEC) üzerine bir hükümetler arası komisyon kurmuştur. Bu komisyon, enerji üretim metalürjisi ve madenleri ile bilgi ve iletişim teknolojileri konusunda çalışma gruplarına sahiptir.¹⁷⁷

Soğuk Savaş sonrası dönemde, ekonomik iş birliği uygun bir zemine oturtulamamıştır. Bu sebeple bu alanda ilişkileri güçlendirmek amacıyla kurulan IRIGC-TEC birtakım önlemler almak için faaliyetlerini sürdürmüştür. Endüstriyel iş birliği ve modernizasyon, ticaret ve ekonomik iş birliği, turizm ve kültür, yatırım projeleri, bilim ve teknoloji, iletişim konularında çalışma grubu oluşturulmuş ve bu alanlarda spesifik olarak çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışma grupları, Hindistan-Rusya İş Konseyi, Hindistan-Rusya Ticaret, Yatırım ve Teknoloji Geliştirme Konseyi, Hindistan-Rusya İş Diyalogu, Hindistan ve Rusya'nın İş Birliği için İş Konseyi ve Hindistan-Rusya Ticaret Odası'dır. İki ülke, bu ve benzeri çalışmalar ile etkileşimi yüksek seviyede tutmuştur. Çünkü düzenli olarak toplantılar gerçekleştirilmiş ve askeri-teknik alanda da böyle bir girişim Askeri-Teknik İş Birliği (IRIGC-MTC) Komisyonu olarak kurulmuştur. IRIGC-TEC için ilk toplantı Moskova'da 1994 yılı Eylül ayında gerçekleştirilmiştir.¹⁷⁸

2.1.3. Putin Dönemi Ekonomik İlişkiler

¹⁷⁵ Kumari Anupama, "India-Russia Relations: As an Overview in 21st Century", *International Journal of Academic Research and Development*, Volume 2; Issue 5; 2017; s. 264.

¹⁷⁶ Gidadhubli, *a.g.e.*, s. 1215.

¹⁷⁷ "India-Russia Trade & Economic Relations During The Two Decades: 1991-2010", s. 18.

¹⁷⁸ Rekha, *a.g.e.*, s. 157.

2000’li yıllarda, geçirdikleri durgunluk döneminden sonra Rus şirketleri, Hint pazarına geri dönüp, tekrar aktif olmaya başlamıştır. Bununla birlikte ekonomik ilişkileri canlandırmak için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur.¹⁷⁹ Putin’in gerçekleştirdiği ziyaret ile de iki ülke arasında “Hindistan ve Rusya’nın Stratejik Ortaklığı” imzalanmış ve ilişkilerde özel bir ekonomik statü yaratma fırsatı ele geçirilmiştir.¹⁸⁰

Şekil 9: 2000-2010 Yılları Arasındaki Ticaret Hacimleri

Year	India’s import from Russia (US \$ billion)	India’s export to Russia (US \$ billion)	Total trade (US \$ billion)	Balance of trade-India (US \$ billion)	Change in trade YOY%
2000	1.081	0.555	1.636	(-)0.526	--
2001	1.117	0.543	1.660	(-)0.574	1.47%
2002	1.628	0.515	2.143	(-)1.113	29.10%
2003	2.735	0.584	3.319	(-)2.151	54.88%
2004	1.554	0.631	2.185	(-)0.923	(-)34.17
2005	2.314	0.784	3.098	(-)1.530	41.78%
2006	2.987	0.968	3.995	(-)2.019	27.66%
2007	4.011	1.309	5.320	(-)2.702	34.51%
2008	5.231	1.715	6.946	(-)3.516	30.56%
2009	5.936	1.523	7.460	(-)4.413	7.40%
2010	6.392	2.142	8.535	(-)2.143	14.40%

Kaynak: “India-Russia Trade & Economic Relations During The Two Decades: 1991-2010”, s. 4. http://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/28338/9/09_chapter%204.pdf (erişim tarihi: 10.06.2020)

2000 yılında ilan edilen stratejik ortaklık ile iki ülke arasındaki ilişki ivme olarak yükselişe geçmiştir. 2006 yılında Ortak Çalışma Grubu (JSG) oluşturularak bu yakalanan ivmenin ve belirlenen hedeflerin incelenmesi sağlanmıştır. Bu çalışma grubu ile de beklenen verim sağlanmış ve 2007 yılında Hindistan ve Rusya arasındaki ticaret %40 oranında artmıştır. Yine yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere 2006 yılındaki 3,9 milyar dolarlık ticaret hacmi, 5,3 milyar dolara yükselmiştir.¹⁸¹

¹⁷⁹ “India-Russia Trade & Economic Relations During The Two Decades: 1991-2010”, s. 2.

¹⁸⁰ Rekha, *a.g.e.*, s. 155.

¹⁸¹ “India-Russia Trade & Economic Relations During The Two Decades: 1991-2010”, s. 6

Şekil 10: Hindistan'ın Ülkelere Göre Ticaret Rakamları (Milyar dolar)

	2005-6	2006-7	2007-8	2008-9	2009-10
RUSYA	2.8	3.3	3.4	5.4	4.5
ÇİN	17.6	25.8	38	41.8	42.4
ABD	26.8	30.6	41.8	39.7	36.5

Kaynak: Foshko, *a.g.e.*, s. 54

Yukarıdaki tabloda ise Hindistan'ın Rusya ve diğer güçlere yönelik ticaretinin karşılaştırılması gösterilmektedir. Rusya ile ticaret hacmi, Hindistan için 2005-2010 dönemi arasında ABD ve Çin'den sonra gelmektedir.

İlişkileri canlandırmak için atılan adımlar devam etmiştir ve Hindistan-Rusya Ticaret Odası, 2008 yılında açılmış, gıda, sanayi, ulaşım, ilaç, elektrik üretimi, madencilik, petrol ve gaz, biyoteknoloji ve uygulamalı bilimler odaklanılan alanlar olmuştur.¹⁸² Yine aynı yıl kurulan Rusya-Hindistan İş Konseyi, iki ülke arasındaki ticareti teşvik etmekte ve tavsiyeleriyle Hükümetler Arası Komisyona yardım etmeye çalışmaktadır.¹⁸³

2014 yılında Yeni Delhi'de yapılan 15. Zirvede iki ülkenin görüşmeleri, savunma, nükleer iş birliği, enerji, sanayi, alt yapı gibi alanları kapsayan 20 anlaşmanın imzalanması ile sonuçlanmıştır. Her iki taraf da 2025 yılına kadar 30 milyar dolar değerinde ticaret cirosu ve 30 milyar dolarlık yatırım hedeflemektedir.¹⁸⁴

2.1.3.1. Kapsamlı Ekonomik İş Birliği Anlaşması

¹⁸² "India-Russia Trade & Economic Relations During The Two Decades: 1991-2010", s. 7.

¹⁸³ I.S. Ivanov, *70th Anniversary of Russia-India Relations: New Horizons of Privileged Partnership*, Russian International Affairs Council, Moskova, Rapor No. 34/2017, s. 20.

¹⁸⁴ Rekha, *a.g.m.* s. 156.

Rusya ve Hindistan, ekonomik ilişkileri güçlendirmek adına serbest bir ticaret anlaşması imzalamaya karar vermiş ve kurdukları Ortak Çalışma Grubu, 2007’de ilk raporunu sunduğunda iki ülkenin birbirini tamamlayacağı önemli noktalar olduğu ve bu yüzden de Kapsamlı Ekonomik İş Birliği Anlaşması’na (CECA) gidebilecekleri belirtilmiştir.¹⁸⁵ Hükümetler düzeyinde böyle bir anlaşmanın gerçekleştirilmesi, iki ülkenin, ekonomik ve ticari ilişkilerinde iş birliğini devam ettirecek, yakınlaşma sağlayacak ve ileriki dönemlerde cirolarını da artırmaya yardımcı olacaktır. Bunun için de birbirlerinin ülkelerindeki kendi iş adamlarına yönelik, düşük tarifeler getirerek, devlet garantileri sağlayarak ve yatırım düzenlemelerindeki zorlukları ortadan kaldırarak bu durumun kolaylaşmasını sağlamaları gerekmektedir. CECA ile amaçlanan da gümrük vergisini sıfıra indirmek ve çeşitli sınırlamaları kaldırmaktır.¹⁸⁶

Ortak Çalışma Grubu’nun hedefleri arasında 2010 yılına kadar Rusya ve Hindistan arasındaki ticaret hacmini 10 milyara dolara çıkaracak CECA’nın fizibilitesini araştırmak da vardır.¹⁸⁷ Ancak Rusya, Dünya Ticaret Örgütü’ne o dönemde henüz üye olmaması, Hindistan ile serbest ticaret antlaşmaları imzalamasında bir engel olarak ortaya çıkıyordu. Üye olduktan sonra ise 2012’de iki ülkenin, hizmet, mal ve yatırımların serbest dolaşmasını sağlayacak ve böylelikle ikili ticareti yükseltecek bir CECA imzalamanın önündeki engel de kalkmış ve bu kapı açılmıştır. CECA’nın kapsamı serbest ticaret antlaşmalarından daha geniştir. Çünkü sadece malları değil, yatırım ve hizmetleri de içermektedir. Rusya’nın DTÖ’ye girmesinin ardından Ajai Malhotra, "Hedefimiz, Gümrük Birliği ile Kapsamlı Ekonomik İş Birliği Anlaşması'na girmek için müzakerelere başlamak. Bu, her iki taraftaki işletmeler için artan ve çeşitlendirilmiş yatırım fırsatlarının yanı sıra tarife engellerinin kaldırılmasına veya azaltılmasına, mal ve hizmetlere daha fazla pazar erişilebilirliğine yol açacaktır" şeklinde bir demeç vermiştir.¹⁸⁸

Bölgesel ticaret uzmanı Ram Upendra Das'a göre, “ülkeler arasındaki iki yönlü ticaret çok düşük seviyelere gerilediği için Rusya ile ikili bir anlaşma yapmanın

¹⁸⁵ <http://www.thedialogue.co/economic-relations-india-russia/> (erişim tarihi: 18.05.2020)

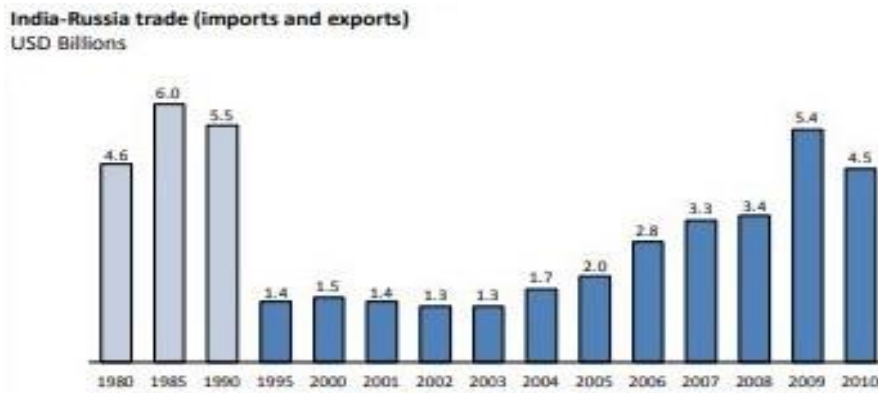
¹⁸⁶ Foshko, *a.g.e.*, s. 63.

¹⁸⁷ “India-Russia Trade & Economic Relations During The Two Decades: 1991-2010”, s. 18-19.

¹⁸⁸ “India, Russia to Negotiate on CECA With Customs Union” https://www.rbth.com/economics/2013/04/03/india_russia_to_negotiate_on_ceca_with_customs_union_23479 (erişim tarihi: 05.06.2020)

zamanı geldi. İki ülke enerji, bilgi teknolojisi ve elmaslardaki iş birliğini yoğunlaştırmayı kabul etti. Bu da bir CECA'nın imzalanmasıyla gerçekleştirilebilir.”¹⁸⁹ Gerçekten de böyle bir kapsamlı anlaşma ile Hindistan, Rusya ile artan ticaret sebebi ile Avrupa Birliği ve ABD ile olan ekonomik bağımlılığını azaltabilecektir. 2015 yılında iki ülke, gerçekleştirilen zirve sonrası ikili ticaret hacmini artıracak olan CECA’yı dikkate almaya karar vermiştir.¹⁹⁰

Şekil 11: 1980-2010 Periyodu Ticaret Hacimleri

Kaynak: Foshko, *a.g.e.*, s. 54.

Rusya ve Hindistan’ın ticareti, Rus ekonomisini derinden sarsan 2008 yılı hariç son yirmi yılda çok büyük artışlar taşımaya da kendi içinde kayda değer bir gelişme göstermiştir. Ancak bütün bu ilerlemelere rağmen Rusya, hala Hindistan için ülkenin en önemli ticaret ortağı haline gelememiştir.¹⁹¹

2.1.4. Ekonomik İlişkilerdeki Çıkmazlar ve Fırsatlar

Ekonomik ilişkilerde, fırsatlar olmakla birlikte, iki ülkenin birbiri için en önemli ticaret ortağı haline gelmesini engelleyen birtakım çıkmazlar da

¹⁸⁹ “JSG To Be Set Up To Study CECA Between India and Russia” <https://www.financialexpress.com/archive/jsg-to-be-set-up-to-study-ccca-between-india-and-russia/149225/> (erişim tarihi: 05.06.2020)

¹⁹⁰ Amiti Sen, “India-Russia Likely To Discuss CECA During Sharma’s Visit” <https://www.thehindubusinessline.com/economy/India-Russia-likely-to-discuss-CECA-during-Sharma%E2%80%99s-visit/article20662925.ece#> (erişim tarihi: 05.06.2020)

¹⁹¹ Foshko, *a.g.e.*, s. 53.

bulunmaktadır. Öncelikle Rusya ve Hindistan arasındaki, ticari anlamda taraflara zorluk çıkartabilecek çıkmazları inceleyeceğiz.

Hindistan ile Rusya arasındaki ticaretin gelişmesinin önündeki en büyük engel, ticaret yollarının eksikliğidir. Coğrafi sınırlamalar, büyük ölçüde finansal maliyetlere ve gecikmelere sebep olurken, aynı zamanda daha kolay, ticareti mümkün olan ürün sayısını da kısıtlar. Bu bağlamda, Uluslararası Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru (INSTC) çok fazla potansiyel taşıyor.¹⁹² Bu proje, fırsatlar başlığı altında detaylı olarak açıklanacaktır.

Diğer bir engel, bilgi eksikliğidir. Hint ve Ruslar birbirlerinin pazarları hakkında yeterli bilgiye sahip değildir. Birbirlerinin ülkesindeki Hint ve Rus medyasının varlığının olmaması da başka bir dezavantajdır.¹⁹³ İhracat pazarında büyüme konusunda ve işletmeden işletmeye bağlantılarını engelleyen Rusya piyasa koşulları hakkında bir “bilgi boşluğu” da bulunmaktadır.

Birçok ilgili Hint iş adamı, Rusya'nın zaman alıcı "vize rejimi" konusunda büyük bir problemle karşı karşıyadır. Birçok Hint iş adamının Rus pazarına ilişkin yüksek risk faktörü ile ilgili de bir algısı bulunmaktadır.

Dil ise Rus pazarında en büyük engellerden biridir. Yabancı iş adamları, yerel ortakları yoksa, ülkedeki meslektaşlarını bulmakta zorluklarla karşı karşıyadır. İş potansiyeli hakkında bilgi eksikliği ve Hindistan ile Rusya'daki özel sektör işletmeleri arasındaki güvensizlik ortamı, iki ülke arasındaki ikili ticaretteki yavaş büyümenin temel nedenleri olmuştur.¹⁹⁴

Diğer faktörlerin yanı sıra, her iki taraftaki bürokratik gecikmeler, iş akışının sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesi için engeller yaratmaktadır. Her iki ülke de bunun farkındadır ve iş insanlarının daha pürüzsüz ve daha büyük hareketlerini teşvik etmek ve iki ülke iş yapanlara yönelik vize prosedürlerini basitleştirmek için 24 Aralık 2015'te bir protokol belgesi imzalamıştır. Bununla birlikte, bankacılık, bankacılık bağlarının eksikliği nedeniyle kilit bir engel olarak kalmaktadır. Bu bağlamda, BRICS

¹⁹² Gidadhubli, *a.g.e.*, s. 1215-1219.

¹⁹³ Pant, *a.g.e.*, s. 3.

¹⁹⁴ “India-Russia Trade & Economic Relations During The Two Decades: 1991-2010”, s. 14-18.

Kalkınma Bankası ve Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB) gibi yeni finansal yapıların ortaya çıkmasında bazı umutlar bulunmaktadır.¹⁹⁵

Sovyet döneminin olumsuz bir mirası da çay ve diğer birkaç madde hariç, Hindistan'daki tüketici ürünlerinin büyük ölçüde kalitesiz olarak algılanmasıdır. Ruslar Batı ürünlerine olan tercihleri ile bilinir. Öyle ki Sovyet dönemindeki devlet ihale ajanslarının temsilcileri, kozmetik ürünlerde “Made in India” etiketlerinin “Londra-Paris-New York” ile değiştirilmesini önermiştir.¹⁹⁶

Bunlar ve benzeri çıkmazlarla iki ülke ekonomik ve ticari ilişkilerde adım adım yakınlaşmaktan çok öteye gidememekle birlikte, önlerindeki fırsatları değerlendirebilmeleri takdirde, daha hızlı gelişmeler yaşayacaklarını ve etkilerinin iki ülkeyle sınırlı kalmamakla birlikte tüm bölgeler için de fırsat alanları açabileceğini belirtmek gerekmektedir.

Bu bağlamda, iki ülke arasındaki bazı fırsatlara göz atacak olursak; enerji, havacılık endüstrisi, petrokimya, ilaç endüstrisi, biyoteknoloji, telekomünikasyon ve yüksek teknoloji endüstrisindeki iki ülke arasındaki etkileşim büyük önem taşımaktadır. Dünyada elmasların neredeyse çeyreği Rusya'da üretilirken, Hindistan dünyanın cilalanmış elmaslarının değeriyle yüzde 65'e varan bir oranda üretim gerçekleştirmektedir. Rusya-Hindistan iş birliğinin önemli bir alanı, Avrupalı aracılara atlayarak, elmas işletmeleri arasındaki doğrudan temaslardaki artıştır.¹⁹⁷

Ekonomik ilişkileri şekillendirebilen mal ayaklarından biri de ilaçlardır. İlaçlar ve ince kimyasal maddeler, Rusya'ya yapılan ihracatın en önemli maddeleridir. Hint ürünleri, Avrupa'daki benzer ürünlerden %50 - 60 daha ucuzdur. Bu sebeple ihtiyacı olduğu ilaçları Rusya'nın Hindistan'dan ithal etmesi avantajlıdır. Hindistan, ilaç ürünlerinin Rusya'ya ihracatını arttırmak için potansiyele sahiptir. Bazı önde gelen Hintli ecza şirketleri, Hindistan ve Rusya arasındaki ticaret ve ekonomik bağları geliştirmeye olumlu katkılarda bulunmuşlardır.¹⁹⁸ Rus ilaç pazarının “yaklaşık 10 milyar dolar olduğu ve yerel para birimi cinsinden yüzde 7,4 oranında büyüyeceği”

¹⁹⁵ Pant, *a.g.e.*, s. 4.

¹⁹⁶ Sen, *a.g.e.*, s. 23.

¹⁹⁷ Ivanov, *a.g.e.*, s. 20-22.

¹⁹⁸“India-Russia Trade & Economic Relations During The Two Decades: 1991-2010”, s. 10.

tahmin edilmektedir.¹⁹⁹ Rusya, Hint-Sovyet ticaretinin temellerinden biri olan ilaç ihracatında hala Hindistan'a güvenmekte ve ucuz ilaçlara erişim Rusya halkı için ise kalıcı bir sorun olmaktadır.²⁰⁰ İlaç sektöründe iş birliği, Rus tüketicisine fayda sağlayacaktır. Ocak-Eylül 2015 döneminde Hindistan, Rusya'nın toplam ihracatının yüzde 20'sini oluşturan toplam 341 milyon dolarlık ilaç ihraç etmiştir (Hindistan'ın Rusya'daki toplam ilaç ithalatındaki payı yüzde 6,7).

İki ülkenin birbiri için fırsat sağlayacağı bir diğer alan da turizmdir. İki taraflı turizmi teşvik etmek için adımların atılması, vize rejiminin her iki tarafta liberalizasyonu, ortak projelerin uygulanmasına katkıda bulunacaktır. Aralık 2015'te de bu konuya el atıp, vatandaşların iki ülke için seyahat gereksinimlerinin kolaylaştırılması konusunda protokol imzalanmıştır. Artık iki ülkenin iş adamları, karşı taraftan doğrudan davet alması şartıyla Rusya ve Hindistan'ı ziyaret edebilmektedir.²⁰¹

Son olarak bahsedebileceğimiz bir fırsat olarak, iki hükümet tarafından ortaklaşa finanse edilen Rusya-Hindistan Yenilik ve Modernizasyon Fonu'nu örnek verebiliriz. Farklı bir ortak gelişme olan bu fon, araştırma ve ticarileştirme bileşenine sahip ortak projeler için finansman sağlayabilecek bir fondur. Özel sektörden eşleştirme finansmanına dayanan bir girişim fonu da dahil olmak üzere bu tür teşviklerin yönlendirilmesine yönelik birden fazla potansiyel model mevcuttur. Amaç, hibe alıcılarının yüksek öncelikli ortak araştırma girişimleri için bürokratik engelleri en aza indirmek için gerekli siyasi kaynaklara erişmelerini sağlamaktır.²⁰²

2.1.4.1. Uluslararası Kuzey Güney Ulaştırma Koridoru

2000 yılında, Hindistan, Rusya ve İran tarafından planlanmaya başlanan Uluslararası Kuzey Güney Ulaştırma Koridoru (INSTC), Kazakistan, Beyaz Rusya, Umman, Tacikistan, Azerbaycan, Ermenistan, Kırgızistan, Türkiye ve Ukrayna'nın da katılımıyla büyütülmüştür. Projenin planlanması yapılmış ancak uzun süre uygulamaya geçilememiştir. Hindistan'ın gümrükleme konusunda yaşadığı sıkıntılar

¹⁹⁹ Pant, *a.g.e.*, s. 4-6.

²⁰⁰ Foshko, *a.g.e.*, s. 56.

²⁰¹ Ivanov, *a.g.e.*, s. 26-27.

²⁰² Foshko, *a.g.e.*, s. 63.

sebebiyle diğer ülkelerden destek alamaması ile projeyi dondurma kararı alması, İran'a uygulanan ekonomik baskılar bu gecikmenin nedenlerinden bazılarıdır. Bu sorunların ortadan kalkmasıyla projeye 2015 yılında tekrar ağırlık verilmeye başlanmıştır. Ancak hala projede yaşanan belirsizlik ve problemler, gecikmelerin devam etmesine neden olmaktadır. İran ve Hindistan arasında liman inşaları konusunda anlaşmazlıklar, gümrük prosedürlerinin zorluk çıkartması, fonlama sorunu, ulaştırma maliyetlerini artırabilecek sorunların çözülememesi gibi problemlerle uğraşmaya devam etmektedirler.²⁰³

Şekil 12: Uluslararası Kuzey Güney Ulaştırma Koridoru

Kaynak: Pant, *a.g.e.*, s. 4.

Ulaştırma açısından, Süveyş Kanalı'ndan daha kısa bir koridor oluşturarak, bölgelerarası ticarete maliyet ve zaman azaltmak amacını taşımaktadır. Koridorun ilk rotası ise, Hindistan/Mumbai-Nhava Sheva Limanı'nda başlayıp, Arap Denizi'ni takip ederek, İran-Bandar Abbas Limanı'nda son bulacaktır. İkinci kısmı ise, Hazar Denizi'nden başlayıp, Rusya-Astrahan Limanı'na varmakta, sonrasında ise Moskova'ya iletilerek, Rusya-Finlandiya sınırından Avrupa'ya gönderilerek malların taşınması planlanmaktadır. Bu proje ile Süveyş Kanalı'na kıyasla yapılan transit süresinde %40 oranında, maliyette ise %30 oranında azalma olacağı tahmin edilmektedir. Proje tamamlanabilirse, ekonomik koridor ile bölgesel ticaret büyük ölçüde gelişecek ve yeni pazarların oluşmasına yardımcı olacaktır.²⁰⁴

²⁰³ *Kuzey Güney Ulaştırma Koridorunun Son Durumu*, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Avrasya Araştırma Enstitüsü, Weekly E-Bulletin, No: 34, 2015 s. 1.

²⁰⁴ *A.g.e.*, s. 1.

Hindistan ve Rusya arasındaki ticarete de önemli bir engel olan mesafe sorunu, INSTC ile Hindistan, İran, Azerbaycan ve Rusya'dan gemi, demiryolu ve karayolu ile hareketli yük taşımayı öngörmesiyle bu sorunu da azaltmaya yardımcı olabilecektir. Çünkü iki ülke arasında malların taşınması, 45-60 gün arası sürerken, Avrupa'dan Moskova'ya 5-6 gün sürmektedir.²⁰⁵ Bu coğrafi sorunları çözmek ve ulaşılmak istenilen ticaret ve yatırım hedeflerini hayata geçirmek için Rusya ve Hindistan'ın liderlik edip ortak bir harekette bulunması gerekmektedir. Özellikle Hindistan, INSTC ile ekonomik ilişkilerini yalnızca Rusya ile değil Avrasya bölgesi ile de geliştirmiş olacaktır.²⁰⁶

2.1.4.2. Yeşil Koridor

Rusya ve Hindistan, köklü siyasi ilişkilerine rağmen ekonomik anlamda aynı canlılığı yaşayamamış, bu canlılığı sağlamak ve daha ileri ekonomik ilişkileri yakalamak adına bir "Yeşil Koridor" inşa etmek için yol haritası hazırlamıştır.²⁰⁷ Yeşil Koridor projesi, Rusya'nın Federal Gümrük İdaresi'nin bir düşüncesidir. Hindistan ile karşılıklı olarak, mallarının gümrük denetiminden geçmek zorunda kalmayacağı bir girişimci veya şirket listesi oluşturması gerekliliğini belirtmiştir. Bir mekanizma oluşturularak, taşıma için verilen elektronik bir ön beyannameyi garanti ederek ve bu sayede "Yeşil Koridor" kayıt defterine uygun olarak tek bir münferit numara tahsis edilmesi sağlanacaktır. Ancak bu alt yapının oluşturulabilmesi için Yeşil Koridor'un daha fazla canlılıkla operasyonel hale getirilmesi gerekmektedir.²⁰⁸

Her iki ülkenin de bu proje için uygun şirket ve iş adamı listesi olacak ve listeye dahil edilebilmeleri için bir dizi şartı yerine getirmeleri gerekecektir. Örneğin, herhangi bir ödenmemiş gümrük vergisi bulunmaması, herhangi bir idari ihlalde bulunmamış olunması gibi şartların varlığı aranacaktır.²⁰⁹ Rusya benzeri bir Yeşil Koridor projesini hali hazırda Finlandiya ve Türkiye ile sürdürmektedir. Rusya bu

²⁰⁵ Gidadhubli, *a.g.e.*, ss. 1215-1219.

²⁰⁶ Foshko, *a.g.e.*, s. 57.

²⁰⁷ Anupama, *a.g.e.*, s. 264.

²⁰⁸ Pant, *a.g.e.*, s. 4-6.

²⁰⁹ "Media Report: Russia and India Consider A Trade "Green Corridor"

<https://forumspb.com/en/news/news/smi-rossiya-i-indiya-rassmatrivayut-vvedenie-zelenogo-koridora-v-torgovle/> (erişim tarihi: 06.06.2020)

projelerle karşılıklı ticaretin önemli ölçüde artacağına inanmaktadır ve Hindistan da bu projeye dahil olma noktasında ilgilidir.²¹⁰

2.2. Askeri – Teknik Alanda İlişkiler

Rusya, Hindistan'ın en önemli silah tedarikçisidir ve iki ülke arasındaki tarihi askeri alandaki bağlar, Hindistan-Rusya ilişkilerinin temel taşlarından biri olmaya devam etmektedir.

Hindistan, askeri modernizasyona ihtiyaç duyduğu dönemde, askeri liderlerinin birçoğunun eğitimini Batı ülkelerinde almış olması sebebiyle yine Batı'ya yönelecektir. Hindistan'ın askeri donanımı İngiliz İmparatorluğu sebebiyle Batı kökenliydi ve bu da farklı bir askeri donanım sağlayan ülke ile alışverişini, donanımların bakım ve lojistiğinde sorunların meydana gelmesi sebebiyle engellemekteydi. Ancak silahlı kuvvetlerini modernizasyon arayışına girdiğinde, ABD'nin en üst düzey askeri uçaklarından birini satma konusundaki isteksizliği ve İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin silahlarının niteliklerindeki tartışma, Hindistan'ı zorunlu bir seçenek olan SSCB'ye yönlendirecek ve iki eski dost ülke, silah anlaşmaları yapan iki ülke haline geleceklerdir.²¹¹ Bu alanda başlayan iş birliği, sonraki dönemlerde ortak araştırma ve üretimi içeren projelere dönüşmeye başlamış ve uzun vadeli teknoloji transferine odaklanmıştır.

Hindistan, askeri ihtiyaçlarını karşılamak için İngiltere'ye ise şu sebeple güvenmemiştir; İngiltere, Hindistan bağımsızlığını kazandıktan sonra Pakistan ile gireceği herhangi bir çatışma ortamına neden olmamak için iki ülkeye de silah satımı konusunda tedbirli davranmak istemiştir. ABD de aynı isteksizliği 1965 Hindistan-Pakistan savaşı sebebiyle göstermiştir.²¹² Tüm bu sebeplerden dolayı askeri alanda yakınlaşmaya başlayan Hindistan ve SSCB, bu yönde 1954 yılında başlayan

²¹⁰ Dipanyan Roy Chaudhury, "India, Russia To Put In Place A Green Corridor To Enhance Bilateral Trade", <https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/foreign-trade/india-russia-to-put-in-place-a-green-corridor-to-enhance-bilateral-trade/articleshow/54355281.cms> (erişim tarihi: 06.06.2020)

²¹¹ Conley, *a.g.e.*, s. 39.

²¹² Rod Thornton, "India-Russia Military Cooperation Which Way Forward", *Journal of Defence Studies*, Vol-6, Issue-3, 2012, ss. 99-112.

ilişkilerini, 1955 yılında Sovyet askeri donanımının Hindistan'a ilk transferi olan II-14 nakliye uçağının satışı ile taçlandırmıştır.²¹³

Şekil 13: 1947-1962 Periyodunda Hindistan'ın Silah İthalatı

TİP	ADET	TEDARİKÇİ
Sherman Tank	180	BÜYÜK BRİTANYA
Centurion Tank	300+	BÜYÜK BRİTANYA
AMX-13 Tank	160	FRANSA
Aircraft Carrier	1	BÜYÜK BRİTANYA
Cruiser	2	BÜYÜK BRİTANYA
R/Hunter-Class Destroyer	6	BÜYÜK BRİTANYA
Frigates	8	BÜYÜK BRİTANYA
Vampire Aircraft	230	HİNDİSTAN (İNGİLİZ LİSANSI)
Ouragon Aircraft	104	FRANSA
Hunter Aircraft	182	BÜYÜK BRİTANYA
Canberra Aircraft	80	BÜYÜK BRİTANYA
II-14 Transport	26	SSCB
Mystere Aircraft	110	FRANSA
Fairchild Packet Aircraft	55	ABD
An-12 Transport	16	SSCB
Mi-4 Helicopter	26	SSCB

Kaynak: Conley, *a.g.e.*, s. 32.

Yabancı tedarikçilere bağımlı hale gelmemek için son derece hassas olan Hindistan'ın bağımsızlığının ilk on beş yılı boyunca sürdürdüğü az sayıdaki yabancı tedarik, çoğunlukla Batı tedarikçilerinden gelmiştir. Yukarıdaki tablo, Hindistan'ın 1947'den 1962'ye kadar büyük silah sistemleri ithalatını göstermektedir.²¹⁴ Hindistan, 1960 yılında askeri yardımını, yirmi dört adet Ilyushin II-14 nakliye uçağı, 1961'de on

²¹³ Conley, *a.g.e.*, s. 32.

²¹⁴ *A.g.e.*, s. 36.

adet MI-4 helikopteri, sekiz adet AN-12 nakliye uçağı ve altı jet motoru; 1962'de on altı MI-4 ve sekiz AN-12'yi SSCB'den alarak karşılamıştır. 1965 yılında ABD ve Hindistan arasında çıkan anlaşmazlıklar neticesinde, ABD, Hindistan'a giden tüm silah tedarikini durdurunca, SSCB için çok rahat bir askeri tedarikçi konumu oluşmuş oldu.²¹⁵ Tüm bunların yanında, satılan hava araçlarının bakımı ve nasıl işletileceğine dair bilgileri paylaşmak adına Hint subaylar SSCB'ye gönderilmiş ve sonrasında Sovyet pilotlar da Hindistan'a, mürettebatı eğitmek adına gelmiştir.²¹⁶

Hindistan'ın yeni güvenlik kaygıları, ordusunu modernleştirme zorunluluğunu da beraberinde getirmiş ve kendi üretimini gerçekleştirememesi ile yukarıda saymış olduğumuz nedenlerden dolayı SSCB ile daha çok ilişkileri derinleştirmeye başlamıştır. 1962 olayları, Hindistan'ı Sovyet silahlarına güvenmeye bir adım daha yaklaştırmıştır.²¹⁷

2.2.1. Hindistan-Çin Anlaşmazlığı ve Askeri İlişkilere Yansıması

1959 yılındaki Tibet ayaklanması, Hindistan-Çin sınırındaki gerginliği artırmışken, Hindistan, Tibet-Highaltitü alanlarındaki malzemelerin taşınması için nakliye uçakları ve helikopterleri satın almaya karar vermiş ve Batı'dan alamadığını, Sovyet teklifi üzerine SSCB'den almıştır. Sovyet uçakları için ise şu açıklamada bulunmuştur. "Bu tür Sovyet teçhizatı iyi kalitedeydi ve daha da önemlisi, Ruslar, Batılı ülkelerin yapmak istemediği, rupiler ile veya Hindistan malları ile ödemeyi kabul etmeye istekliydiler." Bu sebeple Kasım 1960'ta, II-14 nakliye uçaklarının Hindistan'a teslim edilmesini sağlayan ilk anlaşma imzalanmıştır. Ertesi yıl da sekiz AN-12 nakliye uçağı ve MI-4 helikopteri sağlayan başka bir anlaşma daha imzalanmıştır.²¹⁸

1962 yılında Çin'in Hindistan çatışmasından gönüllü olarak çekilmesi, ABD içinde de Pakistan'a yakın olma düşüncesinin devam etmesi, ABD'nin Hindistan'a

²¹⁵ Jayant Singh, *The Indo-Russian Defence Partnership: A Framework For The 21st Century*, ISAS Working Papers, No. 224 – 22 January 2016, s.2

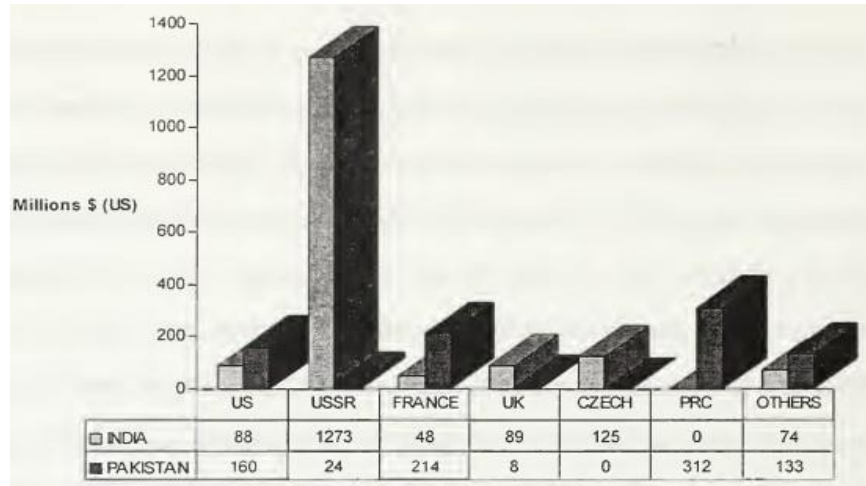
²¹⁶ Conley, *a.g.e.*, s. 38.

²¹⁷ *A.g.e.*, s. 38.

²¹⁸ Indo-Soviet Relations: A Historical Review Of Strategic and Defence Co-operations, https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/16826/8/08_chapter%201.pdf, s. 5-6. (erişim tarihi: 22.05.2020)

yönelik askeri yardımını azaltmasına neden olmuş ve radar sistemleri ile savunma silahları gibi temel askeri teçhizat dışındaki büyük silah sistemleri için olan ihtiyacı karşılamaya yanaşmamıştır. Hindistan-Çin anlaşmazlığından yenilgi ile çıkan Hindistan, SSCB'ye yöneldiğinde yerel savunma sanayinin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi ihtiyacının altını çizmiş ve 1964-69 yıllarını kapsayacak beş yıllık bir savunma tedarik planı için yasa çıkarmıştır.²¹⁹ Plan doğrultusunda Hindistan, bir füze eğitim merkezi kurması için gerekli olan ekipmanı SSCB'den temin etmiş ve Nasik'te bir uçak fabrikası, Korakut'ta bir motor fabrikası ve Haydarabad'da da bir füze fabrikası inşası için yardım alınmıştır. Bu gelişmelerin devamında da 1964 yılında, yirmi helikopter, kırk dört ek MiG-21 ve yetmiş PT-76 tankının SSCB'den satın alma girişimlerine de başlanmıştır.²²⁰

Şekil 14: Hindistan ve Pakistan'ın Askeri Tedarikçileri

Kaynak: Conley, *a.g.e.*, s. 50.

Yukarıdaki grafikte, 1964-73 yılları arasında Hindistan ve Pakistan'ın diğer güçlerden aldığı askeri teslimatlar gösterilmiş olup, Hindistan'ın en büyük tedarikçisinin SSCB, Pakistan'ın ise Çin ve ABD olduğu görülmektedir. 1962 yılında, askeri ilişkiler, SSCB'nin Hindistan'a MIG-21 uçaklarını lisans altında üretmesine izin

²¹⁹ Conley, *a.g.e.*, ss. 47-48.

²²⁰ *A.g.e.*, s. 50.

vermeyi kabul etmesine rağmen, Çin'e yalnızca MIG-19'ları tedarik etmesine izin verdiğinde daha da ileriye taşınmıştır.²²¹

2.2.1.1. 1962 MiG Anlaşması

MiG savaşçılarının Hindistan'a satılma konusu ilk kez 1955 yılında gündeme gelmiş ancak Nehru tarafından Sovyet silahlarına bağımlı olma endişesiyle reddedilmiştir. Daha sonra gelişen Çin saldırıları neticesinde MiG teklifi, 1961 yılında yeniden ortaya çıkacak ve ciddiye alınacaktır. Durumun aciliyeti ile 1962 yazında tarihsel olarak önemli olan MiG anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma Sovyet yaklaşımının niçin Hindistan'a daha cazip geldiğini vurgulamaktadır. Anlaşmanın içeriği ise, on dokuz MiG-21'in teslimatı ve üretim tesislerinin Hindistan'da kurulması ve ödemelerin Hindistan rupisi veya takas edilebilecek mallarla olmasına izin verilmesiydi.²²² MiG-21'lerin teslimatı ile lisans da verme düşüncesi, Hindistan'ı Batı'dan iyice uzaklaştırmak ve SSCB'ye daha çok yaklaştırmak için ortaya çıkmıştır.²²³

1962 yılında imzalanan anlaşma ile teslim edilmesi gereken on dokuz MiG-21, 1963 yılına gelinmesine rağmen tamamlanmamış ve yalnızca dört tanesi teslim edilmiştir. Bu olumsuz havaya rağmen iki ülke, aynı yıl askeri alanda transferler gerçekleştirmek için bir anlaşma daha imzalamıştır.²²⁴ 1964 yılında da altmış adet MiG-21'in teslimi için de ayrıca anlaşmaya varılmıştır. Bu dönemde Hindistan'ın Sovyet hava savunma sistemlerine yönelik ilgisi devam ediyorken, Amerikan uçaklarına olan ilgileri de devam etmiş ve F-104 jetleri için görüşmeler gerçekleştirilmiştir.²²⁵ Ancak siyasi nedenlerle jetlerin satışı reddedilmiştir. Bu da Hindistan'ı tekrar büyük savunma sistemleri için de SSCB ile anlaşmalar yapmaya yöneltmiştir.

²²¹ "Indo-Soviet Relations: A Historical Review Of Strategic and Defence Co-operations", s. 10. https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/16826/8/08_chapter%201.pdf, (erişim tarihi: 22.05.2020)

²²² Conley, *a.g.e.*, s. 40-41.

²²³ "Indo-Soviet Relations: A Historical Review Of Strategic and Defence Co-operations", s. 7.

²²⁴ Conley, *a.g.e.*, s. 49.

²²⁵ "Indo-Soviet Relations: A Historical Review Of Strategic and Defence Co-operations", s. 8.

2.2.2. Pakistan Sorunu ve Askeri İlişkilere Yansıması

Hindistan ve Pakistan arasında ortaya çıkan 1965 yılındaki sorunlardan önce, Hindistan'ın ABD'den askeri talepleri olmuş ancak ABD tarafından olumlu karşılanmamıştır. Bunun üzerine SSCB, denizaltı ve destroyer satma teklifini Hindistan'a iletmış ve bir kez daha güvenilir bir tedarikçi olduğunu ispat etmiştir.²²⁶ Sovyet Rusya, Hindistan'a silah tedarikinde bulursa bile Pakistan ile olan sorunlarına tarafsız davranmayı tercih etmiştir. Çin ise Pakistan tarafında yer almıştır. Olayların durulmasını sağlayan Taşkent Konferansı'na da önyak olan SSCB, 1971 yılında Hindistan ile Barış, Dostluk ve İş Birliği Antlaşması'nı imzaladığında, Hindistan, Pakistan ile tekrar savaşın eşiğine gelmiştir. Bu sefer SSCB, Hindistan'ı bu konuda tam olarak desteklemiş ve silahların akışını devam ettirmiştir. Askeri yardımın da ötesinde Moskova, Hindistan'a verdiği desteği üç ana başlık biçimde koordine etmiştir. Bunlar, ABD'nin deniz kuvvetlerini caydırmak için savaş gemilerinin Bengal Körfezi'ne gönderilmesi, BMGK'da ABD'nin Hindistan'ın geri çekilmesi çağrısını veto etmesi ve Çin'e ihtilafın dışında kalma uyarısını yapması.²²⁷

Hindistan, 1971 yılında Pakistan ile olan ilişkilerin tekrar gerilmesinden sonra Sovyet jetlerinin yerine yeni savaş uçakları arayışına girmiştir ancak yine de askeri alımlarda Sovyet desteği yoğun olmuştur.²²⁸

1999 yılına gelindiğinde Kargil'deki operasyonlar sırasında Hint kuvvetlerinin niteliğinin Pakistan'a göre çok daha aşağıda kaldığı belli olmuştur. O dönemde Rusların en azından doğrudan Pakistan'a silah satmama taahhüdü, 2000 yılında Pakistan'a ziyaret gerçekleştirmesine engel olmamıştır. Bu durumdan oldukça endişelenen Hindistan, Çin'in de nükleer füzeler konusunda Pakistan'a yardım etmesi ile sarsılmıştır.²²⁹ Hindistan ve Pakistan arasında yaşanan Kargil ihtilafı sırasındaki kriz zamanlarında Ruslar, Hindistan'ın taleplerini karşılamak için kendi ordularından

²²⁶ Conley, *a.g.e.*, s. 62.

²²⁷ "Indo-Soviet Relations: A Historical Review Of Strategic and Defence Co-operations", s. 11-12.

²²⁸ Conley, *a.g.e.*, s. 81.

²²⁹ "Indo-Russian Strategic and Defence Cooperation", s. 43.

yedeklerini çıkarmıştır. Buna karşılık bu satışlar, Hint siparişlerine bağlı olan St. Petersburg ve Irkutsk'taki gibi Rus askeri sanayi komplekslerini artırmıştır.²³⁰

2.2.3. Sovyet Sonrası Dönemde İlişkiler

SSCB'nin dağılması sonrası, Hindistan ile olan savunma alanındaki ilişkilerde de bir değişim yaşanmıştır. SSCB'nin dağılma sürecinde yaşadığı kontrol kaybı, savunma kaynaklarının ortaya çıkan yeni devletlerde yer alması ve Hindistan'ın da ekonomik zorluğa girdiği dönemde askeri harcamalarını kısması, ilişkileri yavaşlatmıştır. Hindistan, bu döneme kadar kendini Sovyet silahlarına oldukça bağımlı kılmış, kendi silah geliştirme kapasitesini irdelememiş ve SSCB dağılınca da sorunlar baş gösterdiğinde ciddi bir hata yaptığının farkına varmıştır. 1991 yılında Hindistan'ın ordu silahlarının %70'inin, hava kuvvetlerinin %80'inin ve donanma silahlarının %85'inin Sovyet kökenli olduğu düşünülmekteydi ve bu sistemler için yedek parçaların üretilmesinde Hindistan'ın kendi kapasitesinin bulunmaması, Hint ordusunun ciddi bir krizle karşılaşmasına neden olmuştur.²³¹ Askeri açıdan zor duruma düşen Hindistan, Doğu Avrupa ülkelerine yönelmiş, yaşadığı ekonomik kriz ile de savunma harcamalarını fazlasıyla düşürmüştür. 1988-1992 döneminde dünyada en çok silah ithal eden ülke sıralamasındayken, 1996'da üçüncü sıraya düşmüştür. 1994 yılında, Hint liderin Moskova'ya yaptığı ziyaret esnasında, iki ülke savunma anlaşmaları imzalamış ve bu da ilişkileri biraz olsun hareketlendirmeye başlamıştır. İmzalanan bu anlaşmalarla, MiG-21 uçaklarının güncellenmesi kararı alınmış ve Rusya yüz yetmiş adet MiG uçağının geliştirilmesine destek sağlamayı kabul etmiştir. Bu da savunma alanında ortak girişimlere başladıkları anlamına gelmektedir. Burada verilecek konu ile ilgili en önemli girişim ise, 400 milyon dolar Hint sermayesi ile Rus menşeli uçakların yedek parça üretimini sağlayacak tesis olan Hint-Rus Havacılık Özel Departmanı'nın kurulmasıdır. 1997 yılında da Hint Savunma Bakanı, Moskova'yı ziyaret etmiş ve Rusya, savunma alanında gerçekleştirdikleri bu iş birliği anlaşmalarının 2010 yılına kadar uzatılmasına karar vermiştir.²³² Rusya'nın savunma

²³⁰ Nivedita Das Kundu, "Indo-Russian Trade Relations: An Overview", *Sage Journals*, Cilt: 57 sayı: 3, ss. 119-138.

²³¹ "Indo-Russian Strategic and Defence Cooperation", s. 20-21.

²³² *A.g.e.*, s. 24-26.

sanayisinde görülen bir gerileme ile Hindistan'ın küresel öneminin artması bir arada denk gelince, Rusya'nın bu ekonomik darlığı, Hindistan'ın silah ithalatı ile bir derece de olsa rahatlama yaratmış ve sanayisini canlı tutmaya yetmiştir.²³³

Hint askeri teçhizatının büyük bir çoğunluğunu Rus teknolojileri oluşturmakta ve Rusya'nın yıllık savunma ihracatının %40'ı da Hindistan'a gerçekleştirilmekte ve dahası bu yüzdenin gelecek yıllarda artması beklenmektedir.²³⁴ Ekonomik anlamda, Hindistan ile yapılan askeri alandaki ticaret, Rus ekonomisi için ciddi getirilere sahne olmuştur. Rusya, bu alanda ürettiği fonları 1997 yılında mali krizinde kayıplarını telafi etmek için kullanmıştır. Hindistan için ise bu alandaki iş birliği, Pakistan'a karşı bir üstünlük elde etmeye çalışması ve Çin'i bazı konularda caydırabilecek pozisyona gelmesi için yardımcı olmuştur.²³⁵ Askeri-Teknik alanda yapılan iş birliği neticesinde iki ülke arasındaki ticarete konu olan silah listeleri için Ek D'ye bakabilirsiniz.²³⁶

Rusya ve Hindistan arasındaki askeri ilişkiler, Putin döneminde de düzenli bir şekilde gelişmiştir. SSCB'nin dağılışı ile gerileme yaşayan ilişkiler, 1990'ların ortalarından itibaren toparlanmaya başlamıştır. Öyle ki Putin döneminde, Hindistan eskiden olduğu gibi tekrar Rusya'ya savunma alanında aşırı bağımlı hale gelmiştir. 2000 yılında imzalanan, Hindistan-Rusya Stratejik Ortaklığı Bildirgesi ile bu alanda da çalışmaları hızlandıracak girişimler ortaya çıkmıştır. Hemen ertesi yıl gerçekleştirdikleri toplantı sonrası askeri iş birliği protokolü imzalanmış ve 2002 yılında da dört adet savunma protokolü imzalanmıştır. Bunların içeriği ise, silahlı kuvvetler arası iş birliği, küresel bir gözetim sistemi oluşturma ve beşinci nesil bir savaş uçağı geliştirmeydi. Yine aynı dönemde SU-30 MK I savaş uçağının Rus lisansı ile Hindistan ortak üretiminin gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.²³⁷

Hindistan ve Rusya, askeri alanda ilişkileri derinleştirmeye çalışırken ortak tatbikatlar düzenleme seviyesine de ulaşmışlardır. İlk ortak deniz tatbikatına INDRA adı verilmiş ve 2003 yılında Hint Okyanusu'nda gerçekleştirilmiştir. Bu ortak

²³³ Mendes, *a.g.e.*, s. 66.

²³⁴ Foshko, *a.g.e.*, s. 35.

²³⁵ Singh, *a.g.e.*, s. 3.

²³⁶ "Indo-Russian Strategic and Defence Cooperation", s. 25.

²³⁷ Mark A. Smith, *Russia's Relations With India & Pakistan*, Conflict Studies Research Centre, 2004, s. 7.

tatbikatlar iki yılda bir gerçekleştirilmekte ve terörle mücadele kapsamında yapılmaktadır.²³⁸

2.2.3.1. Ortak Çalışma Grupları

Putin dönemi ile gelişmeye devam eden ilişkiler neticesinde bir somut adım daha atılmış ve Hindistan ile askeri-teknik iş birliği ve gemi inşa ve havacılık adı altında iki çalışma grubu oluşturulmuştur. Yılda iki kez toplanan bu gruplar, ortak girişimlerin sürdürülmesine destek olmak ve incelemelerde bulunmak için kurulmuştur. Ayrıca Hindistan, verilen izinle, Rusya'da savunma alanındaki üreticilerle doğrudan anlaşma yapabilecek tek ülke konumuna gelmiştir. Rus lisansına sahip ekipmanları da diğer ülkelere ihraç edebilecektir (özellikle MiG-21 için düşünülmüştür).²³⁹

2.2.3.1.1. Askeri-Teknik İş Birliği Komitesi

Rus ve Hint Savunma Bakanları, Mart 1999'da bir araya gelerek, personel eğitmek için bir askeri teknik iş birliği anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma ile nükleer deniz teknolojileri ve anti balistik füze savunma sistemi gibi alanlarda iş birliği hedeflenmiştir. Bu MTC ile silah üretiminde iki ülkenin kapasitesini artırma amacı taşınmaktadır. Bu sebeple oluşturulan grupların üç ayda bir toplanması kararlaştırılmış ve MTC ile ilgili bir hükümet komisyonunun iki ülke arasında kurulması için anlaşmaya varılmıştır. İlk toplantı ise 2001 yılının Haziran ayında Moskova'da yapılmıştır. Gerçekleştirilen bu ilk toplantıda, dört gün süren müzakereler neticesinde, savunma iş birliğinin genişletilmesi kapsamında 2010 yılına kadar sürecek bir uzun vadeli program için protokol imzalanmıştır. Bu program çerçevesinde, Rusya, 10 milyar dolar bütçe ayırarak, askeri teknoloji ve silahların donanımı için bir alan açmıştır. Satın alma ile başlayan askeri ilişkiler, ortak üretime doğru yön çevirmiştir.²⁴⁰ Rusya Hindistan'a artık sadece teknoloji transfer etmekle kalmamış aynı zamanda yeni teknolojileri de birlikte geliştirmek istemiş ve bunun için Ar-Ge kapsamında da

²³⁸ Jyotsna Bakshi, "India-Russia Defence Co-operation", *Institute for Defence Studies and Analyses*, Vol. 30, No. 2, 2006, s. 461.

²³⁹ *A.g.e.*, s. 27.

²⁴⁰ *A.g.e.*, s. 28

ayrı çalışma grupları oluşturulmuştur. Bu gelişmelerin arkasından Hindistan, yedek parça tedariki için de Rusya ile ayrıca bir anlaşmaya varmıştır.²⁴¹

2.2.3.1.2. Gemi İnşa Çalışma Grubu

Yine başka bir ortak çalışma grubu olarak Hint-Sovyet Gemi İnşa Çalışma Grubu, Sovyet sistemlerinin tasarımları üzerinde, iki ülkenin ortak çalışmalar yapması için kurulmuştur. JISWOG, aslında 1988 yılında ilk toplantısını yaparak, savunma tersanelerinin ve fabrikaların başkanlarının katılımıyla girişimlere başlamıştır. Ancak daha sonra gemi ve ekipmanlarla ilgili destek sorunlarının da çözülmesine yardımcı olacak şekilde içeriği genişletilmiş ve 1991 yılından sonra JIRWOG olarak isim değişikliğine uğramıştır.²⁴²

Daha sonra MTC'nin çok önemli bir parçası olarak 1999 yılında iki ülke arasında resmileştirilmiş ve üç düzeyde çalışmalarını organize etmiştir. Bunlar, altı ayda bir toplanarak sözleşmeler gerçekleştirmekle sorumlu olmak, askeri teknik grupla gelecekteki iş alanlarını araştırmak ve belirlemek açısından sekretarya düzeyinde toplanmak ve üst düzey yetkililerin ziyaretleri esnasında hizmetlerin gözden geçirilmesini sağlamak, bu hizmetlerin uygulanmasını sağlamak, subayların değişim programlarını planlamak, askeri tatbikatların düzeninin sağlanması ve personellerin eğitilmesi konusunda iş birliği yapmaktır.²⁴³

2.2.3.2. Silahların Ortak Gelişimi

SSCB sonrası ortaya çıkan Rusya ile yüksek teknolojili savunma sistemlerinin geliştirilmesi ve üretimi için bir araya gelen tek ülke Hindistan'dır. Rusya'nın ekonomik açıdan silah üretimini destekleyecek konumu kendinde bulamaması, Hindistan'a ortak silah üretimi konusunda bir teklif götürmesine yol açmıştır. Bu dönemde ilişkiler Hindistan'ın ihtiyaçları ve Sovyet oportünizminden; Rusya'nın ekonomik ihtiyaçları ve Hindistan'ın askeri ihtiyaçları ve oportünizmine dönüşmüştür. 1992 yılına kadar, ortak üretimin kapsamına dahil olanlar özellikle MiG-29 uçakları

²⁴¹ "Indo-Russian Strategic and Defence Cooperation", s. 28.

²⁴²G.M. Hiranandani, *Transition to Guardianship The Indian Navy 1991–2000*, Yeni Delhi, Principal Director of Administration, s. 123.

²⁴³ "Indo-Russian Strategic and Defence Cooperation", s. 29.

ve T-72M1 tanklarıdır.²⁴⁴ Hindistan, yüksek teknolojideki sistemleri üretebilmek için Rusya'nın teknolojik desteğine ihtiyaç duymaktaydı. Rusya'nın da ekonomik açıdan desteğe ihtiyaç duyduğu bu dönemde ilişkilerin ortak noktada geliştirilmesi kaçınılmazdı. Aslında Hindistan zaten kendi içerisinde oldukça yüksek kalitede teçhizat üretebilir hale gelmişti ancak karmaşık bir silah sistemine sahip olduğu için asıl amacı Rusya'dan kendi üretemediği sistemleri almaktı.²⁴⁵

Savunma alanında ortak üretim aşaması, Soğuk Savaş Sonrası dönemde iki ülkenin ilişkilerinde çok önemli bir noktada bulunmaktadır. Başlangıçta spesifik ekipmanların ortak üretimine girişmişken, Rusya ve Hindistan, bunu yeni nesil savaş ekipmanlarının üretimi noktasına kadar genişletmeye başlamıştır. Burada özellikle vurgulanması gereken, BrahMos kısa menzilli seyir füzesinin geliştirilmesi ve Beşinci nesil bir savaş uçağının geliştirilmesidir.²⁴⁶

2.2.3.2.1. BrahMos Aerospace

1998 yılına gelindiğinde, Hint-Rus ortak girişimleri devam ediyorken, BrahMos Aerospace'in kurulması ile yeni bir boyuta geçilmiştir. Bu proje ile süpersonik taktik Cruise füzeleri üretilmeye başlanmış ve aralarındaki en önemli savunma anlaşmalarından biri olmuştur. Ortak geliştirilen ve üretilen bu füzeler, kara, deniz ve havadan başlatılabilmektedir ve en hızlı ve gizliliğe sahip seyir füzeleridir. 2006 yılında Brahmos, Hint ordusunda da faaliyete geçirilmiştir.²⁴⁷

BrahMos projesi, Rusya'nın Hint şirketleri arasında tercih ettiği Savunma Araştırma ve Geliştirme Teşkilatı ile kendi NPO Mashinostroeyenia'sı arasında gerçekleştirilmiştir. Brahmos da aslında NPO Mashinostroeyenia'nın geliştirdiği 3M-55 Onyx füzesine dayandırılmıştır.²⁴⁸ Çalışmalar ilerletilirken, Rusya ve Hindistan 2007 yılına kadar BrahMos'u diğer ülkelere de satmaya karar vermiş ve füzelerin takibinin sağlanması için de 18 uyduyu Glonass kapsamında devreye sokma çalışmalarına başlamıştır.²⁴⁹

²⁴⁴ A.g.e., s. 21.

²⁴⁵ Thorton, a.g.e., ss. 99-112.

²⁴⁶ Mendes, a.g.e., s. 67.

²⁴⁷ Thorton, a.g.e., ss. 99-112.

²⁴⁸ Sikri, *India's Foreign*, s. 12.

²⁴⁹ Bakshi, a.g.e., s. 11.

2.2.3.2.2. Beşinci Nesil Savaş Uçağı

Hindistan ve Rusya'nın ortak girişime başladıkları dönemde, BrahMos'dan sonra en önemli ikinci proje de Beşinci Nesil Savaş Uçağı'nın ortak geliştirilmesi olmuştur. Aynı zamanda T-50 olarak da adlandırılmaktadır. Bu proje ile amaçlanan şey ise, ABD'nin F-22 Raptor'una benzeyen bir uçak geliştirmektir. Projenin bütçesi ise 35 milyar dolardır.²⁵⁰ Aralık 2010'da imzalanmış ve program kapsamında Hint bilim adamları ve tasarımcılar Rusya'ya gönderilmiş ancak daha sonra proje ertelenmiştir. Son dönemde ise Rusya'nın Sukhoi-57 savaş uçağının temel alınarak beşinci nesil savaş uçağının hazırlanması projesi, maliyetler üzerinde anlaşmaya varılamaması sebebi ile Hindistan'ın projeden çekilmesi ile sonuçlanmıştır.

2.2.3.2.3. Ortak Ulaşım Uçağı Geliştirme Programı

Diğer bir proje de bir nakliye uçağının (MTA), iki ülke tarafından ortak bir girişimle geliştirilmesidir. Bu askeri nakliye uçağı IL-214 uçağı baz alınarak hazırlanacak ve tahmini olarak 350 milyon dolar bir maliyeti olacaktır. Rus taraf maliyetin %53'ünü karşılarken, Hindistan da %47'sini üstlenecektir.²⁵¹ Hindistan MTA'nın geliştirilmesine daha büyük önem vermiş ve bu konuda biraz aceleci davranmıştır. 1990'ların sonunda görüşmelerine başlanan ve 2000 yılında maliyeti 700 milyon doları bulan proje, Hint-Rus askeri teknik iş birliği programının bir parçası olmuştur. Bu uçakların yük kapasitesi ise 20 ton olarak belirlenmiştir.²⁵² Proje tamamlandığında, her bir nakliye uçağı için ise birim fiyat ortalama 15 milyon dolar olarak belirlenmiştir. Hindistan bu uçakları, envanterinde bulunan oldukça eski AN 32 taşımacılığının yerine koymak istemektedir.

Bu projenin bir diğer önemli yanı ise, ortak geliştirme ve üretimin, ileri teknolojik atılımların, Hindistan'ın diğer uluslar arasında kendine güveni olan bir ülke konumuna getirmeye başlamasıdır.²⁵³

²⁵⁰ Thorton, *a.g.e.*, ss. 99-112.

²⁵¹ "Indo-Russian Strategic and Defence Cooperation", s. 36.
https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/16826/9/09_chapter%202.pdf (erişim tarihi: 13.08.2019)

²⁵² Bakshi, *a.g.e.*, s. 12.

²⁵³ "Indo-Russian Strategic and Defence Cooperation", s. 37.

2.2.3.3. Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması

Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması, hiçbir teknolojinin üçüncü ülkelere aktarılmamasını ve diğer ülkeler tarafından Rus yapımı silahlarla yapılan iş için Rusya'ya telif hakkı ödenmesini sağlamayı amaçlayan anlaşmadır.²⁵⁴

Hindistan artık, Rusya'ya olan silah bağımlılığını bir taraftan azaltmak istemekteydi. Bu sebeple de Rus silahlarının lisans üretimini kendi içinde artırma yoluna başvurmak istemiştir. Böylece de önce Rusya'da ihtiyacı dahilinde silah alımları gerçekleştirmiş ve sonrasında ise kendi üretimlerini gerçekleştirecek kıvama gelmeye çalışmıştır. Bu sırada Hint bilim adamları, teknisyenler, mühendisler kendi yerli tasarımları için tüm gerekli bilgiyi ve beceriyi edinmeye çalışmıştır. Rusya da bu süreçte Hindistan'ı rakip olarak görmediği için lisans sözleşmelerinin imzalanmasında zorluklar çıkarmamıştır.²⁵⁵

Hindistan'ın kendi üretimini sağlaması noktasında sorun çıkartmayan Rusya, savunma iş birliği noktasında Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması'nın imzalanması konusunda ısrarcı olmuştur. Hindistan'ın savunma alanında girişimlerinden endişelenmeye başlayan Rusya, haklarını korumak için 2005 yılında Hint Başbakan Manmohan Singh'in ziyaretinde anlaşmanın imzalanmasını sağlamıştır. Rusya Savunma Bakanı Sergey Ivanov, "Fikri mülkiyetin korunması konusunda bir anlaşma olmadan üst düzey savunma teknolojilerinde ilerlemeyi zor buluyoruz. Teknolojileri hiçbir şey için teslim etmeyeceğiz. Rusya, Sovyetler Birliği değil." gibi ifadelerle baskı yapmıştır. Ayrıca anlaşma olmadan, Hint teknisyenlerinin Rus fabrikalarına giremeyecekleri konusunda da Hindistan ciddi şekilde uyarılmıştır. Öyle ki anlaşma imzalanmadan önce, Kasım 2005'te hava füze sistemlerinin teknoloji transferini kabul etmemiş, daha öncesinde de roket fırlatma sisteminin teknoloji transferini gerçekleştirmeyeceğini ve satışları düşüreceğini açıklamıştır. Tüm bunlar üzerine Aralık 2005'te anlaşmanın imzalanmasına Hint tarafı ikna olmuş ancak anlaşmanın bundan sonra yapılacak satışa konu olan sistemler için geçerli olmasını istemiş, Rus tarafından da kabul görmüştür.²⁵⁶

²⁵⁴ Bakshi, *a.g.e.*, s. 9.

²⁵⁵ Thorton, *a.g.e.*, ss. 99-112.

²⁵⁶ Bakshi, *a.g.e.*, s. 9.

2.2.4. Diğer Alanlardaki Askeri İlişkiler

Hindistan ve Rusya arasında mevcut olan ilişkiler, havacılık ve denizcilik alanında da gelişmelere sahne olmuştur. Bu alanlarda da önemli anlaşmalar imzalanmış ve bunların geleceğe yatırım yapılan sektörlerden biri haline gelmesine sebep olmuştur.

2.2.4.1. Havacılık Alanı

Hindistan'ın hava kuvvetleri, İngiliz, Fransız ve Rus uçaklarından oluşmaktadır. Envanterine sonradan dahil ettiği MiG ve Sukhoi uçaklarının da bu alanda kullanılmaya başlanması ile Hindistan ile Rusya arasında iş birliğinin yansıtıldığı bir başka alan daha ortaya çıkacaktır. Uçak alımlarının yanı sıra, daha önce değinilen BrahMos füzeleri ve erken radar uyarısı helikopterleri ile de ilişkilere farklı boyutlar katılmıştır. Ancak 1996 yılında yapılan, MiG-21 filosunun yükseltileceğine dair sözleşme, sonraki yıllarda ele alınamayınca, Rusya Hindistan tarafından eleştirilere maruz kalmıştır. 1999 yılında sözleşmenin gözden geçirilmesi talep edilmiş, MiG'lerin yenileneceği söylenmiş ve bunun ötesinde sözleşme, kırk adet SU-30 adında çift motorlu askeri hava aracının temin edileceği 1,8 milyar dolarlık bir sözleşme haline getirilmiştir. Hindistan böylece bu jetleri alan ilk yabancı ülke olmuştur. Ancak sadece sekiz adet SU-30 teslim edilebilmiştir.²⁵⁷

2.2.4.1.1. Sukhoi Anlaşması

SSCB'nin dağılmasının ardından tüm alanlara yansıyan ilişkilerdeki gerilemelerde, Rusya'dan askeri ekipman ithalatında da bir düşüş yaşanmış ancak bu düşüşü toparlayan bir iş birliği daha 1996 yılının sonlarında Sukhoi Anlaşması ile gelmiştir.²⁵⁸ Anlaşma ile avcı uçağı olarak da adlandırılan savaş uçakları SU-30'ların satışının gerçekleştirilmesi istenmiştir. Ancak yaşanan aksilikler neticesinde anlaşmada belirtilen miktar kadar teslimat yapılamamıştır.

²⁵⁷ "Indo-Russian Strategic and Defence Cooperation", s. 34.

²⁵⁸ Foshko, *a.g.e.*, s. 33.

2000 yılında tekrar gündeme gelen konu ile SU-30'lar hakkında, Hindistan Limited tarafından lisanslarının alınması için bir sözleşme imzalanmıştır. Böylelikle bu sözleşme ile teknolojinin tam transferi sağlanmış olacaktır. Bu kapsamda da yirmi yıl süresince yüz elli adet SU-30 MKI üretilmesi ön görülmüştür. 2004 yılında ilk Su-30 MKI uçaklarının Hindistan'a teslimi ile ilişkilerde yeni bir döneme girilmesi beklenmiştir. Yapılan lisanslı üretim noktasında anlaşma ile Hindistan bu uçakların üretimi için süresiz lisans alacak ve uçakların sayısı aşamalı olarak artırılabilecektir.²⁵⁹

2.2.4.2. Denizcilik Alanı

Hindistan'ın diğer askeri envanterlerinde olduğu gibi, donanma gemileri açısından da kökenlerinin çoğu SSCB'ye dayanmaktadır. Çok uzun yıllardır Hint piyadelerinin kullandığı sistemler, AK-47 ve Rus Dragunov keskin nişancı tüfeğidir.²⁶⁰ 15 denizaltı arasında K-152 Nerpa ve Project 971 nükleer güç saldırgan denizaltısı da başta olmak üzere 11'i Rus kökenlidir. Hindistan, Rus teknik yardımı olarak kendi uçak gemisini de üretmektedir. İlk kez Temmuz 1968'de Sovyet denizaltısı Hindistan'a gönderilmiş ve devamında da çeşitli devriye botu, fırkateyn gibi diğer araçların tedariki için SSCB ile anlaşmalar yapılmıştır. Denizcilik alanında da donanmasını güçlendirmek isteyen Hindistan için SSCB, deniz tesislerinin geliştirilmesi için de bir yardım teklifinde bulunmuş, bunun karşılığında ise, kendi donanmasını Hint limanlarında konumlandırmak istemiştir. Ancak bu istek Hindistan tarafından reddedilmiştir.²⁶¹

Hint deniz donanmasındaki gemilerin yaklaşık %85'i Rus kökenlidir. Hindistan bu gemilere ek 1986-2000 yılları arasında toplam on adet 877EKM gemisi satın almıştır. 1997 itibarıyla da var olan donanmadaki denizaltıları yenilemeye başlamıştır.²⁶²

2.2.4.2.1. Admiral Gorshkov Anlaşması

²⁵⁹ "Indo-Russian Strategic and Defence Cooperation", s. 35.

²⁶⁰ Foshko, *a.g.e.*, s. 33.

²⁶¹ Conley, *a.g.e.*, s. 67.

²⁶² "Indo-Russian Strategic and Defence Cooperation", s. 37.

Hindistan, artık kullanılmayan eski İngiliz gemisi INS Vikrant'ın yerine hava savunma gemisi olan ADS'yi satın almak istemiş ancak onun yerini dolduracak, Rusya'nın 44.500 tonluk Admiral Gorshkov'unun satın alınmasında karar kılınmıştır. Admiral Gorshkov'u nakletme konusunda sağlanan anlaşmada, Hindistan'a 400 milyon dolarlık bir modernizasyon paketi de sunulmuştur.²⁶³

On yıl süren görüşmeler neticesinde, 20 Ocak 2004'te Admiral Gorshkov uçak gemisinin satın alınmasını ön gören anlaşma imzalanmıştır. Eski bir Sovyet gemisi olan Admiral Gorshkov satıldıktan sonra, Hindistan'da %70 oranında yenilenecekti. Böylelikle de çok ihtiyaç duydukları uçak gemisi geri kazanılmış olacaktı.²⁶⁴

Bu anlaşmanın hemen ertesinde, geminin yenilenmesinde kullanılmak üzere, ilave sözleşmeler düzenlenmiş ve 45 milyon dolar ayrılan bütçe ile yirmi adet MiG-29K ve çeşitli destekleyici radar helikopterlerinin satışı için de anlaşmaya varılmıştır. Ancak yaşanan birtakım aksilikler neticesinde çok daha önce teslim edilme sözü verilen Admiral Gorshkov, 2018 yılında işletmeye alınabilmiştir.²⁶⁵

2.2.5. Askeri İlişkilerde Fırsatlar ve Çıkmazlar

Rusya ve Hindistan'ın, Hindistan kendi askeri malzemelerini üretmeye dirense bile, başladıkları projeler ve ilişkiler neticesinde uzunca bir süre bu alanda ortak konumunda devam edecekler gibi görünmektedir. Çünkü Hindistan, yeni alımlar gerçekleştirirse bile, yedek parça ihtiyacı hala oldukça yüksektir ve bu ihtiyacı karşılamak için de Rusya'nın yardımına gerekecektir. Ayrıca Hindistan, şu anki mevcut Rus sistemini, güvenlik sorunlarına neden olabilecek riskleri barındırması sebebi ile değiştirmek istemeyecektir.²⁶⁶

İki ülke arasındaki askeri iş birliğinin güçlü tutulması ile Hindistan'a yarayacak bazı durumlar söz konusu olmaktadır. Öncelikle Hindistan, bölgesel olarak bir güç haline gelmek için askeri gelişimini ciddi oranda tamamlaması gerekmektedir. Bu konuda da Rusya'nın uzmanlığından yararlanabilir. Bir diğeri ise, Rusya'dan sonra başka tedarikçiler ile anlaşmalar gerçekleştirmeyi Hindistan göze alamayacaktır. Bu

²⁶³ *A.g.e.*, s. 37.

²⁶⁴ Bakshi, *a.g.e.*, s. 10.

²⁶⁵ "Indo-Russian Strategic and Defence Cooperation", s. 38.

²⁶⁶ Bakshi, *a.g.e.*, s. 14.

sebeple de ilişkiler iyi tutulmalıdır. Bunun yanı sıra Hindistan'ın küresel sistemdeki bazı stratejik manevraları için Rusya, Hint ordusuna olanaklar sunabilir. Bu konuya örnek vermek gerekirse, Afganistan politikalarını yürütürken Hindistan, Tacikistan'daki üstün askeri uçaklarını havalandırmasında, Tacik hükümetinin yakın ilişkisi olan Rusya'dan gelecek bir destekle daha kolay ilerleyebilecektir. Rusya da bu iş birliğinden birtakım spesifik faydalar elde etmiştir. Hindistan tarafından gelen ekonomik katkı ile Rusya daha fazla araştırma ve geliştirme çalışmaları yapabilmiş ve firmalarına beceriler kazandırmıştır. Ayrıca küresel sahnede ortak rakip olarak gördükleri Çin'e karşı savunma alanındaki iş birlikleri daha da anlamlı hale gelmektedir.²⁶⁷

Ancak Ruslar artık yalnızca Hindistan'ın silah satın almasıyla yetinmemelidir ve daha gelişmiş platformlarda çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Yani yalnızca silah satışına yönelik bir askeri alanda iş birliğinin ne kadar sürdürülebileceği konusu tartışmalı olacaktır. Oluşturulan ortak çalışma grupları ve projelerde daha aktif ve daha sonuca dayalı yaklaşımlar geliştirmeli ve askeri iş birliğindeki denklem yeniden oluşturulmalıdır. İlişkilerdeki bir diğer sorun ise Rusya'nın arızalı veya eski donanımlarla iş yapıyor olmasıdır. Ancak buna rağmen ileri teknolojisi düşük maliyetler içerdiğinden donanımları kayda değerdir. Hindistan'ın silah pazarında Rusya'nın payının azalması kaçınılmaz olsa da yakın bir gelecekte ilişkilerin güçlü kalma potansiyeli de mevcuttur. Bunun için de Rusya'nın kaliteli teçhizat ve zamanında teslimat yönündeki noktalara dikkat etmesi gerekmektedir. Hindistan'ı yalnızca yakın dost ilişkisine dayandırmayı bırakmalı ve daha fazla yatırım odaklı olmalıdır.²⁶⁸

2.3. Enerji ve Uzay Alanında İlişkiler

Hindistan ve Rusya'nın ilişkilerini derinleştirmeye çalıştığı diğer alanlar da enerji ve uzay alanlarıdır. Enerji ve uzay bağlarını incelemeye önce iki ülkenin bu konulardaki genel görünümüne bakmak gerekmektedir. Öncelikle Hindistan, ekonomisi hızla gelişen bir ülke olmasıyla beraber, enerji ihtiyacının da hızla

²⁶⁷ Thorton, *a.g.e.*, ss. 99-112.

²⁶⁸ Foshko, *a.g.e.*, s. 40- 41.

büyüdüğü bir ülke konumundadır. Bu sebeple doğal gaz ve petrol ithalatını artırmaya çalışmakta ve teknolojik yeniliklerle birlikte bu alanı çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Doğal kaynaklar açısından fakir olduğu için enerji ihtiyacını dışardan karşılamaktadır. Son dönemlerde yenilenebilir enerji kaynaklarına da yönelen Hindistan, güneş ve rüzgardan enerji elde etme çalışmalarını da hızlandırmıştır. Uzay alanında ise, kendi sistemini tasarlayıp ürettiği için dünyada en ucuz maliyetle uzay çalışmaları yapan ülkedir. Ayrıca kendi navigasyon sistemini de sahip nadir ülkelerdendir. Çok sayıda gönderdiği uydu ile de çeşitli alanlarda gözlemler yapmaktadır. Hindistan, uzay faaliyetlerini üç misyon altındaki projelerle gerçekleştirmektedir. Bunlar, Ay misyonu Chandrayaan 1-2, Mars misyonu Mangalyaan ve insanlı misyon Gaganyaan'dır.²⁶⁹

Rusya'yı inceleyecek olursak, doğal kaynak bakımından oldukça zengin bir ülkedir. 9 milyar ton petrol ve 48 trilyon metreküp doğal gaz rezervine sahip olduğu bilinmektedir. Yeni dönemde hidrokarbonların da sektörde önemli bir yer tuttuğu anlaşılmış ve çalışmalar yoğunlaştırılmıştır. Ayrıca dünyada en büyük dördüncü uranyum rezervine sahiptir. Doğal gaz ihracatında dünyada birinci, petrol ihracatında ise ikinci sırada yer almaktadır.²⁷⁰ Uzay alanında ise Rusya, 1957 yılında ABD ile girdiği uzay yarışında bugün Ay'a insanlı misyon projesine sahip ülkelerden biri olmuştur. 7 milyar doların üzerinde bir bütçe ile çalışan Rusya, uzay programını %30 oranında büyötmüştür. 2018 yılındaki verilere göre de sahip olduğu uzaydaki uydu sayısı 147'dir. Hindistan için ise bu sayı 54'tür.

2.3.1. Enerji Alanında İlişkiler

Hindistan'ın enerji ihtiyacı giderek artmaktadır ve bu büyüme oranını karşılayabilmek adına, güvenilir ve sürdürülebilir enerji kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Soğuk Savaş dönemine kadar kendi iç talebini karşılayabilir durumdayken, artan talep ve ileri seviyedeki sanayileşme sebebiyle artık iç talebini karşılayamamaktadır. Hindistan'ın mevcut petrol rezervi 4,495 milyon varil, doğal gaz rezervi 1,484 milyar metreküp ve tahmini kömür rezervinin ise 60,6 milyar ton olduğu

²⁶⁹ "Bir Uzay Serüveni: Hindistan" <https://www.atlasdergisi.com/kesfet/bilim-haberleri/hindistanin-uzaya-arac-yollamasi.html> (erişim tarihi: 10.06.2020)

²⁷⁰ "Rusya ve Kırım'da Enerji Kaynakları ve Politikaları", <http://ankaenstitusu.com/rusya-ve-kirimda-enerji-kaynaklari-ve-politikalari/> (erişim tarihi: 10.06.2020)

belirlenmektedir.²⁷¹ Hindistan, petrol ihtiyacını, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Nijerya, Irak, Angola, Malezya gibi ülkelerden karşılamakta, doğal gaz ihtiyacını ise, Katar, Mısır, Bangladeş, Myanmar gibi ülkelerden karşılamaktadır. Kömür rezervi açısından ise Hindistan, dünyada en yüksek rezerve sahip ülkelerden biri olmaktadır.²⁷² Hindistan enerji kaynakları açısından ihtiyacını karşılamak adına son dönemlerde yenilenebilir enerji kaynaklarına da oldukça yüksek yatırımlar gerçekleştirmektedir.

Rusya ise, enerji sektöründe devleşen bir görüntü çizmektedir. Rusya'nın petrol rezervleri 6,609 milyon ton olup, dünya rezervleri içerisinde onda birlik dilime, doğal gaz rezervi 48 trilyon metreküp olup, dünya rezervleri içerisinde üçte birlik dilime, kömür rezervi ise 173 milyar ton olup, dünya rezervleri içerisinde beşte birlik dilime denk gelmektedir. Uranyum açısından da dünyanın dördüncü büyük rezervine sahiptir. Dünyanın en önemli enerji üreticilerinden biri olan Rusya, Suudi Arabistan'dan sonra en büyük petrol üreticisidir ve doğal gaz ihracatında da birinci sıradadır. Orta Asya enerji arzı bakımından da Rusya tekel konumu elinde bulundurmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinin doğal gaz ihtiyacının %55'ini ve Türkiye'nin de %70'ini Rusya karşılamaktadır.²⁷³

Rusya, enerji kaynakları açısından yeterli güce sahip bir ülkedir. Dolayısıyla enerji alanında Hindistan ile arz-talep ilişkisinin kurulabileceği sağlam bir ortam bulunmaktadır. SSCB'nin Hindistan'a yönelik enerji bazlı iş birliği macerasına bakacak olursak karşımıza, Hindistan topraklarında petrol arama çalışmaları gerçekleştirme, kömür endüstrisini geliştirme, hidroelektrik santralleri inşa etme ve çeşitli kuruluşların oluşmasına yardımcı olmak vb. çalışmalar şeklinde çıkmaktadır. Hindistan ve Rusya arasında enerji iş birliği, Sovyet sonrası dönemde, özellikle nükleer ve hidrokarbon sektöründe yeni boyutlar kazanmıştır. Hindistan enerji politikasını son dönemlerde güçlendirmeye başlamış ve Rusya da bu pazara girebilmek için hızlı adımlar atmaya başlamıştır. Hindistan'ın politikası, Rus şirketlerini, Hint

²⁷¹“Ülkelere Göre Dünya Doğal Gaz Rezervi” <https://www.enerjiatlas.com/rezerv/dunya-dogalgaz-rezervi.html> (erişim tarihi: 10.06.2020)

²⁷² Ömer Atagenç, “Hindistan’ın Enerji Güvenliği”, <http://idealimforum.blogspot.com/2017/02/hindistanin-enerji-guvenligi.html> (erişim tarihi: 08.05.2020)

²⁷³ “Rusya ve Kırım’da Enerji Kaynakları ve Politikaları”, <http://ankaenstitusu.com/rusya-ve-kirimda-enerji-kaynaklari-ve-politikalari/>

petrol ve doğal gaz projelerine katılmaya teşvik etme ve başka ülkelerde de ortak araştırma yapma fırsatı sunmaktır. Hindistan ve Rusya'nın uzun süredir devam eden ilişkisinin yanı sıra ekonomi ve enerji alanında ortak adımlar atmak hem diplomatik hem de jeopolitik açıdan büyük önem taşımaktadır. SSCB'nin, Hindistan'ın kalkınmasında ve sanayileşmesinde önemli rollerinden biri de ekonomik yardımların yanı sıra petrol, gübre ve metal gibi diğer önemli ürünleri de tedarik etmesiydi. Aynı zamanda, Petrol ve Doğal Gaz Şirketi (ONGC), Hindustan Havacılık Limited Şirketi (HAL) ve Bharat Ağır Elektrik Limited Şirketi (BHEL) gibi şirketlerin kamu sektörüne kazandırılmasında büyük rol oynamıştır.²⁷⁴

Hindistan hükümeti, Rusya ile enerji alanındaki iş birliğini geliştirmeye büyük ilgi göstermektedir. Hindistan petrol ihtiyacının yaklaşık %80'ini ithal etmekte ve bunun da çoğunu Orta Doğu'dan elde etmektedir. Hindistan hızla artan enerji ihtiyacını karşılamak ve Orta Doğu gibi bölgelerdeki gerilimlerden etkilenmemek adına ithalatı için yeni kaynaklar arayışındayken, Rusya onun için çok etkili bir partner olabilmektedir.²⁷⁵ Tarihte de karşılıklı güven esaslarının sağlandığı bir örnek verecek olursak, Hindistan'ın petrol krizi ile karşılaştığı yıllarda birçok açıdan partner olma yolunda giden Rusya tarafından, 2005 yılında petrolün varil başı fiyatı 50 dolara çıkmışken, gelen yardımla petrolü piyasa fiyatının çok altında Hindistan'a sunmuştur.²⁷⁶ Enerji alanında aktif olarak ilişkilerin ilerletildiği konu başlıkları ise, hidrokarbonlar, petrol ve doğal gazdır.

2.3.1.1. Hidrokarbonlar

Hidrokarbonlar, iki ülke arasında ortak gelişimi ve iş birliğini artırmak için çok önemli bir maddedir. Hindistan'ın hidrokarbon sektöründeki en büyük yatırımını ise Rusya'da gerçekleştirdiği 4,5 milyar değerindeki yatırım oluşturmaktadır.²⁷⁷ 2015 yılının Kasım ayında, Rusya-Hindistan ortak çalışma grubu, iki ülkeyi birbirine

²⁷⁴ Pant, *a.g.e.*, s. 1.

²⁷⁵ Dimitri Simes, "India-Russia Ties Deepen As Energy Partnerships Grow", <https://asia.nikkei.com/Business/Energy/India-Russia-ties-deepen-as-energy-partnerships-grow> (erişim tarihi: 12.05.2020)

²⁷⁶ P.Stobdan, *India-Russia Strategic Partnership: Common Perspectives*, Institute for Defence Studies and Analyses, New Delhi, 2010, s. 149.

²⁷⁷ Ivanov, *a.g.e.*, s. 23.

bağlayan bir hidrokarbon boru hattı sistemi kurma olasılığını araştırmak için ilk toplantısını yapmıştır.²⁷⁸ İki ülke, 2019 yılında gerçekleştirdikleri zirvede, Rusya ve Hindistan arasındaki iş birliğinin Hidrokarbon sektörüne de taşınması gerektiği, diğer ülkelerde de ortak bir araştırma fırsatı yaratılması gerektiği ve bu konuda ortak bir açıklamanın da yayınlandığı en önemli maddeler olmuştur.²⁷⁹

2.3.1.1.1. Sakhalin-1 Hidrokarbon Projesi

Sakhalin-1, Odoptu, Chayvo ve Arkutun Dagi bölgelerinde oluşturulmuş, çıkarılması beklenen rezervlerin 307 milyon ton petrol ve 17.1 Tcf doğal gaz olduğu tespit edilen bir petrol ve gaz projesidir. Bu proje için oluşturulan konsorsiyumda, Rus şirket Rosneft'in iştiraki olan R.N-Astra'nın payı %8,5, Sakhalinmorneftegaz-Shelf'in payı %11,5 ve Hint tarafının temsilcisi olan ONGC'nin payı ise %20'dir. Diğer üyeler olan Japonya ve ABD'nin de payı %30 olarak dağılmıştır. Bu projede amaç, Rusya'ya bir boru hattı ile petrol nakli yapıp, petrol ihracatının başlatılmasıdır. Doğal gazın ise Rus Uzak Doğu pazarına satılması planlanmıştır.²⁸⁰

Hindistan, Sakhalin-1 deneyimini Rusya'daki diğer petrol sahalarına uygulamak için bir politika izlemektedir. Projede girişimin %20'sini kontrol edebilecek 2,8 milyar dolar yatırım yapmıştır. Bununla birlikte Hindistan, Doğu Sibirya'daki Timon Pechora havzasında ve Vankor'da enerji projelerini izlemektedir. ONGC Videsh Ltd. tarafından yapılan en büyük dış yatırımlardan biri olan Rusya'nın Sakhalin-1 hidrokarbon projesine yaptığı yatırımda enerji iş birliğinin büyüdüğü açıkça ortaya çıkmaktadır. Şubat 2001'de, Uzak Doğu Rusya'daki Sakhalin petrol ve doğal gaz sahalarına Hindistan yatırım yapma kararı almış ve şirketi OVL tarafından, Sakhalin-1 offshore projesinde Rus devletine ait Rosneft şirketinden %20'lik bir pay

²⁷⁸ I.E. Denisov, O.A. Popadyuk , *100 Postulates on Russia–India Relations*,(Ed.) I.S. Ivanov, Working Paper No. 29, 2016, s. 21.

²⁷⁹ Nivedita Kapoor, “India-Russia Relations: Beyond Energy and Defence”, *ORF Issue Brief*, No. 327, 2019, s. 8.

²⁸⁰ “Rusya Federasyonu Enerji Sektörünün Yapısı” http://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu-enerji-sektorunun-yapisi_-sektorde-yasanan-gelismeler-ve-rusya-federasyonu_nun-g-8-baskanligi-.tr.mfa (erişim tarihi: 08.05.2019)

olarak, 2005-2006'da başlaması planlanan ve 5 yıl sürecek olan petrol ve gaz üretimiyle projeye 1,5-2,0 milyar dolar yatırım yapma yolunda ilerlemiştir.²⁸¹

Hindistan açısından Sakhalin projesi olumlu bir izlenim yaratsa da Hint tarafının yatırımcıları bu projeden yeterli verimi alamamıştır. Çünkü bölgede üretilen gazın, Hindistan'a taşınması ekonomik açıdan uygun değildir ve gazın sıvılaştırılabilmesi için yeterli kapasite mevcut olmadığından proje ortağı olan şirketlerin yaşadıkları anlaşmazlıklar sebebi ile proje istenilen etkiyi yaratamamıştır. Ekim 2012'de Hint doğal gaz işleme ve dağıtım şirketi olan GAIL ile gerçekleştirilen ve teslimatların 2018 yılında başlayacağı 20 yıllık bir anlaşma ile Gazprom, Hindistan'a yıllık 2,5 milyon ton LNG tedarik edecektir. 2015 yılında ise Rosneft ve Essar arasında imzalanan 10 yıllık bir sözleşme ile de Vadinar rafinerisine 100 milyon ton ham petrol sağlanacaktır. Bu sözleşmelerin yerine getirildiği varsayıldığında İran, Nijerya, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar'dan sonra Rusya da Hindistan'a hidrokarbon tedarik eden ülkeler arasına katılacaktır.²⁸²

2.3.1.2. Petrol ve Doğal Gaz

Hindistan Petrol ve Doğal Gaz Bakanlığı, yeni belirlediği strateji doğrultusunda, petrole aşırı bağımlılığı azaltmayı, doğal gaz ithal etmenin farklı ve sürdürülebilir yollarını geliştirmeyi ve enerji güvenliğini daha da iyileştirmeyi amaçlamaktadır.²⁸³ Enerji bağımlılığını azaltmada ve farklı alternatiflere yönelmede sıvılaştırılmış doğal gaz ekonomik açıdan daha tercih edilebilir ve avantajlı olduğundan, Rusya'nın Gazprom'u ve Hindistan'ın GAIL'i, Rusya tarafından Hindistan'a taşınması yirmi yıl sürecek ve toplamda 2,5 milyon ton tedarik edilmiş olacak LNG için bir sözleşme imzalanmıştır. Sıvılaştırılmış doğal gazın ithal edilmesi, Hindistan-Rusya arasındaki enerji diyalogunu geliştirmesi açısından önemli bir potansiyele sahiptir.²⁸⁴

²⁸¹ *The Changing Face of Russia-South Asia Relations, South Asia Program, Center for Strategic and International Studies, Number 59, 2003, s. 1.*

²⁸² Vasily Shikin ve Amit Bhandari, *Russia – India Energy Cooperation: Trade, Joint Projects, and New Areas*, No. 13, 2017, s. 6-7.

²⁸³ Ivanov, *a.g.e.*, s. 24-25.

²⁸⁴ Pant, *a.g.e.*, s. 4-5.

ONGC, Londra'daki Rus petrol üreticisi Imperial Energy'yi 2006 yılında 2,6 milyar dolar karşılığında alarak Rusya'daki petrol pazarına karşı olan ilgisini göstermiştir.²⁸⁵ 2008 yılında, Rus şirket Stroytransgaz Group, Hindistan'da bir dizi projeyi devam ettirdikten sonra önündeki projeler arasına Hindistan'ın en büyük gaz dağıtım sistemi olan bir projenin inşaatını almıştır. 1300 kilometrelik doğal gaz boru hattı, Kakinada'dan (Andhra Pradesh eyaletinde) Bharu'ya (Gujarat'ta) uzanmaktadır.²⁸⁶ 2010 yılının Aralık ayında, Cumhurbaşkanı Medvedev, eski İpek Yolu'nda, Asya Kalkınma Bankası tarafından finanse edilen Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan (TAPI) boru hattına katılmayı düşündüklerini belirtmiş, Gazprom'un da bu projenin en önemli tedarikçisi olacağını belirtmiştir. Şimdilik çok ilgi görmemesiyle beraber bu boru hattının Güney ve Orta Asya'da bağlantı için ortada bir kefil olacağını ve Rusya'nın Hindistan ve Pakistan ile ilişkilerini geliştirmede alternatif bir hat olabileceğini söyleyebiliriz.²⁸⁷

2012 yılına geldiğimizde Hindistan Devlet Bankası ve Rusya Doğrudan Yatırım Fonu'nun (RDIF) doğal kaynakların işlenmesi ve üretiminde hizmetleri geliştirmek ve farklı projelerin uygulanmasında talepleri finanse etmek amacıyla işletmelerle bir yatırım konsorsiyumu oluşturmak için bir araya geldiğini görmekteyiz. Hemen arkasından 2014 yılında, Hindistan'ın Altyapı Geliştirme Finansmanı Şirketi ve RDIF, yatırım projelerinin ortak bir şekilde uygulanmasına karar vererek, 2016 yılında da bir Rusya-Hindistan Yatırım Fonu kurmaya karar vermiş ve her biri için 500 milyon dolar yatırım yapmayı kabul etmişlerdir. Rusya ve Hindistan'dan petrol boru hatları ticari olarak uygun olmadığı için Hindistan ve Rusya, Japonya, Kore, Tayvan ve Katar ile İran'ın dahil olduğu gaz swaplarını araştırmaktadır. 2015 yılında Rusya'dan Rosneft ve Hindistan'da Essar, petrol satışları ile ilgili gelecekteki ilişkileri etkileyecek önemli bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmanın içeriğine bakacak olursak, Hindistan'ın en büyük rafinerilerinden biri olan Vadinar şehrindeki rafinerisi için 10 yıl süresince toplamda 100 milyon ton petrol tedarik edilecektir.²⁸⁸

²⁸⁵ Foshko, *a.g.e.*, s. 44.

²⁸⁶ Ivanov, *a.g.e.*, s. 23.

²⁸⁷ Foshko, *a.g.e.*, s. 45.

²⁸⁸ Ivanov, *a.g.e.*, s. 23-25.

Hidroelektrik ve termik santraller konusunda da Hindistan ve Rusya, etkileşime büyük önem vermektedir. 2006 yılında, Rus yardımları ile inşası devam eden Hindistan'ın Tehri hidroelektrik santralının ilk kısmı devreye alınmıştır. Aynı zamanda da iki ülke diğer termik santrallerin modernizasyonunun gerçekleştirilmesi için çeşitli sözleşmeler imzalamıştır.²⁸⁹ Aralık 2014'te Yeni Delhi'de gerçekleştirilen Rusya-Hindistan zirvesinde petrol ve gaz konuları ile de alakalı yaklaşık yirmi adet anlaşma imzalanmış, iki ülke hidrokarbon konusu ile de alakalı keşif sahaları için anlaşmalar imzalamıştır.²⁹⁰

Kömür ve Metalurji Endüstrisi modernizasyonu açısından ikili ilişkilere de kısaca burada değinecek olursak, 1980'lerde SSCB'nin teknik açıdan Hindistan'a yaptığı yardım ile inşa edilen Jhanira madeni, kömür endüstrisindeki en umut verici örneği oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Coal India Ltd.'nin de belirttiği üzere hem madenlerin geliştirilmesi hem de metalürjide, Rus ekipmanlarının fiyat açısından diğer ülkelere göre daha rekabetçi olması ile dünya standartlarında olan kalitesi, Hindistan'ın yeni madenlerinin geliştirilmesinde hem teknik hem de ekonomik açıdan tam olarak uyum sağlamaktadır.²⁹¹

2.3.2. Uzay Alanında İlişkiler

1957 yılında uzay yarışı, ABD ve SSCB arasında başlamıştır. Soğuk Savaş döneminde başlayan bu yarış, bugün birçok ülkeyi de içine almıştır. Uzay alanında faaliyet gösteren ülkelerden olan Rusya ve Hindistan bu konuda önemli adımlar atmaya devam etmektedir.

Uzay çalışmalarına Hindistan, 1960'lı yıllarda başlamış ve bu zamana kadar uzaya birçok uydu fırlatmıştır. Hindistan Uzay Araştırma Organizasyonu (ISRO) ile faaliyetlerini resmi olarak yürütmektedir. Uzay yarışında Hindistan, ABD, Rusya ve AB'den sonra gelmektedir. Rusya ise 1957 yılında Sputnik ile bu yarışa başlatan ülke olmuştur. Uzaya ilk insanı gönderen ülke olan Rusya, Roskosmos ile faaliyetlerini

²⁸⁹ P.Stobdan, *India-Russia Strategic Partnership: Common Perspectives*, Institute for Defence Studies and Analyses, New Delhi, 2010, s. 149.

²⁹⁰ *Dünya Enerji Görünümü*, Enerji İşleri Genel Müdürlüğü, Enerji Politikaları ve Stratejileri Dairesi Başkanlığı, Rapor Sayı:39, 2013, s. 3.

²⁹¹Stobdan, *a.g.e.*, s. 174.

sürdürmekte ve bahsettiğimiz gibi bu yarışta ABD'den sonra ikinci sırada yer almaktadır.

2.3.2.1. Hindistan'da İlk Uzay Faaliyetleri ve Rus Yardımı

Hindistan, uzay programı çalışmalarına, oluşturduğu Uzay Araştırmaları Komitesi (INCOSPAR) ile 1960'larda başlamıştır. İlk sondaj roketi olan bir Amerikan Nike-Apache roketini Kasım 1963'te, Thumba Ekvatorial Sondaj Roket Fırlatma İstasyonu'ndan gerçekleştirmiş, İlk Hint Rohini sondaj roketini ise 1967'den itibaren oradan fırlatmaya başlamıştır. 1969'da da Hindistan, Uzay Araştırmaları Örgütü'nü (ISRO) kurmuş, daha sonra da 1972'de uzay departmanını oluşturarak, ISRO'nun sorumluluğu altına almış ve ülkenin uzay araştırmalarını bu çatı altında devam ettirmiştir.²⁹² Daha sonra kendi fırlatma araçlarını da geliştiren Hindistan, 1979'da SLV-3 ü fırlatmış ve şu anda da kullanımda olan PSLV'yi ilk olarak 1993'te ve GSLV'yi 2001'de piyasaya sürmüş, ilk uydusu Aryabhata'yı ise 1975 Nisan ayında Sovyet Kozmos roketinde fırlatmıştır.²⁹³

Rusya ise SSCB döneminde, 1957'de Sputnik ile uzay teknolojisindeki muhteşem yolculuğuna başlamıştır. SSCB bu alanda birçok ilke imza atarak, 1961'de uzaya ilk insanın uçuşu, ilk uzay istasyonu Salyut 1'in 1971'de açılması gibi girişimlere ev sahipliği yapmıştır. Yine SSCB'nin ardılı olan Rusya da bu alanda diğer ülkelere de ilham verecek girişimlere devam etmiştir.

Hindistan ve Rusya arasındaki bu alandaki iş birliği, 1960'larda SSCB'nin, Hindistan'ın Thumba Ekvator Roket Fırlatma İstasyonu'nu kurmasına yardım etmesi ve 1970'lerde SSCB desteği ile ilk Hint uydusunun fırlatılması ile başlamıştır. İlişkilerin, fırlatıcılar, navigasyon ve ortak keşif olarak üç ana odak noktadan oluştuğunu söyleyebiliriz.²⁹⁴ O dönemlerde iki ülke arasındaki en görünür iş birliği ise

²⁹² Rana Saadat Bukhtiar, *Russia – India – China (RIC) Strategic Alliance: Opportunities and Challenges in Space Field*, School of Social Development and Public Policy Fudan University, Shanghai, PR China, 2013, s. 11.

²⁹³Bukhtiar, *a.g.e.*, s. 12.

²⁹⁴ Hrushikesh Dalavi, "History of Indo – Russian Space Cooperation: a Symbiosis of Strategic and Economic Security", s. 1-2
https://www.academia.edu/37441607/History_of_Indo-Russian_Space_Cooperation_a_Symbiosis_of_Strategic_and_Economic_Security (erişim tarihi: 04.06.2020)

1984'te Hint kozmonot Rakesh Sharma'nın, Rusların Intercosmos programına dahil olarak Salyut 7 istasyonundaki uçuşa katılması olmuştur.²⁹⁵

1960'larda ABD tarafından sağlanan Hindistan'ın uzay programına yönelik yardımın ardından, Batı Almanya ve Fransa da teknik anlamda destekçi olmuşlardır. SSCB ise, 1972 yılında imzaladığı anlaşma çerçevesinde Hindistan'a Hint uydularının tasarımı ve üretilmesi konusunda yardımcı olmuştur.²⁹⁶ Rusya, Hindistan'ın uzay macerasında önemli bir rol oynamıştır ve iki ülke arasındaki stratejik bir alan olmaya devam edecektir. Hindistan tarafını temsilen ISRO Yönetim Kurulu Başkanı olan G. Madhavan Nair ve Rus tarafında Federal Uzay Ajansı Direktörü A. Perminov tarafından, uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması, keşif ve uzay teknolojilerinin karşılıklı yarar sağlayarak ve barışçıl bir ortamda uygulanması ile ilgili 1994 Anlaşması imzalanmıştır.²⁹⁷

Rusya ve Hindistan, 20. Yıllık Zirve'de de uzay alanında gelişmeleri konu alan bir dizi görüşme gerçekleştirmiş ve Uluslararası Uzay İstasyonu'nda (ISS) yer alarak, ortak çalışmayı, yeni uzay sistemleri, fırlatma aracı teknolojileri gibi konularda da iş birliği yapmayı öngörmüşlerdir. Rusya, Hindistan'ın uzay alanında hızla büyüyen gelişimini kabul ediyor ve uzayın barışçıl kullanımını için kilit nokta olarak görüyordu. Hindistan'ın 2008 yılında başlatılan ilk insansız ay probu olan Chandrayaan-1 üzerinde Rusya Federal Uzay Ajansı (RFSA) ve Hint Uzay Araştırma Örgütü (ISRO), iş birliği yapmıştır ve 2008'den beri Rusya, stratejik açıdan oldukça önemli olan Hindistan'ın Uzay Uçuş Projesi'ne (HSP) katılmaktadır.²⁹⁸

2.3.2.2. Kriyojenik Motorlar

1991 yılında, Hindistan'ın uydu fırlatma aracı GSLV programını geliştirmek adına, Rusya'dan kriyojenik motorların sistemi hakkında teknik bilgi alma amacıyla bir sözleşme imzalanmıştır. Ancak 1987 yılında gerçekleştirilen Füze Teknoloji Kontrol Rejimini ihlal edeceği gerekçesi ile ABD protestosu ile karşı karşıya kalmıştır. Rusya, başta bu baskıya maruz kalmayacağını söylese de sözleşmede yalnızca

²⁹⁵ Bukhtiar, *a.g.e.*, s. 13.

²⁹⁶ Conley, *a.g.e.*, s. 78.

²⁹⁷ Dalavi, *a.g.e.*, s. 3.

²⁹⁸ Foshko, *a.g.e.*, s. 169.

kriyojenik motorların satışı kısmına sadık kalıp, teknoloji transferi noktasında farklı bir tutum sergilemiştir. 1993 yılında Rusya, KVD-1 kriyojen teknolojisinin transferini kabul etse de daha sonra baskılara dayanamayıp anlaşmadan çekilmiş ve 1994 yılında teknoloji transferi olmadan yedi adet KVD-1 motorunun satışı kabul ettiği bir anlaşma imzalamıştır. Ancak bu iki ülke arasındaki stratejik iş birliği açısından Hint tarafının Rusya'nın güvenilir olup olmama noktasında bir ikileme düşmesine sebep olmuştur.²⁹⁹ Ancak daha sonra 1998'de Hindistan, teknoloji ile motorları da satın almış, 2008 yılında da kendi kriyojenini geliştirmiştir.³⁰⁰ Fırlatma araçları için kriyojenik motorlar geliştirmesinde Rusya Hindistan'a yardımcı olmuştur ve özellikle mühendislik tarafındaki desteği önemlidir.

2.3.2.3. Global Navigasyon Uydu Sistemi

Rusya ve Hindistan arasındaki uzay alanında bir diğer iş birliği Global Navigasyon Uydu Sistemi ile gündeme gelmiştir. GLONASS, 1976'da SSCB tarafından geliştirilmiş ve ilk uydu 1982 yılında fırlatılmıştır. Kullanıcıların mevcut konumlarını tam zamanlı olarak belirlemelerine imkan sağlamaktadır ve sivil kullanım amaçlı olup, jeolojik araştırmalar, sensör ve gözetim teknolojileri ve hava trafik kontrollerinde de kullanılması mümkündür.³⁰¹ 2004 yılının Aralık ayında, Putin'in Hindistan'a gerçekleştirdiği ziyaret sırasında, Hindistan'dan Rus yapımı uyduların da fırlatılmasına izin veren ve ISRO ile Roskosmos arasında GLONASS'ın ortak kullanımına yönelik bir anlaşma imzalanmıştır.³⁰²

Hindistan, Rusya için GLONASS'ta bugüne kadarki en üst seviyedeki yabancı ortaktır. 2005 yılından itibaren navigasyon sistemlerine yönelik yapılan çalışmalar neticesinde GLONASS hakkında imzalanan anlaşmalar bulunmaktadır. Bunlar arasında GLONASS-M ve GLONASS-K uydularının ortak geliştirilmesi yer almaktadır. Aynı zamanda ortak geliştirme çalışmaları sırasında kullanılan fikri mülkiyet haklarını da koruma altına alan anlaşmalar imzalanmıştır. Anlaşmada ayrıca Hindistan'ın GLONASS'ın sinyallerine erişim sağlayabilmesi ve GLONASS

²⁹⁹ Bakshi, *a.g.e.*, s. 2.

³⁰⁰ Bukhtiar, *a.g.e.*, s. 13.

³⁰¹ Dalavi, *a.g.e.*, s. 4.

³⁰² Bakshi, *a.g.e.*, s. 12.

uydularının GSLV fırlatıcısından sürülmesi de öngörülmektedir. Aralık 2011’de Rusya ile Hindistan, GLONASS’tan hassas sinyaller almak üzere bir anlaşma daha imzalamıştır. Bununla birlikte GLONASS’ı ortak kullanıma yönelik hareketler, küresel uydu ağlarının geliştirilmesi üzerindeki çalışmalarını da artırarak iki ülke için de memnuniyet yaratmış oldu. Bu anlaşmalar neticesinde Hindistan, ABD’nin Küresel Konumlandırma Sistemi olan GPS’e bağımlılığını azaltmış olacaktır. Bu gelişmeler devam ederken Hindistan, bir yandan da kendi bölgesel navigasyonunu yani Hint Bölgesel Navigasyon Uydu Sistemi’ni geliştirmektedir. Yine iki ülke, GLONASS ve navigasyon uydu sistemlerini daha da geliştirmek adına her iki ülkede de zemin ölçüm istasyonları kurmak amacıyla bir Mutabakat Zaptı da imzalamıştır.³⁰³

2.3.2.4. Diğer Projeler

İkili ilişkilerde, uzay alanında iş birliğine sebebiyet veren bir diğer konu da Ay’ın keşfidir. Hindistan’ın Rus yer istasyonlarını kullanması, Ay keşif görevini desteklemek için Rusya’da yenileme çalışmalarına katkıda bulunması ve Hindistan’ın da ikinci ay keşif misyonuna Rus katılımının gerçekleşmesi bu iş birliğine verilebilecek örneklerdendir. Ayrıca Hindistan, insanlı uzay uçuşu çalışmalarında Rus desteği alma isteğini dile getirmiş ve uzay uçuşu ve keşifler konusunda birlikte daha fazla iş birliği içerisinde olma vurgusu yapmıştır.³⁰⁴ Tüm bunların yanı sıra Hindistan ve Rusya farklı projelerde de yan yana gelmeye devam etmiştir. Bu projelerden bazıları ise YouthSat , Chandrayaan II ve Coronas Photon’dur.

2.3.2.4.1. YouthSat

YouthSat projesi, Ocak 2007’de Putin’in Hindistan ziyareti sırasında gündeme alınmıştır. Bu uydu projesi ile Hint ve Rus gençler arasındaki bağları kuvvetlendirmeye çalışacak bir ekip çalışması üretmek istenmektedir. Projenin misyonu ise, güneş aktivitesindeki değişkenliğin gezegenimizin üst atmosferini nasıl

³⁰³ Dalavi, *a.g.e.*, s. 3-4.

³⁰⁴ Bukhtiar, *a.g.e.*, s. 14

etkilediğini anlamamıza yardımcı olacak bilgileri dünyaya iletmeektir. Böylelikle de genç nesil uzay çalışmalarına teşvik edilecektir.³⁰⁵

2.3.2.4.2. Chandrayaan II

Hindistan, Ay keşif misyonunun ilkini 2008 yılında Chandrayaan I ile başlatmış, Chandrayaan II için ise Rusya ile ortak bir plan dahilinde ilerlemek istemiştir. Böylece iki ülke arasında ortak bir araştırma görevi için anlaşma yapılmıştır. Bu projeye ISRO ve Roskosmos dahil olacak ve iki ülke de bundan oldukça fayda sağlayacaktır. Ay yüzeyinin kimyasal ve mineral haritası çıkartılıp, Ay'a bir yörünge istasyonu kurarak ve toprak örnekleri taşıyarak, verileri gözlemleyeceklerdir.³⁰⁶

2.3.2.4.3. Coronas-Photon

Coronas-Photon projesi, güneş fiziği ve güneş karasal ilişkileri hakkında bir iş birliği gerçekleştirme niyeti ile hazırlanmıştır. 2005 yılında Rusya ile yapılan bu anlaşma çerçevesinde, Sovyet döneminden kalma Coronas-Photon projesi yeniden canlandırılmış ve Hint RT-2 ekipmanı kullanılarak ortak uzay deneyi ile entegrasyon sağlanmıştır. Bu gelişmelerle birlikte projeyi gerçekleştirmek için Hindistan Tata Temel Araştırma Enstitüsü'nde üretilen ekipmanların bir Rus Foton uydusuna entegre edilmesi gerekmektedir.³⁰⁷

2.3.2.5. Enerji ve Uzay Alanındaki İlişkilerde Fırsatlar ve Çıkmazlar

Hindistan, uzay alanındaki hamlelerini belirlerken, Çin'in saldırgan yayılımı, Pakistan ile yakınlaşması ve uzay uçuş programını geliştirmesi, göz önünde bulundurması gereken önemli faktörler olmuştur. Ancak geliştirmeye çalıştığı alanda yüksek maliyetlerin oluşu ve mühendislik anlamında zorluklar yaşaması, hamlelerini ilerletmeye engel olabilmektedir.³⁰⁸

³⁰⁵ Dalavi, *a.g.e.*, s. 5.

³⁰⁶ *A.g.e.*, s. 5.

³⁰⁷ *A.g.e.*, s. 3.

³⁰⁸ Bukhtiar, *a.g.e.*, s. 18.

Rusya ise çok sayıda uzay programı için milyarlarca dolar bütçeler ile çalışmakta ancak bu bütçeleri finanse etmekte sıkıntılar yaşamakta ve bu fon yetersizliği de programların devam ettirilmesinde sorun oluşturmaktadır. Bu noktada Hindistan ile girdiği GLONASS gibi projelerde ortaklık geliştirmesi, mali yükünü azaltarak ekonomik güvence sağlayıp, programlarını sürdürülebilir kılınmasında etkili olmaktadır. Ayrıca Kriyojenik teknolojideki ortaklıklar da hem Rusya hem de Hindistan'a fayda sağlamaktadır. Bu tür etkileşimlerin yanı sıra vurgulanması gereken bir diğer nokta da bu iş birliğinin yalnızca hükümetler arası düzeyde kalmamasıdır. Gerek üniversiteler aracılığıyla ortak oluşumlar gerekse de kamu-özel sektör girişimleri ile ilişkilerin çeşitlendirilmesi gerekmektedir.³⁰⁹

Enerji alanında ise, çok sayıda anlaşmaya taraf olan Rusya ve Hindistan arasında temel sorunu coğrafi imkansızlıklar oluşturmaktadır. Transferi sağlanmak istenen enerji kaynaklarının çok uzun bir yol izlemesi gerektiği için bu durum beraberinde çok büyük bir ekonomik yükü de getirmektedir. Sorunun çözümü için boru hattı inşa etme düşüncesi var olmuş olsa da bunun da maliyetinin çok yüksek olacağını belirtmek gerekmektedir.³¹⁰ Sibiryalı boru hattının Hindistan'a kadar uzatma fikri de göz önünde bulundurulabilir ancak onun da tüm ayrıntılarının gözden geçirilmesi ve tüm getirileri ve götürüleri hesaplanması gerekmektedir.³¹¹ Enerji sektöründeki gelişmelerin önünü tıkayan coğrafi sıkıntılar sebebiyle Rusya, Avrupa'ya öncelik verirken, Hindistan da Orta Doğu'dan petrol ithaline daha yakındır. Ancak bölgedeki sıkıntılı durum neticesinde ithalat ortamının da riskli olabilmesinden ötürü Hindistan, diğer bölgelerle iş birliği geliştirme yolları aramaktadır.³¹²

Son olarak, Hindistan, ABD ile stratejik ilişkisine bağlı kalmaya devam edecek olursa Rusya ile enerji ilişkilerini derinleştirme konusunda sıkıntılar yaşayabilme olasılığını düşünmek zorundadır. Çıkarlarını korumak istiyorsa, bölge üzerinde ABD baskısını ortadan kaldırmak zorundadır. Rusya da pazarını genişletmek niyetindeyse Hindistan petrol ve gaz ihracatı için önemli bir partner olacaktır.³¹³

³⁰⁹ Dalavi, *a.g.e.*, s. 7.

³¹⁰ Simes, *a.g.e.*, s.1.

³¹¹ Ivanov, *100 Postulates*, s. 21.

³¹² Mendes, *a.g.e.*, s. 30.

³¹³ Sikri, *India's Foreign*, s. 159.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI SİSTEMDE HİNT-RUS İLİŞKİLERİ

ABD'nin tek güç konumunda olduğu bir uluslararası sistemle yüzleşmek ve bu konumu dengelemeye çalışmak, yeni uluslararası oluşumların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Uluslararası sistem, bir taraftan çok kutuplu olması gerektiği konusuna inanlar ve bunun sistemleştirilmesi için çalışanlar, bir taraftan da tek bir süper gücün varlığını kabul edenler olarak farklı stratejik noktaları barındırmaktadır. Çok kutupluluk tercihi ise ülkelere göre farklılık gösterebilmektedir. Rusya, çok kutupluluk anlayışı çerçevesinde bu düzenin oluşturulmasını istemekle birlikte bunu sağlamada tek başına etkili olamayacağını farkındadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri de ekonomik anlamda ABD, Çin ve Hindistan'ın gerisinde kalmasıdır. Ayrıca bu konuda bir atak yapabilecek olsa da Sovyet döneminin bırakmış olduğu kuvvetle ilişkilendirilen emperyalist miras, diğer ülkelerin onu tek güç olarak adlandırmasını engellemektedir. Hindistan ise, çok kutupluluk sistemine uzak olmamakla birlikte ABD ile olan ilişkileri stratejik olarak devam ettiği sürece bu tanıma karşı ilgili davranmamaktadır.³¹⁴ Hindistan, Rusya ve Çin gibi büyük güçler, ABD'nin hakim olduğu bir sisteme karşı uluslararası meselelerde söz sahibi olabilecekleri, çok taraflı bir sistem yaratma gayreti içerisindedirler. Ancak burada bahsetmemiz gereken bir diğer kavram da Güç Dengesi kavramıdır. Aslında devletler, hem küresel anlamda çok kutuplu bir sisteme yönelik ilerlemeler kaydedecek, Rusya, Hindistan ve Çin'i içine alacak hem de ABD'yi dengeleme çabası içerisinde olacaklardır.³¹⁵

Sistemdeki baskın devletin, bu sistemin devam etmesi için gösterdiği davranışlar ve gücün dağıtımını konusunda güç dengesini bozmadan yapacağı müdahaleler, Güç Dengesi Teorisi'nin en önemli noktalarıdır. Güç dengesi, uluslararası sistemde güven ve barışın tesisi için ilişkilerde sürdürülebilir bir denge olması gerektiği üzerinde duran bir teoridir. Bu dengeleme durumu içsel ve dışsal olarak gerçekleşebilmektedir. İçsel anlamda dengeleme, bir devletin, maddi

³¹⁴ Ehsan M. Ahrari, *Büyük Güçler Hegemona Karşı: Rusya, Çin ve Hindistan'ın Yükselişi*, Çeviren Erhan Baltacı, İstanbul: Avangard Yayınları, 2017, s. 293-294.

³¹⁵ Ahrari, *a.g.e.*, s. 36

olanaklarını kullanarak ve askeri kapasitesini sağlam tutarak, diğer devletleri dengeleme anlamına gelmektedir. Dışsal dengeleme ise, bir devletin tehlikede hissettiği zamanlarda, diğer devletlerle gücünü birleştirerek, tehlike sona erece kadar ittifak oluşturma yoluyla denge sağlamasıdır. Güç dengesi, uluslararası sistemin tek güç etrafında şekillendiği durumlarda sağlıklı işleyememektedir. Bunun sebebi de tek güç olan ülkenin kapasitesi her açıdan o kadar gelişmiştir ki diğer ülkelerin birleşmeler de ona yetişemeyeceklerinin ortada olmasıdır. Böyle durumlarda ortaya çıkan dengeleme unsurlarından bazıları da peşine takılma “bandwagoning”, sert dengeleme ve yumuşak dengelemedir. Sert dengelemede askeri güç ittifakı söz konusuysen, yumuşak dengelemede böyle bir durum söz konusu değildir. Son dönemlerde de ABD’ye karşı oluşturulan dengeleme çalışmalarında, Rusya, Çin ve Hindistan gibi diğer büyük güçlerin, askeri bir ittifak oluşturma çabaları yoktur. Çok kutuplu bir uluslararası sistemde güç dengesi teorisini uygulamak, iş birliği yapılabilecek ülkelerin sayısının artmasıyla çok daha anlamlı olmaktadır. Bu açıdan bakılacak olursa, Rusya ve Çin’in başta olmak üzere diğer yükselen devletlerle Şanghay İş Birliği Örgütü ve BRICS gibi oluşumlara yön vermesi, başat aktörleri dengeleme çabalarına örnektir. Buna karşılık olarak, ABD’nin de karşısındaki ekonomik ve küresel anlamda gelişme gösteren ülkelere karşı -özellikle Çin’e karşı- dengeleme çalışmaları yürüttüğünü görmekteyiz.³¹⁶

Rusya ise, ABD karşısında denge oluşturmak için Hindistan ve Çin ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmakta ve yükselen güçlerle bir araya gelerek, ABD’nin karşısında bir denge kurmak ve Çin’i de böyle bir ittifak yoluyla denge içerisinde tutarak hareketlerini sınırlamak istemektedir. Bunun için de Hindistan, Rusya için çok kilit bir rolde olmaktadır. Bu sebeple de Çin ile içerisinde bulunduğu ŞİÖ gibi ortak oluşumlara Hindistan’ı da dahil etme çabaları sürdürmüştür ve başarılı da olmuştur.³¹⁷

Uluslararası sistemde tek kutupluluğun sona ermesini arzu eden ülkeler hem ikili hem de çoklu ilişkileri hem devletlerarası hem de organizasyonlar arası düzeyde

³¹⁶ Tarık Oğuzlu, “Güçler Dengesi”, Güvenlik Yazıları Serisi, No.15, Ekim 2019.
https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/10/GuclerDengesi_TarikOguzlu_v.1.pdf
(erişim tarihi: 10.06.2020)

³¹⁷ Dinmuhammed Ametbek, “Asya’da Jeopolitik Eksen Tartışmaları: Rusya-Hindistan-Çin (RIC) ve Japonya-ABD-Hindistan (JAI)”, <https://ankasam.org/asyada-jeopolitik-eksen-tartismalari-rusya-hindistan-cin-ric-ve-japonya-abd-hindistan-jai/> (erişim tarihi: 10.06.2020)

ilerletmeye çalışırken, Hindistan ve Rusya da hem uluslararası arenada hem de bölgesel faaliyetlerde birbirlerini farklı açılardan tamamlamaya çalışmıştır.

Bu bölümde de Hindistan ve Rusya'nın uluslararası sistemde kurmaya çalıştıkları ittifaklar, nükleer enerji ve silahlanma, terörizm ve bölgesel problemlerde entegrasyon, uluslararası örgütler ve çok taraflı bölgesel oluşumlarda iş birliği başlıkları incelenecektir. Böylelikle ilişkilerde daha derin noktalara temas edilecektir.

3.1. Nükleer Enerji ve Silahlanma

Nükleer enerji, Hint-Rus iş birliğinin bir başka hayati alanını oluşturmuştur. Hindistan ve Rusya'nın nükleer alanda iş birliğine başlamaları uzun zaman önceye dayanmaktadır. Atom enerjisinin kullanımı bir ülkede gaz, kömür ve petrol gibi doğal kaynaklara olan bağımlılığı azalttığı için Hindistan gibi enerjiye bağımlı ülkeler, nükleer enerjinin geliştirilmesine büyük önem vermiştir. Hindistan'ın nükleer alanda attığı ilk adımlar, Batı'nın yardımıyla atılmıştır. Hindistan'ın bu alanda teknik verilerinden ve çizimlerinden yararlandığı ilk yardımcısı İngiltere olmuş ve bu yardım 1955 yılında, Aspara adlı 1 MW'lık reaktör ile gerçekleşmiştir. Araştırmalarına devam eden Hindistan, yine aynı yıl SSCB, ABD ve Kanada ile de müzakereler yapmıştır.³¹⁸

Hindistan'ın çalışmalarını hızlandırmasına asıl sebep olan şey ise, Çin'in nükleer güç olma yolunda attığı adımlar ve denemelerdir. Hindistan, ortaya çıkan Çin nükleer tehdidine karşı ortak nükleer koruma için ABD ve SSCB'ye yaklaşmıştır. 1954 yılında Hindistan'ın Pakistan ile Soğuk Savaş'ın içerisinde olması, 1962 yılında da Çin ile girdiği anlaşmazlık sürecinde ve Çin'in 1964'te nükleer silah denemesinin ardından Hindistan, askeri alanın yanı sıra nükleer alanda da kendini geliştirmesi gerektiği farkına varmış ve bu nedenle de çalışmalarını hızlandırmıştır.³¹⁹

Hindistan, Rajasthan'daki Kanada tarafından tedarik edilen iki elektrik santraline ve Maharashtra'daki iki Amerikan elektrik santraline bağlıydı. Hindistan'ın 1974 yılında bu santrallerle olan taahhütlerinden çekilmesi ve ilk nükleer testinden sonra SSCB'nin iki Tarapur Atomik Güç İstasyonu (TAPS) reaktörünün ve bu reaktörlerin çalıştırılması için yardım sağlaması ile SSCB ile olan ilişkiler bir noktada

³¹⁸ Conley, *a.g.e.*, s. 38.

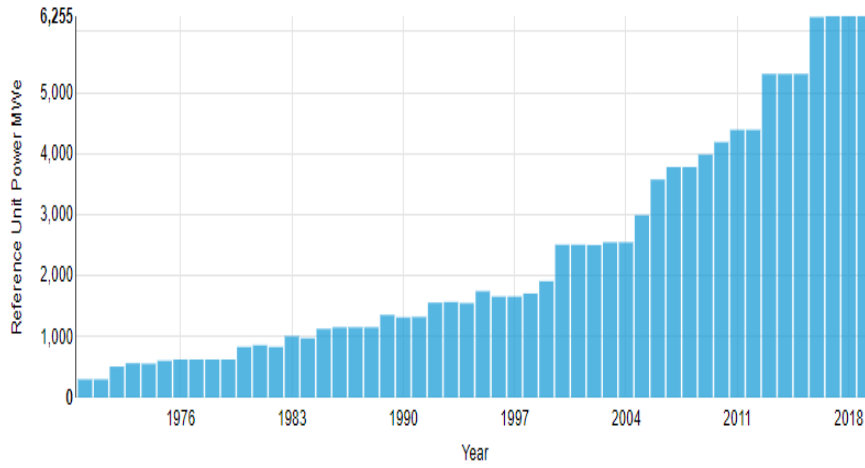
³¹⁹ Parveen, *a.g.e.*, s. 569.

ivme kazanmıştır.³²⁰ İki ülke SSCB dağılmadan önce 1988’de ilk nükleer iş birliği anlaşmasını imzalamış, on yıl sonunda anlaşma tekrar güncellenmiştir.³²¹

İki ülkenin, günümüzdeki genel nükleer enerji görünümüne bakacak olursak, aşağıdaki grafik, Hindistan’ın 2020 Mart ayı itibariyle nükleer çalışma kapasitesini göstermektedir.

Şekil 15: Hindistan’ın Nükleer Güç Kapasitesi

Çalışabilir nükleer güç kapasitesi

Kaynak: <https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-g-n/india.aspx> (erişim tarihi: 13.03.2020)

Grafiğe göre 2020 itibariyle Hindistan, 6,255 MWe üreten, çalışabilir 22 adet reaktöre sahiptir. Ayrıca yapım aşamasına devam edilen toplamda 4,824 MWe kapasiteli 7 adet reaktör bulunmaktadır. Bu reaktörler de aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.³²²

³²⁰ Mendes, *a.g.e.*, s. 31.

³²¹ Foshko, *a.g.e.*, s. 47.

³²² “Nuclear Power in India”, <https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-g-n/india.aspx> (erişim tarihi: 13.03.2020)

Şekil 16: Hindistan'ın Yapım Aşamasındaki Reaktörleri

Reaktör Adı	model	Reaktör Türü	Brüt Kapasite	İnşaat Başlangıcı
Kakrapar 3	PHWR-700	PHWR	700	2010-11-22
Kakrapar 4	PHWR-700	PHWR	700	2010-11-22
Kudankulam 3	VVER V-491	PWR	1000	2017/06/29
Kudankulam 4	VVER V-491	PWR	1000	2017/10/23
PFBR	Prototip	FBR	500	2004/10/23
Rajasthan 7	Yatay Basınç Tüpü tipi	PHWR	700	2011-07-18
Rajasthan 8	Yatay Basınç Tüpü tipi	PHWR	700	2011-09-30

Kaynak: <https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-g-n/india.aspx> (erişim tarihi: 13.03.2020)

Yapım aşamasındaki reaktörlerin en yüksek kapasiteye sahip olanlarının Kudankulam Projesi'nin 3 ve 4. reaktörleri olduğu da görülmektedir.³²³

Rusya ise, ilk nükleer enerji santralini 1954'te 5 MWe kapasiteli Obninsk reaktörü ile gerçekleştirmiştir. Rusya'nın ilk iki ticari ölçekli nükleer santrali ise 1963-64'te, daha sonra 1971-73'te devreye alınmıştır. 1980'lerin ortalarına gelindiğinde Rusya'nın 25 güç reaktörü olmuştur. 1986 Çernobil kazası ve sonrasında SSCB'nin çöküşünü izleyen ekonomik reformlar, nükleer gelişmeler için ciddi bir fon kıtlığına neden olmuş ve bir dizi projeyi askıya aldırıştır. Ancak 1990'ların sonunda İran, Çin ve Hindistan'la reaktör ihracatı müzakere edilmiş ve Rusya'nın durmuş iç inşaat programı, fonların izin verdiği ölçüde canlanmıştır.

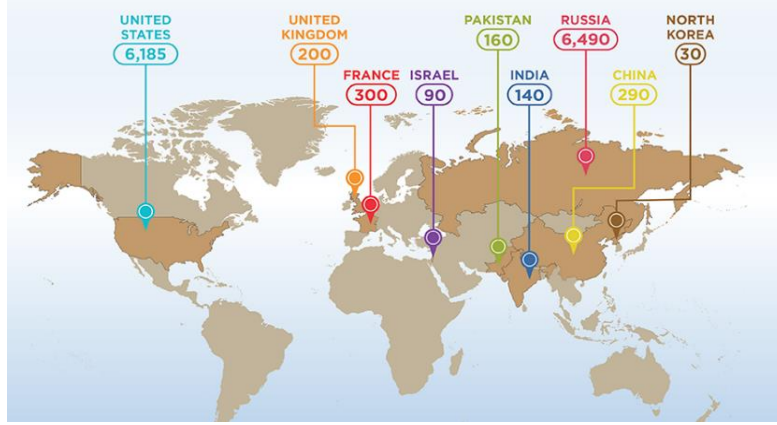
Toplam 29 GWe olan 36 işletme reaktörüne sahip Rusya'nın nükleer santralleri şunları içermektedir:

- 3 VVER-440 / V-230 veya benzeri basınçlı su reaktörleri.
- 2 VVER-440 / V-213 basınçlı su reaktörleri.
- Tamamen çevreleme yapısına sahip, çoğunlukla V-320 tipi olan 13 adet mevcut nesil VVER-1000 basınçlı su reaktörü.
- İki farklı tipte 3 yeni nesil VVER-1200 reaktör.

³²³ "Nuclear Power in India", <https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-g-n/india.aspx> (erişim tarihi: 13.03.2020)

- Rusya'ya özgü 10 RBMK hafif su grafit reaktörü (LWGR).
- Doğu Sibirya'da 3 küçük grafit moderatörlü BWR reaktörü.
- 1 BN-600 hızlı nötron reaktörü ve 1 BN-800.³²⁴

Sekil 17: Dünyada Nükleer Başlık Envanteri

Kaynak: <https://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweaponswhohaswhat>

(erişim tarihi: 18.05.2020)

2019 yılı tahmini küresel nükleer savaş başlığı envanterlerine bakacak olursak yukarıdaki grafikte de gösterildiği gibi dünya genelinde Rusya'nın küresel nükleer savaş başlığı sayısının 6,490 olduğu tahmin edilirken, Hindistan'da bu rakam, 140 adet olmaktadır.

3.1.1. Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması

Moskova'nın, Hindistan'ın nükleer hareketliliği konusunda endişelenmeye başladığı ilk örnek 1967-1968'de, NPT müzakereleri sürecinde meydana gelmiştir. SSCB, Batı Almanya'nın nükleer silah edinme konusunda tedirginliği neticesinde anlaşmayı bir an önce imzalamak istiyorken, Hindistan'ın muhalifliği, özellikle şu konuda endişe yaratmaktaydı; Hindistan'ın nükleer silah üretmeye karar vermesi durumunda, Amerikan yanlısı ve dış politikada daha agresif olabilmesi.³²⁵

³²⁴“Nuclear Power in Russia”, <https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-o-s/russia-nuclear-power.aspx#ECSArticleLink1> (erişim tarihi: 13.03.2020)

³²⁵ Szalontai, *a.g.e.*, s. 3.

NPT, nükleer silahların ve teknolojisinin yayılmasını önlemek ve nükleer enerjinin barışçıl kullanımını teşvik etmek amacı ile hazırlanmış ve tam silahsızlanma hedefini yürüten bir uluslararası anlaşma olmuştur. Antlaşma, 1968’de imzalanmış, 1970 yılında yürürlüğe girmiş ve 1995 yılında süresiz olarak uzatılmıştır. Toplam 191 devlet bu antlaşmaya katılmıştır.³²⁶

Moskova’nın endişesinin yanı sıra bir diğer yön olarak, SSCB’nin, Hindistan’ın yapacağı nükleer testlerin, Hindistan-Çin gerginliğini daha da artırıp, Çin’in Asya bölgesindeki etkinliğini azaltacağını umması söz konusuydu. 1970’li yıllarda Moskova, rakibi olarak Pekin’i görmeye başlamıştı ve bunun neticesinde Hindistan’ın Çin’e karşı bir atılım içerisinde olmasından memnun olacaktı. Kanada, ABD ve çeşitli Batı ülkelerinin teste karşı eleştirel bir tutum benimsemeleri nedeniyle, SSCB’nin bu konuda önderliğini yerine getirmediği takdirde Hindistan’daki etkilerini artırabileceklerini hesapladılar. Bu varsayımlar, Moskova’nın Hindistan’a karşı tutumunu büyük ölçüde etkilemiş olabildiğini düşündürmektedir.³²⁷ 1976 yılında yapılan müzakereler sürecinde de NPT konusunda Hint ve Sovyet tutumlarındaki ayrılıklar devam etmiştir.³²⁸

Rusya’nın da tarafı olduğu Yayılma Önleme Anlaşması ve Kapsamlı Test Yasağı Anlaşması’nı Hindistan’ın imzalamaması sebebiyle Rusya Dışişleri Bakanı Primakov, 4 Haziran 1998’de yapılacak P-5 Dışişleri Bakanları Konferansı’nda aşağıdaki önerilerde bulunmuştur;

1. Hindistan ve Pakistan’a NPT’yi imzalamaları için daha yoğun bir baskı uygulanmalı,

2. Uluslararası nükleer test yasağına Pakistan ve Hindistan da katılmalı,

3. İki devlet arasındaki ilişkilerde gerilimi azaltmak için her şey yapılmalıdır. Rusya, Hindistan’ın nükleer denemelerine tepki göstermesine rağmen herhangi bir yaptırım uygulamamış, somut adımlar atmamıştır. Rus liderler, ilk aşamada reaksiyon göstermiş olsalar da Hindistan’ın gerçekleştirdiği nükleer denemeleri eleştirmemiştir, ikili ilişkilerde herhangi bir etkisi olmasına izin vermemiştir.³²⁹

³²⁶ <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/> (erişim tarihi:18.05.2020)

³²⁷ Szalontai, *a.g.e.*, s. 8.

³²⁸ *A.g.e.*, s. 13.

³²⁹ Parveen, *a.g.e.*, s. 571.

Rusya, BMGK daimi üyesi, münhasır nükleer kulübünün bir parçası, Kapsamlı Test Yasağı Anlaşması (CTBT) ve Nükleer Silahların Yayılmasını Önlenme Anlaşması'nın ortak mimarı iken, Hindistan bu anlaşmaların ikisini de ayrımcı olması gerekçesi ile imzalamayı reddetmiştir. Rusya, bu konuda Hindistan'ı açıkça eleştirmekten kaçınarak uzlaşmaya gitmek isteyen bir yol arayışına girmiştir.³³⁰ Hindistan günümüzde de anlaşmayı imzalamayan ülkeler arasında yer almaktadır.

3.1.2. Hindistan'ın Nükleer Denemeleri ve Rus Tutumu

SSCB, Hindistan'ın uyguladığı testlerin, Pakistan'ı da nükleer bir dönüşüme uğratmaya başlatacağı endişesini taşıyordu. Ülkeler arasındaki kırılğan dengeyi bozabileceğinden ve nükleer silahların yayılmasının önüne geçilemeyeceğinden çekinen SSCB, yeni nükleer güçlerin ortaya çıkması durumunda Asya'da yeni bir silahlanma yarışının başlayacağından da endişe duymaktaydı.

3.1.2.1. Pokhran Nükleer Testi

Indira Gandhi'nin, 7 Eylül 1972'de Bhabha Atom Araştırma Merkezi'ndeki bilim adamlarına nükleer bir cihaz üretme yetkisi vermesiyle, 18 Mayıs 1974'te Hindistan Pokhran'da nükleer test başarıyla gerçekleştirilmiştir.³³¹ Hindistan nükleer testini gerçekleştirdiğinde Rus tarafı, sakince bir tepki göstermiş ve herhangi bir yaptırım uygulayacağı yönünde bir söylemde bulunmamıştır. Rusya'nın gözünde Hindistan farklı bir konumdaydı. Silah ticaretinde önemli bir müttefik olan Hindistan, Rusya için, nükleer bir hale gelmesi ile dünya sistemine bir denge getirebilirdi. Özellikle Çin'e karşı yararlı bir dengeleyici konumda yer alabilirdi. Hatta Güney Asya'da ortaya çıkacak bu nükleer gücün, alt kıtada meydana gelebilecek savaşları önleyebileceği düşünceleri de mevcuttu.³³²

Resmi metinlerde ise Rus politikacılar, Hindistan'ın denemeler sonrası hayal kırıklığı yarattığını ve bu konunun endişe verici olduğu dile getiriliyor ve Hindistan'a

³³⁰ Jyotsna Bakshi, "Russia's Post-Pokhran Dilemma", *Research Fellow*, IDSA, <https://www.idsa-india.org/an-aug8-4.html> (erişim tarihi: 20.04.2020)

³³¹ Szalontai, *a.g.e.*, s. 5.

³³² Dmitri Trenin, "Russia's Nuclear Policy in the 21st Century Environment", *Ifri Security Studies Department*, 2005, s. 25.

NPT ve CTBT'yi imzalama konusunda çağrıda bulunuyordu. Bu endişelerinden biri de Hindistan'ın bu nükleer politikasının Güney Asya'da tepki çekeceği ve Pakistan'ın da bu yolda ilerlemeye başlayabileceğiydi ve bunun istenmediği de dile getiriliyordu.³³³ SSCB'nin ABD ile 1974'teki nükleer test üzerindeki görüşleri arasındaki temel fark şuydu; SSCB bu testi barışçıl bir nükleer patlama olarak adlandırırken, ABD ise bu nükleer testin barışçıl ve askeri karakter açısından bir fark ortaya koymadığını savunmuştur.³³⁴ SSCB bu denemeyi barışçıl olarak adlandırsa da ciddi şekilde endişe duymaktaydı.

Hindistan'ın Kanada tarafından yalnızca barışçıl bir şekilde kullanılması şartı ile sağlanan CIRUS reaktöründen Pokhran testi için plütonyum çıkarması ile Mayıs 1976'da Kanada, Hindistan'a nükleer yardımını sonlandırma kararı almıştır. Bu boşluğu doldurma fırsatından yararlanmak isteyen Moskova, Hindistan'a nükleer yakıt ve ekipman tedarik etme teklifi yönelmiştir. Haziran 1976'da müzakere edilen bu teklifin nihai sonucu ise NPT düzenlemelerine bağlı Moskova ile Hindistan arasındaki etkileşimi artırmak için diplomatik uzlaşmayı yansıtmıştı. Ocak 1979'da ABD-Hindistan nükleer iş birliğinin bozulmasının ardından Moskova, Yeni Delhi ile yeni bir nükleer anlaşma imzaladı.³³⁵ Tüm bunları takiben Hindistan'ın 1998 yılında Pokhran II denemesinden sonra Rusya, BMGK'nın diğer tüm üyeleriyle testi kınamak bir yana diğer üyelerden bazılarının aksine bir yaptırım da uygulamamış tam tersi Hindistan'a nükleer reaktör inşası konusunda yardımlarına devam etmiştir. Bu yaklaşım iki ülke arasındaki dostane havayı biraz daha güçlendirmiştir. Hindistan'ın nükleer testi ikinci kez gerçekleştirmesinin ertesinde iki ülke arasında bilimsel ve teknik iş birliğini denetleyen ortak Hindistan-Rusya Konseyi Moskova'da gerçekleştirilmiştir.³³⁶

3.1.3. Nükleer Tedarikçiler Grubu

³³³ Jyotsna Bakshi, "Russia's Post-Pokhran Dilemma", Research Fellow, IDSA, <https://www.idsa-india.org/an-aug8-4.html> (erişim tarihi: 20.04.2020)

³³⁴ Petr V. Topychkanov, "US-Soviet/Russian Dialogue on the Nuclear Weapons Programme of India", *Strategic Analysis*, Vol. 42, No. 3, 2018, ss. 251-259.

³³⁵ Szalontai, *a.g.e.*, s. 11.

³³⁶ Bakshi, *Russia's Post-Pokhran*, <https://www.idsa-india.org/an-aug8-4.html> (erişim tarihi: 20.04.2020)

Hindistan'ın 1974'te nükleer testine yanıt olarak, nükleer silahların yayılmasının kontrol altında tutulması amacıyla, nükleer ürün ihracatçıları, Nükleer Tedarikçiler Grubu'nu (NSG) kurmuştur. Hindistan üyeliği kabul etmediği için ise diğer ülkelerle nükleer iş birliği sona ermiştir. 33 yıl nükleer ticareti kısıtlanan Hindistan, silah programına devam etmek için ise NPT'yi imzalamamıştır.³³⁷ Rusya ve ABD'nin yanı sıra Fransa, Japonya ve Güney Kore gibi diğer büyük tedarikçiler Hindistan'ın NSG'ye üye olmasını desteklemiştir. Bunun da büyük tedarikçiler tarafından, NSG'nin, NPT'nin ötesine geçmesi ve daha sıkı ihracat kontrolleri sağlamak için ilk vizyonunun önüne çıkarları için geçilip geçilmediği sorgulanmıştır.³³⁸

2005 yılında ABD, nükleer teknolojiyi ihraç etmek için Hindistan ile 123 Anlaşması olarak geçen bir anlaşmayı müzakere etmeye başladı. Hindistan'ın resmi olarak muafiyet alması için de NSG'ye baskı uygulamıştır. Bu anlaşma diğer anlaşmaların aksine nükleer malzemelerin yeniden kullanımına izin vermektedir. Hindistan'a satılan tüm Amerikan reaktörleri için ömür boyu yakıt tedarik garantisi sağlar, ancak herhangi bir nedenle iş birliğini sonlandırmayı seçmesi durumunda Washington'un yakıt stoklarının ve hatta nükleer bileşenlerin iadesini talep etmesine izin verir.³³⁹ Uygulanan kısıtlama ise 2008 yılında ABD ile gerçekleştirdiği sivil nükleer anlaşma ile sona ermiştir. ABD'den sonra Rusya ve Fransa ile de anlaşmalar imzalanmıştır. Ayrıca bunların öncesinde Rusya'dan 2001 yılında 58 ton zenginleştirilmiş uranyum tedarik etmiştir.³⁴⁰ Rusya, anlaşmanın 1992'den önce tamamlandığını iddia ederek Hindistan'a yaptığı ihracat planlarına devam etmiştir.³⁴¹ Rusya, Hindistan'ın nükleer ablukasını sona erdirmiş ve bununla birlikte Hint-Rus nükleer ortaklığının temeli atılmıştır. Bu da ABD ve diğer Batılı güçleri, nükleer

³³⁷ "India Russia Relations / Political Relations", s. 76.

³³⁸ Névine Schepers, "Russia's Nuclear Energy Exports: Status, Prospects and Implications", *Non-Proliferation and Disarmament Papers*, No. 61, 2019, s. 6.

³³⁹ Nalini Kant Jha ve Subhash Shukla, "India and Russia: From Initial Uncertainty to Strategic Partnership", *India's Foreign Policy: Emerging Challenges*, Pentagon Press, 2012, ss. 90-103

³⁴⁰ "India Russia Relations / Political Relations", s. 76.

³⁴¹ Schepers, *a.g.e.*, s. 6.

silahların yayılmasını önleme taahhütlerini değiştirmeye ve Hindistan'ın nükleer yakıt ve teknik bilgi aktarımı için kapılarını açmaya motive etmiştir.³⁴²

Aralık 2009'da imzalanan hükümetler arası anlaşma ile Rusya ve Hindistan arasında sivil nükleer enerji alanında güvenilir ortak olarak karşılıklı roller güçlenmiştir. ABD'nin nükleer ticarete onlar için mantıksız koşullarından hiçbiri olmaksızın, uluslararası güvenceler altında olduğu sürece, nitelikli Rus yakıtını yeniden işleme imkanını tanıyan, nükleer yakıt konusunda Rusya ve Hindistan arasında geniş iş birliğinin temeli oluşturulmuştur.³⁴³ Bu anlaşma ile hafif su reaktörleri teknolojisi, yeniden yakıt verme teknolojisi gibi diğer Rus teknolojilerine erişme fırsatları da yaratılmıştır. Anlaşma, Hindistan'da daha fazla nükleer reaktör kurarak ve nükleer reaktörlerine kesintisiz uranyum yakıt tedarikini aktararak bu alandaki önemli bir adımı oluşturmuştur. Bir diğer avantaj, Rus reaktörlerin inşaat süresini ve harcamalarını yüzde 25-30 oranında azaltan gelişmiş bir akış hattı teknolojisi altında inşa edilecek olması ve bu reaktörlerin dünyanın en güvenli reaktörleri olmasıdır.³⁴⁴

Bazı uzmanlar, Rusya ile yapılan anlaşmanın, ABD ile yapılan 123 Paketi'na kıyasla Hindistan'a daha yararlı olabileceği konusunda bir görüş ortaya koymuştur. ABD ile yapılan anlaşmanın çerçevesi gereği, nükleer iş birliğinin sona ermesi veya anlaşmanın feshi halinde Hindistan'a sağlanmış olan malzemelerin ve yakıtın ABD'ye iade edilmesi gerekiyorken Rusya, Hindistan'la nükleer iş birliği konusunda herhangi bir dış kaynaklı kısıtlamayı kabul etmeyeceğini açıkça belirtmiştir.³⁴⁵

3.1.4. Nükleer Santraller ve Reaktörlerin Satışı

Dönemin Hindistan Başbakanı Morarji Desai, Aralık 1979'da Moskova'yı ziyaret ettiğinde, Sovyet Başbakanı Aleksei Kosygin, Hindistan'a ilk olarak yılda 1.000 MW'lık bir nükleer santral tedarik etme teklifi sunmuştur. Ancak o dönemde bunun gerçekleşmesi mümkün olmamış ve 1983 yılının sonuna gelindiğinde

³⁴² “Indo-Russian Strategic Cooperation: Implications for the Deterrence Stability of South Asia”, s. 142

³⁴³ Jha ve Shukla, *a.g.e.*, ss. 90-103

³⁴⁴ “India Russia Relations / Political Relations”, s. 79.

³⁴⁵ Chandra Rekha, “Civil Nuclear Energy Cooperation: Strengthening Bilateral Ties Between India and Russia”, *Defence and Diplomacy Journal*, Vol. 5, No. 3, 2016, s. 109.

Hindistan, SSCB'nin önerdiği 1.000 MW'lık bir LWR yerine iki 440 MW'lık bir birim için müzakere etme önerisini kabul etmiştir.³⁴⁶ Ancak bunun da daha sonra Hindistan'ın Atom Enerjisi Departmanı tarafından reddedildiği bildirilmiştir. 1983 yılında Rajiv Gandhi, SSCB'nin nükleer endüstrisi hakkında bizzat araştırmalar yapmıştır ve bunu Hint nükleer heyetlerinin ziyaretleri takip etmiştir. Rajiv Gandhi'nin reaktör anlaşması teklifine Kremlin, Hindistan'ın uluslararası güvenlik önlemleri almadan kesin olarak gerçekleştirmeyeceğini bildirmiştir.³⁴⁷ Hindistan ve Rusya, nükleer silahlara sahip her ülkenin, uluslararası barış ve istikrarı korumak adına, güvenliği artıracak adımlar atması gerektiği konusunda hemfikirdir. Bunun neticesinde de 1986'da "Nükleer olmayan ve şiddetsiz bir dünya hakkındaki Moskova Deklarasyonu" nu imzalamışlardır.³⁴⁸

Batı yanlısı Dışişleri Bakanı Kozyrev'in yerine 1997 yılında Primakov geçince Hindistan'a karşı Rus dış politikasında değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişikliklerin başında da Primakov 1998 yılında Hindistan'ı ziyaret etmiş ve Moskova ile Yeni Delhi arasında Kudankulam'da 1000 MW'lık hafif su nükleer reaktörü inşaatı için bir anlaşmaya varılmıştır. Çin, ABD, Japonya ve Batı Almanya ile iş birliği anlaşmalarını hızla imzalamışken, Hindistan'a hiçbir tedarikçi son yıllarda beklediği gibi nükleer alanda bir satış gerçekleştirmemiştir. Bu sebeple SSCB'nin eksik bulunduğu noktaları düzeltmeye çalışarak, Gorbaçov'un Hindistan'ı ziyareti sırasında yani 1988 yılının Kasım ayında, iki taraf iki VVER reaktörünün inşası konusunda bir anlaşma imzalamış ancak SSCB'nin çöküşü projenin gerçekleşmesini askıya alacaktır.³⁴⁹ ABD tarafından yapılan protestolara rağmen, Kudankulam'da Rus hükümeti, iyileştirilmiş güvenlik özellikleri olan iki 1000 MW VVER reaktör kurmayı kabul etmiştir. Bu anlaşmanın temeli 1988 yılında gerçekleştirilen hükümetler arası anlaşmaya dayanmakta olup yıllar içerisinde güncellenmiştir. Bu değişikliklerle birlikte, Rusya kontrollü basınçlı hafif su reaktörleri LWR'ler için tasarımını gerçekleştirecek, toplam ekipmanın %90'ını tedarik edecek ve ömür boyu zenginleştirilmiş uranyum yakıt

³⁴⁶ R. Adam Moody, *The Indian-Russian Light Water Reactor Deal*, *The Nonproliferation Review/Fall*, 1997, s. 115.

³⁴⁷ Szalontai, *a.g.e.*, s. 16.

³⁴⁸ Rekha, *a.g.e.*, s. 107.

³⁴⁹ Szalontai, *a.g.e.*, s. 16.

tedarikini garanti edecektir.³⁵⁰ Yapılan anlaşmaya göre, Hindistan, harcanan yakıtı tekrar işleyebilecek ve işleme tesisi üzerinde Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu güvencelerini taşıyacaktır.

3.1.4.1. Kudankulam Atom Enerjisi Projesi

1998’de Hindistan, Rusya’nın Atomstroyexport’u ile sekiz adede kadar VVER-1000 ve VVER-1200 reaktör için bir anlaşma imzalamıştır. VVER, Yakıt olarak Düşük Zenginleştirilmiş Uranyum (LEU) kullanan bir basınçlı su reaktörü (PWR) varyantıdır. 2001 yılında inşasına başlanan Kudankulam’da ilk iki VVER-1000 ünitesinin tamamlanmasında gecikmeler yaşanmıştır. Putin hükümeti ile Hindistan ve Rusya arasındaki ilişkiler özellikle atomik alanda ilerlemiştir. Rusya, Hindistan ile ortak ürettiği ve Hindistan tarafından da üretilen birkaç projede Hint nükleer reaktörlerine yakıt tedarik etmiştir. Bu projelere örnek olarak 2001 yılında inşasına başlanan ve planlanmış iki reaktörden birinin 2014 yılında ve diğerinin de 2016’da faaliyete geçmesi ile devam eden Kudankulam Atom Enerjisi Projesi verilebilir.³⁵¹

1 ve 2. Üniteler ile ilgili son gelişmeler dikkate alındığında VVER’lerin 2030’a kadar 4 GW toplam kapasiteye ulaşacağı varsayılmakta ve bu oranın 2050’ye kadar 8.8 GW kapasiteye ulaşacağı ön görülmektedir.³⁵²

Şekil 18: VVER Reaktörlerin Kapasitesi

Unit	Reactor Type	Capacity(MWe)	Date of Commercial Operation
1	VVER -1000 (PWR)	1000	December 31, 2014

Unit Number	Reactor Type	Capacity (MWe)	Scheduled Date of Commercial Operation	Expected Date of Commercial Operation	Physical Progress
2	VVER -1000 (PWR)	1000	December 2008	June 2016 (First Criticality)	98.82 % as on April 2016

³⁵⁰ A. Gopalakrishnan, *Evolution Of The Indian Nuclear Power Program*, Annu. Rev. Energy Environ. 2002, s. 392.

³⁵¹ Mendes, *a.g.e.*, s. 31.

³⁵² Aniruddh Mohan, *The Future of Nuclear Energy in India*, ORF Occasional Paper, 2016, s. 8-9.

Kaynak: Chandra Rekha, "Civil Nuclear Energy Cooperation: Strengthening Bilateral Ties Between India and Russia", *Defence and Diplomacy Journal*, Vol. 5, No. 3, 2016, s. 111.

Hindistan'ın nükleer elektrik üretimine %20 oranında bir artı katkı sağlayacak Kudankulam projesinde planlanan 1. ve 2. Ünitelerin kapasitesi yukarıdaki şekilde gösterilmektedir. Kudankulam 1 ve 2, Hindistan'da LWR teknolojisinin geliştirilmesi için hattı açmıştır. Bu proje, her iki eyalet arasında bir dönüm noktası girişi olarak kabul edilmektedir. Bu sadece Hindistan'ın sivil nükleer kapasitesini geliştirmekle kalmayacak, aynı zamanda enerji sıkıntılarının üstesinden gelmeye de yardımcı olacaktır.³⁵³

Hindistan'ın enerji sorunu ve sınırlı nükleer enerji üretim kapasitesi sebebi ile LWR'lere ilginin arttığı söylenebilir. Hindistan, uranyum rezervlerinin sınırlı olması sebebiyle kullanımını en verimli şekilde ve en üst düzeyde tutmak için 1954 Atom Enerjisi Konferansı'nda Dr. Homi Bhabha ile ortaya atılan üç aşamalı programı devreye sokmuştur. İlk aşama, basınçlı ağır su reaktörlerinde doğal uranyum kullanımı ve kullanılmış yakıtta geleneksel LWR'lerden yaklaşık iki kat daha fazla plütonyum verilmesiydi. Kudankulam'daki iki LWR'nin tamamlanması, Hindistan Atom Enerjisi Departmanı'nın ülkenin güç üretim kapasitesini artırma hedefinin önemli bir adımıdır.³⁵⁴

Kudankulam Atom Enerjisi tesisleri Hindistan'ın Rusya ile nükleer alanda daha fazla iletişime geçtiği son derece başarılı olan bir girişim olarak verilebilir. Rus hükümeti ile Hindistan arasında Kudankulam'da ilave nükleer santral ünitelerinin inşasında iş birliği konusunda anlaşma, 5 Aralık 2008'de imzalanmış ve Rus hükümeti ile Hindistan arasında 12 Mart 2010'da barışçıl amaçlarla atom enerjisinin kullanımında iş birliği konusunda bir anlaşma daha imzalanmıştır. Rusya ve Hindistan, sivil nükleer iş birliğini genişletmek için atılım yapacak bir anlaşma daha imzalamış ve 2011 yılında Başbakan Manmohan Singh'in Moskova'ya yaptığı ziyarette, Rusya'nın Hindistan'da daha fazla nükleer reaktör kurması, yakıt tedariki sağlaması ve teknolojisinden Hindistan'ın yararlanmasını sağlaması konusunda anlaşmıştır.³⁵⁵

³⁵³ Khattak, *a.g.e.*, ss. 120-153.

³⁵⁴ Moody, *a.g.e.*, s. 114.

³⁵⁵ Rekha, *a.g.e.*, s. 108.

Bu süreçte Rusya ve Hindistan, uranyum, radyoaktif ve nükleer atık ve bu yakıtların üretimi ve araştırılması konusunda gerekli adımları atmaya anlaşılmıştır. Bunlara ilaveten 3. ve 4. reaktörler için de ana ekipman tedariki sözleşmesi imzalanmış ve Başbakan Modi'nin Moskova'ya yaptığı 25 Aralık 2015'teki ziyaretinde 16. yıl Zirvesi için çok sayıda anlaşma imzalanmış ve nükleer enerji sektöründeki taahhüdü sürdürürken, devletin yan kuruluşlarından biri olan Rus şirketi Atomstroyexport, Hindistan'da 16 nükleer reaktör inşa etmek için bir anlaşma yapmıştır.³⁵⁶

Hindistan Atom Enerjisi Departmanı ve Rus Rosatom'u, 2014 yılında Stratejik Vizyon'u imzalamıştır. Bununla atom enerjisinin barışçıl kullanımında iş birliğini güçlendirmek en önemli madde olmuştur. Ayrıca bu vizyon, Rus teknolojisinin kullanılacağı Hindistan'da nükleer güç ünitelerinin yapım stratejisini de içermektedir. Vizyon ile Tamil Nadu'daki Kudankulam tesisi içinde 2013 ve 2016'daki yapımlarına devam edilen 3. ve 4. ünitelerden sonra 5 ve 6 için de imza atılmıştır.³⁵⁷ Bu proje, Rusya'nın, Hindistan'ın en büyük nükleer enerji tedarikçisi konumunu korumuştur ve ayrıca Hint-Rus iş birliğinin stratejik alanda mükemmel bir yönünü oluşturmaktadır.³⁵⁸

3.1.4.2. Tarapur Atom Santrali

Rusya'nın Hindistan ile nükleer iş birliği, Hindistan'a reaktörleri için nükleer yakıt tedarikini de içermektedir. Rusya, Hindistan'a inşa ettiği reaktörler için ömür boyu yakıt tedariki ve Hindistan'ın ABD menşeli Tarapur'daki nükleer reaktörlerine yakıt sağlamak için beş yıllık yenilenebilir bir sözleşme sağlamayı kabul etmiştir. Washington, Hindistan'ın 1974 nükleer denemesinin ardından reaktörlere yönelik ABD yakıt tedarikini kestiği için Rusya, Tarapur reaktörlerine NSG kurallarına aykırı olarak ve ABD itirazlarına rağmen yakıt sağlamıştır.³⁵⁹

2001 yılından bu yana Rusya, Hindistan'ın ABD tarafından tedarik edilen iki Tarapur reaktörüne yakıt sağlamaktadır. Rusya bu yardımın, tesisin güvenli bir şekilde işletilmesi için gerekli görüldüğünde bu tür transferlere izin veren Nükleer

³⁵⁶ Rekha, *a.g.e.*, s. 110.

³⁵⁷ Pant, *a.g.e.*, s. 3.

³⁵⁸ "India Russia Relations / Political Relations", s. 77.

³⁵⁹ Miles Pomper, *The Russian Nuclear Industry: Status and Prospects*, Nuclear Energy Futures Paper, The Centre for International Governance Innovation, No. 3, Ocak 2009, s. 21.

Tedarikçiler Grubu (NSG) yönergelerine uygun olduğunu iddia etmiştir. ABD ve diğer tüm NSG hükümetleri bu konuda Rusya ile hiçbir zaman aynı fikirde olmamıştır.³⁶⁰

2006 yılında da ABD muhalefetine rağmen Rusya, NSG kılavuzlarının güvenlik istisna maddesi uyarında TAPS için 60 Ton Uranyum yakıtı sağlamış ve Rusya, bu tedarikin herhangi bir uluslararası yükümlülüğü ihlal etmediğini belirtmiştir.³⁶¹ Aralık 2008'de, uranyum tedarikinin devam etmesi için Rosatom ile 700 milyon dolarlık bir sözleşme açıklanmıştır. 2015 yılında da Haydarabad'daki Nükleer Yakıt Kompleksi'ndeki yakıt montajlarına dahil edilecek paletler için Rus şirketi TVEL ile bir sözleşme daha imzalanmış ve tedarik sözleşmesi de Ocak 2019'da yenilenmiştir.³⁶²

Sonuç olarak, Hindistan ve Rusya, reaktör inşasının yanı sıra mühendislik alanında güçlerini birleştirebilecekleri birçok nükleer projeye imza atabilir, uranyum yatakları konusunda geliştirme sürecinde Rus teknolojisinden faydalanabilir ve sivil nükleer enerji endüstrisinde de teknik düzeyde iş birliği yapabilirler.³⁶³ Tüm olumlu iş birliği alanlarının yanı sıra sektörde birtakım engeller de mevcuttur. Bunlardan en önemlisi nükleer santrallerin inşaatı ve bakım maliyetlerinin yüksek olmasıdır. Bununla birlikte reaktörler için kullanılacak uranyumun, Hindistan'da var olması ancak çok düşük kalitede olduğu için bu hammaddenin sınırlı olarak kullanılması eksik kalan noktalardan biri olabilmektedir.³⁶⁴ İki ülkenin nükleer alanda iş birliğini ilerletebilmeleri için, daha fazla ortak projelerde yer alarak, mühendislik ve uzmanlıklarını birleştirebilecekleri yatırımlar yapması gerekmektedir. Özellikle Hindistan, uranyum yataklarını geliştirmesi için Rus teknoloji transferini gerçekleştirebilir ve iki ülke bir Rus-Hint özel konsorsiyumu oluşturarak, pahalı teknolojileri satın almaktan yoksun olan ülkelere bir alternatif olabilirler.³⁶⁵

Nisan 2017'de Başbakan Şeyh Hasina'nın Hindistan'a yaptığı ziyarette Bangladeş ve Hindistan bir sivil nükleer anlaşması imzalamış ve bu anlaşma ile Bangladeş Rooppur'da nükleer santral inşa eden Rusya ile Bangladeş ve Hindistan

³⁶⁰ Pomper, *a.g.e.*, s. 6.

³⁶¹ "India Russia Relations / Political Relations", s. 76.

³⁶² "Nuclear Power in India", <https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-g-n/india.aspx> (erişim tarihi: 18.05.2020)

³⁶³ Foshko, *a.g.e.*, s. 50

³⁶⁴ Rekha, *a.g.m.*, s. 112-113.

³⁶⁵ Foshko, *a.g.e.*, s. 20.

arasında üçlü bir iş birliği başlatılmıştır. Bu da Hindistan ve Rusya'nın ilk kez Uzak Doğu'da enerji projesi geliştirmede ortak bir adım atmasına vesile olmuştur.³⁶⁶ Hindistan Atom Enerjisi Departmanı, Bangladeş Bilim ve Teknoloji Bakanlığı ve Rosatom ile Bangladeş'teki Rooppur NPP inşaat projesinin uygulanmasında iş birliği konusunda üçlü bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Nükleer Alanda İş Birliği Alanlarının Önceliklendirilmesi ve Uygulanması Eylem Planı Mutabakat Zaptı da Yeni Delhi'de Ekim ayında yapılan 19. Yıllık Zirve sırasında imzalanmıştır.³⁶⁷

3.2. Terörizm ve Bölgesel Problemlerde Entegrasyon

Soğuk Savaş sonrası dönemin ortaya çıkardığı özelliklerden biri de güvenliğin artık sadece askeri terimlerle yorumlanamamasıdır. Saldırgan milliyetçilik, terörizm ve dini aşırılıkçılık gibi kavramlarla birlikte yeni zorluklar da ortaya çıkmıştır. Yeni tehdit kaynakları, çoğulcu toplumların ve çok ırklı devletlerin egemenliği için zor bir durum oluşturabilmektedir. Hindistan ve Rusya da çok ırklı ve çoğulcu toplumlardır.³⁶⁸

Hindistan, bağımsız olduğundan bu zamana dek sınır ötesi terörizm tehdidi ile karşı karşıyadır. Hindistan'ın birçok ulusla sınırını paylaşması, içte ve dışta güvenliğini sağlama noktasındaki zorlukları da beraberinde getirmiştir. 1947 yılında Pakistan'ın POK ve FATA milislerinden oluşan Azad Keşmir'i desteklemesi ile Cammu ve Keşmir'e saldırılmıştır. 1980'lerde Pencap terörizmi, 1990'larda Assam ve Cammu ve Keşmir sonrasında da bu olay dizisini Batı Bengal ve Orissa, Chhattisgarh, Bihar ve Andhra Pradesh eyaletlerinde Maoizm olarak takip etmiştir. Tüm bu ve benzer olay dizilerine tanık olan Hindistan, sınır bölgelerinde gerekli önlemleri almadıkça ulusal güvenliğinde ciddi sorunlar yaşayabilmektedir. Sınırdaki barışçıl durumdan uzaklaştıkça Hindistan'ın küresel çapta etkin olabilme durumu da zora girmektedir. Özellikle, diğer komşularını bir kenarda tutacak olursak Pakistan'dan gelen güvenlik tehdidinin daha fazla gündemi meşgul ettiğini söyleyebiliriz. Hindistan'ın, Pakistan'ın terör faaliyetlerine devam edeceğinden ve hatta

³⁶⁶ Pant, *a.g.e.*, s. 3.

³⁶⁷ Azizian, *a.g.e.* ss. 1-9.

³⁶⁸ "Role Of Russia in Post Cold War Era in India's Strategic Environment", s. 2, https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/6859/9/09_chapter%204.pdf (erişim tarihi: 25.04.2020)

ilerleteceğinden emin olması sebebi ile daha gelişmiş teknoloji ve kabiliyetleriyle her daim hazır olması gerekmektedir. Bu sebeple uluslararası alanda terörle mücadele kapsamındaki ihtiyacı vurgulamakta ve gerekli yaptırımların, küresel çapta uygulamaya konması açısından bir çağrıda bulunmaktadır.³⁶⁹ Çin ve ABD gibi ülkelerin, Pakistan hakkındaki siyasi ilgileri sebebi ile bu konuda Hindistan aradığı desteği bulamayabilmektedir.

Hindistan'da 2014 yılında yönetime geçen sağ eğilimli Bharatiya Janata Partisi'nden Narendra Modi, uyguladığı politikalarla ülkedeki terör ve diğer meselelerdeki sorunların çözümü ve onlara yaklaşım biçimi açısından birtakım sıkıntılı durumlar ortaya çıkarmıştır. Günümüzde yaklaşık 200 milyondan fazla Müslüman nüfusu içinde barındıran Hindistan'da, 1980'lerde artmaya başlayan Hindu milliyetçiliği, Müslümanlar ile girilen çatışmaları da artırmıştır. Yeni hükümetin de göreve başlaması ile Müslümanları endişelendiren politikalar adım adım uygulamaya konmuştur. Bu politikaların en önemlilerinden birisi de uygulamaya konan vatandaşlık yasasıdır. Bu yasa ile Afganistan, Bangladeş ve Pakistan'dan ülkeye giren birtakım dini gruplara mensup kişilerin, altı yıldır Hindistan'da yaşadıklarını kanıtlamaları halinde vatandaşlık alabileceği ancak Müslümanların, bu gruplardan hariç tutulduğunu hatırlatmakta fayda olacaktır. Hindistan, radikal dinci terör grupları ile de girdiği mücadelede, ülkenin iç huzuru ve politikaları da etkilenmeye başlamış ve Müslümanlara yönelik dışlayıcı tavırlar daha da çok artmaya başlamıştır.

Uluslararası terörizm, Rus ulusal güvenlik doktrininde de bir tehdit olarak algılanmaktadır.³⁷⁰ Rus siyasi söyleminin ayrılmaz bir parçası olan terörle mücadele ve sınırları dengeleme ihtiyacı önemini hala korumaktadır. Çeçenistan, Dağıstan ve İnguşetya Cumhuriyetleri de dahil olmak üzere Kuzey Kafkasya, Rusya içinde bir sorun bölgesi olarak görülmektedir. İslami radikalizmin ciddi bir sorun haline gelmesi, Rusya'nın Müslüman nüfusunun çoğunluğunun Kafkasya'da yoğunlaşmış olmasıyla endişeleri beraberinde getirmiştir.³⁷¹

SSCB dönemi sonrasında birinci Rus-Çeçen savaşı, self-determinasyon elde etme amacıyla gerçekleştirilmiş ve ilk başkaldırı hareketi olmuştur. 1999 sonu da

³⁶⁹ Kumar, *a.g.e.*, s. 72-73.

³⁷⁰ Stobdan, *a.g.e.*, s. 145.

³⁷¹ Nicole Mazurova, *Russia's Response to Terrorism History and Implications for U.S. Policy*, American Security Project, Ocak 2016, s. 5.

bombalama eylemleri sebebiyle ikinci Rus-Çeçen Savaşı'na giden yol açılmıştır.³⁷² Rusya'nın gerçekleştirilen bu eylemlere karşı tepkisi çok sert olmuş, savaş orantısız gücün kullanıldığı bir insan felaketine dönüşmüştür. Ancak 2000 yılının ikinci döneminde Çeçen operasyonlarının artık askeri aşamasının sonlandırılacağı ve normalleşme sürecine geçileceği belirtilmiştir.³⁷³ Çeçenistan'daki durum, çatışma durumundan İslami aşırılıkçı idealleri içeren bir harekete dönüşmüştür. Bu mesele uzun süre Rusya ve Batı arasında, Rusya'nın insan hakları ihlalleri gerçekleştirdiği iddiası ile gerginliğe sebep olmuştur.³⁷⁴

Hindistan ve Rusya, BMGK'da terörle mücadele için uluslararası çabaların rolünü vurgulamış ve BM Küresel Terörle Mücadele Stratejisi'nin uygulanmasını savunmuştur. Uyuşturucu kaçakçılığıyla ilgili olarak da endişelerini dile getiren iki ülke narkotik uyuşturucular, psikotrop maddeler ve yasadışı uyuşturucu trafiğiyle mücadelede bir anlaşma yapmak istemişlerdir.³⁷⁵ Narkotik ticaretinin artması gibi olumsuz durumlar, terörizmi ve aşırıcılığı da sürdürmeye devam ettirmektedir. Afganistan'daki istikrarsız ortam da bu ticaret ve faaliyetlerin devam etmesine zemin hazırlamaktadır.³⁷⁶

Ortak terörizm tehdidinin ortaya çıkması ve birçok Rus ve Hint vatandaşının da örgütlere katılması bu ülkeler için de ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Afganistan'daki Horasan Eyaleti İslam Devleti'nin yükselişi de Rusya ve Hindistan'ın bölgede jeopolitik çıkarları olması sebebiyle bu çıkarları tehdit etmiştir. İslam devleti militanlığının yayılması Rusya-Hindistan güvenliği üzerinde doğrudan etki sağlayarak Afganistan ve komşu Orta Asya ülkelerini istikrarsızlaştırabilecektir.³⁷⁷

Terörizm ve dini aşırılıkçılık bağlamında Rusya ve Hindistan birçok ortak yönü paylaşmaktadır ve bunun için sürekli olarak bağlantı kurmuşlardır. Bugüne kadar da

³⁷² Fatih Mustafa Altun, "Çeçen Sorunu ve Rusya'nın Terörle Mücadele Politikaları", s. 5. https://www.academia.edu/18266141/%C3%87e%C3%A7en_Sorunu_ve_Rusyan%C4%B1n_Ter%C3%B6rle_M%C3%BCcadele_Politikalar%C4%B1 (erişim tarihi: 17.03.2020)

³⁷³ Sezai Özçelik, "Kuzey Kafkasya Çatışmaları: Çeçenistan ve Dağıstan Örnek Olayları", Yeni Türkiye, *Kafkaslar Özel Sayısı-9*, sayı: 79, Temmuz-Aralık 2015, s. 359.

³⁷⁴ Jennifer L. Petykowski, *Russia's Interests in the Global War on Terrorism: Implications for Continuing US-Russian Partners*, Yüksek Lisans Tezi, Naval Postgraduate School, California, 2004, s. 37.

³⁷⁵ "India Russia Relations / Political Relations", s. 7.

³⁷⁶ "Role Of Russia in Post Cold War Era in India's Strategic Environment", s. 5.

³⁷⁷ Masood Ur Rehman Khattak, "Indo-Russian Strategic Cooperation: Implications for the Deterrence Stability of South Asia", *IPRI Journal*, XVIII (1), 2018, ss. 120-153.

bu ortaklık azalmamıştır. İki ülke sık sık dini aşırılıkçılık ve terörizmle mücadele konusundaki derin bağlılıklarını yinelemişlerdir.³⁷⁸ Rus-Hint stratejik iş birliğinin terörle mücadele kapsamında üç ana alana odaklandığı söylenebilir. Bunlar; istihbarat paylaşımı, karşı operasyonlarla alakalı güvenliğin artırımı ve bu operasyonlar için güvenlik güçlerinin eğitilmesidir.³⁷⁹

3.2.1. Ortak Tehdit: Keşmir ve Çeçenistan'da Terörizm

Terörizmle karşı karşıya olan diğer birçok ülke gibi Rusya ve Hindistan da bu sorunla mücadele etmektedir.

Hindistan, Keşmir özgürlük mücadelesini militanlık olarak adlandırmakta ve kendi güvenliğini tehlikeye sokmaya çalışan bir karşı koyma olarak görmektedir. 1948 yılında konu BM'ye taşındığında stratejik nedenlerden tarafsız kalan Moskova, 1955 yılından itibaren Başbakan düzeyinde yapılan ziyaretlerden sonra tavrını değiştirerek Hindistan'ı desteklemiş ve bu ayaklanmayı durdurmak için Hindistan ile istihbarat paylaşımına varana dek terörle mücadelede yakın bir iş birliği içine girmiştir.³⁸⁰

Hem Rusya hem de Hindistan, kendi Çeçenistan ve Keşmir bölgesinde, kendi kaderini tayin hakkını dayanak tutan ayrılıkçı hareketlerle karşı karşıyadır. Her iki ülke de bu hareketleri terörizmle eşitlemiştir ve bazı ülkelerin bu hareketlere siyasi ve mali destek sağladıklarını düşünmektedir. Putin'in Hindistan'a gerçekleştirdiği 2000 yılındaki ziyarette yapılan açıklamada, Taliban yönetimindeki Afganistan'ın Keşmir ve Çeçenistan'daki aşırılıkçılığı destekleyen bir üreme alanı olduğu vurgulanmış ve uluslararası terörizmle mücadelede ortak çabanın önemi belirtilmiştir.³⁸¹ Putin'in iktidara gelmesi ile Keşmir ve Çeçenistan'daki sorunların benzerliğinden bahsetmiş olması iki konunun arasındaki paralelliği değerlendirmek için birçok fırsattan yararlanılmasını sağlamıştır.³⁸² Putin tarafından Çeçenistan ve Keşmir'deki durumlar arasındaki bu karşılaştırma, Hindistan için ek bir avantaj olmuştur. Terörizm ve onunla

³⁷⁸ "Role Of Russia in Post Cold War Era in India's Strategic Environment", s. 10.

³⁷⁹ Khattak, *a.g.e.*, ss. 120-153.

³⁸⁰ *A.g.e.*, ss. 120-153.

³⁸¹ Wajahat Abdullah, "India and Russia as Strategic Partners in Post-Cold War Era: A Brief Overview", *International Journal of Multidisciplinary Research and Development*, Volume 3, Issue 3, March 2016, ss. 203-206

³⁸² Abdul Azeem, *India's Relation With Russia: 1992-2002*, Doktora Tezi, Aligarh Muslim University, Hindistan, 2006, s. 153.

mücadele yollarındaki yaklaşımların bu şekilde birleşmesi, Rusya'nın Hindistan'a Keşmir konusunda desteğini sağlamıştır. Keşmir'de faaliyetlerin, El Kaide, Taliban hareketi ve Çeçen teröristlerin faaliyetleri ile paralellik gösterdiği açıktır.³⁸³

Cammu ve Keşmir'de terörizme karşı mücadele eden Hindistan'ın, durumların ciddiyetini ve yeni geleneksel olmayan tehdit kaynaklarının ortaya çıktığını fark ettiği dönemde, Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanarak ortaya çıkmaları, Hint endişelerini artırmıştı. Çünkü Orta Asya halkının çoğu Müslümandı ve Afganistan Cumhurbaşkanı Muhammed Necibullah'ın hükümeti, Burhanuddin Rabbani liderliğindeki dini aşırılık güçleri tarafından devrildiğinde Hindistan'ı endişeye sevk etmişti. 1992 yılındaki mücahitlerin bu başarısı dini aşırıcılık konusunda ilk zaferdi ve Afganistan, terörün merkezi olarak ortaya çıkarmaya başlayacaktı. Dolayısıyla Hindistan'ın Orta Asya devletleri üzerinde Afganistan'daki gelişmelerin etkili olabileceği endişesi temelsiz değildi. Hindistan'ın yaşadığı bu konudaki endişelere ise Rusya anlayış göstermiş ve düşüncelerini desteklemiştir. Çünkü Rusya da Çeçenistan'da aynı zorluklarla karşı karşıya kalmıştır ve Rusya'nın çıkarları da Afganistan'daki bölücü hareket ve eğilimlerden Orta Asya'yı uzak tutmakta yatmaktadır.³⁸⁴

Putin, Keşmir sorununun çözümü için Pakistan ve Hindistan'ın Simla anlaşması ve Lahor Deklarasyonu ilkelerine uyması gerektiğini desteklemiştir. Aynı zamanda Hindistan'ın yaşadığı sınır ötesi terör sorunu konusunda endişelerini dile getirmiştir. Rusya, Keşmir konusunda aksi yönde herhangi bir pozisyon takınmasıyla Çeçenistan konusunu açıkça etkileyeceğini bilmektedir. Terörizm ayrılıkçılığı, her iki ülkeyi de etkilediğinden bu konulardaki herhangi bir sapmayı sürdürmek zor olacaktır. Soğuk Savaş sonrası gerçekler ortaya çıktıkça, her iki ülkenin karşılıklı yararlar için iş birliği yapması neredeyse zorunlu hale gelmiştir.³⁸⁵

Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı Yuri F. Fedotov, Yeni Delhi'ye yaptığı ziyarette gazetecilere verdiği demeçte, bu konunun BM gündeminde olmaması gerektiğini ve temel sorunun Keşmir değil Pakistan'da faaliyet gösteren terörizm ve

³⁸³ Debidatta Aurobinda Mahapatra, "Russia's Policy Towards the Kashmir Issue in the Changing World Order", *International Studies 41*, Sage Publications, Yeni Delhi, 2004, ss. 129-143.

³⁸⁴ "Role Of Russia in Post Cold War Era in India's Strategic Environment", s. 2-3.

³⁸⁵ Azeem, *a.g.e.*, s. 155-156.

eğitim kampları olduğunu dile getirmiştir.³⁸⁶ Rusya’da ise ABD’nin AfPak olarak nitelendirilen Afganistan ve Pakistan içerikli operasyon bölgesinden çekilmesinin Pakistan’ın nükleer füzelerinin, İşlamcıların eline geçmesi nedeniyle nükleer tehdidi artıracadıına dair endişeler mevcuttu. İşlam aşırılıkçılığının AfPak’tan Orta Asya’ya ve daha sonra halihazırda Wahabbist faaliyetlerin bulunduğu Rusya’nın Müslüman bölgelerine yayılması genel bir tehdit olacaktır.³⁸⁷

Rusya, Hindistan’a Cammu ve Keşmir’deki teröristlerle mücadele etmesi için mayın detektörleri ve helikopterler tedarik etmiştir.³⁸⁸ Terörle mücadelede Hindistan ve Rusya, güvenlik kurumları arasında bilgi paylaşımı, ekipman değişimi ve eğitimde birbirlerine yardımcı olmak için bir uzmanlar paneli oluşturmuştur. Bu da birbirlerinin deneyimlerini paylaşması noktasında oldukça değerli bir adım olmuştur.³⁸⁹ İki ülke arasındaki ortak tutum ve ağıklamalar, Hindistan tarafından Rusya’nın toprak bütünlüğünü korumak için Çeçenistan’daki eylemin desteklenmesi ve Rusya’nın da Hindistan’ın uluslararası terörle mücadele kapsamında Cammu ve Keşmir’de attığı adımları desteklemesini de beraberinde getirmiştir. Rusya’nın Hindistan’ın Keşmir’deki mücadelesini desteklemesi, bu anlaşmazlık konusunda daha dengeli bir tutum sergilemesini engellemekte ve Pakistan ile İşlam dünyasında imajını güçlendirebilecek adımları da zora sokmaktayken, Hindistan için ise, Rusya’nın Çeçenistan’daki politikasına eleştirel olmayan desteği, Hindistan’ı Batı demokrasisinden uzaklaştırmaktaydı.³⁹⁰

Soğuk savaş sonrası dönemde, insan hakları ve terörizm konularında artan duyarlılık neticesinde Hindistan’da da dış politika açısından bir değerlendirme yapma durumu mevcut olmuştur. Özellikle 11 Eylül 2001’de gerçekleştirilen Amerikan hedeflerine yönelik terörist saldırılar sonrası Hindistan için terörle mücadele kapsamındaki dış politikada yeni adımlar ortaya çıkmıştır.³⁹¹ Araştırmacı Feroz Hassan Khan'a göre, 11 Eylül 2001 yılında ikiz kulelerin yıkılması ile aslında

³⁸⁶ Natasha Kuhrt, “Russian Views of India in the Context of Afghanistan”, *Competing Visions of India in World Politics*, Palgrave Macmillan, London, 2015, ss.175-189

³⁸⁷ Kuhrt, *a.g.e.*, ss. 175-189.

³⁸⁸ Abdullah, *a.g.e.*, ss. 203-206

³⁸⁹ “India Russia Relations / Political Relations”, s. 8.

³⁹⁰ Rouben Azizian, “Russia-India Relations: Stability Amidst Strategic Uncertainty”, *Asia’s Bilateral Relations, Asia-Pacific Center for Security Studies*, 2004, ss. 1-9.

³⁹¹ Anil Kumar, “India’s Foreign Policy”, Calicut Üniversitesi, Hindistan, 2011, s. 8.

http://sdeuoc.ac.in/sites/default/files/sde_videos/SLM-PG-Foreign%20Policy.pdf

Pakistan'ın Keşmir pozisyonu da yıkılmıştı. ABD, Pakistan'a terör yanlısı gruplara destek vermesini sona erdirmesi için baskı yapmış, 2002 Delhi Bildirgesi ile Hindistan, Pakistan'ı teröristler için güvenli alanlar oluşturması sebebiyle suçlamış ve Rusya ile terörle mücadele kapsamında ortak bir çalışma grubu oluşturmuştur.³⁹² 2001 yılının Kasım ayında Moskova'da gerçekleştirilen bir diğer zirvede, 11 Eylül saldırıları sonrasında herkesin odak noktasının uluslararası terörizm olduğu bir ortamda, Rusya ve Hindistan'ın da Keşmir ve Çeçenistan'da ortak sorunlarla karşı karşıya olduğu ve terörle mücadelede ortak çıkarlara sahip oldukları tekrar vurgulanmıştır. 2002 yılında gerçekleştirilen üçüncü bir zirvede Rusya ve Hindistan, stratejik ortaklığın daha fazla konsolidasyonu hakkında deklarasyonunu açıklamıştır. 2003 yılında ABD'nin Irak işgali sonrasındaki dördüncü zirvede ise ABD tek kutupluluğunun gelecek açısından tehlikesini ve yeni dünya düzeninde mücadelenin çok taraflı süreçlerle devam etmesi gerektiği noktasında ortak bir tutum benimsemişlerdir.³⁹³ 3-4 Şubat 2002 tarihinde ise Dışişleri Bakanı İgor İvanov'un Hindistan ziyareti sonrasında yapılan bir ortak bildiri ile Rusya'nın, Hindistan'ın sınır ötesi terörizm konusundaki duruşunu ve Pakistan'la bir diyaloga girme konusunda gösterdiği isteksizliği anladığını göstermiştir.³⁹⁴

3.2.1.1. Pakistan Faktörü

Rusya Dışişleri Bakanı Igor Ivanov, Çeçenistan ve Cammu ve Keşmir'deki terörist faaliyetlerin birbiriyle bağlantılı olduğunu vurgulayarak, "Bugün Çeçenistan, Afganistan, Keşmir, Filipinler ve dünyanın diğer bölgelerinde çalışan teröristler arasındaki bağlar, genel kabul görmüş bir olgu haline geldi. Aynı kamplarda eğitim gördükleri ve benzer suç taktikleri ve yöntemleri kullandıkları bilinmektedir" açıklamasında bulunmuştur.³⁹⁵

Pakistan, Cammu ve Keşmir sebebiyle 1947, 1965 ve 1999'da Hindistan ile savaşa girmiştir. İslamabad, savaş yoluyla Keşmir'i ele geçiremeyince, terörist bir

³⁹² Khattak, *a.g.e.*, ss. 120-153.

³⁹³ K.B. Usha, "India-Russia Relations in the Emerging World Order", s. 12. https://www.academia.edu/37942531/India-Russia_Relations_in_the_Emerging_World_Order_Book_Chapter (erişim tarihi: 11.05.2019)

³⁹⁴ Nirmala Joshi, "India-Russia Relations and The Strategic Environment in Eurasia", ss. 195-210. http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no16_1_ses/10_joshi.pdf (erişim tarihi: 11.05.2019)

³⁹⁵ "India Russia Relations / Political Relations", s. 13.

kampanya yürütmeye karar vermiş ve Çeçenistan'da faaliyet gösteren terörist gruplarla bağlantılar da dahil olmak üzere uluslararası bağlantıları olan İslami aşırılıkçılık yanlısı grupları kullanmıştır. Cammu ve Keşmir eyaletinde teröristler silahlandırılmış ve eğitilmiştir. Afganistan'da savaş sırasında eğitilen teröristlerin, Sovyetlerin çekilmesi ile Keşmir ve Çeçenistan'a transfer olması ve Hindistan ve Rusya arasındaki ortak terörizm tehdidi, iki ülkeyi buna karşı mücadelelerinde bir araya getiren bir faktör olmuştur. Pakistan'ın her iki olayda da terörizmi desteklemesi, uluslararası kabul gören bir durumdur. Pakistan'ın terörist yetiştirilmesi için birçok askeri eğitim kampına sahip olduğu iddiaları da gündemde olup bu gelişmeler Hindistan ve Rusya için endişe kaynağı haline gelmiştir. Çünkü Pakistan, Hindistan'ın hemen yakınındadır ve Rusya için de oldukça önemli bir bölge olan Orta Asya, Pakistan'ın etkisinden çok uzak kalamayabilecektir. Rus subaylarına göre de Pakistan'daki mülteci kamplarından yüzlerce Afgan'ın, Çeçenistan'daki Rus güçleriyle savaşmak için alındığı bir diğer iddialar arasındadır.³⁹⁶

13 Aralık 2001'de Hindistan Parlamentosu'na düzenlenen terör saldırısından sonra, Rusya, Pakistan'ın sınır ötesi terörizmi durdurması gerektiği ve ikili diyalog ortamının gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.³⁹⁷ Kasım 2003'te Başbakan Atal Bihari Vajpayee'nin Moskova'ya gerçekleştirdiği ziyaret ile Pakistan'ın terörist faaliyetlerinin sızmasını önleme konusundaki verdiği güvencelere uyması gerektiği ve terör yapısını ortadan kaldırma çağrısı iki ülke arasında yinelenmiştir.³⁹⁸

3.2.2. Moskova Deklarasyonu

Terörle ilgili meselede iki ülke, öncelikle 30 Haziran 1994 tarihinde imzalanan Moskova Bildirgesi ile Hindistan ve Rusya, anayasalarında yer alan “birbirlerinin toprak bütünlüğüne desteklerini tekrarladıklarını” belirtmiştir.³⁹⁹ Dönemin Hindistan Başbakanı Deve Gowda, Cumhurbaşkanı Yeltsin ile yaptığı görüşmelerde, Moskova Bildirgesini, ayrılıkçılık, saldırgan milliyetçilik, dini aşırılıkçılık, terörizm ve

³⁹⁶ “India Russia Relations / Political Relations”, s. 11.

³⁹⁷ Azeem, *a.g.e.*, s. 187.

³⁹⁸ Azizian, *a.g.e.* ss. 1-9.

³⁹⁹ Abdullah, *a.g.e.*, ss. 203-206

uyuşturucu hareketine karşı ortak bir bildiri olarak vurgulamıştır.⁴⁰⁰ 1994 Moskova Bildirgesi ikili ilişkilerde ve devletlerin çıkarlarını koruma konusunda ortak duruşta önemli bir dönüm noktasıdır. Hindistan ve Rusya, normalde “çoğulcu ülkelerin” birliğini bozan, “dindar köktendincilik, ayrılıkçılık ve terörizm” tehdidini kontrol etme tutumlarını onaylamıştır.⁴⁰¹ İki ülke bu deklarasyon ile yalnızca karşılaştıkları zorluklara değil, bu zorlukların ortaya çıktığı kaynaklara odaklanmış ve deklarasyonu imzalayanların birbirlerinin toprak bütünlüğünü destekleyeceklerini de yinelemiştir.⁴⁰² Ayrıca çok ırklı devletlerin çıkarlarının korunması noktasındaki ortak tutumları doğrulanmıştır. Rusya ve Hindistan, terör tehdidiyle ve ayrılıkçılık ile mücadele sözü vermiştir.⁴⁰³

2001 yılında imzalanan Moskova Deklarasyonu’nda ise iki ülke arasında silah ve narkotik kaçakçılığı da dahil olmak üzere nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların tehdidi ile başa çıkmak için iki taraflı ve çok taraflı düzeylerde yakın etkileşim ihtiyacının altı çizilmiştir.⁴⁰⁴ 2001 Moskova Deklarasyonu’nda, Hindistan ve Rusya Federasyonu gibi çok ırklı ve demokratik ülkelerde, kendi kendini belirleme sloganı altında şiddet eylemlerinin gerçekleştirildiği, gerçekte terör eylemlerini temsil edildiği de diğer konu başlıklarının yanında vurgulanmıştır. Rusya Çeçenistan’da acı çekerken, Hindistan’ın da Keşmir’de aynı durumla karşı karşıya kalmış olduğu da bildirmede yer almıştır.⁴⁰⁵

3.2.2.1. Ortak Çalışma Grubu

Aralık 2002’de iki ülke, ortak çalışma grubu kurmuştur. Bu da Keşmir ve Çeçenistan’daki politikalarında birbirlerine destek olmalarını sağlamıştır. Örneğin bu gelişmenin akabinde Hindistan, Mart 2003’te Rus hükümetinin Çeçenistan’daki referandumuna övgüde bulunmuştur.⁴⁰⁶

⁴⁰⁰ Azeem, *a.g.e.*, s. 187.

⁴⁰¹ “India Russia Relations / Political Relations”, s. 12.

⁴⁰² “Role Of Russia in Post Cold War Era in India’s Strategic Environment”, s. 10,

⁴⁰³ Kurth, *a.g.e.*, ss. 175-189.

⁴⁰⁴ “India Russia Relations / Political Relations”, s. 7.

⁴⁰⁵ Mahapatra, *a.g.e.*, s. 129-143.

⁴⁰⁶ Azeem, *a.g.e.*, s. 187.

Putin dönemi ile iki ülke terörle mücadele konusunda çeşitli anlaşmalar yapmaya başlamıştır. 2001 yılında terörle mücadele adına hazırlanmış Moskova Beyanı, 2002 yılında terörle mücadelede iş birliği konusunu içeren bir mutabakat ve Uluslararası Terörle Mücadelede Ortak Çalışma Grubu oluşturulması bunlara örnek olarak verilebilir.⁴⁰⁷ Hindistan ve Rusya, terör mağduru olduklarını ve bununla mücadelede proaktif olma hakkına sahip olduklarını vurgulamaktadır. 2002'de Putin'in Hindistan ziyareti sırasında "Terörizmle Mücadelede İş Birliği Mutabakat Zaptı" imzalanmıştır. Buna dayanarak da "Uluslararası Terörizmle Mücadele Ortak Çalışma Grubu" oluşturulmuştur. İlk toplantı Eylül 2003'te Moskova'da yapılmış, özel ve imtiyazlı stratejik ortaklık vurgusu yapılmış ve bu konudaki zorlukların ortadan kaldırılması gerektiği vurgulanmıştır.⁴⁰⁸

Hindistan ve Rusya, uluslararası terörizmin hiçbir gerekçeye bağlanamayacağını kabul etmekte ve bu konu ile her yerde mücadele edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Öyle ki Rusya, BM'nin Uluslararası Terörizm Üzerine Kapsamlı Sözleşmesi hakkında Hint taslağını desteklemiş ve Uluslararası Terörizmle Mücadele Ortak Çalışma Grubu dördüncü toplantısını 24 Ekim 2006'da Delhi'de gerçekleştirmiştir.⁴⁰⁹ Rusya ve Hindistan, terörle mücadelede aynı zamanda terörizme yardım eden ve maddi imkan sağlayanlara yönelik de kararlı eylemler yürütülmesi gerektiğini savunmaktadır. Sürdürülen mücadelenin tek tip, tutarlı ve çok yönlü olmasını da vurgulamaktadırlar.⁴¹⁰

Hindistan, militanlar arasındaki iletişimi durdurmak için yeterli iletişim istihbaratına sahip değildir. Rusya ise ordusunda bu konuda modern teknolojileri kullanmaktadır. 2016 yılında iki ülke terörle mücadele kapsamında bir INDRA tatbikatı gerçekleştirilmiştir. Bu tatbikatta düzensiz ve zorlu alanlarda gerilla savaş taktikleri gerçekleştirilmiş ve bu da Hindistan'ın, düzensiz savaş açısından becerilerini iyileştirmiştir.⁴¹¹

⁴⁰⁷ Foshko, *a.g.e.*, s. 30.

⁴⁰⁸ "India Russia Relations / Political Relations", s. 7.

⁴⁰⁹ Anil Kumar, "India's Foreign Policy", Calicut Üniversitesi, Hindistan, 2011, s. 37. http://sdeuoc.ac.in/sites/default/files/sde_videos/SLM-PG-Foreign%20Policy.pdf

⁴¹⁰ Azizian, *a.g.e.* ss. 1-9.

⁴¹¹ Khattak, *a.g.e.*, ss. 120-153.

Hindistan ve Rusya terörizm konusunda ortaya konan mücadelede müttefik olup, terör eylemlerini gerçekleştirenler arasında iyi ya da kötü olarak ayırım yapılamayacağını çifte standartlardan kaçınarak tüm ülkelerin mücadelede ortak hareket etmesini savunmaktadırlar. 2003 yılı itibariyle her yıl düzenlenen INDRA askeri tatbikatları ile eğitimlerin iyileştirilmesine katkıda bulunulmaktadırlar.⁴¹² Rus ve Hint birlikleri Ekim 2005'te sahte bir terörist kampını yok etmek için ortak askeri tatbikatlar ile operasyonlar da gerçekleştirmiştir.⁴¹³

3.3. Bölgesel Oluşumlar ve Uluslararası Örgütler Kapsamında Hint-Rus İş Birliği

Hindistan ve Rusya, uluslararası sistemde, sistemin getirmiş olduğu birtakım gerçeklere ayak uydurmaya çalışırken, elbette ki çoklu oluşumlara da gözlerini kapatamamışlardır. ABD hegemonyasına karşı oluşturulmak istenen bir denge, onlar için bir düzeye kadar Rusya-Hindistan-Çin üçlüsü ile sağlanabilir, BRICS ve ŞİÖ gibi oluşumlarda, kendileri dışındaki güçlerle de bir araya gelip, ekonomik anlamda ve bölgesel sorunların çözümü üzerinde ortak hareket edilebilirdi. Bu sebeple Hindistan ve Rusya çeşitli oluşumların içine dahil olmuş ve birbirlerini bu platformlarda da desteklemişlerdir.

Bölümde anlatacağımız ortak yer aldıkları örgütlerin yanı sıra çok önemli olan bir oluşum da BM'dir. Uluslararası barışı ve güvenliği korumak adına kurulan BMGK ise 1945 yılında oluşturulmuş ve 5 daimi ve 6 geçici üyeden oluşmaktadır. Rusya, BMGK'da daimi üyelere birisidir ve veto hakkına sahiptir. Hindistan ise, İngiliz kolonisi olduğu dönemde BM'nin kuruluşunda yer almıştır ancak BMGK'da daimi üyeler arasında yer almamaktadır. Bu konudaki isteğini her seferinde dile getiren Hindistan, gelişen ekonomisi, küresel sistemdeki prestiji ile bu gruba dahil olması gerektiğini düşünmekte ancak üyeliği engellenmektedir. BMGK'da yer almasının hem uluslararası sistemde sonuçları olacaktır hem de Rusya ile ikili ilişkilerde birtakım getirileri olabilecektir. Bunun yanı sıra mevcut konumda ise Rusya'nın veto gücünü elinde tutması, Hindistan açısından bir güvence olarak görülmektedir. Bugüne kadar ilişkilerindeki çıkış dönemlerine bağlı olarak da Hindistan'ın BM'de görüşülen

⁴¹² I.E. Denisov, O.A. Popadyuk, *100 Postulates on Russia-India Relations*, (Ed.) I.S. Ivanov, Working Paper No. 29, 2016, s. 11.

⁴¹³ Azeem, *a.g.e.*, s. 159.

problemlerinde Rusya elindeki veto imkanı ile destekleyici tavırlarda bulunmuştur. Bu bölümde, Hindistan ve Rusya'nın ikili ilişkilerinin yanı sıra uluslararası sistemde Çin ile oluşturabileceği bir Rusya-Hindistan-Çin (RIC) üçlüsünden, BRICS ve Şanghay İş Birliği Örgütü'nden (ŞİÖ) bahsedilecektir.

3.3.1. Rusya-Hindistan-Çin Üçlüsü

Hindistan, Rusya ve Çin'in, önemli uluslararası meselelere ilgi duyması, bu arenada yeni bir ekonomik ve siyasi düzen oluşturma isteği, barışçıl ve bir arada yaşama isteği, terörle mücadelede ve insan hakları konusunda iş birliği yapma çabası ve diğer sınır ötesi suçlarda da iş birliği arzusu, birlikte hareket etme noktasında önemli ayakları oluşturmaktadır.⁴¹⁴ Geldiğimiz yüzyılda Hindistan, Rusya ve Çin arasında iş birliği gerekli hale gelmiş ve daha da ilerletilebileceği öngörülme başlamıştır. Bahsettiğimiz üç ülkenin de birbirleri ile uzun bir etkileşim içinde olduğu bir geçmiş vardır. İlişkilerin ayrı ayrı çok yakınlaştığı dönemlerin yanı sıra, neredeyse kopma noktasına gelindiği; altmışlı yılların sonundaki Çin-Sovyet ve altmışlı yılların başındaki Çin-Hint anlaşmazlıkları da mevcut olmuştur. Ancak yetmişli yılların sonunda ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesi gerekliliği ve bu tür bir dönüşümün, herhangi bir diğer ülkeye karşı bir ittifak ilişkisine evrilmesinin önemi üzerinde düşünceler artarken, Soğuk Savaş sonrası dönem de bu ihtiyacı şiddetlendirerek, doksanlı yılların ortalarında üçlü ilişkileri daha da hızlandırmıştır.⁴¹⁵ Rusya-Hindistan-Çin üçlüsü jeopolitik bakımdan da oldukça önemlidir. Üç ülkenin nüfusu, dünyadaki toplam nüfusun yüzde 40'ını, dünyadaki toplam alanın ise %22,5'ini oluşturmaktadır. Dolayısıyla birlikte çok büyük bir insan kaynağına, çok büyük bir pazara ve doğal kaynaklara sahiptirler.⁴¹⁶

Hindistan, Rusya ve Çin son yıllarda büyüme oranlarıyla dikkat çekmekte ve Dünya GSYH'sinin %25'inden fazlasını oluşturmaktadırlar. Üç ülke de nükleer güç

⁴¹⁴ Nivedita Das Kundu, "Russia-India-China: Prospects for Trilateral Cooperation", s. 7. <https://pdfslide.net/documents/russia-india-china-prospects-for-trilateral-cooperation.html> (erişim tarihi: 18.04.2020)

⁴¹⁵ Kundu, *a.g.e.*, s. 8

⁴¹⁶ *A.g.e.*, s. 26.

olup, BRICS üyesidir. Rusya ve Çin, BMGK'nın daimi üyeleridir. Hindistan da BMGK'nın daimi üyesi olmak için uzun süredir çaba göstermektedir.⁴¹⁷

NATO'nun 1998'de Sırbistan'a düzenlediği askeri operasyonuna engel olamayan Rusya, 1990'ların sonlarından itibaren RIC üçlüsünün kurulması için baskı yapmış, RIC üçlüsü fikri ilk olarak, Aralık 1998'de Primakov'un Hindistan'a gerçekleştirdiği ziyarette bir Rusya-Hindistan-Çin üçlüsünün bir araya getirilebileceği ve bölgedeki barış ve istikrar için stratejik bir ortaklık oluşturulması gerektiği önerisiyle ortaya çıkmıştır. İlk tepkiler ise Rus tarafının beklediği şekilde olmamış, Hindistan ve Çin bu konuda çekimser kalmıştır. Ancak 11 Eylül olayları ile özellikle Çin'in bakış açısı yumuşamıştır.⁴¹⁸ İlk üçlü toplantı Moskova'da 2001 yılında gerçekleşmiş, 2002 ve 2003 yıllarında New York'ta ilk Dışişleri Bakanlığı seviyesinde toplantı gerçekleştirilmiş, 2004 yılında Kazakistan'da, 2005'te ise Rusya'da Hindistan, Rusya ve Çin'in Dışişleri Bakanları bir araya gelmiştir.⁴¹⁹ 2016 yılına kadar, 14 dışişleri bakanının toplantıları (gayri resmi toplantılar dahil) düzenlenmiş ve sekiz adet ortak tebliğ yayımlanmıştır.⁴²⁰

2005 yılında 16-17 Haziran tarihleri arasında gerçekleştirilen Pekin Konferansı ve devamındaki zirveler ve üç ülkenin üst düzey toplantılarında, üçlü bir iş birliği kavramı güçlendirilmiştir. Rusya, Hindistan ve Çin, Afganistan-Pakistan bölgesindeki istikrarı sağlamak, uluslararası terörizmle mücadele ve iklim değişikliği gibi küresel meselelerde iş birliğini genişletmeye karar vermiştir. Çin Cumhurbaşkanı Hu Jintao ve Rus mevkidaşı Vladimir Putin, Mart 2007'de bir araya geldiklerinde yaptıkları ortak bildiri de şu açıklamayı yapmışlardır, “üç ülke arasında karşılıklı yarar sağlayan ekonomik iş birliği, koordinasyonlarını güçlendirecektir. Başta uluslararası terörizm olmak üzere yeni zorluklar ve tehditlerle yüzleşmek ve Asya'da ve dünyada barış ve

⁴¹⁷ Rana Saadat Bukhtiar, “Russia – India – China (RIC) Strategic Alliance: Opportunities and Challenges in Space Field”, 2013, s. 2. https://www.academia.edu/32604853/Russia_India_China_RIC_Strategic_Alliance_Opportunities_and_Challenges_in_Space_Field (erişim tarihi: 15.03.2020)

⁴¹⁸ Joshi, *a.g.e.*, ss. 195-210

⁴¹⁹ Fatih Özbay, “Rusya-Çin İlişkileri Nereye Gidiyor?”, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/378/rusya-cin_iliskileri_nereye_gidiyor (erişim tarihi: 16.05.2020)

⁴²⁰ Chen Dongxiao ve Feng Shuai, “The Russia-India-China Trio in the Changing International System”, *China Quarterly of International Strategic Studies*, Vol. 02, No. 04, 2016, ss. 431-447

istikrarın teşvik edilmesine katkıda bulunacaktır.”⁴²¹ Üç ülke de hem sınırları içerisinde büyük Müslüman nüfusa sahip olması hem de sınırlarını Müslüman çoğunluklu devletlerle paylaşmaları sebebiyle İslami tehditler noktasında aynı hassasiyetleri paylaşmaktadır. Orta Asya'nın başarısız devletlerinin daha çok terörist faaliyetlere, radikal Müslüman gruplara ve uyuşturucu kaçakçılığına kanal olmaya müsait bir ortam sağlayabilecek olması düşüncesi, her üç ülkeyi de endişelendirmektedir ve bu hareketlerin merkezi olarak hepsi Afganistan'ı görmektedir.⁴²²

Çin ve Hindistan arasındaki ilişkiler de üçlü ittifakın yolunu şekillendiren bir diğer önemli unsurdur. Hindistan ile Çin arasında inşa edilecek istikrarlı bir ilişki, daha önceki sürtüşmeleri ortadan kaldırmasa da onları dengeleyebilecektir. İkili ilişkilerde gerginliği azaltacak adımlar da atılmaktadır. Çin'in Assam ve Kuzey Doğu'daki isyancılara desteğini sonlandırması, Hindistan'ın değer odaklı Tibet politikasını sonlandırması ve artık bir nebze de olsa iki ülke arasında sınır uyumsuzluklarından kaynaklanan gerilimlerin, anlaşmaların müzakere edilmesi ve güven artırıcı önlemler şeklinde ele alınmaya çalışılması bu adımlara örnek olarak verilebilmektedir. Çin ve Hindistan arasındaki temel sürtüşme, Çin'in Pakistan'a nükleer bağlantılı askeri teknoloji sağlandığının Hindistan tarafından düşünülmesidir. Ancak her iki devlet de üst düzey ilişkileri düzenli tutarak, ticaret ilişkilerini geliştirmiştir ve gerilimli konuları ayırmaya özen göstermektedir. Bu gelişmeler iki ülkeyi bir stratejik iş birliğinde tutunduracak önemli adımlar olmaktadır.⁴²³ Hindistan ve Çin arasındaki anlaşmazlıklara rağmen iki ülkeyi bir daha düşünmeye iten şeylerden biri de Putin dönemi Rusya'sını desteklemeleri ve giderek Batı karşıtı ideolojilere yönelmeye başlamalarıdır. Bunlar ikili ilişkilerde buzların çözülmesini tamamen sağlamasa da imkansız da kılmamaktadır.⁴²⁴

⁴²¹ Amresh Chandra, “Strategic Triangle among Russia, China and India: Challenges and Prospects”, *Journal of Peace Studies*, Vol. 17, Issue 2&3, April-September, 2010, ss. 40-60.

⁴²² Andrew C. Kuchins, “Russia's Relations with China and India Strategic Partnerships, Yes; Strategic Alliances, No”, ss. 259-275. http://demokratizatsiya.pub/archives/09-2_Kuchins.PDF (erişim tarihi: 09.09.2019)

⁴²³ Julie M. Rahm, “Russia, China, India: A New Strategic Triangle for a New Cold War?” <https://www.questia.com/library/journal/1G1-82064208/russia-china-india-a-new-strategic-triangle-for> (erişim tarihi: 06.02.2020)

⁴²⁴ Stephen Flurry, Ron Fraser, Andrew Locher, *Russia and China in Prophecy*, Philadelphia Church of God, 2016, s. 58.

Rusya, Çin ve Hindistan, çok taraflı forumlara üye olmaları sebebi ile bu forumlarda Çin ve Rusya'nın yakın ilişkiler ile koordine olmaları durumunda Hindistan'ın seçenekleri kısıtlanabilecektir. Örneğin BMGK'da Hindistan'ın adaylığı konusunda Rusya ve Çin karşı bir tavır takınırlarsa koltuğu tehlikeye girebilir aday olma şansı engellenebilir.⁴²⁵ Diğer taraftan da ŞİÖ, BRICS gibi bölgesel organizasyonlarda işbirlikçi yaklaşımlar içerisinde olmaları da üçlü olarak iş birliğine adım atmalarını teşvik edici unsurlardan biri olma potansiyeline sahiptir.⁴²⁶ Hindistan'ın ŞİÖ'ye önce gözlemci olarak girmesi bile Çin ile ilişkilerinde normalleşmeye neden olmuştur.⁴²⁷ Avrasya bölgesinde önemli etkisi olan üç büyük güç, Rusya, Hindistan ve Çin'in, Asya'da barışın ve istikrarın sağlanmasında kilit rol oynadığını söylemek de mümkündür. Bu sebeple üçlü ilişkileri güçlendirmek o bölgenin kalkınmasına da önemli katkılar sunacaktır. Rusya, Hindistan ve Çin kültürel ve siyasi değerlerde de farklılıklar taşımaktadır. Örneğin Rusya kendini egemen bir demokrasi olarak adlandırmakta ve Batı tanımından farklı bir özgürlük anlayışı taşımaktan gurur duyan bir ülke olmaktadır. Hindistan, İngiliz modeli üzerine inşa edilmiş olmasına rağmen mevcut durumda Batılı olmayan bir kalkınma modeli izlemekte ve demokratik bir model olma arzusu taşımaktadır. Çin ise sosyalist bir siyasi sisteme bağlı kalmıştır. RIC üçlüsüne evrensel bir ideolojinin rehberlik etmesi yerine taraflar daha fazla çok kutupluluğu teşvik etmektedir. Bunun için de askeri bir ittifak oluşturmaktan ziyade herkes için ortak refahı ve eşitliği sağlayacak bir ittifakın içinde olma arayışındadırlar.⁴²⁸

RIC üçlüsü modeli sadece siyasi ve ekonomik bir model oluşturmakla kalmayıp aynı zamanda Asya-Pasifik'te güvenliği sağlamak için uygun bir zemin oluşturabilir. Doğu Çin Denizi ve Güney Çin Denizi'ndeki şiddet içeren aşırılık yanlıları ve anlaşmazlıklar sürekli olarak ele alınmaktadır ve bunların hepsi bölgesel barış ve istikrar için daha büyük riskler getirmektedir. Bu sıcak nokta sorunlarını yönetmek için RIC üçlüsü uygun şekilde bir araya gelebilirse, bu bölgedeki

⁴²⁵ Nandan Unnikrishnan ve Uma Purushothamant, *Trends in Russia-China Relations Implications for India*, Observer Research Foundation, Hindistan, 2015, s. 100.

⁴²⁶ Chandra, *a.g.m.*, ss. 40-60.

⁴²⁷ Fatih Özbay, "Rusya-Çin İlişkileri Nereye Gidiyor?", <https://tasam.org/tr-TR/Icerik/378/rusya-cin-iliskileri-nereye-gidiyor> (erişim tarihi: 16.05.2020)

⁴²⁸ Dongxiao ve Shuai, *a.g.e.*, ss. 431-447

anlaşmazlıklara aracılık ederek yeni bir Asya Pasifik güvenliğini oluşturmak için öncülük edebilir.⁴²⁹

Rusya, bir Çin-ABD ittifakına karşı Çin'i yanında tutmak isterken, Çin de baskın bir aktör olabileceği konusunda bu üçlü girişime katılma konusunda hevesliydi. Yıllar içerisinde RIC ülkeleri, Üçlü İş Forumu, Afet Yönetimi Üçlü Uzmanlar Toplantısı ve Üçlü Akademisyenler Diyalogu gibi topluluklar oluşturmuş ve projeler gerçekleştirmiştir. Ancak sonraki dönemlerde, özellikle BRICS'in ortaya çıkmasıyla birlikte, RIC ivme kaybetmiş gibi görünmektedir.⁴³⁰

3.3.1.1. Üçgendeki Fırsatlar ve Çıkmazlar

Rusya, Hindistan ve Çin politik ekonomik iş birliğini geliştirme konusunda ortak çıkarlara sahiptir. Aynı zamanda üç ülke uluslararası terörizme karşı mücadelede de jeopolitik açıdan da müttefiklerdir. Bu alanda iş birliği, sorunun çözümüne ilişkin daha etkili olabilecektir.⁴³¹ Öncelikle hepsinin çok kutuplu bir dünyayı savunması en önemli faktördür. İkincisi, ekonomileri birbirini tamamlayıcı nitelikte olabileceğinden ekonomilerini geliştirme adına bir iş birliği faydalı olabilecektir. Üçüncüsü, Rusya Hindistan'la geleneksel ortaklığı olması ve Çin ile yakın bağlara sahip olması sebebi ile bu üçgenin oluşmasında önemli bir rol üstlenebilir. Son olarak ise, üç ülke henüz çok büyük adım atamamış olsalar da bir araya gelmek için çaba harcamaktadır.⁴³²

Her üç ülke için de siyasi iş birliğinde önemli alanlar mevcuttur. Bunlar öncelikle enerji güvenliğindedir. Çin ve Hindistan'ın enerji eksikliği ve Rusya'nın da enerji fazlası, bu üç devletin Rusya'dan Hindistan ve Çin'e petrol ve gaz akışını kolaylaştıracak projelere katılması ile önemli fırsatlar yaratabilir, Asya ve geneldeki enerji güvenliğini iyileştirebilir.⁴³³ Çin ve Hindistan için Rusya, önemli bir enerji sağlayıcısı konumundadır. Rusya iki ülkeye büyük miktarlarda petrol ve doğal gaz tedarik etmektedir. Ayrıca Rusya, Hindistan ve Çin için önemli bir silah ve savunma ekipmanları tedarik edicisidir. Bugün Çin ve Hint askeri ekipmanlarının %66'dan

⁴²⁹ Dongxiao ve Shuai, *a.g.e.*, ss. 431-447

⁴³⁰ Unnikrishnan ve Purushothamant, *a.g.e.*, s. 18.

⁴³¹ Kundu, *a.g.e.*, s. 28.

⁴³² Chandra, *a.g.e.*, ss. 40-60.

⁴³³ Kundu, *a.g.e.*, s. 9.

fazlası Rus kökenlidir. Ayrıca üç ülkenin de uzay faaliyetleri önem kazanmaktadır ve bazı teknolojik engelleri atlatmaları açısından bir iş birliği onlar için avantajlı olabilecektir.⁴³⁴

Enerji alanında ithalatçı olarak Hindistan, ihracatçı olarak Rusya ve transit olarak da Çin'i içeren bir iş birliği modeli oluşturulabilir ve alt yapı projeleriyle yatırımları artırabilirler. Özellikle Kuşak ve Yol girişimi kalkınma stratejilerinin birleştirilmesi açısından önemli bir fırsat yaratabilir. Üç ülke, Asya Altyapı Yatırım Bankası ve Yeni Kalkınma Bankası gibi finansal kurumlar aracılığıyla daha fazla projeyi finanse etmek ve yüksek hızlı demiryolları inşa ederek karşılıklı güvenlerini yavaş yavaş artıracaklardır. Kültürel alanda da Rusya, Hindistan ve Çin, araştırma kurumları ve düşünce kuruluşları arasında artan değişimleri ve ortak çalışmalarını kolaylaştırmalı, daha fazla öğrenci değişim programı, kurs paylaşımı ve ortaklaşa yürütülen kolejler aracılığıyla yüksek öğretim kurumları arasındaki alışveriş teşvik etmelidir.⁴³⁵ Rusya, Hindistan ve Çin, ulaşım koridorları, petrol boru hatları, bankacılık kurumlarının geliştirilmesi gibi ortak çıkar alanlarında ortak katılım sağlarsa iş birliğini güçlendirme şansı elde edebilirler.⁴³⁶

RIC üçgeni, küresel konularda ortak bir sesle konuşmayı ve ülkelerin uluslararası kurumlardaki rollerini üst düzeye çıkarmayı teşvik edecektir. Şanghay İş Birliği Örgütü kendisini genişletmeye çalışırken, Hindistan, Çin ve Rusya'nın birlikte hareketi ve yakın iş birliği önemli ölçüde etkilenecektir. Ayrıca BRICS, G20 gibi küresel oluşumlar da RIC için ülkelerin farklı platformlarda da bir araya gelebilme avantajını sağlamıştır.⁴³⁷ Üç ülke de Batı hakimiyetini azaltmak için tasarlanan kurumlardan ŞİÖ üyesi, BRICS'in bir parçası ve Çin'in Asya Altyapı Yatırım Bankası'na üyedir. 2015 yılında RIC 13. toplantısını gerçekleştirmiştir. Toplantıda, daha adil ve istikrarlı siyasi ve ekonomik düzen kurma çağrısında bulunmuş ve bunun sözünü vermişlerdir.⁴³⁸

Orta Asya konusunda ise Hindistan'ın bölgedeki politikalarının oluşumu için Çin ve Rusya'nın da stratejilerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

⁴³⁴ Bukhtiar, *a.g.e.*, s. 4.

⁴³⁵ Dongxiao ve Shuai, *a.g.e.*, ss. 431-447.

⁴³⁶ Kundu, *a.g.e.*, s. 28.

⁴³⁷ Dongxiao ve Shuai, *a.g.e.*, ss. 431-447.

⁴³⁸ Flurry, Fraser ve Locher, *a.g.e.*, s. 60.

Özellikle enerji yolları seçenekleri ile stratejik açıdan daralma yaşayan bölgede, Hindistan'ın her iki ülke ile de ayrı ayrı veya üç taraflı iş birliğine gitmesi gerekmektedir.⁴³⁹

İlişkilerdeki çıkmazları inceleyecek olursak, öncelikle üç ülkenin farklı siyasi sistemleri, kalkınma metotları, ekonomik yapıları açısından oldukça az benzerlik taşıdıklarını söyleyebiliriz. Hindistan Batı ile Doğu arasında bir boğulma eğilimi taşıırken, Rusya, RIC üçgenini Batı'yı dengeleme noktasında bir araç olarak görmektedir. Üçünün bu konudaki farklı zihniyetleri de ilişkilerde yeterli ilerleme sağlanması konusunda engeldir. İkincisi, dış politikaları açısından incelenecek olursa, Rusya ve Hindistan Batı ülkeleri ile iş birliğini RIC iş birliğinin önüne koymaktadır, üçüncüsü, üç ülke arasındaki devam eden bazı anlaşmazlıklar ve büyük güvenlik endişeleri, iş birliğinin önündeki bir diğer olumsuz faktördür. Örneğin Pakistan faktörü, Hindistan açısından ilişkilerin seyrini değiştirebilecek bir etken olarak ortada durmaktadır. Hem Çin hem de Rusya'nın Pakistan ile dostane ilişkiler çerçevesinde hareket etmesi üç ülkenin dış ilişkilerinde konumları etkileyebilecektir. Son olarak, politik olmayan alanlarda da iş birliği zayıf kalmaktadır. Üç ülke arasındaki dil, dini inançlar, kültürel gelenekler açısından büyük farklılıkları gidermek açısından yapılan faaliyetler oldukça sınırlı kalmakta böylece de karşılıklı anlayışı iyileştirmek zorlaşmaktadır.⁴⁴⁰ Rusya'nın Çin'e olan ekonomik ve askeri bağımlılığı ve birbirleri ile geçmişteki anlaşmazlıkların, bazı çevrelerde endişe yaratarak stratejik bölgelerde iş birliğini engelleyebilecek ve kaygı uyandıracak bir durum olarak görülmektedir. Rusya ve Çin arasındaki ortaklığı güçlü tutmak için öncelikle birbirlerinden şüphe duymaktan vazgeçmeli ve ekonomik iş birliğine ağırlık vermeleri gerekmektedir.⁴⁴¹

Bu önemli ittifakın önündeki en büyük engellerden biri de Çin ve Hindistan arasındaki ilişkilidir. İki ülke arasında önemli bir güven sorunu bulunmaktadır ancak ilişkilerini ilerletmelerini sağlayacak ortak çıkarlara da sahiptirler. İki ülke de egemenliklerine saygı duyulan çok kutuplu bir dünya fikrini desteklemekte ve kendi gelişimlerine sahip olarak ekonomilerini küresel ortamda geliştirmek

⁴³⁹ Unnikrishnan ve Purushothamant, *a.g.e.*, s. 100.

⁴⁴⁰ Dongxiao ve Shuai, *a.g.e.*, ss. 431-447.

⁴⁴¹ Rahm, *a.g.e.*, s. 3.

istemektedirler.⁴⁴² Nükleer başlıklar gibi stratejik varlıklar açısından iki ülke aynı değildir. Yabancı yatırım çekme konusunda yarış içerisinde olsalar da bu konuda da Çin, Hindistan'ın oldukça önündedir. Çin, Hindistan hakkında teknolojik gelişimi ve artan nüfusu ile paralel olarak ABD ile olası iş birliği durumunda, Batı yanlısı haline geleceği ve daha iddialı olacağı yönündeki endişeleri taşıırken, Hindistan da Çin hakkında Pakistan'a stratejik silah temin etme konusundaki desteğinden ve Çin'in Güney Asya'daki etkisini genişletmeye çalışmasından endişe duymaktadır. İlişkilerindeki diğer önemli meseleler de Tibet ve sınır anlaşmazlıklarıdır. Tüm bunlar göz önüne alındığında, ekonomik bağlarının ve iş birliklerinin artması sorunları çözmede sınırlı kalabilmektedir. Bunların yanı sıra, uzayda da rekabet devam ederken, üç ülkenin bu noktada stratejik iş birliğinde bulunmaları kendileri açısından çok da acil bir girişim olarak gözükmemektedir. Çünkü hali hazırda Çin, istikrarlı bir seyir izleyerek uzay bütçesi ve mühendislik çalışmaları açısından bir sıkıntı çekmemektedir. Hindistan ise Çin'in uzay gücüne karşı koymak için uzay programında ilerlemektedir. Hindistan, Çin'le olan uzay yarışında üstesinden gelmesi gereken mühendislik açısından birtakım zorluklarla karşılaşmaya başlamaktadır. Rusya ise Hindistan ile Çin arasındaki ikili ilişkilerden şu anda memnundur ve iki ortağının daha da yakınlaşması menfaatine uygun düşmeyebilecektir.⁴⁴³

3.3.1.2. Üçgende ABD Faktörü

Hindistan-Rusya-Çin ekseninin oluşumunda en önemli unsurlardan biri, her üç ülkenin de ilişkilerin geliştirilmesine önem verdiği ABD olmuştur. Küresel politika açısından Hindistan, Rusya ve Çin üçlüsünün ABD ile ilişkisi oldukça önemlidir. İlişkilerde dönüm noktası ise 11 Eylül saldırısı olmuştur. 11 Eylül'den sonra, uluslararası terörizme karşı mücadelenin yeniden formüle edilmesi gerekliliği ortaya çıkmış ve bu mücadelenin tek taraflı olması, Rusya, Hindistan ve Çin gibi büyük uluslararası aktörlerde endişe yaratmıştır. ABD hegemonyasına karşı çıkan bu aktörler, çok kutuplu siyasi ve ekonomik bir düzen kurmak için iş birliğinin önemini

⁴⁴² *Assessing Russia's Space Cooperation with China and India – Opportunities and Challenges for Europe*, ESPI European Space Policy Institute, Austria, June 2008, s. 24.

⁴⁴³ Bukhtiar, *a.g.e.*, s. 17-18.

farkına varmıştır.⁴⁴⁴ Rusya daha çok ABD'nin gücünün gelgitini korumayı, Avrupa ve Asya'da çok yönlü ortaklara ulaşarak statüko gücü olarak davranmıştır. ABD'nin egemen olmadığı çok kutuplu bir yeni dünya düzeni için güçlü bir retorik desteği vardır.⁴⁴⁵

NATO'nun doğuya doğru genişlemesi ve Batı'nın SSCB'nin güney cumhuriyetlerine olan yeni ilgisi, Rusya'yı Çin ve Hindistan ile daha yakın stratejik anlayış aramaya zorlamıştır. Her bir devlet birbiri ile ilişkilerini geliştirirken aynı zamanda ABD ile de ilişkilerini ilerletmeye çalışmaktadır. En iyi ihtimalle üç ülkenin geliştireceği ilişkiler, ABD'nin etkisini sınırlamaya olanak sağlayabilecektir. Rusya sadece Çin ile değil Hindistan ve İran ile de stratejik iş birliği için çalışmalara başlamıştır. Böylece Batı'nın Kafkasya ve Orta Asya'da dayanak kazanmasını engellemek istemektedir.⁴⁴⁶ NATO'nun 1998'de Sırbistan'a düzenlediği askeri operasyonuna engel olamayan Rusya, 1990'ların sonlarından itibaren RIC üçlüsünün kurulması için baskı yapmış, 1998 yılında Rusya eski Başbakanı Y.M. Primakov Hindistan'ı ziyaret ettiğinde bölgede istikrarı sağlamak için stratejik üçgenden bahsetmiş ancak bu fikir diğer ülkeler tarafından benimsenmemiştir. Ancak Putin'in kararlı duruşu ile hayata geçirilmeye başlanmıştır.

Rusya, Hindistan ve Çin'in savunduğu daha dengeli bir dünya düzeni, özellikle Afrika'daki gelişmekte olan ülkeler için ilgi çekicidir. Ekonomik, siyasi ve demografik durumları göz önüne alındığında, SSCB'nin dağılmasından bu yana ABD'nin hegemonyasına meydan okuyacak bir oluşuma doğru evrilebilme potansiyeline sahiptirler. Ancak Çin ve Hindistan bu duruma Rusya kadar açık değildir. Ayrıca, Hindistan'ın diğer ortaklarla ilişkileri pahasına ittifaklara girme olasılığı düşük olup, bağlantısızlık geleneğine uygun olarak Hint liderler diğer ortakları ile ilişkilerine zarar verebilecek ittifaklardan kaçınma eğilimindedirler.⁴⁴⁷ Rusya, Hindistan ve Çin, çok kutuplu bir düzenin ortaya çıkmasını umsalar da bu düzen oluşana kadar ABD ile iyi ilişkiler kurmaları gerektiğini fark etmiştir. Rusya ve Çin ABD'nin hegemonyasından kaygı duyarken, Hindistan daha çok Pakistan'ın destek verdiğini düşündüğü

⁴⁴⁴ Kundu, *a.g.e.*, s. 24.

⁴⁴⁵ Kuchins, *a.g.e.*, ss. 259-275.

⁴⁴⁶ Rahm, *a.g.e.*, s. 1.

⁴⁴⁷ Bukhtiar, *a.g.e.*, s. 15.

uluslararası terörizmle ilgili pozisyonlar almak ile ilgili endişeler taşımaktadır. RIC veya BRICS gibi oluşumlara üyelik ile birlikte ilişkiler gelişmeye başlasa bile Çin-Hint ikili ilişkilerine dair umutlar çok yüksek değildir.⁴⁴⁸ Ancak bugün bu üçlü arasında Rusya en zayıfıdır. Orta ve Güney Asya’da stratejik yapılar sürekli olarak değişirken, Avrasya kıtasının orta kısmı ve Afganistan şiddet içeren büyük tehditlere sahne olmaktadır. ABD’nin olası geri çekilmesi ile yaratacağı stratejik bir boşluk Çin, Rusya ve Hindistan’ın ortak rollerini artırabilecektir. RIC üçlüsü, ortak çıkarlara sahip oldukları bu bölgelerde istikrar açısından büyük öneme sahiptir.⁴⁴⁹ Rusya-Hindistan-Çin üçgeni ortak bir söylem tutturabilirlerse, ABD’nin karşısına güçlü ve dengeleyici bir oluşum olarak çıkması muhtemeldir. Böylece üç ülkenin de üyesi olduğu ŞİÖ’nün de uluslararası politikadaki konumu değişecek, önemi artacaktır. Hindistan’ı da aralarına alarak Çin ve Rusya, örgütün nüfusunu artırma niyetinde olduğunu belli etmiştir. Özellikle bu üçlüde Rusya ve Çin’in ikili ilişkileri çok önemlidir. Çünkü bu, Rusya’nın dünya dengelerinde oynayacağı rol açısından önemlidir.⁴⁵⁰

3.3.1.3. Kuşak ve Yol Projesi

2013 yılında Çin’in Kazakistan ziyaretinde açıklanan proje ile Çin’den gerçekleştirilecek, Avrupa ekonomik bölgesi, Asya Pasifik ve Avrasya’yı içeren bir koridor yapılması amaçlanmıştır. Çin’in asıl amaçladığı şey ise, Orta ve Batı ülkelerinden itibaren Avrupa’ya kadar uzanacak bir yol ve bu yol ile de ticari getirilerin artması ve yeni pazarların geliştirilmesidir.⁴⁵¹

Çin’in, İpek Yolu’nu tekrar canlandırma projesi olan “Kuşak ve Yol” projesinde, Hindistan ve Rusya, Avrasya kıtasında önemli ekonomik güç unsurları olarak girişimin bir parçası olarak katkı sunabilirler. Hindistan ve Çin, beşeri sermaye ve ekonomik kalkınma potansiyeli taşırken, Rusya da teknolojik gücünün avantajlarından yararlanmaktadır. Kuşak ve Yol projesinin şu an odaklandığı bölgeler

⁴⁴⁸ Rajesh Rajagopalan, “Russia-India-China: The Never-Never Triangle”, *Triangular formations in Asia Genesis, Strategies, Value Added and Limitations*, 11th Berlin Conference on Asian Security (BCAS), Berlin, September 7-8 2017, s. 6-7.

⁴⁴⁹ Dongxiao ve Shuai, *a.g.e.*, ss. 431-447.

⁴⁵⁰ Fatih Özbay, “Rusya-Çin İlişkileri Nereye Gidiyor?”, <https://tasam.org/tr-TR/Icerik/378/rusya-cin-iliskileri-nereye-gidiyor> (erişim tarihi: 16.05.2020)

⁴⁵¹ Filiz Kutluay Tutar ve Fatma Şura Bahsi Koçer, “Çin’in Yeni İpek Yolu Projesi: Bir Kuşak Bir Yol”, *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(16), 2019, ss. 618-626.

olan Güney Asya ve Orta Asya, Çin için olduğu kadar Hindistan ve Rusya için de önemlidir. Çin'in alt yapı geliştirme kapasitesine ve sermayesine ek olarak, Rusya'nın Uzak Doğu ve Trans-Avrasya Kuşak gelişimi konusundaki stratejik girişimleri, Hindistan'ın da mühendisliği ve yüksek teknolojik iş gücü ile Çin'in Kuşak ve Yol projesi ivme kazanma avantajına sahip olabilecektir.⁴⁵²

Üç ülke de gelişmekte olan ekonomileri ve uluslararası karar alma organlarındaki yerleri ile küresel sistemde varlıklarını göstermiştir. Bu üç taraflı etkileşim ile uluslararası konularda daha aktif olmaları mümkün olabilir ve görüşlerini sunma fırsatını elde edebilirler. Küresel sistem hakkında ortak görüşlere sahip bu üç ülke, küresel sorunların yanı sıra afetler, tıp, sağlık, ekonomik ve kalkınma alanlarında da iş birliğini kendi içlerinde teşvik etmektedir.⁴⁵³

3.3.2. BRICS

BRICS'in doğuşu, 2006 yılında BMGK'nın, Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in (BRIC) Dışişleri Bakanlarının bir toplantısına dayandırılmasına rağmen aslında bu fikir 1990'ların sonunda Rus bakan Yevgeny Primakov'un, ABD tek kutupluluğuna karşı çıkan Rusya, Hindistan ve Çin (RIC) kulübü önerisiyle çok daha erken ortaya çıkmıştır. RIC, BRICS'in siyasi çekirdeği olarak değerlendirilmektedir. Ancak o dönemde açık bir Batı karşıtı grup olarak tanımlandığı için Çin ve Hindistan tarafından değerlendirmeye alınmamıştır.⁴⁵⁴

BRIC adı ilk olarak Goldman Sachs'ın ekonomisti Jim O'Neill tarafından 2001 yılında ortaya atılmıştır. Brezilya, Hindistan, Rusya ve Çin'in baş harflerinden oluşan bir kavramdır. 2011 yılında da Güney Afrika'nın katılımıyla BRICS adını almıştır. Üyelerin hızla büyüyen ekonomileri, coğrafi konumlarının yanı sıra Rusya ve Brezilya gibi üyelerin yer altı kaynakları açısından çok zengin olması da bu grubu gelecekte

⁴⁵² Dongxiao ve Shuai, *a.g.e.*, ss. 431-447.

⁴⁵³ Tülay Şavlı, *Russia's Asia-Pacific Policy in The Post Cold War Era*, Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s. 109.

⁴⁵⁴ Abhijnan Rej, "BRICS 3.0 and India", <https://www.africaportal.org/features/brics-30-and-india-making-world-safe-bilaterals-and-trilaterals/> (erişim tarihi: 11.01.2020)

etkili olacak önemli bir konuma sokmaktadır. Ancak son yıllarda gerileyen ekonomik durumları sebebiyle bu iyimser ön görüler yerini endişelere bırakmıştır.⁴⁵⁵

21. yüzyılın başlarında küresel ekonomik düzende yaşanan köklü değişimler, 2008 küresel krizinin etkisiyle boyut değiştirmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik anlamda büyüme meydana gelirken, Batılı ülkelerin ekonomisinde gerilemeler meydana gelmiştir. Bu sebeple ekonomisinde hızlı büyüme yakalayan, yabancı yatırımları üzerine çeken ülkeler farklı bir kategoride değerlendirilmiş ve BRICS ülkeleri bu kategoride en çok ilgiyi çeken grup olmuştur. BRICS ülkelerinin, sosyal ve ekonomik anlamda da bütünleşme istekleri, geniş toprakları ve büyük nüfuslarıyla, ilişkilerin politik seviyede de farklı bir noktaya evrilmesine sebep olmuştur. 16 Temmuz 2009'da ilk BRICS toplantısı Rusya'da gerçekleştirilmiştir. Her sene bir ülkede gerçekleştirilen toplantılarla, devlet başkanlarının katılımıyla, güvenlik, tarım, sağlık, finans gibi alanlarda kararlar almaktadırlar. Bu yapısıyla da BRICS, çok kutupluluğa katkı sağlayabilecek bir güç merkezi konumunda olmaktadır.⁴⁵⁶ Zirvenin sonunda liderler, küresel yönetim, finansal konular ve diğer önemli alanlarla alakalı ortak bir bildiri yayınlamış, çok kutuplu, eşitlikçi ve demokratik bir dünya düzeni arzusu ile G-20'nin küresel krizle mücadelede oynadığı rolün önemini vurgulamışlardır.⁴⁵⁷

BRICS içerisinde Hindistan, Çin ve Brezilya'nın ekonomik anlamda ilerlemeler kaydettiği söylenebilirken, Rusya'nın diğer ülkelere göre büyüme hızında gerileme yaşadığı söylenebilmektedir. 1998 krizinden derinden etkilenen Rusya, uygulanan ekonomik politikalar ve Putin'in başa gelmesi ile tekrar bir toparlanma dönemine girmiştir. Bu dönemde Rusya'nın ekonomisinde dayanak olan enerji kaynaklarının dünya genelindeki fiyatlarındaki artış ile yapılan toparlanma çabaları olumlu sonuç göstermiştir. Atlatılmaya çalışılan ekonomideki olumsuz gelişmelerin sebebi olarak Rusya'da ekonominin büyük oranla enerji ürünlerine bağlı olması gösterilmektedir. Bu sebeple de küresel kriz ile üretim kapasitesindeki düşüşe paralel olarak enerji talebi de düşünce Rus ekonomisinde büyük bir küçülme meydana

⁴⁵⁵ Gürkan Bozma, Rahman Aydın, Menşure Kolçak, "BRICS ve MINT Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve Enerji Tüketimi İlişkisi", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı / No. 15, Temmuz 2018, ss. 323-338.

⁴⁵⁶ Aşçı, *a.g.e.*, ss. 39-60.

⁴⁵⁷ Şavlı, *a.g.e.*, s. 111.

gelmiştir. Hindistan'ın ise bölgesel potansiyelinin yanı sıra büyük nüfusu ve en ayırt edici özelliği olan büyüme hızının yüksek olması ile geleceğin cazibe merkezlerinden biri olması öngörülmektedir.⁴⁵⁸

Şekil 19: 1980-2020 Periyodu BRICS Ülkeleri Büyüme Oranları

Ülkeler	1980-1990	1990-2000	2000-2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2020
Çin	10.3	10.4	9.6	8.7	10.3	9.3	7.8	7.8	7.4	6.8	6.3	6.3
Rusya	-	-4.7	6.2	-7.9	4.8	4.3	3.4	1.3	0.6	-3.8	-0.6	1.5
Brezilya	2.8	2.9	2.8	-0.2	7.5	3.9	1.8	2.7	0.1	-1.0	-1.0	2.5
Hindistan	5.8	6.0	6.9	7.4	10.4	6.6	5.1	6.9	7.2	7.2	7.5	7.8
Güney Afrika	1.6	2.1	4.0	-2.1	1.9	3.2	2.2	2.2	1.5	2.0	2.1	2.8
BRICS Ortalama	5.13	3.34	5.9	1.18	6.98	5.46	4.06	4.18	3.36	2.24	2.86	4.18

Kaynak: Mehmet Enes Aşçı, "BRICS Ülkelerinin Küresel Güç Olma Potansiyelleri ve Türkiye", *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2019, ss. 39-60.

1980-2020 yılları arasında Reel GSYİH büyüme oranlarının ortalama yıllık değişimlerinin gösterildiği yukarıdaki tabloda Hindistan'ın büyüme oranı 2020 yılına geldiğinde birinci sıraya çıkmışken, Rusya büyüme oranında sonuncu sırada yer almıştır.⁴⁵⁹

⁴⁵⁸ Mehmet Enes Aşçı, "BRICS Ülkelerinin Küresel Güç Olma Potansiyelleri ve Türkiye", *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2019, ss. 39-60.

⁴⁵⁹ Aşçı, *a.g.e.*, ss. 39-60.

Şekil 20: Rusya ve Hindistan'ın Güçlü ve Zayıf Yönleri

Ülkeler	Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Rusya	<ul style="list-style-type: none">- Doğal Kaynak Bakımından Zengin- İşgücü Nitelikli- Bölgesel Düzeyde İstikrarlı Bir Politika Seyretmekte	<ul style="list-style-type: none">- Yatırım Oranı Diğer Yükselen Ekonomilere Göre Düşük- Sanayi Rekabet Gücü Düşük- Sermaye Teçhizatı Eski
Hindistan	<ul style="list-style-type: none">- Özel Şirketler Güçlü- Dış Kaynak Güçlü (Özellikle İlaç ve Tekstil Sanayi)	<ul style="list-style-type: none">- Kamu Sektörünün Finansal Durumu Zayıf- Borç Servis Oranı Artmakta, Kamu Gelirleri Azalmakta

Kaynak: Aşçı, *a.g.e.*, ss. 39-60.

BRICS ülkelerinden Rusya ve Hindistan'ın zayıf ve güçlü yönlerinin belirtildiği tabloda, iki ülkenin parametrelerinin farklı şekillerde karşımıza çıktığı görülmektedir. Grup içerisindeki ülkeler, gerçekleştirdikleri iş birliklerinin yanı sıra, aynı zamanda içlerinde bazı endişeler de taşımaktadırlar. Rusya, ABD ile Hindistan arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinden endişe duyarken, Hindistan da Rus-Çin yaklaşmasından endişe duymaktadır. BRICS, Rusya için küresel düzende ABD hegemonyasına karşı denge kurmak adına bir araç olarak görülürken, Hindistan için ise jeoekonomik ve küresel sistemde sesini daha gür duyurmak adına bir araç olarak görülebilmektedir. Hindistan, BRICS'in ABD'yi dengelemesi amacını ana yarar olarak değil grubun getirdiği bir yan yarar olarak görmektedir. Hindistan ile Rusya, yıllık ve kurumsallaşmış zirveler gerçekleştiren iki ülke olarak bu ilişkinin önemini farkındadırlar. Ancak Rus-Hint ilişkilerinde temel sorunu oluşturan şey, her bir ülkenin, diğerinin stratejik düşmanı ile yakın ilişkilerinden, kendi uzun zamandır

devam eden ortaklığından daha fazla kazanıyor olmasıdır.⁴⁶⁰ Bunların yanı sıra, BRICS ülkeleri benzer ekonomik kalkınma modellerine sahip oldukları için doğal ortaklar haline gelebilir ve birbirlerinin ekonomilerini tamamlayacak bir rol üstlenebilirler. Hammadde tedarikçisi olarak Rusya ve Brezilya konumlanabilirken, Çin ve Hindistan ise üretilen mal ve hizmet tedarikçisi konumunda olabilirler.⁴⁶¹

BRICS ülkeleri aynı zamanda bölgesel barış çalışmalarına da destek vermektedir. Suriye’de barışın sağlanması, uzayın barışçıl kullanımı, uluslararası hukuka saygı, sivil nükleer enerjiye ulaşım, ekonomik yaptırımlara karşıtlık gibi konularda da iş birliğine gitmek isteyen BRICS, ekonomik alanda kazandığı ivmeyi uluslararası arenadaki konularda da yakalamayı arzu etmektedir. Goldman Sachs’a göre, BRICS, çok kutuplu düzenin oluşmasına katkı sağlarken bir yandan da Hindistan ve Pakistan arasındaki devam eden gerginlikler, Rusya’ya uygulanan yaptırımlar, Çin’e karşı ticari korumacılık önlemleri ve Brezilya ile Güney Afrika’daki ekonomik kriz, bu söylemlerin etkisini azaltmaktadır.⁴⁶² Bunun yanı sıra BRICS ülkelerinin geleceğini tehlikeye sokabilecek başka faktörler mevcuttur. Hindistan ve Çin’deki nüfus artışı, Rusya’daki nüfusta düşüş grubun geleceğini tehlikeye sokmaktadır. Hint ve Çinli nüfusundaki artışla taleplerin karşılanmasında yaşanabilecek sorunlar ve Rusya’nın yaşlanan nüfusu ile ekonominin ve toplumun işleyişinde sıkıntıları da beraberinde getirebilecektir.⁴⁶³

3.3.3. Şanghay İş Birliği Örgütü

ABD’nin bölgedeki hakimiyetini kırmak için Çin ve Rusya’nın bir diğer iş birliği, ŞİÖ’nün kurulmasıyla ortaya çıkmıştır. ŞİÖ, örgüt olarak Haziran 2001’de kurulmadan önce, 1996 yılında Şanghay Beşlisi olarak ortaya çıkmış ve sınırda istikrar ve barışı korumak için teşvik etme gündemine sahip olmuştur. Ancak olaylar karmaşık

⁴⁶⁰Rachel S. Salzman, “ Russian and Indian Approaches to BRICS and Global Governance”, <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/russian-and-indian-approaches-to-brics-and-global-governance> (erişim tarihi: 11.01.2020)

⁴⁶¹ Şavlı, *a.g.e.*, s. 111.

⁴⁶²Deniz İstikbal, “Yeni Jeostratejik Güç: BRICS”, <https://www.setav.org/yeni-jeostratejik-guc-brics/> (erişim tarihi: 04.05.2019)

⁴⁶³ Petar Kurecic ve Goran Bandov, “The Contemporary Role and Perspectives of the BRIC States in the World-Order”, *Electronic Journal of Political Science Studies*, Cilt: 2 Sayı:2, Haziran 2011, ss. 13-32.

bir hal almaya başladığında kolektif bir yaklaşıma ihtiyaç duyup bölgesel bir örgüte dönüşme gereğini hissetmiştir. Güvenlik ve ekonomi ile ilgili konular da ele alınan başlıklar arasına eklenmiş, dini aşırılıkçılığa karşı mücadele de önemli hale gelmiştir.⁴⁶⁴ ŞİÖ, Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından oluşturulmuştur. Bu kuruluş ile ülkeler karşılıklı anlaşmalarla toprak bütünlüklerini ve sınırlarını koruma altına almayı teyit etmişlerdir. 2001 yılında bu gruba Özbekistan da katılmıştır. 2005 yılında Hindistan, 2006 yılında Pakistan gruba tam üye olmak için başvuru yapmıştır ve İran, Afganistan, Belarus ve Moğolistan da gözlemci statüsündedir.⁴⁶⁵ ŞİÖ, askeri bir ittifak olmayı planlamayıp, öncelikle toplu güvenlik için kilit bir bölgesel kuruluştur. Üyelerin 15 Haziran 2006 tarihli deklarasyonu ile ŞİÖ'nün rolü şu şekilde belirtilmiştir; ŞİÖ üyesi devletler, bölgesel barışı ve istikrarı tehdit eden durumlarda, tam koruma sağlamak için hemen görüşmelerde bulunacak ve söz konusu üye devletin çıkarları gözetilecektir.⁴⁶⁶

Hindistan'ın ŞİÖ'ye tam üye olma niyetini, Rusya memnuniyetle karşılamış, bu durumun gruptaki siyasi ağırlığı artıracak ve iş birliğine yeni bir boyut getireceği görüşünü paylaşmıştır. 2005 yılında Hindistan, Rusya'nın talebi ile üyelik için başvururken, Pakistan da Çin'in talebi ile gruba dahil olmak için 2006'da başvuru yapmıştır. Rusya yoğun olarak Hindistan'ın üye olarak kabul edilmesinde baskı uygularken, Pakistan ile aynı zamanda örgüte kabul edilmeleri yönünde fikir oluşmasına neden olmuştur. Afganistan'da yaşanan gelişmeler neticesinde ŞİÖ'nün güvenlik ayağını güçlendirmesi yönündeki baskılar ile Hindistan'ın üyeliği, Afganistan'ı istikrarlı hale getirme çabaları yönünden Rusya, Çin ve Hindistan arasında stratejik bir zemin yaratmıştır.⁴⁶⁷

⁴⁶⁴ Joshi, *a.g.e.*, ss. 195-210

⁴⁶⁵ Haşgüler ve Uludağ, *a.g.m.*, s. 3.

⁴⁶⁶ Stobdan, *a.g.e.*, s. 147.

⁴⁶⁷ Bhavna Dave, *Resetting India's Engagement in Central Asia: From Symbols to Substance*, RSIS, 2016, s. 13.

Şekil 21: Şanghay Ülkelerinin Ekonomik Gücü (2015)

Üye Ülke	GSYH (milyar USD)	Kişi Başına Gelir (USD)	Enflasyon (%)	İşsizlik (%)	Kamu Borcu / GSYH (%)	Cari Denge / GSYH (%)
Çin	11.181,5	8.141	1,6	4,1	42,9	3,0
Rusya	1.326,0	9.243	12,9	5,6	16,4	5,2
Kazakistan	184,4	10.426	12,0	5,1	21,9	-2,4
Kırgızistan	6,7	1.113	3,4	7,5	66,0	-10,4
Tacikistan	7,8	923	5,1	-	34,1	-6,0
Özbekistan	65,5	2.115	8,4	-	10,8	0,1
2017						
Hindistan	2.073,0	1.603,6	5,3		69,1	-1,1
Pakistan	271,1	1.427,6	3,2	5,9	63,6	-1,0

Kaynak: <http://www.mahfiegilmez.com/2016/11/sangay-isbirligi-orgutu-ve-turkiye.html>

(erişim tarihi: 10.05.2020)

Pakistan ve Hindistan'ın üyeliği öncesi örgütün ekonomik göstergeleri 12,7 trilyon dolarken, üye olmaları ile bu göstergeler 15 trilyon doları aşmıştır. İki ülkenin üyeliği, dünya nüfusunun da yüzde kırkını bu örgütte temsil edilecek duruma getirmiştir. Bu üyelikle birlikte aynı zamanda iki ülke örgüte bir prestij de sunmuş ancak yapılacak görüşmelerde, ülkelerin kendi aralarındaki çıkar çatışmalarının, sorunlara yol açabileceğinden de endişe edilmiştir.⁴⁶⁸

Hindistan'ın önceden mevcut olan Orta Asya politikası ve Modi hükümetinin Çin ile olan yeni girişimleri, Hindistan'ın ŞİÖ'ye katılacağına sinyallerini vermekteydi. Analistlere göre, Rusya'nın bakış açısında ŞİÖ, Çin'in yükselen Orta Asya profilini yönetmenin bir yoluydu ve Hindistan ile yakın bağlar göz önünde bulundurulduğunda Çin'in Orta Asya'daki gücü biraz seyreltilebilirdi. Çin'in bakış açısında ise Rusya'nın bölgede varlığını seyreltmek hem de Hindistan'ın ABD ya da Rusya'ya yanaşmasını engellemek ve Pakistan'ı da göz önüne alarak kendi etkisini artırmak bulunmaktadır. Hindistan, 2016 yılında ŞİÖ'nün Taşkent'teki zirvesinde Pakistan ile tam üye olarak yer almıştır. Böylelikle ŞİÖ'de ilginin özellikle Afganistan'da istikrarlı bir hava yaratmak ve IŞİD'in tehditlerine karşı bölgesel güvenlik meselelerine kayması beklenmektedir.⁴⁶⁹ ŞİÖ'nün geleceğini asıl belirleyecek olan, en güçlü iki üye Rusya ve Çin ilişkilerinin seyridir. Ancak çok taraflı diplomasi konusunda zengin bir deneyime sahip olan Hindistan da bu grupta etkili bir rol oynayabilmektedir. Özellikle terörizm ve aşırılıkçılıkla mücadelede fayda

⁴⁶⁸ <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/sanghay-isbirligi-orgutu-15-trilyon-dolarlik-ekonomiye-ulasti/840369> (erişim tarihi: 10.06.2020)

⁴⁶⁹ Dave, *a.g.e.*, s. 13.

sağlayabilir. Hindistan'ın yükselen profili göz önüne alındığında ŞİÖ'ye farklı bir bakış açısı kazandırabilir.⁴⁷⁰

Orta Asya ülkeleri için Hindistan, Rusya ve Çin'in yanında olumlu bir görüntüye sahip üçüncü bir seçenektir. ŞİÖ, bölgesel gelişmelere faydalı katkılar sunabilir ve özellikle siyasi olarak güç elde edememiş Orta Asya ülkeleri için güvenli bir sığınak olabilir. ŞİÖ, duruşunu Üçüncü Dünyaya ve bütün bağlantısız ülkelere yaymak için, Asya ülkelerini bu yapıya katmak niyetindedir. Bu noktada Hindistan, Pakistan ve İran'ın konumları çok önem kazanmakta, ama sorunlar da burada başlamaktadır. Hindistan'ın Çin ve Pakistan ile çok ciddi sorunları ve rekabeti vardır. İran, Batı dünyası ile ters düşmüş "haydut devlet" kapsamına alınmış bir rejime sahiptir.⁴⁷¹ Orta Asya'nın en önemli ve çok taraflı örgütü olan ŞİÖ'de baskın olan Çin'in Pakistan'a olan hassasiyeti, Hindistan'ın bu platformu kendi güvenlik çıkarları açısından kullanabileceği konusunda şüpheler meydana getirmiştir.⁴⁷²

Hindistan ve Rusya, Orta Asya için istikrar ve güvenlik açısından çok önemli bir yere sahiptir. Hindistan askeri bağlar geliştirdiği ve bir de eğitim üssünün bulunduğu Tacikistan hariç, Rusya'ya göre Orta Asya'da daha az iddialı girişimler yapmaktadır. Bununla birlikte Çin'in bölgedeki artan nüfuzuna karşı Rusya, Hindistan'ın bölgede daha aktif rol oynaması gerektiği taraftarıdır.⁴⁷³ Hindistan bölgeye olan coğrafi yakınlığı ve büyüyen ekonomisi ve geniş pazarıyla ŞİÖ'de verimli bir ortak olabilir ve aktif bir rol oynamaya heveslidir.⁴⁷⁴

2009 yılında Rusya'da gerçekleştirilen ŞİÖ Zirvesi'nde Hindistan Başbakanı, Hindistan'ın, örgütün bölgede sağlayacağı istikrarı görmek istediğini, karşı karşıya kalınan tehditlerin küresel olduğunu ve dolayısı ile de küresel tepkiler gerektirdiğini belirtmiştir. Ekonomik anlamda da ŞİÖ ve Hindistan'ın kendi bölgelerindeki ekonomik kalkınmasında karşılıklı fayda sağlayacağına inanmakta olduğunu ve Rusya'nın bölgesel güvenlik ve sürdürülebilir kalkınma temasındaki girişimlerine odaklanmanın kendileri için de en uygunu olduğunu belirtmiştir. ŞİÖ ve Hindistan

⁴⁷⁰ Joshi, *a.g.e.*, ss. 195-210

⁴⁷¹ Hasgüler ve Uludağ, *a.g.e.*, ss. 3-4.

⁴⁷² Ivan Campbell, *India's Role and Interests in Central Asia*, Saferworld, October 2013, s. 8.

⁴⁷³ Azizian, *a.g.e.* ss. 1-9.

⁴⁷⁴ "Role Of Russia in Post Cold War Era in India's Strategic Environment", s. 13, https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/6859/9/09_chapter%204.pdf (erişim tarihi: 25.04.2020)

arasında kişiler arası teması, enerji ve gıda güvenliğine yönelik çalışmaları, eğitim ve teknoloji alanında da ortak girişimleri ve terörizme, yasadışı uyuşturucu kaçakçılığına karşı da iş birliğine hazır olduklarını da dile getirmiştir.⁴⁷⁵ ŞİÖ, Hindistan için çıkarlarına olumsuz etki edebilecek Af-Pak planı ile mücadele etmek için yararlı bir platform sağlayabilir. Rusya'nın da Hindistan ile Pakistan arasındaki devam eden gerginliği azaltmak için kendi kaldırıcını kullanması da muhtemeldir. Rusya, Çin'e yönelik politik ve ekonomik çekiciliğini kaybetme eğiliminin arka planına karşı Hindistan'ı Avrasya'ya çekme girişimindedir. Bunun bir diğer sebebi de küresel mali krizdir. Bununla birlikte Rusya, Çin, Brezilya ve Hindistan BRICS forumunun bir parçası olarak el ele vermeleri umulmaktadır.⁴⁷⁶

3.4. Orta Asya'da İş Birliği

Soğuk Savaş döneminden sonra Orta Asya, büyük güçler tarafından varlıklarını devam ettirme ve çıkarlarının korunması adına hayati öneme sahip olan bir bölgeye dönüşmüştür. Sahip olduğu enerji rezervleri bakımından dünyada stratejik alanlardan biri olan bölgede en önemli sorun enerji kaynaklarının güvenliğinin sağlanması noktasında ortaya çıkmaktadır. Bu sorunun hem çatışmalara hem de iş birliklerine yol açabilme potansiyeline sahip olduğu düşünülmektedir. İpek Yolu'nun merkezinde olması sebebiyle dünya ticaretinde de önemli bir yere sahip Orta Asya'da, dünyadaki etkin güçler çıkar çatışmalarını bu bölge üzerinden devam ettirmektedirler. Soğuk Savaş sonrası tek güç olarak ortaya çıkan ABD, Orta Asya'da hakimiyet kurmak isteyen Rusya ve ABD'ye rakip olarak, büyüyen ekonomisiyle Çin'in bölgede içine girdikleri güç mücadelesi gelecekteki politikalar ve mevcut konular üzerinde etki yapabilmektedir. Orta Asya'da bağımsızlığını kazanan yeni devletlerin kendi başlarına yeterince güçlü olmamaları ve istikrarın sağlanamaması sebebiyle bölgede ittifak ve iş birliği arayışlarının artmasına neden olmuştur. 11 Eylül saldırıları sonrası küresel terörizme savaş açan ve Afganistan işgali ile Orta Asya'ya yerleşen ABD, böylelikle Rusya ve Çin'i de çevreleme şansı elde etmiştir. ABD'nin bölgedeki varlığı ve terörle mücadele kapsamında yürüttüğü sert politikalar, Rusya ve Çin'in rahatsızlığını artırmıştır. Bu sebeple bölgeye bir denge getirmek açısından ittifak kurma çabaları

⁴⁷⁵ A.g.e., s. 53.

⁴⁷⁶ A.g.e., s. 54.

mevcut olmuştur. Orta Asya’da güç mücadelesinde en önemli unsurlardan biri olarak ŞİÖ’yü örnek verebiliriz.⁴⁷⁷

Orta Asya’daki tüm varlık gösteren güçler, terörizmle, köktendincilik ve ayrılıkçılıkla mücadele etmek için ortak bir paydada buluşmuştur. Hindistan da Orta Asya’ya istikrar getirilmesi açısından bölgedeki güçler ile bir iş birliği içerisinde yer edinebilir. Bunun için de diğer büyük güçler olan Rusya, Çin ve ABD ile eşit şartlarda hareket etmelidir.⁴⁷⁸ Bölgedeki bir diğer sorun olarak görülen uyuşturucu kaçakçılığı tehlikeli bir boyuta ulaşabilme potansiyeline sahip olmaktadır. Buradan kazanılan paranın büyük bir çoğunluğu aşırılıkçı İslamcı terör faaliyetlerinin finanse edilmesine ayrıldığından, özellikle Hindistan için bu durum büyük bir sorun teşkil etmektedir. Uyuşturucu kaçakçılığının etkilenen diğer ülkelerin başında da bölgede önemli yer edinen ABD, Çin ve Rusya gelmektedir.⁴⁷⁹

3.4.1. Bölgedeki Rus Politikası

Orta Asya’da Rusya, iş birliğini ve sınır güvenliğini sağlama amacını taşımakta ve buradaki etkinliğinin üzerine kurulduğu alan, doğal gaz ve petrole dayalı olmaktadır. Rusya, buradaki enerji kaynaklarını dünya pazarına ileterek bölgede söz sahibi bir konumda olmuştur. Soğuk Savaş döneminin bitmesinden sonra Rusya bölgede azalmış olan denetimini tekrar artırma girişimlerine başlamıştır. Bölgesel bir güç olma çabasına yönelik, ABD’nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü’ne (NATO) benzeyen bir askeri yapı oluşturmak için Rusya Kolektif Güvenlik Antlaşması’nı bir örgüte dönüştürmüştür. Bu şekilde de bölgede güvenlik stratejisi oluşturma niyetindedir. Rusya’nın güvenliği için tampon bir bölge olan Orta Asya’daki istikrarsızlık, Rusya’nın güvenliğine yönelik bir tehdit ortaya çıkaracak olursa, gerekli müdahalelerde bulunma konusunda açıklamaları da mevcuttur. Rusya’nın bu bölgedeki temel kaygısı, ulusal güvenlik üzerine inşa edildiğinden bölge ülkeleriyle yakın ilişkiler içerisinde olmasını gerektirmektedir. KGAÖ, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ve ŞİÖ çerçevesinde askeri tatbikatlar düzenleyerek, sınırları için

⁴⁷⁷ Aydın Aydın, “Küresel Mücadele Politikaları: Orta Asya’da Rusya, ABD ve Çin”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 13, 2015, ss.1-11.

⁴⁷⁸ Sikri, *Challenge and Strategy*, s. 193.

⁴⁷⁹ Dilip Kumar Maurya, “India-Central Asian States Relations in the 21st Century”, *European Academic Research*, Vol. II, Issue 11/ February 2015, ss. 14578- 14594.

bir tehdit olarak gördüğü Çin ile çeşitli alanlarda da iş birliği yaparak, sorunu dengeleme ve çözüme eğilimindedir.

Askeri ilginin haricinde bölgedeki Rus ilgisi ekonomi ve enerji alanlarında da ortaya çıkmıştır. Bölge devletlerinin bir kısmıyla Avrasya Ekonomik Ortaklığı çerçevesinde 2011 yılında bir anlaşma imzalamıştır. Yine uluslararası örgütler aracılığıyla ekonomik bütünleşmeyi sağlama amacındadır. Bir diğer ilgi alanı olan enerji alanında ise, en temel hedefi bölgede enerji naklinin kendisi üzerinden gerçekleştirmesinin devam etmesidir. Bu sebeple de yeni enerji nakil hattı projelerine karşı çıkmaktadır ve SSCB döneminden kalan boru hatlarını yenileyerek bölgede ülkelere enerji alanında yatırımlar gerçekleştirmektedir. Rusya'nın, Orta Asya'daki asıl etkinliği doğalgaz ve petrol üzerinden oluşmaktadır. Bu bölgede Rusya, sınır güvenliğini sağlamak adına iş birliklerine gitmeyi tercih etmiş ve Çin ve Hindistan gibi ülkelerle ortak girişimlerde bulunma eğilimi göstermiştir.⁴⁸⁰

3.4.2. Bölgedeki Hint Politikası

Hindistan'ın Orta Asya'ya olan ilgisi ilk olarak bölgedeki ülkelerin laik yöneliminin bozulmadan kalmasını görmesi ile ve bölgedeki halkın çoğunluğunun Müslüman olmasının dikkat çekmesi ile başlamıştır. Diğer bir endişelendiği nokta ve en önemlisi Pakistan'ın Orta Asya'ya artan ilgisi ve Afganistan'daki faaliyetleridir. Bu faaliyetlerden rahatsız olması ile güçlü önlemler almaya doğru gitmiştir.⁴⁸¹

Bölgenin bir diğer önemli etkeni olan Hindistan, Rusya, Çin ve ABD ile Soğuk Savaş sonrası dönemde iş birliği yolunu seçmiştir. Orta Asya'da ekonomik ilişkileri de ön planda tutarak, bölgenin güvenlik ve enerji kaynakları alanıyla ilgilenmektedir. Keşmir meselesi sebebiyle de küresel ve bölgesel güçleri de yanında tutmayı amaçlamaktadır. Orta Asya'da Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan güç boşluğu, çatışmalar ve istikrarsızlık göstergeleri Hindistan'ın güvenlik endişelerini artırmıştır. Taliban'ın Orta Asya'daki ülkeleri hedef alarak Keşmir'de de etkin olmasından,

⁴⁸⁰ Aydın, *a.g.e.*, ss. 1-11.

⁴⁸¹ Joshi, *a.g.e.*, ss. 195-210.

Pakistan ve Çin'in, Orta Asya'daki ülkelerle geliştirdiği ilişkilerden endişe duyan Hindistan, bu gelişmelere engel olmaya çalışmıştır.⁴⁸²

Ayrıca Hindistan'ın hızla büyüyen sanayisi beraberinde enerji ihtiyacının giderek daha fazla artmasını da getirmiştir. Bu da enerji kaynakları bakımından oldukça zengin bir bölge olan Orta Asya'yı Hindistan için önemli bir nokta haline getirmiştir. Hindistan, doksanlı yıllarda dış politikasında "Doğu'ya Bak" ve "Kuzey'e Bak" adında öğretiler öne sürmüştür. Doğu'ya Bak öğretisinde, Güneydoğu Asya başta olmakla birlikte diğer komşu ülkeler ile ekonomik ilişkileri geliştirme hedefi bulunmaktadır. Kuzey'e Bak öğretisinde de Güney Asya'ya giden yolun Orta Asya'daki güvenliğinin inşa edilmesinden geçtiğini anlamış oldukları ve Çin ve Pakistan'ı kendilerine rakip görerek Orta Asya'da etkinliğin artırılması hususu ele alınmıştır ve bu politikalar benimsenmiştir. 2012 yılında da "Orta Asya'yla Bağlantı Kurma Politikası" ilan edilmiş ve ekonomi ve enerji odaklı iş birliği çalışmalarına önem verilmiştir.⁴⁸³ Orta Asya, Hindistan için önemli bir pazar olarak ortaya çıkmaktadır. Orta Asya, enerji ihtiyacı oldukça fazla olan Hindistan için önemli bir konumda olduğu için enerji yatırımlarını üzerine çekmektedir. Hindistan, bu bölgede yatırım yapan ülkeler arasında ilk onda bulunmaktadır.⁴⁸⁴

3.4.2.1. TAPI Projesi

TAPI Projesi ile hedef, Türkmenistan'dan doğal gazı, Pakistan ve Afganistan üzerinden Hint Okyanusu'na ulaştırmaktır. 1991 yılında ilk çalışmalarına başlanan proje, Asya Kalkınma Bankası tarafından finanse edilmiş, Pakistan, Afganistan ve Türkmenistan arasında, 1995-1996 yılları arasında anlaşmalar yapılmış, 2002 yılında Afganistan müdahalesi sebebi ile projede yenilik yapma ihtiyacı duyulmuş ve projenin hayata geçirilmesinde istikrarlı bir ortam aranırken, Hindistan'ın projeye dahil olmasının sağlanması önemli hale gelmiştir. 2005 yılında da tam katılım gerçekleştirmiştir.⁴⁸⁵

⁴⁸² (Ed.) M. Savaş Kafkasyalı, *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya*, Ahmet Yesevi Üniversitesi İnceleme Araştırma Dizisi, No:10, Ankara-Türkistan, 2012, s. 36.

⁴⁸³ Türkan Budak, "Hindistan'ın Orta Asya Politikası", s. 1-2, www.bilgesam.org (erişim tarihi: 25.01.2020)

⁴⁸⁴ Budak, *a.g.e.*, s. 4.

⁴⁸⁵ *A.g.e.*, s. 3-4.

Şekil 22: TAPI Projesi

Kaynak: Budak, *a.g.e.*, s. 4.

Bu proje ile Hindistan enerji ihtiyacını karşılayabiliyor olurken, Pakistan ile ilişkilerini de yoluna koyacak ve Afganistan'da da çatışma ortamından ve iç sorunlardan biraz uzaklaşma sağlayabilecektir. Orta Asya ile Hindistan'ın kara sınırı bulunmaması sebebiyle Hindistan ticaretini İran üzerinden yapmaktadır. TAPI projesi bu açıdan önemli bir gelişmedir.⁴⁸⁶

Foster'a göre, "Bu projenin önemli yönü, ABD'nin bu projeye verdiği destektir. Bu boru hattı Türkmenistan'daki Daulatabad gaz sahasını Quetta ve Multan'dan Hint şehri Fazilka'ya geçen Afgan şehirleri Herat, Helmand ve Kandhar'a bağlayacak ve boru hattı yılda 33 milyar metreküp taşıyacak. Orta Asya ve Güney Asya arasındaki köprü olarak, Afganistan'daki en büyük kalkınma projesi olacak bu boru hattı projesinin maksimum faydalarından yararlanacak. Bu boru hattı yoluyla bölgesel iş birliği teşvik edilecektir."⁴⁸⁷

Hindistan için Afganistan, Orta Asya'ya geçiş açısından önemli bir bölge olup, oradaki krizde etkin rol oynayabilmesi Hindistan için bir fırsat yaratabilmektedir. ABD, Rusya ve Almanya'dan sonra Hindistan'ın da bölgede askeri bir üsse sahip

⁴⁸⁶ Budak, *a.g.e.*, s. 3-5.

⁴⁸⁷ Qamar Fatima ve Sumera Zafar, "New Great Game: Players, Interests, Strategies and Central Asia", *A Research Journal of South Asian Studies*, Vol. 29, No.2, July-December 2014, ss. 623-652.

olması gecikmemiştir. Tacikistan'da bulunan Ayni ve Farkor üssü olarak geçen askeri üsleri ile bölgeye verdiği önemi bir kez daha ortaya çıkarmıştır.⁴⁸⁸

Şekil 23: Ayni ve Farkor Hava Üssü

Kaynak: Budak, *a.g.e.*, s. 5.

Hindistan böylelikle bölgedeki askeri üsleri ile bu alandaki varlığını da artırarak stratejik güvenliğini daha istikrarlı bir zemine oturtmak istemiştir. Farkhor üssü, Pakistan ile Çin'in tatbikatlar yaptığı alanlara ve Hindistan için kritik öneme sahip Keşmir'e yakınlığıyla oldukça stratejik bir bölgede yer almaktadır.⁴⁸⁹ Bununla birlikte Rusya, Hindistan'ın Tacikistan üzerinde askeri bir bölge yaratma girişimini onaylamak istemiyor gibi durmaktadır. 2011 yılında Tacik Dışişleri Bakanı Rusya ile Rus ordusunun olası konuşlandırılmasını görüşmek üzere müzakerelere başlamıştır. Araştırma merkezleri ve askeri hastaneler gibi düşük profilli girişimlerin Hint askeri subayların, Orta Asya'daki meslektaşlarıyla Rusya'yı daha az tehdit edecek şekilde ilişkiler kurmalarına izin verebileceği düşünülüyordu.⁴⁹⁰

Hindistan, Orta Asya'daki çıkarlarını korumak için geleneksel ticaret dışındaki alanlara odaklanmalıdır. Yatırımlar, bilim ve teknoloji, savunma ve güvenlik, kültür

⁴⁸⁸ Budak, *a.g.e.*, s. 6.

⁴⁸⁹ Fırat Purtaş, *Orta Asya ile Güney Asya Arasında Modern İpek Yolu Projesi*, Ahmet Yesevi Üniversitesi İnceleme Araştırma Dizisi, No: 06, Ankara, 2011, s.41.

⁴⁹⁰ Campbell, *a.g.e.*, s. 8.

ve eğitim, eğitim, turizm, medya ve akademik değişim umut vaat eden iş birliği alanlarından bazılarıdır.⁴⁹¹

3.4.2.2. İran-Pakistan-Hindistan Boru Hattı

Büyük petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip olan İran ile Pakistan ve Hindistan arasında gerçekleştirilmesi planlanan boru hattı olan IPI için 1995 yılında inşa etme kararı alınmıştır. İran ve Pakistan'ın Karaçi'yi İran'ın en büyük doğal gaz sahası olan Güney Pars gaz alanına bağlayan bir boru hattıdır. Hindistan da daha sonra bu projeye ortak olmuştur. Çin de dahil olmaya çalışmış, İngiltere'nin şirketi British Petroleum ve Rus şirketi Gazprom da boru hattı projesinin inşası için ilgi göstermiştir. Bu hat ile Pakistan günde 60 milyon metreküp gaz alacak ve Hindistan günde 90 milyon metreküp gaz alacaktır.⁴⁹²

Şekil 24: İran-Pakistan-Hindistan Boru Hattı

Kaynak: Fatima ve Zafar, *a.g.e.*, ss. 623-652.

Yukarıdaki şekil, Orta Asya'da gerçekleştirilecek İran-Pakistan-Hindistan boru hattının güzergahını göstermekte ve hangi bölgelere ulaşabileceği ayrıntılı şekilde anlatmaktadır.

⁴⁹¹ Sikri, *Challenge and Strategy*, s. 189.

⁴⁹² Fatima ve Zafar, *a.g.e.*, ss. 623-652.

3.4.3. Bölgede Hint-Rus İş Birliği

Orta Asya’da stratejik bir girişim başlatmak adına Hindistan ve Rusya, 2014 yılında ön görülmüş olan Afganistan’dan NATO’nun çekilmesi ile bölgede istikrarın sağlanması adına birlikte yol alabilmelerini de düşünmüştür. Hindistan’ın insan kaynakları ile Rusya’nın mühendislik bilgisi ve teknik uzmanlığı ile bölgedeki güvenliği denetleyebilir ve belki de Afgan birliklerine terörle mücadelede eğitim verebilirler. Rusya bölgedeki ekonomik gelişimini destekleyecek devletlerle gümrük sınırlarını yıkmak isterken, Hindistan da bu kanaldan yararlanma fırsatını elde etme şansı olabilecektir.⁴⁹³

Rusya ve Hindistan, Orta Asya’da ortak gerçekleştirilebilecek ekonomik projelere şu yollarla ulaşabilir;

1) Rus, Hint ve Kazak girişimciler ile Bilişim Teknolojileri projeleri gerçekleştirmek, Özellikle nano ve biyoteknoloji gibi alanlarda iş birlikleri belirlenip Orta Asya bölgesinde açılan BT merkezleri ile profesyonel eğitim vermek için birlikte çalışabilirler.

2) İki ülke Ortak Asya Fonu oluşturarak özel sektörün gelişmesi için koordine olabilir.

3) Ortak tesisler aracılığıyla yardım ve havuzlama finansmanını koordine edebilirler.

4) Uzay endüstrisi projelerinde Rusya ve Hindistan, verimli bir iş birliği gerçekleştirebilir. SSCB döneminden ana uzay tesisi Kazakistan'daki Baikonur Cosmodrome’da Ar-Ge tesisleri için zemin oluşturulabilir.

5) Orta Asya cumhuriyetlerinin tümü altyapı geliştirme konusunda sıkıntı yaşadığından iki ülke bu konuda iş birliği gerçekleştirebilir. Örnek verilecek olursa, Orta Asya’da Rusya hidroelektrik santraller inşa edebilir, Hindistan da emeği yardımıyla sürekli elektrik tedarikini sağlayabilir.

6) Eğitim ve tıp kurumları aracılığıyla ortaklıklar oluşturulabilir. Orta Asya’da tıbbi altyapının geliştirilmesi yönündeki programlar kurumsallaştırılarak, düşük

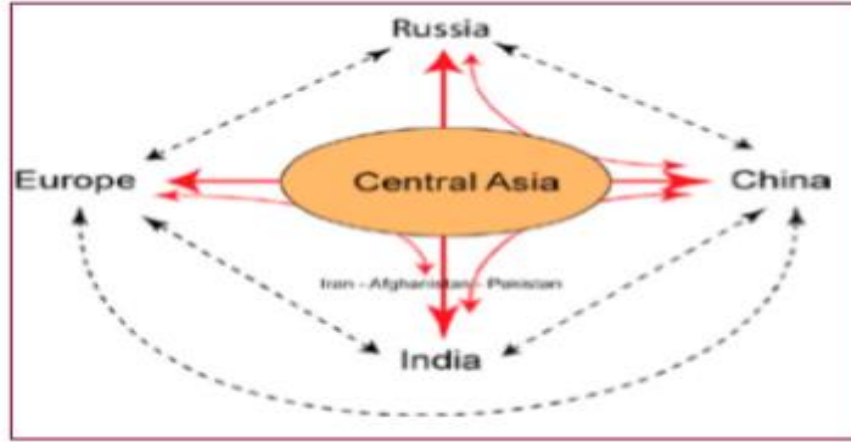
⁴⁹³ Katherine Foshko, “India and Russia: A New Central Asian Engagement”, <https://www.gatewayhouse.in/india-and-russia-new-central-asian-engagement/> (erişim tarihi: 04.05.2020)

maliyetli Rus teknolojilerinin ve Hindistan'ın uygun fiyatlı farmasötik ürünlerinin tanıtılmasına yardımcı olabilecektir. Tüm bunların hepsi ekonomik kalkınmada diğer ülkelerin yapmadığı bir kurum inşası girişimleri olacaktır.⁴⁹⁴

Tüm bunların yanı sıra, Rus uzmanlığı ile perçinlenen Hint becerileri, bölgedeki modernizasyon çalışmalarında etkili olabilir. Enerji alanında yapılacak bir ortaklık ile de Orta Asya ülkelerinde bulunan sanayiler geliştirilebilir.⁴⁹⁵

Orta Asya'da istikrarlı bir ortam oluşturulmasında, Çin ile Rusya'nın ilişkileri ve Hint, Çin ve Rus üçlüsünün arasındaki ilişkiler belirleyici olacaktır. Bu ülkelerden herhangi ikisi bir çıkmaza girdiğinde bu durum bölgede bir domino etkisi yaratarak dengeleri değiştirebilecektir.⁴⁹⁶ Ancak Rusya ve Çin'in aksine Hindistan bölgede daha iyi huylu bir aktör olarak görülmektedir. Teknik ve ekonomik anlamda yardım programları ile de bölgede oldukça yararlı işler yapabilecek durumdadır.⁴⁹⁷

Şekil 25: Avrasya Ulaşım Koridorlarının Şematik Haritası

Kaynak: Michael Emerson ve Evgeny Vinokurov, "Optimisation of Central Asian and Eurasian Trans-Continental Land Transport Corridors", *EUCAM Working Paper, No. 7, Mar 2016, ss.1-18*

Bir diğer önemli nokta ise AB, Çin, Rusya ve Hindistan'ın Avrasya kara kütlelerinin dört büyük ekonomik gücünü oluşturması ve burada ciddi çıkarlara sahip

⁴⁹⁴ Katherine Foshko, "India and Russia: A New Central Asian Engagement", <https://www.gatewayhouse.in/india-and-russia-new-central-asian-engagement/> (erişim tarihi: 04.05.2020)

⁴⁹⁵ Joshi, *a.g.e.*, ss. 195-210.

⁴⁹⁶ Kafkasyalı, *a.g.e.*, s. 273.

⁴⁹⁷ Sikri, *Challenge and Strategy*, s. 186.

olmasıdır. Bu ülkelerin her biri Orta Asya’da yaratılabilecek çapraz ticaret yolları ile oldukça ilgilidir;⁴⁹⁸

Batı – Kuzey (AB-Rusya, karadan)

Kuzey - Doğu (Rusya - karadan Çin)

Batı - Güney (kara ve deniz yoluyla AB - Hindistan)

Güney - Doğu (denizden Hindistan - Çin)

Batı- Güneydoğu (deniz yoluyla AB - Çin)

Orta Asya üzerinden geçen dikey ve yatay bağlantılar;

Batı - Doğu (AB - Orta Asya - Çin)

Kuzey - Güney (Rusya - Orta Asya - Hindistan)

Orta Asya'dan geçen bazı çapraz yollar;

Kuzey – Doğu – Güney - Batı (Batı Çin - Orta Doğu)

Kuzey – Batı – Güney - Doğu (Kuzey Avrupa - Hindistan)

Kuzey-Güney Avrasya koridoru, Orta Doğu ile Güney Asya bölgelerine rahatlıkla ulaşabilmek için Rusya tarafından önem verilmiştir. Hindistan’ın da merkeze daha kolay erişebilmesi ile ekonomik anlamda yaşayabileceği canlılık bu projeyi önemsemesine sebep olmuştur. Hali hazırdaki çok yönlü Kuzey-Güney ulaşım koridoru, Avrupa ve Hindistan arasındaki hızla büyüyen ticaretin bir sonucu olarak çok daha önemli hale gelmiştir.⁴⁹⁹

3.4.4. Afganistan Faktörü

11 Eylül saldırıları sonrası, Afganistan’da Rusya ve Hindistan’ın izledikleri strateji de değişmiş oldu. İki ülke de ABD’nin terörle mücadeledeki rolünü sessizce kabul etmiş oldular. SSCB’nin çöküşü ile Rusya’nın Orta Asya’da istikrarı koruyamadığı ve iki ülkenin de Taliban’ın devrilmesi için Kuzey İttifakı’na destek vermesine rağmen başarılı olamadığı ortaya çıkmıştır. ABD’nin Afganistan’dan çekilmesi ile ortaya çıkan boşluk, Hindistan ve Rusya’yı endişelendirmiştir. Çünkü

⁴⁹⁸ Michael Emerson ve Evgeny Vinokurov, “Optimisation of Central Asian and Eurasian Trans-Continental Land Transport Corridors”, *EUCAM Working Paper*, No. 7, May 2016, ss.1-18

⁴⁹⁹ Emerson ve Vinokurov, *a.g.e.*, ss. 1-18.

Rusya, bölgedeki teröristlerin Orta Asya'ya kayabileceğinden, Hindistan da istikrarı olmayan bir Afganistan'da iç koşulların bozulabileceğinden korkmaktaydı.⁵⁰⁰ Bu ortak endişelerle Afganistan konusunda Hindistan ve Rusya arasında iş birliği gerekli görülmekteydi.

Hindistan'ın Afganistan politikası ise üç ana husus tarafından belirlenmektedir:

a) Afganistan'daki İslamcıların zaferi, İslami radikalizmin Orta Asya'ya yayılması ve Afganistan, Pakistan ve Orta Asya'yı kapsayacak bir İslami bloğun ortaya çıkmasıyla ilgili endişeler;

b) Afganistan'daki önde gelen dünya güçlerinin artan etkisine ve bunların bölgesel meselelere artan katılımına muhalefet;

c) Afganistan'ı Orta Asya ile Hindistan arasında bir geçiş ülkesine dönüştürme arzusu.⁵⁰¹

Rusya tarafından değerlendirildiğinde, Afganistan meselesi, Hindistan ile arasındaki iş birliğinin önündeki engel ve fırsatları göstermektedir. Rusya için önemli endişelerden biri de NATO'nun Afganistan'dan çekilmesi ile yarattığı boşlukta, Hindistan'ın ABD'nin vekili olarak ortaya çıkmasıdır. Böyle bir durumda Rusya'nın yanı sıra bundan Pakistan ve Çin de rahatsızlık duyacaktır.⁵⁰² Afganistan meselesi bölgedeki iş birliklerinin gidişatında önemli bir faktördür.

Hindistan, Afganistan'a gerçekleştirilecek Rus silah tedarikinde yardımcı olmuş ve fon sağlamıştır. Hint ve Rus iş birliği bölgede aynı zamanda terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığına karşı da önemli olmuştur. Ayrıca Afganistan'ın istikrarı Hindistan'a doğal gaz transferini sağlayacak olan TAPI boru hattı güvenliği için de büyük önem taşımaktadır. Ayrıca bu ortam, Hindistan ve Rusya arasındaki "Kuzey Güney Koridoru" gibi diğer projelerin de uygulanmasında yardımcı olacaktır.⁵⁰³

Afganistan'daki bu süreç yalnızca Hindistan ve Rusya'yı değil Orta Asya'yı da olumsuz etkilemiştir. Afganistan'daki terör tehdidinde ek olarak, Rusya ve Hindistan bölgeye ekonomik ve siyasi önem de göstermektedir. Bu sebeple iki ülke "Afganistan üzerine bir Ortak Çalışma Grubu" kurmaya karar vermiştir. Bu grup aracılığıyla iki

⁵⁰⁰ "India Russia Relations / Political Relations", s. 15.

⁵⁰¹ Ivanov, *100 Postulates*, s. 12.

⁵⁰² *A.g.e.*, s. 12.

⁵⁰³ "India Russia Relations / Political Relations", s. 16.

ülke aktif iş birliğini sürdürme amacını taşımıştır. Hindistan, Orta Asya ve dolayısıyla Afganistan'ı, Pakistan'a karşı jeopolitik rekabetin bir uzantısı olarak görmüştür.⁵⁰⁴ İki ülke de terörizm, dış müdahaleler ve uyuşturucudan temizlenmiş bağımsız bir devlet olarak Afganistan'ın yeniden doğuşuyla ilgili çabaların önemini altını çizmiştir. Ayrıca Pakistan'ın da Afganistan'daki etkisini en aza indirmeye çalışmıştır.⁵⁰⁵

Hindistan ve Rusya, Afganistan'da barışçıl bir ortam yaratmak isteğiyle, ekonomik kalkınma ve güvenlik ekiplerinin kapasitesini artırmayı desteklemiştir. Kitle imha silahlarının da çoğalmasına önlemeye yönelik ortak çıkarlara sahip Rusya ve Hindistan'ın ortak tutumları, Silahsızlanma Konferansı, Nükleer Terörizmle Mücadele Küresel Girişimi ve IAEA gibi uluslararası oluşumlara katılımlarına da yansımış ve Rusya'nın Hindistan'ı Wassenaar Düzenlemesi'ne ve Füze Teknoloji Kontrol Rejimi'ne tam üyeliği konusunda desteklemesi sonucunu da beraberinde getirmiştir.⁵⁰⁶

⁵⁰⁴ "India Russia Relations / Political Relations", s. 14.

⁵⁰⁵ Azizian, *a.g.e.* ss. 1-9.

⁵⁰⁶ Usha, *a.g.e.*, s. 16.

SONUÇ

Uluslararası sistemde, çok kutupluluğun hakim olması için faaliyetler devam ederken, Hindistan ve Rusya da bu çok taraflı oluşumlara dahil olmuştur. BRICS, ŞİÖ gibi örgütlere dahil olarak, ekonomik kalkınma, terörizm ve uyuşturucu ile mücadele gibi uluslararası meselelerde iş birliğine girmiş olmaları, ikili ilişkilerine daha az önem vermeye başladıkları anlamına gelmemektedir. İki ülke, aralarındaki stratejik iş birliğini, stratejik ortaklığa dönüştürürken bu gelişmeden oldukça memnundur. İkili ilişkilerin oldukça eskiye dayanan uzun bir geçmişi bulunmaktadır. Hindistan'ın bağımsızlığından önce başlayan, bağımsızlık ile daha da hızlanan ilişkiler, Soğuk Savaş döneminde oldukça gelişmiş, sonrasında ise SSCB'nin dağılışı ile sistemdeki iki kutupluluğun sona ermesinin ardından bir geçiş dönemi yaşamış ve iki ülke bu sistemde nereye dahil olduklarını anlamaya çalışmışlardır. Batı ülkelerine yönelimin gerçekleştiği bu dönemde, ilişkilerde gerginlikler oluşsa da bu tek kutuplu düzende ikili ilişkilerin öneminin tekrar farkına varılmıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen, stratejik ortak olarak adlandırılmadan önce daha çok ilerleme sağlamaları gerekmektedir. Hindistan'ın uluslararası sistemde oldukça değişken ve gelişen konumu, Rusya'nın ise hem askeri hem de ekonomik açıdan bir dünya gücü olma kriterlerine sahip olamaması, Hindistan'ın, Rusya'dan ziyade ABD gibi başka güçlerle iş birliğine doğru sürüklenmesini de beraberinde getirebilmiştir. Çok kutuplu sisteme farklı bakış açılarıyla yaklaşan Rusya ve Hindistan için muhtemelen farklı senaryolar ortaya çıkabilecektir. Örneğin Hindistan, ABD'yi uluslararası sistemde daha avantajlı bir konumda gördüğü için çok kutuplu bir düzen onun için çok da önemli olmayabilecektir. Ancak dış politikasında önemli adımlar atmaya devam eden Hindistan, ilerleyen dönemlerde de sadece ABD ile olan ortaklığı ile yetinmeyip, bölgesel olarak öne çıktığı alanlarda da ikili veya çoklu ilişkilere de önem vermeyi sürdürecektir.

İlişkilerde tarihsel süreci inceleyecek olursak, bağımsızlığını kazanan Hindistan, dahil olduğu yeni özgür düzene ayak uydurabilmek ve bağımsızlık sonrası kalkınmasını gerçekleştirebilmek için dış yardımlara ihtiyaç duymuştur. Bu süreçte SSCB tarafından hem ekonomik hem de teknik anlamda desteklenmeye başlamıştır. Bağımsızlık mücadelesi süresince ideolojik olarak gerçekleşen yakınlaşmalar ve mücadelede Sovyet desteği, Hindistan'ı sonraki dönemde SSCB ile diplomatik

ilişkiler kurmaya da meyilli hale getirmiştir. Diplomatik ilişkilerin de başlamasından sonra çeşitli anlaşmalar ve liderler düzeyinde gerçekleştirilen ülke ziyaretleri ile karşılıklı olarak memnuniyet duyulan her alanda bir iş birliğine doğru adımlar atılmıştır. Soğuk Savaş döneminde, ilişkiler yalnızca ekonomik ve ticari anlamda anlaşmalarla sınırlı kalmamıştır. O dönemde ortaya çıkan bazı sorunlar SSCB ile Hindistan'ı yan yana getirmiştir. Hindistan'ın sınır problemleri yaşadığı ülkeler ile meydana gelen çatışmalar, Hindistan'ı Sovyet desteği ile karşılaştırmıştır. Çin ile aralarında yaşanan anlaşmazlıklar, Pakistan ile bölgesel problemler, bu dönemin Hindistan'ı sıkıntıya sokan en önemli olaylarıdır. Çin ile bozulan ilişkilerinin yanı sıra, Çin-Pakistan yakınlaşması da Hindistan'ı SSCB'ye iten bir başka durum olmuştur.

SSCB'nin dağılması, Hint ve Rus ilişkilerinin seyrini etkileyen en önemli gelişmelerden biri olmuştur. Bu dönemden sonra ortaya çıkan yeni Rusya'nın çok ciddi ekonomik sıkıntılar ile mücadele içinde olması, Hindistan'ın da kendi içinde bazı değişim süreçleri geçirmesi, gözlerin ikili ilişkilerden ziyade yalnızca kendi üzerlerine çevrilmesini gerektirmiştir. Ancak, bu durgunluğa bir son vermek adına gerçekleştirilmeye başlanan ziyaretler ile ve bu ziyaretler sonucunda ortak bildirimler ve anlaşmaların ilan edilmesi ile ilişkiler tekrar ivme kazanmaya başlamıştır.

Ekonomik, ticari, askeri, teknik, bilimsel, enerji kaynakları ve uzay, nükleer gelişim alanında da ilişkileri derinleştirmeye çalışan Rusya ve Hindistan, spesifik alanlarda yaptıkları anlaşmalarla da yakalanan bu ivmeyi sürdürülebilir hale getirmek istemiştir. Ekonomik anlamda, iki ülke arasındaki ticaret, dönem dönem artışlar gösterse de bu artışların çok önemli seviyelerde olmadığını belirtmek gerekmektedir. ABD ve Çin ile yakalanan ticaret hacmi Rusya ile yakalanamamıştır. Ancak bu durumun bazı sebepleri vardır. Öncelikle Hindistan ve Rusya arasındaki ticaretin önündeki en büyük engel, ulaşım yollarının gelişmemiş olması ve birbirlerinin pazarları hakkındaki dil etkisi yüzünden bilgi eksikliğidir. Bu sorunlar çözülmeden de Rusya'nın Hindistan'ın en büyük ticari ortağı olma noktası bir hayaldir. Bununla birlikte gelecekte umut vadeden birtakım alanlar ekonomik ilişkileri hızlandırmaya yarabilir. Bu alanlar ise biyoteknoloji, ilaç endüstrisi ve turizm alanıdır. Bu alanlara daha fazla yönelerek ve iş birliği geliştirerek yeni dönemde ekonomik anlamda hız kazanmaya başlayabilirler.

İkili ilişkilerin seyrini belirleyen en önemli alan ise savunma alanıdır. Çünkü Rusya, Hindistan'ın en önemli silah ithalatçılarında biridir. Bir dönem Sovyet ekipmanı ve yedek parçalarına bağımlı hale gelen Hindistan son dönemlerde yerli üretimini de artırarak bu sorunu çözmeye çalışmaktadır. Askeri modernizasyon sürecinde Rus desteği alan Hindistan, Pakistan ile yaşadığı sorunlar ve savaş hali sebebiyle silahlı kuvvetlerini güçlendirmek istediğinde, ABD'den bu konudaki talebi karşılığında olumlu bir geri dönüş alamaması, Çin ile olan anlaşmazlıklarda da savunma açığını iyice fark etmesi ile SSCB'ye yönelmek durumunda kalmıştır. Buradaki yönelişin bir mecburiyetten kaynaklandığını söylemek gerekmektedir. Hindistan'ın savunma alanındaki ihtiyaçlarını karşılama arzusu, SSCB'nin de ekonomisini canlandırmak adına aradığı finans kaynağı bunun örneğidir. Ancak savunma alanındaki bu satın almaya dayalı ilişkiler, bir süre sonra oluşturulan ortak çalışma grupları ile ortaklaşa ekipman üretimine doğru yol almıştır. Bu durum, ikili ilişkilerde en çok önem kazanan kalem olmakla birlikte bu alanda sadece silah satışına yönelik bir ilişki sürdürülmesi istenen etkiyi yaratmamaya başlayacaktır. Bu sebeple Hindistan ve Rusya'nın statik hale gelen savunma alanındaki ilişkilerini daha fazla projede ortak olarak ve yer aldıkları projeleri daha hızlı sonuçlandırarak daha dinamik hale getirmeleri gerekmektedir.

Bir diğer gelişme gösteren alan ise enerji ve uzay alanı olmuştur. Doğal kaynaklar bakımından oldukça zengin olan Rusya, hızla büyüyen nüfusuna paralel olarak artan enerji ihtiyacı ile Hindistan, bu alanda da kendilerini iş birliği içerisinde bulmuşlardır. Özellikle hidrokarbonlar ve hidroelektrik santrallerin geliştirilmesi çok önemli bir iş birliği konusudur. Belirtmek gerekir ki burada da ihtiyaç duyulan enerjinin Hindistan'a Rusya tarafından taşınması coğrafi olarak zorluklar çıkarmaktadır. İki ülke arayış içerisinde oldukları boru hattı ve koridor projelerini hayata geçirebilirlerse yalnızca ikili ilişkilerinde değil bölgesel anlamda da kazançlar elde edeceklerdir.

Uzay alanı ise çok spesifik bir alan olmakla beraber, çalışmaların son dönemlerden yoğunlaştırılmaya başlandığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Rusya'nın çok ciddi çalışmalar yaptığı projeler devamında iki ülke ile de gerçekleştirilen ortak çalışmalara zemin hazırlamıştır. Oldukça yüksek bütçeler ayırdığı projelerinin finansmanı konusunda sıkıntı çeken Rusya, bu sıkıntısını

Hindistan'ı uzay alanındaki ilişkilerine dahil ederek çözebilecektir. Hindistan'da çeşitli misyonlara sahip olduğu bu alandaki çalışmalarında teknik anlamda yaşadığı sıkıntıları Rusya aracılığıyla çözebilecektir.

İkili ilişkilerin ardından, Hint-Rus ilişkilerinin, uluslararası sistemde nasıl bir iş birliğine dönüşebileceğini inceleyecek olursak da karşımıza çok farklı alanlarda girişilen iş birlikleri ve bu alanda gerçekleştirecekleri girişimlerin önündeki engeller çıkmaktadır. Hindistan'ın, uluslararası sisteme nükleer bir güç olarak dahil olmasından başlayacak olursak, bu gelişmenin çok sayıda devletin tepkisine neden olduğunu ancak Rusya ve Hindistan arasında farklı noktalara dayandığını söyleyebiliriz. Hindistan, nükleer çalışmalarını başlattığı dönem, Çin'in nükleer bir güç olmak için adımlar attığı ve Hindistan'ın da sadece askeri olarak değil nükleer olarak da güçlenmesi gerektiğini anladığı döneme denk gelmektedir. SSCB ise Hindistan'ın daha agresif politikalar seyretnesine neden olabilecek bu gelişmeden ilk önce endişelenmiş ancak daha sonra aslında bu durumun Çin'i Asya'da dengeleyebilecek bir durum olabileceğine kanaat getirmiş ve düşüncelerini değiştirmiştir. Hindistan, ilk nükleer denemesini gerçekleştirdiğinde de SSCB'nin tepkisi diğer devletlerin yanında oldukça sakin bir tepki olmuştur. Hindistan'ın NPT'yi imzalamaya direnmesi, bu alanda bir kısıtlama getirilmesine neden olmuş ve ABD'nin bazı anlaşmaları gerçekleştirmek istemesiyle uyguladığı baskı sonucu kısıtlama kaldırılmış ve ABD ve Rusya da dahil olmak üzere birçok ülke ile nükleer alanda anlaşmalar imzalanmıştır. İlk başladığından bu yana nükleer alanda Hindistan'ın yanında olan Rusya, bu dönemde de ikili olarak ortak projelerde yer almaktadır. Bu projelerin en önemlisi ve yüksek bütçeli olanı Kudankulam Atom Enerjisi Projesi'dir. Bu proje hayata geçirildiğinde çok ciddi kapasitelerde çalışacağı ön görülmektedir.

Uluslararası sistemde ülkeleri ilgilendiren bir diğer önemli konu ise terörizmdir. Soğuk Savaş dönemi sonrasında ortaya yeni güvenlik sorunları çıkmıştır. Bunlar, saldırgan milliyetçilik, terör ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi sorunlardır. Terör kavramının derinliği ise 11 Eylül saldırıları sonrası artmış ve ulusların güvenlik algısı değişmiştir. Rusya ve Hindistan, çok uluslu ve çoğulcu yapıları sebebiyle ayrılıkçı hareketlere müsaittir ve birbirlerinin bu konudaki endişelerini anlamaktadırlar. İki ülkenin ortak tehdidi olan terör problemi, Hindistan için Keşmir'de ortaya çıkmışken, Rusya için ise Çeçenistan'da ortaya çıkmıştır. Aynı sorunlarla karşı karşıya kalan iki

ülke, terörle mücadele konusunda ortak çabanın önemini sürekli olarak vurgulamaktadır. Bu konuyu BM ve diğer ortak buldukları uluslararası örgütler kapsamında da dile getirmekte ve bu sorunun çözümü için iş birliğine gitmeye hazır durumdadır.

Bölgesel ve uluslararası oluşumlarda ittifak oluşturmak ise, son dönemde Hindistan ve Rusya için diğer bir önemli ayağı oluşturmaktadır. RIC, BRICS, ŞİÖ gibi örgütlerdeki ortak katılım uluslararası meselelerde fikir alışverişi yapabilecekleri bir ortamı da beraberinde getirmiştir. Rusya, Hindistan'ı bölgesel örgütlerin içine dahil ederek özellikle Çin'i dengeleme politikası gütmüştür. Çin, Rusya ve Hindistan'ın, ABD'nin etkisine karşılık uluslararası sorunlara çözüm aramada çok sesli bir düzeni oluşturmak istediğini belirtilmelidir. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra değişen güvenlik algıları sebebiyle, bu konudaki politikaların yalnızca ABD inisiyatifine bırakılmaması, çok taraflı olarak çözümler üretilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır. ABD'nin tek kutuplu dünya düzenini sürdürme amacına en sert tepki gösteren Çin ise, Hindistan ile çok ciddi sorunları olmasına rağmen söylemlerini yumuşatmaya başlamış ve sorunları daha barışçıl yöntemlerle çözme amacını gütmüştür. Bunun en önemli sebebi de ABD'nin kendisine yönelik oluşturacağı çevreleme politikasını, Hindistan ve benzeri ülkeler ile kurduğu ilişkiler çerçevesinde dengelemek istemesidir. Bu nedenlerle bir araya gelebilen ülkeler, kendi içlerindeki sorunları halledebilirlerse gelecekte çok daha etkin bir konumda olabileceklerdir. Ülkeler ABD'yi dengelemeye yönelik adımlar atmaya çalışsalar da ikili olarak ilişkilerini devam ettirme eğilimine de mecbur olmaktadır.

Hindistan ve Rusya, Orta Asya'da da gelişmeleri yakından takip etmekte ve bölgede etkin olabilmek adına karşılıklı iş birliği yollarını araştırmaktadır. Enerji kaynakları bakımından stratejik bir bölge olan Orta Asya, iki ülkenin de üzerinde durduğu bir bölge olmaktadır. Afganistan'ın işgal edilmesi ile bölgeye yerleşen ABD, Rusya ve Çin'i çevrelemiş, bu durumdan rahatsızlık duyan Rusya ve Çin ise bölgeye denge sağlayacak oluşumların peşine düşmüştür. Bunlardan en önemlisi de Şanghay İş Birliği Örgütü olmuştur. Örgüte Hindistan'ın da dahil edilmesiyle daha stratejik hamleler yapabilecek ve bölgede istikrarın sağlanmasında ABD'yi dengeleyebilecek bir durum oluşturabileceklerdir. Hindistan ayrıca bölgede enerji arzını karşılamak adına ortak enerji boru hattı projelerine dahil olmuştur. En önemli ithalatçısı Orta

Doğu olmakla birlikte oradaki riskli durumdan dolayı kendine yeni alternatifler araması sebebiyle, Orta Asya'daki istikrar onun için çok önemli olmaktadır. Buradaki istikrarın sağlanmasında ise Rusya ile çeşitli girişimlerde bulunabilir, ekonomik ve teknik anlamda projeler gerçekleştirerek bölgenin kalkınmasına olanak tanıyabilirler.

Afganistan'daki İslami radikalizm hareketleri neticesinde de ortak endişe duyan Rusya ve Hindistan, buradan başlayan hareketlerin Orta Asya'ya yayılması sonrasında ise Afganistan-Pakistan'ı içine alacak şekilde bir İslami blok oluşturulmasından çekinmekte ve bunun için de ortak mücadele vermektedirler.

Sonuç olarak, Hindistan ve Rusya çok çeşitli alanlarda ve çeşitli zamanlarda bir araya gelebilmiş iki ülke olmakla birlikte, ilişkilerde birtakım zorluklar ve anlaşmazlıklar bulunmakta ve bunlar da stratejik ortak olarak adlandırılması açısından eksiklikler doğurmaktadır. İkili ilişkilerden ziyade daha üst boyuta geçerek, bölgesel anlamda belirleyici aktörler olabilmeleri için, Rusya'nın ekonomik ve askeri gelişimini paralel olarak götürüp üst seviyelere çıkarması gerekmektedir. Ekonomisinin enerji kaynaklarına dayalı olması, sürekli dalgalanmalara sebep olmakta ve istediği büyüme rakamlarına ulaşmasını yavaşlatmaktadır. Bu sebeple öncelikle ekonomide sürdürülebilir bir çıkış yakalaması gerekmektedir. Rusya böyle bir çıkış yakalayabilir ve ilişkilerini engelleyen coğrafi sıkıntılar gibi meselelerde ortak akılla bir çözüm bulabilir ve güç dengesi açısından doğru hamleler yapabilirlerse gelecekte daha sağlam ve caydırıcı ilişkilere sahip olabilme potansiyeline sahiptirler. Ancak bugün için ilişkilerin derinliği sınırlı kalmaktadır.

KAYNAKÇA

Abdullah, Wajahat, “India and Russia as Strategic Partners in Post-Cold War Era: A Brief Overview”, *International Journal of Multidisciplinary Research and Development*, Volume 3, Issue 3, March 2016, ss. 203-206.

Abedin, M.D Jaynal, *Keşmir Sorunu ve Hindistan-Pakistan Nükleer Silahlanma Yarışına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.

Akbaruddin, Syed, *Autonomy and Dependence in India's Relations With The Soviet Union Since The Treaty of 1971*, Yüksek Lisans Tezi, Avustralya Ulusal Üniversitesi, Avustralya, 1984.

Akyüz, Ahmet, *Soğuk Savaş Sonrası Hindistan'ın Avrasya Jeopolitiği'ndeki Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2007.

Anupama, Kumari “India-Russia Relations: As an Overview in 21st Century”, *International Journal of Academic Research and Development*, Vol 2, Issue 5, 2017, s. 263-269

Assessing Russia's Space Cooperation with China and India – Opportunities and Challenges for Europe, *ESPI European Space Policy Institute*, Austria, June 2008.

Aşçı, Mehmet Enes, “BRICS Ülkelerinin Küresel Güç Olma Potansiyelleri ve Türkiye”, *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2019, ss. 39-60.

Aydın, Aydın, “Küresel Mücadele Politikaları: Orta Asya'da Rusya, ABD ve Çin”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 13, 2015, ss.1-11.

Azeem, Abdul, *India's Relation With Russia: 1992-2002*, Doktora Tezi, Aligarh Muslim University, Hindistan, 2006.

Azizian, Rouben, “Russia-India Relations: Stability Amidst Strategic Uncertainty”, *Asia’s Bilateral Relations, Asia-Pacific Center for Security Studies*, 2004, ss. 1-9.

Bakaya, Priyanka ve Bhatti, Sumeet, *Kashmir Conflict: A Study of What Led to the Insurgency in Kashmir Valley & Proposed Future Solutions*.

Bakshi, Jyotsna, “India-Russia Defence Co-operation”, *Institute for Defence Studies and Analyses*, Vol. 30, No. 2, 2006, s. 449-466.

Basu, Pradip, *Towards Naxalbari (1953–1967) “An Account of Inner-Party Ideological Struggle”*, Calcutta: Progressive Publishers, 2000.

Bayur, Y. Hikmet, *Hindistan Tarihi*, 3. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987.

Bhambhri, C. P. ve Bhamberi, C. P., “Nehru and Socialist Movement in India (1920-47)” *The Indian Journal of Political Science*, Vol. 30, No. 2 (April—June 1969), ss. 130- 148

Bose, Arun Coomer, “Nehru’s Response to Socialism (In Pre-independence India)”, *Asian Studies*, 8:3, 1970.

Bozma, Gürkan vd., “BRICS ve MINT Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve Enerji Tüketimi İlişkisi”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı / No. 15, Temmuz 2018, ss. 323-338.

Campbell, Ivan, *India’s Role and Interests in Central Asia*, Saferworld, October 2013.

Chandra, Amresh, “Strategic Triangle among Russia, China and India: Challenges and Prospects”, *Journal of Peace Studies*, Vol. 17, Issue 2&3, April-September, 2010, ss. 40-60.

Cheema, Mussarat Javaid, “International Community on Kargil Conflict”, *South Asian Studies*, Vol. 28, No. 1, 2013, ss. 85-96.

Chenoy, Anuradha M., “India and Russia in the Changing International Setting”, 2010, ss. 435-447

Conley, Jerome M., *Indo-Russian Military and Nuclear Cooperation: Implications For U.S. Security Interests*, Yüksek Lisans Tezi, California Naval Postgraduate School, USA, 1999.

Crell, George, *Rusların Asya Siyaseti*, (çev. Serhat Bayram), İstanbul: Toker Yayınları, 1990.

Çelebi, Serdar, *Hindistan: Güney Asya'nın Güncel Jeopolitiği Bağlamında Uluslararası Politikada Mevcut ve Muhtemel Yeri*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009.

Das Kundu, Nivedita, “Indo-Russian Trade Relations: An Overview”, *Sage Journals*, Cilt: 57 sayı: 3, ss. 119-138.

Dave, Bhavna, *Resetting India's Engagement in Central Asia: From Symbols to Substance*, RSIS, 2016.

Denisov, I.E. ve Popadyuk O.A., *100 Postulates on Russia-India Relations*, (Ed.) I.S. Ivanov, Working Paper No. 29, 2016.

Dongxiao, Chen ve Shuai, Feng , “The Russia-India-China Trio in the Changing International System”, *China Quarterly of International Strategic Studies*, Vol. 02, No. 04, 2016, ss. 431-447

Emerson, Michael ve Vinokurov, Evgeny, “Optimisation of Central Asian and Eurasian Trans-Continental Land Transport Corridors”, *EUCAM Working Paper*, No. 7, Mar 2016, ss.1-18.

Erhan Özyaşar, *Bandung Konferansı (Bağlantısızlar Bloğu)'nın, ABD-Sovyet Rusya'nın Bölge Politikalarına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2018.

Fatima, Qamar ve Zafar, Sumera “New Great Game: Players, Interests, Strategies and Central Asia”, *A Research Journal of South Asian Studies*, Vol. 29, No.2, July-December 2014, ss. 623-652.

Flurry, Stephen vd., *Russia and China in Prophecy*, Philadelphia: Church of God, 2016.

Foshko, Katherine, *Re-energising the India-Russia Relationship*, Hindistan: Gateway House Research Paper No. 3, 2011.

Ganguly, Sumit ve Pardesi, Manjeet S., “Explaining Sixty Years of India's Foreign Policy”, *India Review*, Vol. 8, No. 1, January–March, 2009, ss. 4-19 .

Gidadhubli, R.G., “India-Russia Economic Relations Issues and Prospects”, *Economic and Political Weekly*, Vol. 34, No. 20, Mayıs 1999, ss. 1215-1219.

Gopalakrishnan, A., *Evolution Of The Indian Nuclear Power Program*, Annu. Rev. Energy Environ. 2002.

Han, Ahmet K., “Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan’da Süpergüç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt 2, Sayı 2, Ocak 2011, ss. 57-95.

Hasgüler, Mehmet ve Uludağ, Mehmet B., “Üçüncü Dünya Yolunda Rusya ve Orta Asya”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:41, Ekim 2009, ss. 39-60.

Ivanov, I.S., *70th Anniversary of Russia-India Relations: New Horizons of Privileged Partnership*, Russian International Affairs Council, Moskova, Rapor No. 34/2017.

Jayapalan, N., *Foreign Policy of India*, Hindistan: Atlantic Publishers & Dist, 2001.

Jha, Nalini Kant ve Shukla, Subhash, “India and Russia: From Initial Uncertainty to Strategic Partnership”, *India’s Foreign Policy: Emerging Challenges*, Pentagon Press, 2012, ss. 90-103.

Kafkasyalı, M. Savaş, *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya*, Ahmet Yesevi Üniversitesi İnceleme Araştırma Dizisi, No:10, Ankara-Türkistan, 2012.

Kapoor, Nivedita, “India-Russia Relations: Beyond Energy and Defence”, *ORF Issue Brief*, No. 327, 2019.

Khattak, Masood Ur Rehman, “Indo-Russian Strategic Cooperation: Implications for the Deterrence Stability of South Asia”, *IPRI Journal*, XVIII (1), 2018, ss. 120-153.

Kuhrt, Natasha, “Russian Views of India in the Context of Afghanistan”, *Competing Visions of India in World Politics*, Palgrave Macmillan, London, 2015, ss.175-189.

Kumar, Anil “India’s Foreign Policy”, Calicut Üniversitesi, Hindistan, 2011.

Kurecic, Petar ve Bandov, Goran “The Contemporary Role and Perspectives of the BRIC States in the World-Order”, *Electronic Journal of Political Science Studies*, Cilt: 2 Sayı:2, Haziran 2011, ss. 13-32.

Kuzey Güney Ulaştırma Koridorunun Son Durumu, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Avrasya Araştırma Enstitüsü, Weekly E-Bulletin, No: 34, 2015.

M.V.S. Koteswara, Rao, *Communist Parties and United Front – Experience in Kerala and West Benga*, Hyderabad: Prajasakti Book House, 2003.

Mahapatra, Debidatta Aurobinda, “Russia's Policy Towards the Kashmir Issue in the Changing World Order”, *International Studies 41*, Sage Publications, Yeni Delhi, 2004, ss. 129-143.

Mastny, Vojtech “The Soviet Union’s Partnership with India”, *Journal of Cold War Studies*, 2010, ss. 50-90.

Maurya, Dilip Kumar, “India-Central Asian States Relations in the 21st Century”, *European Academic Research*, Vol. II, Issue 11/ February 2015, ss. 14578-14594.

Mazurova, Nicole, *Russia's Response to Terrorism History and Implications for U.S. Policy*, American Security Project, Ocak 2016.

Meinig, Donald W., "Heartland and Rimland in Eurasian History", *The Western Political Quarterly*, Vol. 9, No. 3 (Sep., 1956), ss. 553-569.

Mendes, Leandro de Souza, *Future of the Indo-Russian Strategic Partnership*, Yüksek Lisans Tezi, Macquarie Üniversitesi, Avustralya, 2015.

Mohan, Aniruddh, *The Future of Nuclear Energy in India*, ORF Occasional Paper, 2016.

Moody, R. Adam, *The Indian-Russian Light Water Reactor Deal*, The Nonproliferation Review/Fall, 1997, ss. 112-122

Özçelik, Sezai, "Kuzey Kafkasya Çatışmaları: Çeçenistan ve Dağıstan Örnek Olayları", *Yeni Türkiye, Kafkaslar Özel Sayısı-9*, sayı: 79, Temmuz-Aralık 2015, ss. 359-369.

Özkaleli, F. Murat, "Küresel Sosyete Ülkeleri ve Ötekileştirilmiş Avamlar: İnşa Edilmiş Egemenlik Kavramı Üzerine 3. Dünya'cılığın Bir Eleştirisi", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:41, Ekim 2009, ss. 9-26.

Pant, Himani, *India-Russia Economic and Energy Cooperation: The Way Ahead*, ORF Issue Brief, No.181, June 2017.

Parveen, Arifa, "Russia as a Factor in India's Nuclear Strategy: A Strategic Analysis", *International Journal of Advanced Research*, Volume 2, Issue 6, 2014, ss. 569-573.

Petykowski, Jennifer L., *Russia's Interests in the Global War on Terrorism: Implications for Continuing US-Russian Partners*, Yüksek Lisans Tezi, Naval Postgraduate School, California, 2004.

Pomper, Miles, *The Russian Nuclear Industry: Status and Prospects*, Nuclear Energy Futures Paper, The Centre for International Governance Innovation, No. 3, Ocak 2009.

Prem K. Budhwar, "India-Russia Relations: Past, Present and the Future", *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, 2007, Vol. 63, ss. 51-83.

Purtaş, Fırat, *Orta Asya ile Güney Asya Arasında Modern İpek Yolu Projesi*, Ahmet Yesevi Üniversitesi İnceleme Araştırma Dizisi, No: 06, Ankara, 2011.

Rajagopalan, Rajesh, "Russia-India-China: The Never-Never Triangle", Triangular formations in Asia Genesis, Strategies, Value Added and Limitations, 11th Berlin Conference on Asian Security (BCAS), Berlin, September 7-8, 2017.

Ralhan, O.P., *Encyclopedia of Political Parties*, New Delhi: Anmol Publications.

Ray, Amit S., *The Enigma of the 'Indian Model' of Development*, Jawaharlal Nehru University, Discussion Papers in Economics, 2015.

Rekha, Chandra, "Civil Nuclear Energy Cooperation: Strengthening Bilateral Ties Between India and Russia", *Defence and Diplomacy Journal*, Vol. 5, No. 3, 2016, s. 99-113

Rekha, Chandra, "Indo-Russian Economic Cooperation: The Need For A New Vision", *AIR POWER Journal* Vol. 11 No. 1, Spring 2016, ss. 151-179

Russia & India Partnership for the Future, The Special Edition of Business Council for Cooperation with India, No:5, 2012.

Sarılioğlu, İrşat, *Hindistan-Çin İlişkilerinde Tibet Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara, 2007.

Schepers, Névine, "Russia's Nuclear Energy Exports: Status, Prospects and Implications", *Non-Proliferation and Disarmament Papers*, No. 61, 2019.

Sen, Ranendra, *The Evolution of India's Bilateral Relations with Russia*, Aspen Institute India Policy Paper Series, No.2, 2011.

Senterla, Mary, *Indo-Soviet Relations 1971-1980: A Study Of The Impact Of The Treaty Of Peace Friendship and Cooperation On Bilateral Relations*, Doktora Tezi, Mahatma Gandhi Üniversitesi, Hindistan, 1991.

Shikin, Vasily ve Bhandari, Amit, “Russia – India Energy Cooperation: Trade, Joint Projects, and New Areas”, No. 13, 2017.

Sielaff, Alan, *Soviet Influence in British India: Intelligence and Paranoia within Imperial Government in The Interwar Years*, Yüksek Lisans Tezi, Colorado Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, ABD, 2011.

Sikri, Rajiv, “India’s Foreign Policy Priorities in The Coming Decade”, *ISAS Working Paper*, No. 25, September 2007.

Sikri, Rajiv, *Challenge and Strategy: Rethinking India’s Foreign Policy*, Hindistan: SAGE Publications, 2009.

Singh, Jayant, *The Indo-Russian Defence Partnership: A Framework For The 21st Century*, ISAS Working Papers, No. 224 – 22 January 2016.

Singh, Surendra, “Political and Strategic Dimensions of India-Russia Relations in Present Scenario”, *Journal of Siberian Federal University, Humanities & Social Sciences*, 2013, ss. 1232-1239.

Smith, Mark A., *Russia’s Relations With India & Pakistan*, Conflict Studies Research Centre, 2004.

Szalontai, Balazs, *The Elephant in the Room: The Soviet Union and India’s Nuclear Program, 1967-1989*, NPIHP Working Paper, November 2011.

Şavlı, Tülay, *Russia’s Asia-Pacific Policy in The Post Cold War Era*, Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.

The Changing Face of Russia-South Asia Relations, South Asia Program, Center For Strategic and International Studies, Number 59, 2003.

Thornton, Rod, “India-Russia Military Cooperation Which Way Forward”, *Journal of Defence Studies*, Vol-6, Issue-3, 2012, ss. 99-112.

Topychkanov, Petr V., “US–Soviet/Russian Dialogue on the Nuclear Weapons Programme of India”, *Strategic Analysis*, Vol. 42, No. 3, 2018, ss. 251–259

Trenin, Dmitri, “Russia’s Nuclear Policy in the 21st Century Environment”, *Ifri Security Studies Department*, 2005.

Tutar, Filiz Kutluay ve Bahsi Koçer, Fatma Şura, “Çin’in Yeni İpek Yolu Projesi: Bir Kuşak Bir Yol”, *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(16), 2019, ss. 618-626.

Unnikrishnan, Nandan ve Purushothamant, Uma, *Trends in Russia-China Relations Implications for India*, Hindistan: Observer Research Foundation, 2015.

Uslu, Ateş, “Güney Asya’da Komünist Hareketler: 2015’ten 2016’ya Geçerken Benerci’nin Yoldaşları”, *BirGün Pazar*, 2016, ss. 1-3.

Wani, Hilal Ahmad ve Suwirta, Andi “Understanding Kashmir Conflict: Looking for its Resolution” *Susurgalur: Jurnal Kajian Sejarah & Pendidikan Sejarah*, Vol 1, No 2, 2013. ss. 179-192.

Zwick, Peter, *Soviet Foreign Relations Process and Policy*, 1990.

İNTERNET KAYNAKLARI:

Altun, Fatih Mustafa, “Çeçen Sorunu ve Rusya’nın Terörle Mücadele Politikaları”, https://www.academia.edu/18266141/%C3%87e%C3%A7en_Sorunu_ve_Rusyan%C4%B1n_Ter%C3%B6rle_M%C3%BCcadele_Politikalar%C4%B1 (erişim tarihi: 17.03.2020)

Atagenç, Ömer, “Hindistan’ın Enerji Güvenliği”, <http://idealimforum.blogspot.com/2017/02/hindistanin-enerji-guvenligi.html> (erişim tarihi: 08.05.2020)

Bağlantısızlar Hareketi Nedir? , <https://www.analizportal.com/baglantisizlar-hareketi-the-non-aligned-movement-nedir/> (erişim tarihi: 02.06.2020)

Bakshi, Jyotsna, “Russia's Post-Pokhran Dilemma”, Research Fellow, IDSA, <https://www.idsa-india.org/an-aug8-4.html> (erişim tarihi: 20.04.2020)

Bir Uzay Serüveni: Hindistan, <https://www.atlasdergisi.com/kesfet/bilim-haberleri/hindistanin-uzaya-arac-yollamasi.html> (erişim tarihi: 10.06.2020)

Budak, Türkan, “Hindistan’ın Orta Asya Politikası”, <https://www.bilgesam.org> (erişim tarihi: 25.01.2020)

Bukhtiar, Rana Saadat, Russia – India – China (RIC) Strategic Alliance: Opportunities and Challenges in Space Field, 2013. https://www.academia.edu/32604853/Russia_India_China_RIC_Strategic_Alliance_Opportunities_and_Challenges_in_Space_Field (erişim tarihi: 15.03.2020)

Chaudhury, Dipanyan Roy, “India, Russia To Put In Place A Green Corridor To Enhance Bilateral Trade”, <https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/foreign-trade/india-russia-to-put-in-place-a-green-corridor-to-enhance-bilateral-trade/articleshow/54355281.cms> (erişim tarihi: 06.06.2020)

Communist Movement: The Background https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/16292/10/10_chapter%204.pdf (erişim tarihi: 26.07.2019)

Çevik, Salim, *Pakistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*, SETA Yayınları, Mayıs 2013. http://file.setav.org/Files/Pdf/20130521114911_pakistan-web.pdf (erişim tarihi: 03.06.2020)

Das Kundu, Nivedita, Russia-India-China: Prospects for Trilateral Cooperation <https://pdfslide.net/documents/russia-india-china-prospects-for-trilateral-cooperation.html> (erişim tarihi: 18.04.2020)

Economic Relations India and Russia, <http://www.thedialogue.co/economic-relations-india-russia/> (erişim tarihi: 18.05.2020)

Eğilmez, Mahfi, “Şangay İş Birliği Örgütü ve Türkiye” <http://www.mahfiegilmez.com/2016/11/sangay-isbirligi-orgutu-ve-turkiye.html> (erişim tarihi: 10.05.2020)

Establishment and Growth of Communist Ideology & Party,
https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/63643/8/08_chapter%202.pdf

(erişim tarihi: 10.10.2019)

Foshko, Katherine, “India and Russia: A New Central Asian Engagement”,
<https://www.gatewayhouse.in/india-and-russia-new-central-asian-engagement/>

(erişim tarihi: 04.05.2020)

Hilali, A.Z., “Cold War Politics of Superpowers in South Asia”,
https://www.researchgate.net/publication/228704540_COLD_WAR_POLITICS_OF_SUPERPOWERS_IN_SOUTH_ASIA (erişim tarihi: 03.06.2020)

Hindistan Ekonomisi, <http://www.mfa.gov.tr/hindistan-ekonomisi.tr.mfa>
(erişim tarihi: 10.06.2020)

<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/sanghay-isbirligi-orgutu-15-trilyon-dolarlik-ekonomiye-ulasti/840369> (erişim tarihi: 10.06 2020)

<https://www.britannica.com/place/Portuguese-India> (erişim tarihi: 03.06.2020)

<https://www.stratejikortak.com/2016/03/banglades-devletinin-kurulusu.html>
(erişim tarihi: 03.06.2020)

<https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/> (erişim tarihi:18.05.2020)

India - Russia Relations, https://mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/India-Russia_Relations.pdf (erişim tarihi: 13.05.2019)

India Russia Relations / Political Relations,
https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/207808/5/5_%20chapter%202.pdf
(erişim tarihi: 19.08.2019)

India, Russia To Negotiate On CECA Customs Union,
https://www.rbth.com/economics/2013/04/03/india_russia_to_negotiate_on_ceca_with_customs_union_23479 (erişim tarihi: 05.06.2020)

India's Foreign Policy: An Historical Perspective,
https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/95278/8/08_chapter%202.pdf

(erişim tarihi: 17.08.2019)

India's Relations with USA and Russia,
<http://visionpointnios.co.in/courses/317/317EL27.pdf> (erişim tarihi: 17.05.2018)

India-Russia Trade & Economic Relations During The Two Decades:1991-2010,

http://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/28338/9/09_chapter%204.pdf

(erişim tarihi: 10.06.2020)

Indo-Russian Strategic and Defence Cooperation,
https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/16826/9/09_chapter%202.pdf

(erişim tarihi: 13.08.2019)

International Reactions to Indian Attack on Goa. – Soviet Veto of Western Cease-fire Resolution in security Council,

<https://web.stanford.edu/group/tomzgroup/pmwiki/uploads/1074-1962-03-KS-b-RCW.pdf> (erişim tarihi: 08.10.2018)

İstikbal, Deniz, “Yeni Jeostratejik Güç: BRICS”, <https://www.setav.org/yeni-jeostratejik-guc-brics/> (erişim tarihi: 04.05.2019)

Joshi, Nirmala, “India-Russia Relations and The Strategic Environment in Eurasia”,ss.195-210.

http://srch.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no16_1_ses/10_joshi.pdf (erişim tarihi: 11.05.2019)

Kuchins, Andrew C., “Russia's Relations with China and India Strategic Partnerships, Yes; Strategic Alliances, No”, ss. 259-275.

http://demokratizatsiya.pub/archives/09-2_Kuchins.PDF (erişim tarihi: 09.09.2019)

Media Report: Russia and India Consider A Trade Green Corridor,

<https://forumspb.com/en/news/news/smi-rossiya-i-indiya-rassmatrivayut-vvedenie-zelenogo-koridora-v-torgovle/> (erişim tarihi: 06.06.2020)

Nuclear Power In India, https://www.world-nuclear.org/information-library/country_profiles/countries-g-n/india.aspx (erişim tarihi: 18.05.2020)

Özbay, Fatih, “Rusya-Çin İlişkileri Nereye Gidiyor?”, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/378/rusya-cin_iliskileri_nereye_gidiyor (erişim tarihi: 16.05.2020)

Part 1 The Cold War Era (1945–89), The Indian Intervention in Goa, <https://pdfs.semanticscholar.org/12a0/8087cc317c8ca54d72c843a8406ca2b67c42.pdf> (erişim tarihi: 03.06.2020)

Quresshi, Naeem, “The Russian Connection of Indian Muhajirin: 1920-1924”, s.11-12. <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/QURESSHI-Naeem-THE-RUSSIAN-CONNECTION-OF-THE-INDIAN-MUHAJIRIN-1920-1924.pdf> (erişim tarihi: 10.12.2017)

Rahm, Julie M., Russia, China, India: A New Strategic Triangle for a New Cold War? <https://www.questia.com/library/journal/1G1-82064208/russia-china-india-a-new-strategic-triangle-for> (erişim tarihi: 06.02.2020)

Rej, Abhijnan, “BRICS 3.0 And India”, <https://www.africaportal.org/features/brics-30-and-india-making-world-safe-bilaterals-and-trilaterals/> (erişim tarihi: 11.01.2020)

Role Of India After Break-Up Of Soviet Union in Development, Peace and Security Environment Of Russia Since 1989-2000, https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/6859/8/08_chapter%203.pdf (erişim tarihi: 07.10.2018)

Role Of Russia in Post Cold War Era in India’s Strategic Environment, https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/6859/9/09_chapter%204.pdf (erişim tarihi: 25.04.2020)

Rothermund, Dietmar, India and The Soviet Union, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/000271626938600108> (erişim tarihi: 09.09.2019)

Rusya ve Kırım'da Enerji Kaynakları ve Politikaları, <http://ankaenstitusu.com/rusya-ve-kirimda-enerji-kaynaklari-ve-politikalari/> (erişim tarihi: 10.06.2020)

Salzman, Rachel S., “ Russian and Indian Approaches to BRICS And Global Governance”,<https://www.wilsoncenter.org/blog-post/russian-and-indian-approaches-to-brics-and-global-governance> (erişim tarihi: 11.01.2020)

Sen, Amity, “JSG To Be Set Up To Study CECA During Sharma’s Visit”, <https://www.thehindubusinessline.com/economy/India-Russia-likely-to-discuss-CECA-during-Sharma%E2%80%99s-visit/article20662925.ece#> (erişim tarihi: 05.06.2020)

Shukla, Vinay, “Russia in South Asia: A View From India” <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/books/SIPRI99Chu/SIPRI99Chu16.pdf> (erişim tarihi: 08.10.2018)

Simes, Dimitri, “India-Russia Ties Deepen As Energy Partnerships Grow”, <https://asia.nikkei.com/Business/Energy/India-Russia-ties-deepen-as-energy-partnerships-grow> (erişim tarihi: 12.05.2020)

Story Of Goa’s Freedom Fight Of Independence, <https://www.indiatoday.in/education-today/gk-current-affairs/story/goas-freedom-1025211-2017-07-19> (erişim tarihi: 3.06.2020)

The Heartland Theory and the Present-Day Geopolitical Structure of Central Eurasia,<https://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/Monographs/1006Rethinking-4.pdf> (erişim tarihi: 01.06.2020)

The Significance of The Kargil Crisis, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/MR1450/MR1450_ch2.pdf

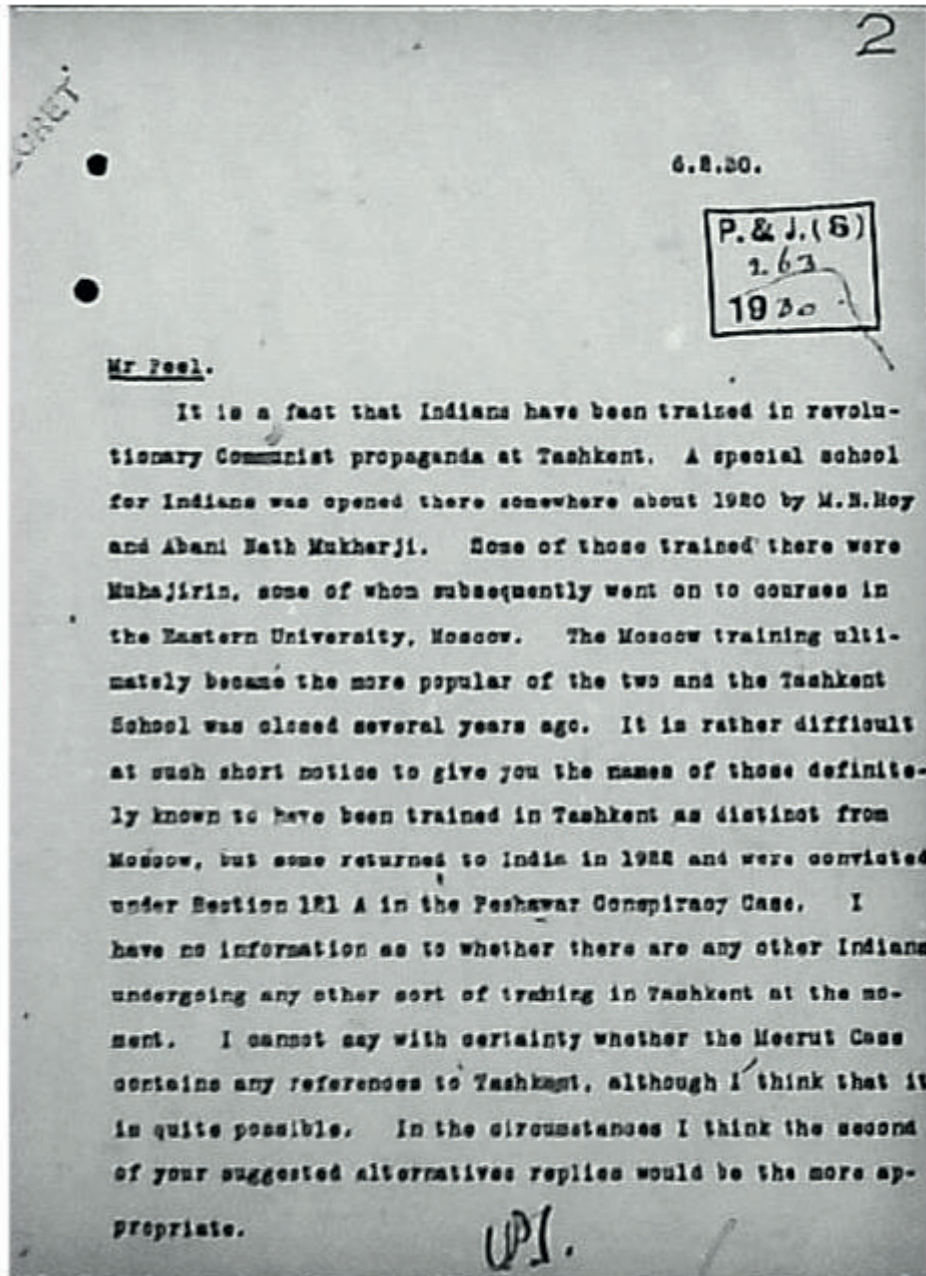
Usha, K.B., “India-Russia Relations in the Emerging World Order”,https://www.academia.edu/37942531/IndiaRussia_Relations_in_the_Emerging_World_Order_Book_Chapter (erişim tarihi: 11.05.2019)

Ülkelere Göre Dünya Doğal Gaz Rezervi
<https://www.enerjiatlası.com/rezerv/dunya-dogalgaz-rezervi.html> (erişim tarihi:
10.06.2020)

Zengin, Ömer Faruk, “Sovyetler Birliği’nin Afganistan’a Müdahalesini İşgale
Dönüştüren Gelişmeler”[https://www.academia.edu/37469789/SSCBnin_Afganistan%
C4%B1_%C4%B0%5%9Fgali](https://www.academia.edu/37469789/SSCBnin_Afganistan%C4%B1_%C4%B0%5%9Fgali) (erişim tarihi: 05.05.2020)

EKLER

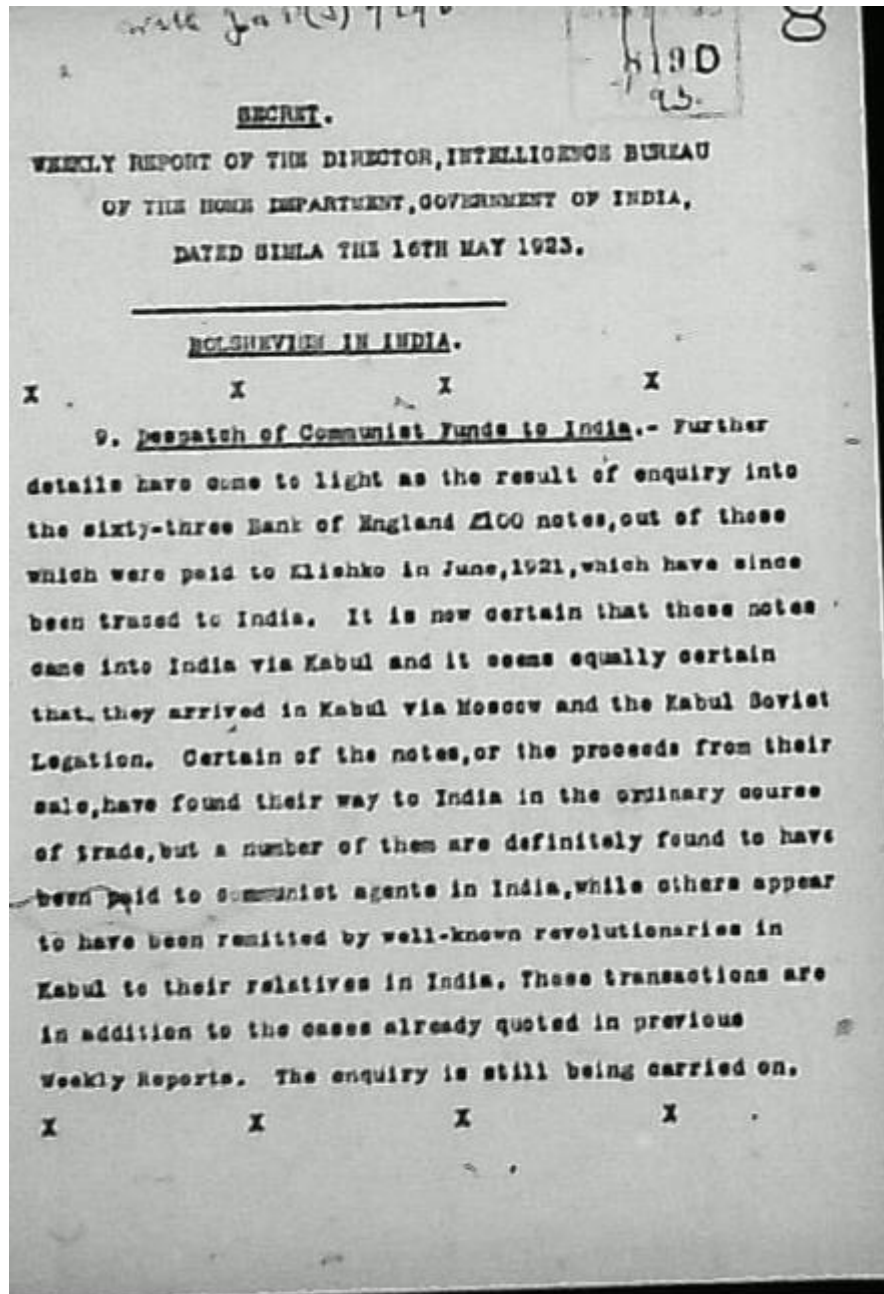
EK A

6-2-1930, Tashkent

Kaynak: Sielaff, a.g.e., ss. 50-62

EK B

Aug. 1922, Despatch of Communist Funds to India

Kaynak: Sielaff, a.g.e., ss. 50-62

EK C

Sir,

I am directed by the Secretary of State for India to say that he has been informed by the Government of India that the Soviet State Bank have asked the Chartered Bank of India, Australia & China whether they would be prepared to represent the Soviet State Bank in Bombay. Acting under the instructions of the London Head Office of the Chartered Bank the Bombay Branch of that Bank enquired from the Government of Bombay whether there would be any objection to such an arrangement. In doing so the manager stated that the London Office had informed him that the London agents of the Soviet State Bank, who are London banks of the highest standing, considered that their connection with the Soviet State Bank was very quite satisfactory.

The Government of Bombay referred the question to the Government of India, and the latter Government before deciding what reply to make have asked the Secretary of State whether it can be ascertained to what extent there is ground for any apprehension that the establishment of such an agency might give an opportunity for the financing of Bolshevism in India. Apart from this risk they consider that the establishment of banking facilities should ultimately be of commercial advantage to India. Viscount Peel would be greatly obliged, if Mr. Secretary of State were to be so good as to supply him with any information in the possession of the Home Office regarding

The Under Secretary of State,
HOME OFFICE.

10-26-1923, Bombay USSR Bank

Kaynak: Sielaff, a.g.e., ss. 50-62

EK D

TRANSFER OF MAJOR CONVENTIONAL WEAPONS AND LICENSED PRODUCTION BY RUSSIA TO INDIA

No. ordered	Weapon designation	Weapon description	Year of order/license	Year(s) of deliveries	No ordered/produced	Comments
8	Plank Shave	Surveillance radar	(1983)	1989-98	(5)	For 8 Khukhri Class (project 25/25 A Type)
8	Bass tilt	Fire Control radar	1983	1989-98	(5)	For 8 Khukhri Class (project – 25/25 A Type) corvettes; for use with 76 mm gun and AK-630 30mm CIWS
3	AK-100 100mm L/59	Naval gun	(1986)	1997	(1)	For 3 Delhi Class (Project – 15 type) destroyers
6	Bass Tilt	Fire control radar	(1986)	1997	(2)	For 3 Delhi class (Project -15 type) destroyers for use with AK-650 30 mm guns
6	SA-N-7ShAMS/Shtil	ShAm System	(1986)	1997	(2)	For 3 Delhi class (project type 15) destroyers
3	Kite screech	Fire radar control	(1986)	1997	(1)	For 3 3 Delhi Class (project – 15 type) destroyers for use with AK-100 100mm gun
(216)	SA-N-7 Gadfly/Smerch	ShAM	(1986)	1997	(72)	For 3 Delhi Class (Project -15 Type) destroyers
3	Head Net – C	Surveillance radar	1989	1998	(1)	For Brahmaputra Class (project – 16 A type) frigates
(90)	SA-N-4-Grecko/Osa-M	ShAm	(1989)	1998	(20)	For 3 Brahmaputra Class (project – 16A type) frigates
(98)	SS-N-25? X-35 Uran	ShShM	1992	1997-99	(64)	For 3 Delhi Class (Project – 15 Type) destroyers
3	SS-N-25 ShShMS	ShShM system	1992	1997-99	(2)	For 3 Delhi Class (Project – 15A Type) destroyers
3	Garpun	Fire control radar	(1993)	1998	(1)	For 3 Brahmaputra Class (Project – 16A Type) frigates; for use with SS-N-25 ShShMs
3	SS-N-25ShShMS	ShShM system	(1993)	1998	(1)	For 3 Brahmaputra Class (Project -16A Type) frigates
3	Garpun	Fire control radar	(1993)	1997-99	(2)	For 3 Delhi Class (Project – 15) destroyers; for use with SS-N-25 ShShMs
(800)	AT-6 Spiral /9M114	Anti-tank missile	(1995)	1998-99	(800)	For (Mi-25 and Mi-35) helicopters

(96)	SS-N-25ShShMS	ShShM system	(1996)	1998	(24)	For last 4 Khukri Class (project – 25A type) corvettes
(750)	AA-12 Adder/R-77	Air-to-air missile	(1996)		...	For 125 Mig-21 bis fighter aircraft upgraded to Mig-21-93 and possibly also for Mig-29 fighter aircraft
(360)	AA-10c/d Alamo/R-27E	Air-to-air missile	(1996)	1997-99	(180)	For Su-30MK/MKI FGA aircraft
(720)	AA-11 Archer?R-73	Air-to-air-missile	(1996)	1997	(144)	For Su-30 MK/MKI FGA aircraft
(384)	SA-19 Grison	SAM	(1996)	1997-99	(384)	For 245 2S6 AAV (G/M)s
3	Sa-N-9 ShAMS	ShAM system	(1997)		...	On 3 Krivak -4 Class frigates; status uncertain
...	Sa-N-9 ShAMS	ShAM	(1997)		...	On 3 Krivak -4 Class frigates; status uncertain
3	SS-N-25ShShMS	ShShM system	(1997)		...	On 3 Krivak -4 Class frigates
3	Top plate	Surveillance radar	1997		...	On 3 Krivak-4 frigates; designation uncertain
2	Kilo Class/Type-877E	Submarine	1997	1997	1	Incl 1 originally built for Russia Navy, but sold to India before completion; Indian designation Sindhughosh Class; for delivery 1997-2000
3	Krivak-4	Class Frigate	1997		...	Deal worth Rs. 35.4b, delivery possibly delayed from 2001/2002 to 2002/2003 because of financial problems of producer; ordered due to problems with indigenous production of major warships
3	AK-100 100mm L/59	Naval gun	(1997)		...	On 3 Krivak-4 Class frigates
3	Cross Sword	Fire control radar	(1997)		...	For 3 Krivak-4 Class frigates; for use with SA-N-9 Sh AM System; status uncertain

Russia	4	Ka-31/Helix	AEW helicopter	1999	2002	(2)	Deal worth \$ 92 m; delivery 2002-2003
	5	Ka-31/Helix	AEW helicopter	2001		..	Deal worth \$108m; delivery 2003
	40	Su-30MK/Flanker	FGA aircraft	1996	1997-2002	(28)	Deal worth \$1.55-1.8b; Su-30MK1 version; ordered while still being developed and first 16 delivered as Su-30K version to be modified to Su-30MK1 after delivery; delivery 1997-2003
	10	Su-30MK/Flanker	FGA aircraft	1998		..	Su-30MK1 version; delivery 2003/2004
	(1140)	AA-10C/d Alamo/R-27E	BVRAAM	1996	1997-02	(300)	For S-30 MKI FGA aircraft
	(3900)	AA-11 Archer/R-73	SRAAM	(1996)	1997-02	(600)	For su-30MK FGA and modernized MiG-21 bis (MiG-21-93) fighter aircraft and possibly for MiG-29 fighter and modernized MiG-27ML FGA ac
	(750)	AA-12 Adder/R-77	BVRAAM	(2000)		..	See previous comment
	(4)	Tu-22M3/Backfire-C	Bomber aircraft	(2002)		..	Ex-Russian; lease; contract not yet signed
	(4)	140mm RL	Naval MRL	(1992)	1997	(2)	For 2 Magar Class landing ships; designation uncertain
	(14)	BM-9A52 Smerch	MRL	(2002)		..	Deal worth Rs 12b; contract not yet signed
	(14)	2S6M Tunguska	AAV (G/M)	(2001)	2002	(14)	Deal worth Rs. 6 b incl 14 AAV (G/M)s
	(224)	SA-19 Grison/9M111	SAM	(2001)	2002	(224)	Deal worth Rs 6b incl 14 AAV (G/M)s
	310	T-90S	Main battle tanks	2001	2001-02	(124)	Deal worth \$600-700m (incl 55% advance payment); ordered as reaction to Pakistani acquisition of 320T-80UB tanks; incl 186 assembled in India; delivery 2001-2004
	10	Bass Tilt	Fire control radar	(1992)	1997-2002	10	For 3 Delhi Class (Project-15) destroyers and 4 Korea Class (Project-25A) corvettes
(416)	SS-N-25/Kh-35	Uran	Anti-ship missile	(1992)	1997-02	(300)	For Delhi Class (project-15) and modernized Kashin-2 (Rajput) class destroyers, Brahmaputra Class (Project-16A) Frigates, Korea Class (Project-25A) corvettes and tarantul-1 (Viohuti) Class FAC
	(125)	Kopyo	Combat ac radar	1996	2001-02	(28)	{Part of deal worth \$ 428-626 m for modernization of up to 125 MiG-21bis fighter ac to MiG-bis UPG (MiG-211) version; option on 50 more; delivery 2001-04/05
	(4)	SA-12/S-Giant/9M82	SAM	(2002)		..	Deal worth \$ 1.5 or \$ 2.5 incl 150 missiles; contract probably not yet signed

	150	SA-12b Giant/9M82	SAM	(2002)		..	See previous comment
	(27)	Zmei/Sea Dragon	MP aircraft radar	(2000)	2002	(3)	For modernization of 8 Tu-142 and ASW/MP ac to Tu-142J, and some 14 Ka -28 ASW helicopters and 5II-38 ASW/MP aircraft
	(1440)	AT-16/9M120	Anti-tank missile	(2000)	2002	(480)	For Mi-17 helicopters
	3	Krivak-4 Class	Frigate	1997		..	Deal worth Rs. 35.4b (\$0.82-1b); Indian designation Talwar Class; Russian designation Tpe -1135.6; ordered due to problems with Indian production of major warships; delivery to 2003/2004
	(108)	SA-11 Gadfly/9M38MI	SAM	(2000)		..	SA-N-7/9M3831 version for Krivak-4 (Talwar) Class frigates
	(96)	SS-N-27/3M54E1	Anti-ship missile	(1998)	2001-2002	(38)	For Krivak-4 Class frigates and new and modernized Kilo class submarines
	(2500)	SA-18 Grouse/Igla	Portable SAM	2001	2001-02	(1500)	Deal worth \$ 32-50 m
	1	Gorshkov Class	Aircraft carrier	(2002)		..	Ex-Russian; modernized before delivery; contract not yet signed; delivery 2004-05
	(360)	SA-19 Grison/9M111	SAM	(2002)		..	SA-N-11/9M111 version for 6 Kashtan AD/SAM systems on 1 Gorshkov Class aircraft carrier; contract not yet signed
	2	Akula-2 Class	Nuclear submarine	(2002)		..	Possibly ex-Russian; lease; delivery 2004; contract not yet signed

Source: *Sipri Yearbook* (Oxford University Press, Oxford, 1997-2003).

Kaynak: Sielaff, *a.g.e.*, ss. 50-62